

VERHANDELINGEN

VOOR HET JAER

MDCCCI.

PRIJSVERHANDELINGEN

VAN HET

GENOOTSCHAP

TOT VERDEDIGING VAN DEN

CHRISTELIJKEN GODSDIENST,

TEGEN DESSELFS HEDENDAEGSCHE

BESTRIJDEREN.

VOOR HET JAAR 1801.

TE AMSTERDAM EN IN 'S HAAGE, BIJ
J. ALLART EN B. SCHEURLEER.
MDCCCIV.

PROGRAMMA

Voor het Jaer 1801.

Het Genootschap tot verdediging van den Christelijken Godsdienst, opgericht in 's Graevenhaege, heeft deszelfs Algemeene Vergadering gehouden op Donderdag den 17den September 1801. De Aenspraek aen de Leden is gedaen door JOHANNES BERNARDUS NOORDINK, *Theol. Doct. en Pred. in 's Haege*, over de vraeg: *Hebben de werkzaemheden van deeze Maetschappij in de daad iet bijgedraegen, om de zaak van het Christendom te bevestigen en te verdedigen?*

Na het eindigen deezer Aanspraek, deedt de Secretaris verslag van de beöordeeling der Antwoor-

woorden op de Prijsverhandelingen, federd de vorige Vergadering ingezonden, het welk hier op uitkwam.

1. Dat op de Vraege over 's menschen zedelijk bederf en onmagt ten goede wel wederom eenige andwoorden waren ontvangen, en onder dezelve een, geteekend met de spreuk: *πασα φυτεια ἣν ουκ εφυτευσεν ὁ Πατηρ μου* enz. in 't welk veel goeds gevonden werdt, maar dat aen geenen derzelve de uitgeloofde Eereprijs kon worden toegewezen; waerom die Vraeg op nieuws wordt uitgeschreven, om beantwoord te worden voor den eersten January 1803.

2. Dat het Voorstel, vorderende eene wederlegging van het gevoelen der geenen, die voorgeeven, dat de Apostelen in sommige wezenlijke stukken van de leere hunnes Meesters, aengaende den weg der zaligheid, zijn afgeweken, en slegts hunne eigene denkbeelden daeromtrend, waer in de een van den anderen zelfs verschilde, voorgedraegen en aengedrongen hebben — best beantwoord is door den Schrijver onder de Spreuk: *Wie U hoort, hoort mij: en wie U verwerpt, die verwerpt mij.* JESUS CHRISTUS, wel-

ke

ke bij de opening van het briefje bleek te zijn JOHANNES ANTONY LOTZE, *Pred. te Maertensdyk*, bij *Utrecht*.

Ook is eene Verhandeling over hetzelfde onderwerp, geteekend met de Zinspreuk: *Indien zij mijn woord bewaerd hebben, zij zullen ook het uwe bewaeren*, waerdig gekeurd, om er bij wijze van Accesit gebruik van te maeken tot Bijlaegen, welker Schrijver verzogt wordt zijnen naem voor den eersten November deezes jaers aen den Secretaris te melden, in welk geval hem eene zilveren Medaille zal worden geschonken.

3. Dat daer en tegen op het tweede Voorstel van 1799, vorderende eene duidelijke en bondige aenwijzing van eigenlijk genoemde Voorspellingen des O. T., die rechtstreeks op onzen Heere Jesus Christus zien, — wel eenige, maer geene voldoende Verhandelingen zijn ingezonden, waerom ook dit Voorstel op nieuw wordt uitgeschreven, om beantwoord te worden voor den eersten September 1803, met bedoeling van een Exegetisch Betoog, dat de aengehaalde plaetzen op J. C. moeten worden t'huis gebragt.

4. Dat op het derde Voorſtel, eiſchende eene duidelijke ontwikkeling van de Leere des Bijbels, inzonderheid des N. T., aengaende het laetſte algemeen Oordeel, wel iet is ingekomen, maer geteekend met den eigen naem van den Opſteller, 't welk derhalven niet in aenmerking kan komen.

5. Dat over het locaele der Bijbelleere, onder anderen, drie Stukken zijn ontvangen, geteekend, de eerſte: Ιησους Χριστος χθες και σημερον ο αυτος και εις τους αιωνας, de andere *Matth.* XXVIII: 19. *gaat dan heen, onderwijst alle Volken* enz.; de derde, *laet af, want indien deeze raed of dit werk uit menſchen is, zoo zal het gebroken worden, maer indien het uit God is, zoo kunt gij dat niet breeken* GAMALIËL. In welke zeer veele ſchoone zaeken zich opdoen, maar welken niet geheel voldoende, en daer bij van eene buitengewoone uitgebreidheid zijn, waerom de Beſtierders der Maetſchappije dezelve, zoo als zij liggen, niet hebben kunnen bekroonen, hebbende beſloten, deeze drie Verhandelingen door eene bekwaeme hand tot een geheel te laeten bewerken, en hetzelve uitgegeeven, wordende inmiddels de Schrijvers verzogt elk hunnen naem, voor den eer-

ſten

ſten December, aen den Secretaris te melden, in welk geval aen ijder hunner eene Zilveren Medaille zal worden toegedeeld.

6. Dat aen eene Verhandeling over de Vraege, zijn er gegronde redenen, om vast te ſtellen, dat er in de begrippen der menſchen omtrend het wezenlijke der voornaemſte waerheden van het Christendom, van tijd tot tijd, verandering behoort te komen, en dat men, bij den toeneemenden trap van kunde en beſchaeving, thans onmogelijk daer omtrent zoo mag denken, als men, voor twee Eeuwen of vroeger, gedagt heeft? geteekend: *Ziet dan toe, dat niet het licht, het welk in U is, duisternisſe zij.* Jesus. De gouden Eereprijs is toegewezen, blijkende, bij de opening van 't Briefje, de Schrijver te zijn J. H. Regenbogen, *S. Theol. Doct. Theol. Eccl. & Exeg. Bibl. Profesſor Ord. te Franeker.*

7. Dat onder de ingekomene Verhandelingen over de beste inrichting van den Huislijken Godsdienst, met eene nadrukkelijke aanprijzing van denzelven, eene is, met de Spreuk: *Vermaent malkanderen alle dagen, zoo lang als het heden genaemd wordt*, welk de zilve-

veren Medaille is waerdig gekeurd, die ook toegewezen is, nae dat het Billet ontfloe n was, aen SAMUEL KAM, *Pred. te Berkel*.

3. Gelijk ook aen den Opfteller eener wederleggende Recenfie van de Philofophifche onderzoekingen, betiteld: *de Eere van Mofes, Johova en Jefus Christus gehandhaafd.* Met het Symbolum: *Zoo ijmand wil deszelfs wille doen, die zal van deeze Leere bekennen, of zij uit God is.* JESUS. Eene zilveren Medaille is toegewezen, wiens naem in het geopend Billet gevonden werdt, zijn FOKKO LIEFSTINK, *Pred. te Rauwerd* en *Eernfum.*

Het Genootfchap nodigt alle kundige Liefhebbers van waerheid en godvrucht uit, met aanbieding van een gouden Medaille, of de waerde van vijftig Ducaeten, aen elken, die dezelve op de best voldoende wijze zal beandwoord hebben voor den eerften January 1803, om hunne Verhandelingen in te zenden over deeze Voorftellen, waarin gevorderd wordt:

I. Een kortbondig Betoog en verdediging van de kracht van 't bewijs voor den god-

lijs

lijken oorſprong en het verbindend gezag des Euangeliums, ontleend uit den voortreffelijken aert van deszelfs zedenleere, en haeren gezegenden invloed op de verbetering en 't geluk van menſchen en volken.

II. Eene welgegronde, tegen de hedendaagſche Beſtrijderen ingerichte, aenwijzing van den weg, langs welken wij, volgens het Euangelie, deel krijgen aen de verzoening, door Christus aengebragt, met een bijgevoegd betoog, dat die weg juist geſchikt is ter verheerlijking van God, en ter bevordering van onze heiligmaeking en gelukzaligheid.

III. Eene duidelijke opgaeve en Betoog van de echte Bijbelleere, nopens de algemeene Opſtanding der Dooden ten Jongſten Dage, met wederlegging der verkeerde opvattingen, vooral in onze dagen.

Het Genootſchap, wenſchende zoo wel voor min als voor meer geöefenden nuttig te zijn, verlangt voor den eerſten Septemper 1802. ook zulke Verhandelingen, welke voor de behoeften en naer de vatbaerheid van zoodaenigen zijn in-

ingericht, waer toe men zich bepaelen kan bij zulke Stoffen, als in de Programmata van 1795, 1796 en 1797. vermeld zijn, met aenbiedinge van eene zilveren Medaille, of ook wel tot

1. Een gepaste handleiding tot overtuiging van de zekerheid en het gewicht der Euangelische Geloofs- en Zedenleere, en ter beveiliging tegen het ongeloof en de zedenloosheid deezer eeuwe. Of

2. Een duidelijk Vertoog van den voordeeligen of nadeeligen invloed onzer hartstogten op het geloof en de zeden, met een onderricht hoe dezelve naer het Euangelie moeten bestierd worden.

Eindelijk belooft het Genootschap, even als in vorige Jaeren, eene zilveren Medaille aen elken Schrijver, die voor den eersten September 1802 aen hetzelve zal gezonden hebben:

1. Eene wel bewerkte Verhandeling over eenig voornaam Leerstuk, welk in onze dagen door de zoo genoemde nieuwe Hervormers bestreden wordt.

2. Eene bondige wederlegging van eene der dwaelingen, welke door die zelfde lieden thands verbreid worden.

3. Eene oordeelkundige opheldering en handhaeving van eene of meer voornaeme bewijsplaetzen uit het O. of N. T., bekend onder den naem van loca Clasſica, *tegen de nieuwer aenvallen of verdraeijingen der hedendaegſche Beſtrijderen.*

4. Eene beſcheidene en duchtig wederleggende Recenſie van eenig nieuwlings uitgekomen waerheid ondermijnend of Godsdienst hoonend Geſchrift.

5. Of een wel gepast Vertoog over een gewichtig ſtuk van de beoefenende Godgeleerdheid.

De Schrijvers, die, door het beantwoorden van alle de gemelde Voorſtellen, na den prijs dingen, worden verzogt, zich der kortheid en klaerheid te bevlijtigen, en hunne Verhandelingen, *in leesbaer Schrift*, liefst in de Nederduitſche of Latijnſche, of des noods in de Hoogduitſche Taele, met Romeinſche letters, (alzoo het met Hoogduitſche Characters geſchrevene niet in aanmerking gebragt wordt) vrachtvrij,

en, zoo veel mooglijk, met eene andere hand gefchreven, te zenden aen den Secretaris des Genootfchaps, D°. ADRIANUS VAN ASSENDELFT, *Predikant te Leiden*, en zich te fchikken naer de voorwaerden, in vorige Programmata opgegeeven.

De Vraegen en Voorftellen, in het Programma van 1798 vermeld, en noch openftaende, blijven noch voor eenen bepaelden of onbepaelden tijd voorgedraegen.

Het Genootfchap verwacht voor den eerften January 1802 de Andwoorden op de in het verleden Jaer uitgefchrevene Prijsvraegen of Voorftellen:

I. Dewijl tot hier toe geene der ingekomene Verhandelingen, ten betooge van de waerachtige en eeuwige Godheid van den Perfoon des Heiligen Geests, alle de vereischten heeft gehad, om bekroond te kunnen worden, zijn dirigeerende Leden te raede geworden, nu vooraf eene meer bepaelde Verhandeling te vraegen, waar in bewezen wordt, dat de beteekenis, welke de zoogenaemde nieuwe Hervormers aan de benaemingen *Geest*, *Geest Gods* en *Heiligen*

gen

gen Geest gewoon zijn te hechten, in zeer veele Bijbelplaetzen met de regels eener goede uitlegkunde niet bestaenbaer is. Om dus den grond te leggen tot een nader en rechtstreeks Betoog der bovengemelde waerheid.

II. Daer het Genootschap eene Verhandeling heeft uitgegeeven, waer in bewezen wordt, *Dat God eigenlijk gezegde straffen op de overtreedinge zijner wetten bedreigd heeft, en als Richter de zonden daedelijk straft,* als ook eene andere, ten bewijze, *Dat de strafoefenende Gerechtigheid Gode waerdig is,* verlangt hetzelve een duidelijk en uitlegkundig Betoog, dat, volgens de doorgaende Leere des Bijbels, de Heere Jesus, in zijne Gehoorzaemheid, Lijden en Sterven, moet worden aengemerkt als Borg van zondaeren, die daer door in hunne plaets aen Gods Gerechtigheid genoeg gedaen, en hun het eeuwig leeven verworven heeft, met wederlegginge van hedendaegsche daer ven verschillende gevoelens.

III. Vermits op het Voorstel in 't Jaer 1796 voorgedraegen, en in 1798 herhaeld, vorderende eene opgaeve, wat er in de

gedenkſtukken der Griekſche en Latijnſche Schrijveren, die voor den tijd van Jeſus en de Apostelen geleefd hebben, te vinden zij tot opheldering en bevestiging der gebeurenisſen, welke in de Boeken van het O. T. verhaeld worden, welligt wegens de uitgebreidheid der ſtoffe, geen antwoord is ingekomen, wordt thans bepaeldelijk gevraegd: wat kan uit echte gedenkſtukken der ongewijde Griekſche en Latijnſche Schrijveren worden bijgebragt, tot opheldering, bevestiging en verdediging der Geſchiedverhaelen, vervat in de Boeken van Moſes?

Het Genootſchap behoudt aan zich het recht, om, naer goedvinden, en ten algemeenen nutte, gebruik te maeken van alle inkomende Verhandelingen, en dezelve, ſchoon er de Prijs niet aen is toegewezen, geheel of ten deele gemeen te maeken, 't zij met bijvoeging der Zinſpreuken, door de Schrijvers gebruikt, 't zij met uitdrukking van hunne Naemen, indien zij, daertoe verzogt wordende, dezelve gelieven te openbaeren.

AAN-

AANSPRAAK.

ZEER GEËERDE MEDE-CHRISTENEN, LEDEN EN BEGUNSTIGERS VAN DIT GENOOTSCHAP!

Elk, die den Christelijken Godsdienst in zijnen geheelen omvang regt kent, zijnen weldaadigen inhoud naar de behoeften en belangen van een zondig en bedorven menschdom weet te beöordeelen, en zijnen Godlijken oorſprong met vaste overtuiging eerbiedigt, moet, bij de beſchouwing van den tegenwoordigen ſtaat des Christendoms, op verſchillende wijzen in zijne ziele worden aan-

aangedaan — droevenis en ſchaamte, blijdſchap en verheffing des harten wisſelen zich bij den zoodanigen geduurig af.

Hoe veele treurige en vernederende aandoeningen worden er opgewekt door de vermetele ſtoutheid, gevaarlijke onvoorzichtigheid, door de ingebeelde wijsheid en bedrieglijke argligtigheid, waarmede 's menſchen geest zich verzet tegen de wijsheid en kracht van God, den alleenwijzen, den waarachtigen, den barmhartigen God; die voor de verlichting en vertroosting, voor de verbetering en hope van ellendige en onſterflijke Zondaaren, zoo wel als voor het algemeen belang en wezenlijk geluk van Volken en Maatſchappijen, door zijne openbaaring, bijzonder door de Leere van den Heere Jeſus Christus, tot de meeste zekerheid gezorgd heeft.

Bij deezen toeſtand wordt het den vriend van menſchen, den verëerer van J. C. zeer moeilijk, om de beginſe-

ſelen en oogmerken, met welke verſchillende Beſtrijders van de Christelijke Geloofs-leere, of ook van derzelver meest aangenomene voorſtellingen, te voorſchijn willen treeden, te onderſcheiden en te verklaaren. — Hij zou zich hartlijk verblijden, indien hij onpartijdige waarheids-liefde en ootmoedigen eerbied voor de Godlijke uitſpraaken veronderſtellen mogt bij allen, die den naam van Verbeteraars van het gewoon leerſtelſel der Proteſtanten, of wel Hervormers der Godsdienſtige begrippen en gevoelens begeeren te draagen: maar hij ziet te veel afwijking van eene gezonde oordeel- en uitlegkunde, te veel onbewezene ſtellingen, waarop men bouwt, te veel losgewaagde magt-ſpreuken, te veel trotſche verheffing van het menschlijk verſtand, dan dat hij zulk eene voldoening voor zijne menſchen-liefde kan vinden. Veel meer wordt hij bevestigd in de beſchaamende erkentenis van 's menſchen jammerlijke verkeerdheid,

en

en zedelijke verdorvenheid, waardoor men, dikwijls aan zich zelven onbekend en ongelijk, zijnen afkeer van God, en deszelfs aanwijzingen tot ruste, en gelukzaligheid, niet zelden verraadt — en dan oordeelt hij de verscheidene pogingen der Wijzen en Geleerden van onzen tijd, om het Christendom te zuiveren, en tot de oorspronglijke eenvouwigheid weer te brengen, des te meer gevaarlijk en verderflijk, als de geest deezer eeuw het onderzoek en de beproeving der waarheid tegengaat, den ernst in Godsdienstig gevoel verbant, en het denkbeeld van God, van zedelijkheid, en van eene aanstaande verwachting, naar elks beginsel, vrij verklaart, en dan bedroeft hij zich grootelijks, dat sommige waarlijk welmeenende en warme Voorstanders van het Christendom, ginds en elders, door den stroom ook al mede weggesleept worden, en, hunnes ondanks, tot losmaaking van de zekerste gronden van hope op Gods

genade en oneindige barmhartigheid, en tot verdonkering van de beste aanwijzingen van ruste en troost, min of meer medewerken.

Gij bezeft, Christenen! die den Godsdienst van Jesus Christus als den grootsten zegen der waereld hoog schat, hoe veel nadeels zulke misleide zielen zich zelve, en andere toebrengen. — Gij beklaagt het menschdom, het Christendom, uw Vaderland, uwe nakomelingen, indien deeze bronnen van wijsheid en deugd, welke in de Leere van Jesus gelegen zijn, onzuiver gemaakt of toegestopt worden!

Maar in deezen onaangenaamen en treurigen toestand is er, waarover de beminnaar van den besten Godsdienst zich dankbaar verblijdt, waarmede hij zijn hart boven allen dien tegenstand verheft: niet alleen geeft de stille opmerking van de innerlijke blijkbaarheid der waarheid, aan het geweeten der menschen, niet zelden aan haare hevigste vijanden, openbaar geworden,

een wezenlijk vermaak, en de allesbeheerſchende zorge van den verheerlijkten Stichter des Christendoms is eene onbedrieglijke waarborg voor de vastigheid en overwinning van zijne eigene onveranderlijke Leere en krachtige genade; maar ook wordt hij verblijd en verſterkt door den moed en ijver en voorſpoed, waarmede veele verſtandige en Godsdienst-lievende mannen de goede zaak van het Christendom zich hebben aangetrokken, en de ſtoute tegenſpraak des ongeloofs weerlegd, en beſchaamd gemaakt.

Het Genootſchap, waarvan gij Leden en Begunſtigers zijt, welks algemeene Vergadering thands wederom gehouden wordt, is ruim vijftien jaaren bezig geweest, ter verdediging van den Christelijken Godsdienst tegen deszelfs hedendaagſche Beſtrijders; hetzelve is, in het midden van alle de beroeringen der Volken, ſchoon mede deelende in den ramp der tijden, waarvan ons Gemeenebest in het Burgerlijke en Gods-

dien-

dienſtige zoo veel geleden heeft, tot op deezen dag, door Gods goede Voorzienigheid ſtaande gebleven.

Maar hebben de werkzaamheden van deeze Maatſchappije in de daad iet bijgedragen om de zaak van het Christendom te bevestigen en te verdedigen?

Deeze is de vraag, welke ik mij heb voorgeſteld, bij deeze gelegenheid tot ulieden moetende ſpreeken, kortlijk te onderzoeken en te beantwoorden.

Ik bid u, dat gij mij met verſchoonende toegenegenheid hoort.

Het was de *Christelijke Godsdienst*, welks verdediging het Genootſchap bedoelde. Een uitneemend verheven en boven alles waardig voorwerp van zijne aandacht en naſpooring! waaraan de ganſche Proteſtantſche Kerk haar eerbied en hulde heeft toegewijd, en de Hervormde Gemeenten van ons Vaderland naauw verbonden zijn.

De Christelijke Godsdienst, die niet alleen rijke ſtoffe van beſchouwing voor het verſtand aanbiedt, maar ook een

milden invloed verſpreidt over de gevoelens van het hart en de beſtuuring van den wandel, in de gegronde hope van het eeuwig leven; deeze Gods-dienst-leere, uit de zuivere bronnen van Gods openbaaring afgeleid, en al het geen wij Hervormde Christenen, ter goeder trouw, meenen daar toe te behooren, is beſtreden geworden. De grondwaarheden, die met het geloof en de zeden, en dus met onze gelukzaligheid in onafſcheidlijke betrekking ſtaan, zijn op verſchillende wijze aangerand; verborgene en openbaare vijanden hebben zich vereenigd, om alles, wat waar, ſchoon, belangrijk, en voldoende voor menschlijke behoeften, daarin gevonden wordt, verdacht te maaken, te doen betwijfelen, onverſchillig te houden, en alzoo den Christen van zijne eenvouwigheid en vastigheid aftetrekken, en hem de wezenlijke waarde en kracht van het Christendom te beneemen. De Beſtuureren van het Genootſchap hebben de geſchiktſte middelen

in

in het werk gesteld, om de liefde en den ijver voor de waarheid optewekken, de vermogens en den arbeid van kundige en deelneemende vrienden van den Godsdienst te bepaalen, op dat onze Landgenooten met den toestand van het Christendom mogten bekend worden, den geest der verleiding ontdekken, en aan de gronden van hunne Christelijke belijdenis vasthouden.

Er zijn van tijd tot tijd gewichtige Vraagen en Voorstellen gedaan die, naar het hoofd - oogmerk van deeze Maatschappije, tot opheldering en bevestiging en verdediging der Leere van Jesus Godsdienst konden strekken — op welke *alle* wel niet geantwoord is, of niet zulke Antwoorden zijn ingekomen, van welke men, in eene zaak van dat belang, in deezen tijd, zoodanige diensten voor het Christendom meende te mogen verwachten — evenwel zijn de poogingen van het Genootschap niet geheel te vergeefsch geweest; er zijn verscheidene Verhandelingen, met

Eere-Prijzen bekroond, in het licht gegeven, welke de zaak van het Christendom bevestigd en verdedigd hebben, waarom de werkzaamheden van het Genootſchap, met goed regt, kunnen gezegd worden, in de daad, iet daar toe te hebben bijgedragen.

Beroemde Vaderlandſche mannen hebben zich in dit ſtrijdperk, met grooten roem, doen kennen; ook heeft Duitschland zelfs, alwaar, thands, meer dan elders, de vastgeſtelde Leere van het Christendom, door de ververeenigde magt van Wijsgeeren en Godgeleerden, wordt tegengewerkt, voortreflijke aankleevers en kloekmoedige voorſtanders van den geopenbaarden en Euangeliſchen Godsdienst, tot blijdſchap van het Proteſtantendom, opgeleverd.

Ik kan niet alles aanhaalen, wat door dit Genootſchap, naar deszelfs bedoelingen, is voortgebragt. Ik zal alleen eenige Hoofdſtukken aanwijzen, die mij, als wezenlijke dienſten van deeze

in-

inrichting, voor den Christelijken, den Proteſtantſchen, en ook wel bijzonder onzen Hervormden Godsdienst zeer belangrijk zijn voorgekomen.

A. Het was uit den aart van deeze Maatſchappije zeer gepast, dat de eerſte zorge van Beſtuureren zich bezig hield, om de hedendaagſchen Beſtrijderen van den Godsdienst van J. C. in hunne waare gedaante bekend te maaken, op dat men hun niet al te zeer vreesde nog dezelve als te ligt achtte.

1. Er was gevraagd naar de overeenkomst en het verſchil der vroegere en laatere Beſtrijderen van het Christendom.

En het daarop ingekomen, bekroond en uitgegeven antwoord heeft met overtuigende redenen aangewezen — dat de eigenlijke Leere van Jeſus Godsdienst, ten allen tijde, alreeds bij 's Heilands verkeer op aarde, van allerlei menſchen, die zich door alle geſlachten, in dit opzicht, zeer gelijk zijn, denzelfden tegenſtand ontmoet heeft, — dat men, in vroegere en latere eeuw,

verſchillende middelen, op dezelfde wijze, beproefd heeft, om die Leere verdacht te maaken, of te beſpotten, te vervalſchen of verkeerdlijk uitteleggen, — dat de denkwijze en ſmaak der tijden, de vorderingen en toepasſingen van menschlijke wetenſchappen, aan den voordragt en den toon der tegenſpraak van het Christendom eene onderſcheidene, niet zelden, meer verleidende richting gegeven heeft.

Dus is de Christen gewapend tegen eene al te groote ergernis, die hem anders de tegenwoordige beſtrijding van de voornaamſte Leeringen van het Euangelie zou kunnen toebrengen.— Hij houdt zich dan niet vreemd over den tegenſtand, welke in zijne dagen daaraan geboden wordt. — En hij vindt nu bijna geene zoo geheel nieuwe bedenking, die ook niet te voren, op eene andere wijze, gemaakt maar ook dikwijls weggenomen is.

2. Om den verkeerden indruk der hedendaagſche zoo wel als vroegere aanval-

vallen van den Christelijken Godsdienst des te meer voortekomen, en de gerustheid des harten bij den Christen te bewaaren, en te herſtellen, is er eene geſchiedkundige verhandeling verlangd, en ontvangen, en der bekrooning en uitgave waardig gekeurd, waarin uit echte gedenkſtukken wordt aangetoond, hoe de beſtrijding der Leere van Christus heeft mede-gewerkt tot haare opheldering en bevestiging.

Hier wordt de Christen door alle de eeuwen van het Christelijk tijdperk heen geleid, op allerlei Beſtrijders van zijnen Godsdienst gewezen, maar ook met duidelijke voorbeelden geleerd, hoe de zuivere waarheid altijd haar eigen licht verſpreidde, waarvoor de dwaaling moest wijken — hoe het gezond verſtand, het vlijtig onderzoek van den Bijbel, de naauwkeurige vergelijking der gewijde Schriften, en de beste wijze van uitleggen en betoogen, bij de beſtrijding en verbastering der Christelijke Leere, aan derzelver be-

langen de uitneemendſte dienſten gedaan hebben, waardoor haare Godlijke ſchoonheid en verhevenheid is gehandhaafd en bevestigd geworden.

Hier vindt de vriend der waarheid ruime ſtoffe voor zijne nadenkende beſchouwing, welke hem de onnaſpoorlijke wijsheid van den allerhoogſten God doen aanbidden en bewonderen, die langs onvoorziene en ſchijnbaar-ongeſchikte wegen de waardigheid en het gezag van den besten Godsdienst herſtelde en bewaarde — zoo beſtuurt de Heere het kwaad ten goede.

3. Maar de vijanden van het Christendom ſchijnen meer veld te winnen, de Apostelen van het ongeloof verzamelen er, nu, meer dan in vorige dagen, onder hunne banieren, die voor hetzelven dienen en ſtrijden.

Deeze treurige ondervinding nam ook dit Genootſchap ter harten, en maakte hetzelve dienstbaar aan zijn oogmerk.

Er werdt een voorſtel gedaan, om den

den opmerkzaamen waarneemer van onze tijden, en van den geest onzer eeuwe, gepaste redenen te doen voortbrengen, waarom het ongeloof in onze dagen meerderen opgang maakt dan te voren. — Verſtandige mannen hebben met genoegzaame menſchen-kennis en ontwijfelbaare ondervinding bewezen, dat niet aan den Godsdienst, of deszelfs Heilige boeken de oorzaak van deezen meerderen voorſpoed kan of mag worden toegeſchreven, maar dat de waare rede daarvan gevonden wordt in de bedrieglijke listen van de vijanden der waarheid, in het onvoorzichtig gebruik, of ook wel kwaadwillig misbruik van de vorderingen der uitlegkunde, en in het natuurlijk gevolg van meer algemeen verſpreide zucht tot onderzoek, als mede in de weerlooze zwakheid, of ſchandelijke ijverloosheid, en ligtzinnige geſteldheid des gemoeds van den zoogenoemden Christen-belijder.

Zulk een betoog, in de werken van het

het Genootſchap, vestigt het welgeplaatst oog van den Christen op het groote bederf en het meerder gevaar van zijnen tijd — wekt zijne verſtandige waakzaamheid op, en geeft hem de voorzichtigſte middelen aan de hand, om tegen de verwoestende gevolgen van de ſchriften en leeringen des ongeloofs op zijne hoede te zijn.

Als wij die voortbrengſelen deezer Maatſchappije in aanmerking neemen; en het voordeel, het welk de liefde voor waarheid en deugd, die in Jeſus Christus is, daarmede tot haare reinheid en vastigheid en volmaaking doen kan, overdenken, dan zullen wij niet twijfelen of ook dit Genootſchap in de daad iet hebbe bijgedragen tot bevestiging en verdediging van de zaak des Christendoms.

B. In dit gevoelen meen ik ulieden te kunnen verſterken, wanneer wij, in de tweede plaats, zullen hebben nagegaan, langs welke bijzondere wegen de Beſtrijderen van den geöpenbaarden en voor-

vooral van den Christelijken Godsdienst, die zelfs niet zelden eerbied voor God en Jesus Christus voorwenden, hunne oogmerken zoeken te bereiken — en op welke wijze de werkzaamheden van dit Genootschap daartegen zijn ingericht.

1. Daar de beöeffening der Zedenleere, welke ook in het Euangelie van Jesus Christus met veel nadruk wordt aangeprezen, naar het gevoelen der vijanden van het waare Christendom, het gansche wezen van den Godsdienst uitmaakt, hebben zij eene volstrekte onverschilligheid omtrend de meeste waarheden, welke men gelooven en belijden zou, als alleen voor de bespiegelingen van het verstand geschikt, openlijk gepredikt; voornaamlijk hebben zij de verborgenheden des geloofs, als min gewichtig, of als geheel verwerpelijk doen voorkomen, ontkennende derzelver verband met onze gelukzaligheid.

In de eerst-uitgekomene Verhande-

lin-

lingen van het Genootſchap vindt men, ter beantwoording van een gedaan voorſtel, een duidelijk en bondig betoog ter wederlegging van zulk een ſchandelijk gevoelen, met de overtuigendſte en door veele bijzonderheden geſtaafde aanwijzing van de allernaauwſte betrekking en zeer heilzaamen invloed van het geloof der eigenlijke gezegde verborgenheden, en andere daarmede verbondene doch betwiste waarheden, op de gelukzaligheid der menſchen, naar hunnen eigenlijken toeſtand beöordeeld en bepaald.

Langs deezen weg wordt de eenvouwigheid des geloofs aan de ontwijfelbaare uitſpraaken der waarheid des te meer bevestigd, en derzelver vruchtbaarheid niet alleen in Godzaligheid, maar ook in vertroosting alleszins overovervloedig — op die wijze wordt het Euangelie van Jeſus Christus, in elke bijzonderheid, voor zondaars ten hoogſten belangrijk, en de erkentenis van zulk eene Leere zeer ſterk bevorderd.

Het

Het Christendom prijst zich dus zoo wel door zijne Geloofs- als Zeden-leere aan.

Met hetzelfde doel is eene Verhandeling gevraagd en in het licht gegeven, waarin betoogd wordt, dat de weg tot waare gelukzaligheid, in deezen ſtaat van algemeen bederf, voor alle menſchen, wat het wezenlijke betreft, een en dezelfde moet zijn, en door eene Godlijke openbaaring bekend gemaakt worden.

Zoo wordt de eerbiedige erkentenis van Gods wijsheid en genade, naar zijne eigene openbaaring, gelegd, en bewaard, en het ootmoedig hart, door het onderwijs van Gods getuigenis, vatbaar gemaakt voor den waaren en duurzaamen troost, die, in alle gevallen, in leven en ſterven voldoet.

2. Men heeft de klein-achting voor de geopenbaarde Geloofswaarheden door de hedendaagſche Hervormers zoo verre zien drijven, dat men de geheele Bijbel-leere als min noodzaaklijk heeft

doen

doen voorkomen en met de openbaare Beſtrijders der gewijde Schriften zelfs beweerd, dat de Natuurlijke Godsdienst alleen genoeg is om de gelukzaligheid der menſchen daar te ſtellen.

Het Genootſchap is gelukkig geſlaagd met het voorſtel, waarop eene weldoordachte Verhandeling ingekomen, en ook aan het licht gegeven is, waarin met bondige redenen wordt aangetoond, dat de natuurlijke Godgeleerdheid geen genoegzaam onderricht geeve van die middelen, wier kennis voor den zedenlijk bedorven mensch onontbeerlijk is tot eene gegronde hope op eeuwige zaligheid.

Hier worden de behoeften van den zuiver-natuurlijken Godsdienst duidelijk aangewezen, en het gevolg, op goeden grond daaruit afgelegd, wordt ten voordeele der openbaaring opgemaakt, welke in haar onderricht van de voldoende middelen tot verkrijging van de hope der zaligheid met de Rede inſtemt.

Op

Op die wijze wordt de eere van den geopenbaarden Godsdienst ongeſchonden bewaard, en de dankbaarheid voor dat hemelsch licht, het welk in de duisternis is opgegaan, nadruklijk opgewekt. En men vindt ook in de werken van het Genootſchap gepaste handleiding om de Heil. Schriften, welker onderzoek voor den Christen zelven, en voor zijne huisgenooten daar wordt aangeprezen, tot regt verſtand en troostvolle bevestiging der waarheid te kunnen leezen.

3. De Hedendaagſche Beſtrijders van het Christendom hebben zich niet vergenoegd met verſcheidene grondwaarheden als min belangrijk en zelfs geheel onnodig te doen ſchijnen; maar de waarheden zelve als ongegrond en valsch of althands onverdedigbaar aangetast.

De uitgekomene Stukken van het Genootſchap hebben ook in dit opzicht gepaste middelen ter verdediging en bevestiging aan de hand gegeven.

Het is eene voornaame kunstgreep

der Bestrijders om de echtheid, de ongeschondenheid en het gezag der gewijde Bijbel-boeken in verdenking te brengen; gelukte deeze poging, dan is alle geschiedenis, alle waarheid, waaraan men zich stooten mogt, gemaklijk weggenomen, de Openbaaring misvormd, en het onderling verband van derzelver deelen losgerukt.

Het Genootschap heeft de begeerte naar eene bondige verdediging van de echtheid der boeken van het Oude en Nieuwe Testament in het algemeen, zoo als die in deeze dagen meest bestreden worden, nog niet voldaan gezien.

Er is evenwel een voortreflijk betoog aan het licht gegeven, waarin de echtheid en ongeschondenheid der Profetische Schriften van het O. T., waartegen de voornaamste bedenkingen zijn te berde gebragt, met alle naauwkeurigheid en oordeelkunde wordt onderzocht en gehandhaafd.

Hier door is een vaste grond voor de Mosaïsche Godsdienst-leere ongeschonden

den bewaard; op dien grond bouwt het Christelijk Geloof, en rust hetzelve onwankelbaar; ook in de erkentenis van den Mesſias en zijn Koningrijk gaat de Christen nu met meerdere zekerheid voort, als hij op deeze Heilige Schriften volkomen ſtaat kan maaken.

Het onbreekt, insgelijks, in de werken van het Genootſchap, niet aan zulke Verhandelingen, welke het Godlijk gezag des Bijbels op eene uitneemende wijze geſtaafd hebben; waartoe in het bijzonder de bevestiging van de vastigheid van het bewijs *uit de Wonderwerken*, en de *overeenſtemming* van den inhoud der Bijbelbeſchrijvers in veele opzichten *met uitheemſche Schrijvers* moet gebragt worden.

Hier door is de achtbaare waarheid, de Godlijke herkomst, en het geweeten-verbindend vermogen der Bijbelleere boven allen twijfel geſteld — en vooral de erkentenis van het gezach van Jeſus Christus en zijne Apostelen ten ſterkſten aanbevolen.

Een andere toevlucht, waarin de Hedendaagsche Hervormers voor hunne aangenomene begrippen veiligheid meenen te vinden, is het misbruik der *oordeel-* en *uitlegkunde*; in welke beide zij zich eene losheid en willekeurigheid veröorlooven, die men in de verklaaring van eenigen ongewijden Schrijver niet zou durven beproeven, die evenwel in de Leere des Bijbels gewaagd wordt.

De *Oordeelkunde*, in het gebruik van oude Schriften zoo nodig en nuttig, moet niet willekeurig in 't werk gesteld, behoort niet dienstbaar gemaakt te worden aan bewezene veronderstellingen en begunstigde gevoelens; maar moet aan vaste en billijke regels verbonden zijn, en dan heeft de Godlijke openbaaring daar van niets te vreezen, dewijl de grondwaarheden derzelve overal overeenstemmend bewaard zijn.

Deeze Maatschappije heeft het *misbruik* der krietiek in een duidelijk vertoog onzen Landgenooten aangetoond,

en

en de Hedendaagſche Beſtrijders in hunne verkeerde en vruchtelooze pogingen van nabij doen kennen, terwijl het regt gebruik der krietiek in die zelfde Verhandeling juist bepaald is, met aanwijzing van den gepasten middelweg om dezelve ook bij de gewijde Schriften met vrucht aan te wenden.

De *Uitlegkunde* is almede jammerlijk misbruikt; men heeft daarin zulke regelen aangenomen, die, zoo dezelve moesten gevolgd worden, de geſchiedkundige zekerheid, de vastigheid in geloofswaarheden, de waardigheid en het gezag van Jeſus en zijne Gezanten zouden ondermijnen en omverre werpen.

Het gevaar, maar ook de onbeſtaanbaarheid van deeze maatregelen is in verſcheidene Schriſten van het Genootſchap met krachtige redenen aangewezen.

Men wil dat Jeſus en de Apostelen zich naar Volksdwaalingen en vooröordeelen, ook dezulken, die min of meer ſchadelijk waren, zou geſchikt hebben.

Het Genootſchap heeft het groot gevaar en ſchandelijk misbruik van die veronderſtelling tot ondermijning van de gewigtigſte grondleeringen door haare uitgevene Verhandeling doen kennen.

Men heeft die veronderſtelling in 't bijzonder toegepast op de aanhaalingen van oude voorſpellingen van den Mesſias, en heeft die zoo verre gedreven, dat er geenen eigenlijk gezegde voorſpellingen van den Mesſias in de Schriften der Profeeten zouden gevonden worden.

Het Genootſchap heeft eene ſchoone wederlegging van dat hedendaagsch zoo begunſtigd gevoelen geleverd, waarin de eere van het Godliijk gezag der oude Profeeten, de verwachting van eenen van God beloofden Verlosſer, en de waardigheid van het Character van Jeſus Christus, boven allen tegenſpraak zeker geſteld wordt. Hoe veel winst wordt door zulk betoog den Christen aangebragt, die zijne hope op het heil des Heeren ſtelt.

Men behelpt zich gereedelijk met Allegorien en Zinnebeelden aanteneemen, daar waare geschiedenissen en onlochenbaare waarheden voor handen zijn.

Maar ook deeze wijze van uitleggen is in eene uitgekomene Verhandeling onderzocht, als ongegrond, en schadelijk aangetoond.

Het geen in de Leere van Jesus en de Apostelen met de hedendaagsche wijsbegeerige en begunstigde begrippen van onze nieuwe Hervormers niet gemaklijk is overeentebrengen, dat zal, zegt men, alleen voor die tijden en voor die menschen, onder welke Jesus en de Apostelen geleefd, en voor welken de Euangelisten en Apostelen geschreven hebben, tot het Godsdienst-onderwijs behoord hebben, maar geen Godsdienst-leere bevatten voor alle tijden — of, volgends eene andere stelling, de Apostelen, die ook onderling niet overeenstemmen, zijn van de Leere van Jesus zoo verre afgeweken,

dat de Christenen, die alleen Jeſus volgen, zich daaraan niet houden kunnen.

De nu te bekroonene Verhandelingen zullen de valschheid van deeze ſtelling uit duidelijke beginſelen aanwijzen, en het voor alle tijden verbindend gezag van de Leere van Jeſus en zijne Gezanten, met overtuigende redenen bevestigen, en verdedigen; waardoor de eerbied voor de achtbaarheid der Heilige Schrift bewaard, en het geloof der Christenen verſterkt wordt.

De arbeid van het Genootſchap is dan dienstbaar aan de handhaaving van de Godlijke waardigheid van den Bijbel; voor den geöefenden en onderzoekenden Christen is daardoor gelegenheid, om zich op te bouwen in zijne erkentenis van de Godlijke Openbaaring, inzonderheid van de Christelijke Godsdienst-Leere, en in dezelve, met eenen gezonden en zuiveren ſmaak, verſterkt en volmaakt te worden.

C. Tot dit zelfde beſluit meen ik gerechtigd te zijn uit aanmerking van zom-

zommige Leerſtukken, die de Proteſtantſche Hervormde Christenen voor grondleeringen houden; de verzoening met God, de herſtelling uit het zedelijk bederf, en de genoegzaame vertroosting in leven en ſterven.

Deeze waarheden, en die daarmede in naauw verband ſtaan, zijn in onze dagen op veelerlei wijze aangerand; dit Genootſchap heeft aanleiding gegeven, en is gelukkig geſlaagd, ter opheldering en verdediging der Christelijke Leere.

In de verklaaring deezer Leeringen der openbaaring en des Christendoms komt het vooral daarop aan, dat men den ſtaat des menſchen voor God, het eeuwig en onveranderlijk onderſcheid van Zedelijk goed en kwaad, de natuur der zonde en haare gevolgen behoorlijk bepaale — om de Leere der verloſſing door den dood van den Heere Jeſus Christus, op goede grondſlagen, te bouwen.

Deeze Maatſchappij heeft zich verblijd

blijd over den arbeid van Christen Wijsgeeren, en ervarene Godgeleerden, door wier uitgegevene Verhandelingen de dwaalende begrippen en hevige beſtrijdingen tegen de Leere van Jeſus Euangelie, in derzelver beginſelen en uitwerkingen, duidelijk zijn opengelegd, en mannelijk weêrſproken.

God, die men alleen als liefde, als Vader der menſchen voorſtelde, is, in die bedoelde Stukken, als Wetgever en Richter, die eigenlijk gezegde ſtraffen op de zonde doet volgen, in de majeſteit van zijn gezag gehandhaafd.

De oefening van Gods gerechtigheid in het ſtraffen van de zonde is in haaren ſchoonen en zelfs beminlijken luiſter voorgedragen en verdedigd; ook in betrekking tot den Gode-betaamenden weg ter verlosſing van zondaaren, door het zoenlijden van J. C., als zoodanig verklaard.

De grond is nu gelegd, waarop de verdienſten van den Zaligmaker in het regte licht kunnen geplaatst worden —

waar-

waartoe reeds in eene en andere Verhandeling, ter opheldering van het waare denkbeeld deezer Leere ingericht, aanmerklijke voorbereidſelen te vinden zijn.

Het geen de Proteſtantſche Christenen van den Perſoon en waardigheid van den Heere Jeſus, naar de Leere van den Bijbel, meenden te moeten belijden, is aan zeer veel tegenſpraak van onze Hedendaagſche Beſtrijders onderworpen geweest. Belangrijke voorſtellen zijn er door het Genootſchap gedaan, voortreflijke antwoorden zijn er op veele derzelve ingekomen, die aan den verëerer van den grooten God en Zaligmaker bij uitneemenheid welkom waren.

De waare Godheid van J. C., op alle wijze beſtreden, is, als eene Hoofdleere, die op het heil der Christenen eenen uitgebreiden invloed heeft, in twee uitgegevene Verhandelingen bondig betoogd, en nadruklijk verdedigd.

De eigenlijke betrekking, en allen te

te bovengaande voortreflijkheid, waarin onze Heere Jefus, als *Profeet*, *Priester* en *Koning*, erkend moet worden, is, tegen de verkeerde uitleggingen van deezen tijd, in verfcheidene antwoorden, door het Genootfchap onderfcheidentlijk meêgedeeld, naar de Leere des Bijbels, duidelijk aangetoond, en krachtig bevestigd geworden.

Als nu de Christen zijn belang kent en beöordeelt, zoo als dat in de kennis van J. C. berust, dan zal hij deeze lettervruchten, als gefchenken der Godlijke Voorzienigheid, dankbaar ontvangen en getrouw gebruiken — dan zal hij den arbeid van deeze Maatfchappije met een deelnemend harte zegenen.

De werkzaamheden van dit Genootfchap hebben dus in de daad iet bijgedragen om de zaak van het Christendom te bevestigen en te verdedigen.

Het wezenlijk voordeel van deeze werkzaamheden zou grooter geweest zijn, indien de tijden, die wij beleeven, de liefde voor waarheid, en Gods-

dienst

dienst niet hadden doen verflaauwen, indien de uitwerking van twisting en verdeeldheid, waardoor zoo veel goeds wordt t'ondergehouden, ook niet in deeze zaak was kenbaar geworden.

De Bestuurderen van deeze Maatschappije blijven echter steeds aangemoedigd om zich aan de verdediging van het Christendom toetewijden; en hunne pogingen daar heen te doen strekken.

Wij hebben ook nu het genoegen aan Ul. te kunnen berichten, dat onze uitnodiging tot verdediging van de Christelijke Leere, en ter bevordering van waarheid en Godzaligheid, niet geheel te vergeefsch geweest is.

De Heer Secretaris zal in dit opzicht uw verlangen voldoen.

Dat ook deeze arbeid gezegend zij!

En begeert gij te weeten, op welke wijze de werkzaamheid van deeze

Maat-

Maatſchappije verder tracht nuttig zijn; dat zal u uit het Programma worden voorgelezen.

Zoo blijft dan het Genootſchap zich zelven gelijk — en de beantwoording van de voorgeſtelde Vraag-ſtukken moet de zaak van Jeſus, en zijnen Godsdienst bevorderen.

Bouwt gij, Geëerde Mede-Christenen! u zelve op dat allerheiligst Geloof — vindt daarin beſtendig de bronnen van wijsheid en troost, die u door uw geheel leven bij blijven, en u, bij den dood, en in de eeuwigheid volgen zullen.

Gij vereenigt u met deezen mijnen biddenden wensch:

Uw Koningrijk koom' toch ô Heer!
Ai werp den troon des Satans neêr!
Regeer ons door uw Geest en Woord!
Uw lof word' eens alom gehoord!
En d'aarde met uw' vrees vervuld,
Tot dat ge uw rijk volmaaken zult!

B E T O O G,

B E H E L Z E N D E

EENE WEDERLEGGING VAN HET GEVOELEN DERGENEN, DIE VOORGEVEN, DAT DE APOSTELEN IN SOMMIGE WEZENLIJKE STUKKEN VAN DE LEERE HUNNES MEESTERS, AENGAENDE DEN WEG DER ZALIGHEID, ZIJN AFGEWEKEN, EN SLEGTS HUNNE EIGENE DENKBEELDEN DAEROMTREND, WAERIN DE EEN VAN DEN ANDEREN ZELFS VERSCHILDE, VOORGEDRAEGEN EN AENGEDRONGEN HEBBEN; ZOO DAT DE LEERE DER APOSTELEN VOOR CHRISTENEN, DIE ALLEEN JESUS VOLGEN, GEEN VERBINDEND GEZAG ZOUDE HEBBEN.

D O O R

JOHANNES ANTHONY LOTZE,

PREDIKANT AEN DE MAERTENSDYK, BIJ UTRECHT.

AAN WIEN EEN GOUDEN MEDAILLE IS TOEGEWEZEN.

INHOUD

DEZER

VERHANDELING.

De Verhandeling bevat drie Hoofddelen, waervan

1. *Het eerste* behelst een onderzoek, of er genoegzame gronden zijn, om vast te stellen, dat de Apostelen in hun onderwijs van dat huns Meesters verschillen, — waerin dat verschil bestaet, — eu hoe verre het uitgestrekt kan en moet worden.
2. *Het twede* dient, om de ongegrondheid der stelling, die hedendaegsch door velen gedreven wordt, aen te tonen.
3. *Het derde* is ingericht, om de zwarigheden en bedenkingen, tegen ons gevoelen ingebragt, te ontzenuwen en op te losfen.

EERSTE AFDELING.

Het eerste Hoofdstuk wordt in dezer voege behandeld, dat §. 1—8.

1. *Vooreerst*, het verschil, dat er werklijk plaets grijpt tusschen de Leer van Jesus en zijne Apostelen, wordt opgegeven.
2. *Ten anderen*, worden de bronnen van dit verschil nagespoord.

3. Waeruit, *ten derden*, afgeleid wordt, dat dit verschil geen grond geeft, om alleen aen het geen Jesus geleerd heeft, met voorbij gaen van het geen de Apostelen hebben voorgedragen, ons te houden.

Het eerste Stuk wordt behandeld, §. 2. en 3. en wel zo

Dat bewezen wordt, dat er waerheden door de Apostelen zijn voorgedragen, die men niet vindt in het onderwijs van Jesus, en dat sommige Leerstellingen, van den Zaligmaker voorgedragen, door de Apostelen nader zijn uitgebreid geworden, §. 2.

Er heeft ook verschil plaets in de wijze waerop Jesus en zijne Apostelen hun voordracht inrichten, §. 3.

Het tweede Stuk behelst een opgaef der bronnen, waeruit dat verschil is afteleiden; deze zijn.

1. De meer bepaelde kring van 's Heilands werkzaemheden, en de meer uitgebreide kring der Apostelen, §. 4.
2. De geäertheid der menschen tot welke Jesus en de Apostelen spraeken, §. 5.
3. De gesteldheid der Apostelen zelve, §. 6.
4. De gronding en uitbreiding van het Christendom onder alle Volken, §. 7.

Het derde Stuk is behandeld, §. 8. daer uit het voorgaende afgeleid is,

1. Dat Jesus niet alle waerheden, die zijne Belijders moesten kennen, heeft willen voordragen.
2. Dat ze te verheven waren, om allereerst door hem ontwikkeld te worden.
3. Dat hij de gehele ontwikkeling verschoof ter tijd toe, dat de Apostelen den Geest zouden ontvangen hebben.
4. Dat dit uitstel, uit hoofde van de gesteldheid der menschen, op welke Jesus werken kon en moest, noodzaeklijk was.

5. De

5. Dat het plaets hebbende verschil, in het onderwijs van Jesus en zijne Apostelen, eigenlijk bestaat in ene meer uitvoeriger en duidelijker ontwikkeling der waerheden door deze, die door hem meer bedekt slechts waren voorgedragen.

TWEDE AFDELING.

Om de ongegrondheid der stelling, die hedendaegsch gedreven wordt, te bewijzen,

Wordt, na ene korte opgaeve van de onderscheidene gevoelens, die bestreden worden, het Betoog zo ingericht, §. 9., dat

1. *Vooreerst* bewezen wordt, dat alles, wat Jesus geleerd heeft, ook door de Apostelen is geleerd geworden, §. 10.
2. Onder alle die Leerstellingen wordt geen Stuk gevonden, waerin de Apostelen, van Jesus, of onderling verschillen, §. 11—13. Deze tweledige stelling wordt onderscheidenlijk behandeld.
   A. Eerst wordt bewezen, dat de Apostelen in hun onderwijs niet afwijken van dat des Zaligmakers, de bewijzen zijn
      a. De overeenstemming, die er heerscht tusschen beider lere.
      b. De oprechtheid der Apostelen in alles doorstralende.
      c. Hunne bezorgdheid, om de Lere van Jesus onvervalscht te bewaren en voort te planten.
      d. Niets kon hen bewegen, om de Lere van Jesus te vervalschen, of ene eigen uitgevondene op zijn naem te prediken, §. 11.

c. De bijstand van den H. Geest, die de Apostelen genoten, §. 12.

B. Dat de Apostelen onderling niet verschillen, wordt bewezen, §. 13.

a. Daeruit, dat de beloften van den bijstand des Geestes allen aenging.

b. Daeruit, dat indien een ondernomen had, iets te leren, dat van de waerheid afweek, de overige zulks terstond ontdekt zouden hebben.

c. Uit de ondervinding.

3. De Apostelelen hebben als Leeraers van den Godsdienst hetzelvde gezach, dat Jesus als Godsgezant had, §. 14.

A. Zij betuigen, dat zij Gezanten van Jesus waren, die op zijn gezach leren.

B. Zij waren door Jesus tot zijne Gezanten aengesteld.

C. Hun hoog gezach is door de wonderen, die zij in den naem van Jesus verricht hebben, bevestigd geworden.

DERDE AFDELING.

Naer ene voorlopige aenmerking §. 15., worden de hedendaegsche bedenkingen, tegen de bewezene waerheid ingebragt, getoetst en weerlegd.

1. *Vooreerst*, die, welke door den *Wolfenbuttelschen Fragmentschrijver* zijn voorgedragen geworden, die hier op neêrkomen: dat de Apostelen na den dood des Zaligmakers, een geheel nieuw plan hebben ontworpen, waernaer zij te werk zijn gegaen, en een Sijstema voorgedragen hebben, geheel onderscheiden van het geen Jesus geleerd heeft, ja zelfs in alles daermede ten enemale strijdende, §. 16—21.

2. Ten

2. *Ten anderen*, het gevoelen van RIEM, die beweert, dat de eigendomlijke Lere van Jesus niet uit de verhaelen der Euangelisten in 't gemeen, maer alleen uit de eigenlijke redenvoeringen en gesprekken van hem kan opgemaekt worden, om dat de Schrijvers der Euangelie, gelijk ook de Apostelen, om vele aenhangers in korten tijd te winnen, naer den Joodschen smaek hebben geschreven en gepredikt: men zij daerom verplicht hunne Geschriften alléén aentemerken als schatbare bijdragen, die ons leren, hoe zij de Lere van hun Meester hebben begrepen, maer geenzins als een regel voor ons, om zo over die Lere te denken, §. 22. en 23.

3. *Ten derden* het gevoelen van STEINBART, die staende houdt, dat de Apostelen onderscheidene Sijstemata hebben gehad, naer mate de denkwijze der menschen, tot welke zij spraeken, verschilde; een ander zouden zij gevolgd zijn, handelende met ongeleerde Joden, een ander, met Grieken of Heidenen: hieruit zou natuurlijk volgen, dat ze niet alleen van Jesus, maer ook onderling verschillen, §. 24.

4. *Ten vierden*, worden enige tegenbedenkingen van gemengden aert overwogen, en wel

   A. *Vooreerst*, zulke, die tegen sommige waerheden zijn ingericht, als die den persoon des Zaligmakers, en de Lere der Verzoening raken, §. 25.

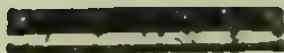
   B. *Ten anderen*, zulke, die tegen bijzondere en bepaelde Geschriften des N. V gericht zijn, den Brief van JAKOBUS, en den eersten van JOANNES, §. 26.

   C. Eindelijk, en *ten derden*, zulke, die van een algemenen aert zijn, §. 27.

      a. Als dat PETRUS en PAULUS onderling hebben verschild-

b. Dat niet alle de Leerlingen van Jesus van zijn geheim plan kennis hebben gehad, de een dieper in den Geest van het Chrisrendom zij ingedrongen, dan de ander.

c. Dat uit hoofde van de verschillende gewaerwordingen, die de menschen van dezelvde zaek hebben, hun begrip van dezelve niet overeenstemmende zijn kan.

B E T O O G,

BEHELZENDE

EENE WEDERLEGGING VAN HET GEVOELEN DER GENEN, DIE VOORGEVEN, DAT DE APOSTELEN IN SOMMIGE WEZENLIJKE STUKKEN VAN DE LEERE HUNNES MEESTERS, AENGAENDE DEN WEG DER ZALIGHEID, ZIJN AFGEWEKEN, EN SLEGTS HUNNE EIGENE DENKBEELDEN DAEROMTREND, WAERIN DE EEN VAN DEN ANDEREN ZELFS VERSCHILDE, VOORGEDRAEGEN EN AENGEDRONGEN HEBBEN; ZOO DAT DE LEERE DER APOSTELEN VOOR CHRISTENEN, DIE ALLEEN JESUS VOLGEN, GEEN VERBINDEND GEZAG ZOUDE HEBBEN.

Als wij de levensgeſchiedenis van den Here J. C. lezen, kan het onze opmerking niet ontgaen, dat zijne vertrouwde vrienden en leerlingen, door hem beſtemt, om, nae zijn afſcheid van deze aerde, als zijne Gezanten, zijne Lere voortedraegen, het hun gegeven onderwijs, of kwalijk begrepen, of daer voor geheel onvatbaer waren. Natuurlijk ontſtaet daeruit de vraeg: „ *hebben wij waerlijk de Lere van Jeſus? hebben zijne Apostelen de Lere van hun Mees-*

„ *ter, en verkondigd, en in die verkondiging* „ *niets van het hunne daeronder gemengd?*"
Wie onbevooröordeeld en met het hart vol liefde tot de waerheid, in de Schriften der APOSTELEN, het antwoord op die vraeg zoekt, zal weldra bevinden, dat zij om niets meerder bezorgd zijn geweest, dan om de Lere van hun Heer en Meester zuiver en vrij van alle menſchelijke bijvoegzelen voortedraegen. — Dan, waer is ene waerheid, hoe duidelijk, hoe zeker, die door alle tijden heen geloofd wordt, zonder tegenſpraek te ontmoeten? — Zucht tot iets nieuws; — hoogmoed, die niet buigen wil voor God; — afkeer van het Euangelie, althans van de waerheden, die hetzelve karakterizeren, waerom men ook niets onbeproefd laet, om die uit het ſaemenſtel der Christelijke lere te verbannen, zijn zo vele bronnen van beſtrijding, en vervalſching, en ontkenning van de Euangelielere. Treurig is ja, aen de ene zijde deze opmerking, die ons een zo treffend bewijs is van de grote verbastering des menschdoms; maer aen den anderen kant doet ze ons eerbiedigen een hooger beſtel, dat ſteeds waekzaem is voor de zaeke des Christendoms, zorgende, dat de aenvallen op, en de beſtrijding van den Godsdienst, dienstbaer zijn moeten aen deszelfs bevestiging. Het is deze overtuiging, die den vriend

vriend der waerheid dringen en bemoedigen moet, om de anders zoo onaengenaeme en vervelende taek op zich te nemen, de drogredenen en gronden, bijgebragt, en gebruikt, om de zekerheid en waerheid der Christelijke Lere te ondermijnen, te toetſen, en te wederleggen. Met zodanige gevoelens bezield, zette ik mij ter behandeling van het opgegeven voorſtel.

Om zulks in ene voegzaeme en duidelijke orde te doen, wil ik *eerst* onderzoeken, *of er genoegzaeme gronden zijn, om vast te ſtellen, dat de Apostelen in hun onderwijs van dat huns Meesters verſchillen, waarin dat verſchil beſtaet, en hoe ver het uitgeſtrekt kan en moet worden. Vervolgends zal ik de ongegrondheid der ſtelling, die hedendaegsch door velen gedreven wordt, aentonen. Eindelijk zal ik de zwaerigheden en bedenkingen, tegen ons gevoelen ingebragt, pogen te ontzenuwen en optelosſen.*

EERSTE AFDELING.

Onderzoek waerin en in hoe ver het onderwijs der Apostelen van dat huns Meesters verschilde.

§. 1.

Dat er indedaed een aenmerkelijk verschil is tusschen de Leer van JESUS en zijne Gezanten, kan, welbegrepen, van niemand, die de Schriften des N. V. gelezen heeft, ontkend worden. Waerheden, door de *Apostelen* voorgedraegen, zijn er, die men in het onderwijs des Zaligmaekers niet vindt; sommige leerstellingen van den Verlosser zijn door hun nader uitgebreid; in het een en in het ander is er in de wijze van voordracht een aenmerkelijk onderscheid tusschen JESUS en zijne Gezanten: zulks optemerken, is steeds noodzaeklijk, om den zin en bedoeling hunner gezegdens wel te verstaen. Doch, om niet in het onzekere rond te doolen, wil ik *vooreerst, dat opgemerkte verschil door bewijzen staeven; dan wil ik naer de redenen hier van onderzoek doen;* en *daeruit, zal ik afleiden, dat dit verschil geen grond hoegenaemd geeft,* om

om alléén aen het gene JESUS *geleerd heeft, met voorbijgaen van het geen de Apostelen hebben voorgedragen, ons te houden.*

§. 2.

A. *Er is, zo ten aenzien van het onderwijs, als van de voordracht van hetzelve, verschil tusschen* JESUS *en zijne Apostelen.* Deze stelling zal ik met weinigen voldoende betogen; en ten dien einde de beide delen, waeruit die bestaet, afzonderlijk ontwikkelen.

A. *Er zijn waerheden door de* APOSTELEN *voorgedraegen, die men niet vindt in het onderwijs van* JESUS; *en sommige leerstellingen, van den Zaligmaeker voorgedraegen, zijn door hun nader uitgebreid geworden.*

Tot de waerheden, voorgedraegen door de *Apostelen*, die men in het onderwijs van JESUS niet vindt, of wel, ter loops, als in het voorbijgaen maer door hem zijn aengevoerd geworden, behoren die, welke betrekking hebben tot de gehele afschaffing van den Mosaïschen Godsdienst; de roeping der Heidenen, en hun deelgenootschap aen de weldaeden van Messias rijk; de verwerping der Joden; en over het geheel die bijzonderheden, die betrekking hebben tot de oprichting en uitbreiding van het Koningrijk des Verlos-

losſers. Hier of daer mag de Zaligmaeker al eens op die gebeurenisſen toegeſpeeld, of enige wenken daeromtrent gegeven hebben; evenwel nimmer heeft hij of opzettelijk, of korter, doch duidelijk van dezelve geſproken.

Andere waerheden zijn er, die JESUS wel heeft voorgedraegen, maer door de *Apostelen* breder zijn ontwikkeld geworden. De Zaligmaeker ſprak meermaelen van zijn lijden en ſterven tot verzoening der zonden; maer ontwikkelde voor zijne Discipelen het waere en eigenlijke oogmerk van hetzelve, eerst in den laetſten nacht van zijn leven. Het is zo, wij vinden, dat hij daervan ook tot anderen heeft geſproken, als tot NIKODEMUS, en tot de Schare in de *Synagoge* van *Kapernaum*, *Joan.* 3: 14—18. *Kap.* 6: 48—58; doch dit onderwijs was in gene eigenlijke en duidelijke bewoordingen vervat. — De *Apostelen* daerentegen hebben deze waerheid duidelijker voorgedraegen, en breder ontwikkeld; zij tonen ons in wat betrekking dat lijden en ſterven ſtaet tot God, en in welk een allernaeuwst verband tot de genadige ſchuldvergeving; zij maeken er hun hoofdwerk van, om den troostrijken en verblijdenden invloed, die de erkentenis dier waerheid, op de beöefening der Godzaligheid, op de ruste des gemoeds, en op de hope des eeuwigen levens heeft, aentetonen.

JE-

JESUS leerde ook, dat het geloof in hem het van God verordende middel zij, om deel te ontvangen aen de zegeningen door hem verworven; maer de Apostelen hebben den aert en invloed van het geloof ter verkrijging van de zonden vergeving breder en opzetlijk behandeld.

JESUS ſprak meermaelen van zijn hoog gezach als Heer der waereld, wien de Vader al het oordeel heeft overgegeven, en die daerom magt heeft over alle vleesch; maer den aert van zijn rijk, en de wijze waerop hij dat beſtiert, heeft hij zelden, of min duidelijk maer voorgeſteld. De *Apostelen* hebben daervan het volledigſte onderwijs ons gegeven, en bij onderſcheidene gelegenheden gezegd, dat het beſtuur, dat JESUS over de waereld uitöefende, van hem in het bijzonder wordt aengewend ten nutte zijner Gemeente; dat dit beſtuur, ja wel was een met recht hem toekomend, doch van den Vader hem toebetrouwd beſtuur; dat hij hetzelve eenmael weder zal afleggen, wanneer de ganſche raed, het gehele plan Gods met het menschdom zal zijn ontwikkeld; dat hij gedurende dat tijdvak als Koning moet heerſchen, en bij zijne toekomſte ten oordeel, van het welk zij ons een volledig bericht geven, den laetſten vijand, de dood zal verſlaen.

JESUS heeft meermaelen gezegd, dat hij was

de

de beloofde *Messias*, en zijne hoge waerdigheid als Zoon van God op het nadrukkelijkst ingescherpt en verdedigd; doch de *Apostelen* hebben hem meer uitdrukkelijk als den Schepper en Onderhouder der waereld voorgesteld, en God genoemd.

JESUS sprak in zijne bijzondere onderwijzingen tot zijne Discipelen, en wel bijzonder in de laetste, van den HEILIGEN GEEST, als van een van zich bestaend, vrij handelend, en in verbinding met den Vader en den Zoon werkend wezen; doch hij bepaelde daer vooral zijne werking tot de Apostelen. Deze daerentegen hebben ons den H. G. niet alléén even zo kennen geleerd, maer ook van zijne werkingen tot heil en verbetering der menschen veel meer gezegd.

Ten opzichte van alle deze opgenoemde stukken, is er mijns bedunkens een kennelijk onderscheid tusschen het onderwijs van JESUS en zijne *Apostelen*.

§. 3.

B. Dan wij moeten deze zaek ook nog uit een ander oogpunt beschouwen, en opmerken, dat er een aenmerkelijk verschil is tusschen het onderricht van JESUS en zijne Gezanten *in de wijze van voordracht*.

JE-

Jesus heeft zeldzaem van de waerheden, die zijne lere kenmerken, opzetlijk gehandeld. De meeste gesprekken, die ons van hem zijn opgetekend, betreffen zodanige zaeken, die, en naer de behoefte zijner hoorderen geschikt waren, en door de omstandigheden voorgeschreven werden. De wijs van zijn voorstel was ten allen tijde ligt te bevatten, prees zich zo wel door zijne natuurlijke eenvoudigheid en bevallgheid, als door nadruklijken ernst aen.

Jesus hield zich meermaelen vergenoegd, om slechts wenken te geven, die den opmerkenden en nadenkenden ene genoegzaeme aenwijzing waeren, hoe hij de zaek, door hem besproken, wilde verstaen hebben; of hen konden overtuigen wie hij was, en waervoor hij erkend wilde worden. Van dien aert is zijne verdediging tegen de Farizeën, die hem van Godslastering beschuldigden, om dat hij den geraekten van de vergeving zijner zonden vergewiste: verdediging, waerin hij zich verklaerde voor den Zoon van God, *Matth.* 9: 1—8. — Hiertoe behoren ook, *Matth.* 12: 1—8. *Kap.* 17: 24—27. Op gelijke wijze verklaerde hij zich voor den beloofden *Messias*, *Matth.* 11: 7-15.

Op een anderen tijd sprak hij meer duidelijk, in eigenlijke en verstaenbaere woorden, van zijne hoge waerdigheid, als den Zoon van God, en

bewees die overtuigend, *Joan.* 5: 17. *Kap.* 8: 58, *Kap.* 10: 25—38.

Droeg JESUS waerheden voor, die voor als nog te hoog waeren voor het volk, hij verbergde die, wel niet, maer ſtelde ze voor onder beelden, die en ligt te vatten waeren, en beantwoordden aen de geſteldheid zijner hoorderen. Zo gewaegde hij van zijn verzoenenden dood, de oorzaek van de zaligheid, onder het beeld van het Manna, en noemde zich het brood des levens, *Joan.* 6. Dan weder vergeleek hij zijn dood bij de ten toon ſtelling van de koperen Slang in de Woeſtijne, *Joan.* 3. Sprak hij van de uitbreiding van zijn rijk, zo bediende hij zich van het beeld van het mostertzaed. Wilde hij den Joden onder het oog brengen, dat de Heidenen mede deelgenoten waren van de zegeningen van *Mesſias* rijk, dan gebruikte hij het beeld van een groot gastmael, tot welk, na dat de genodigde geweigerd hadden te komen, vreemdelingen zonder onderſcheid geroepen werden, *Matth.* 22: 1—11. *Luk.* 14: 16—24. Verkondigde hij den Joden de verwoesting van hun ſtaet, als een gevolg van zijne verwerping, dan ſprak hij van een wijnberg aen ontrouwe Landlieden verhuurd, die niet alleen de afgezandten van den eigenaer, maer ook zijn Zoon doden, *Matth.* 21: 33—44. *Luk.* 20: 9—18.

De

De *Apostelen* hebben overal duidelijk, zonder enige de minste verberging te gebruiken, dat gene gezegd, en geleerd, wat hun Meester of verzwegen, of meer bedekt voorgedraegen had. Zij verkondigden openlijk, en bewezen, dat JESUS was de beloofde *Messias*, en de Zoon van God, *Hand.* 2: 22—36. *Kap.* 3: 12-26. *Kap.* 13: 23—37. *Rom.* 1: 4. *Kap.* 9: 5. *Filip.* 2: 6. *Kolosf.* 1: 16, 17. 1 *Timoth.* 3: 16. *Titus* 2: 14. *Hebr.* 1: 3. 1 *Joan.* 5: 20.

De *Apostelen* hebben van den dood des Verlossers deels in eigenlijke, deels in oneigenlijke woorden gesproken; hun is het zeer gemeenzaem, dien voortestellen als een Zoenöffer voor de zonde, het zij dan, dat ze dien dood zo uitdrukkelijk noemen, *Rom.* 3: 24, 25. *Kap.* 8: 3. *Efes.* 5: 2. *Hebr.* 9: 14. *Kap.* 10: 10, 14; het zij dan dat ze hem als het Lam Gods voorstellen, 1 *Petr.* 1: 19. *Openb.* 1: 5; het zij dan, dat ze hem de verrichting van enen Priester toekennen, die door de voorstelling van het offer de zonden verzoend, gelijk zo doorgaende in den *brief aen de Hebrëen*; of zij gebruiken woorden en spreekwijzen van den ouden Offerdienst ontleend, als *heiligen*, *reinigen*, *verzoenen*, *zonde draegen*, en welke van dien aert meer zijn.

Gelijk in de lere van het plaetsbekledende lij-

den en ſterven van JESUS, de *Apostelen* hunne voorſtellingen hebben ontleend uit de oude Offer-theorie, zo hebben zij ook in andere ſtukken, ter opheldering der waerheden, zich bediend van de gebruiken onder de Joden plaets hebbende, gelijk in het leerſtuk van het laetſte Oordeel, in welks ontwikkeling zij gewaegen van de *bazuine Gods*, *de ſtemme des Archangels*, toeſpelende op de gewoonte onder de Joden bij het ſamenroepen van talrijke Vergaderingen, 1 *Theſſ.* 4: 16. enz.

In dezen verſchilde hun voordracht van die huns Meesters, ſchoon ook een enkelde reis een beeld uit de natuur ontleend, gebruikt is ter opheldering van ene leerſtelling, gelijk zo, in het leerſtuk der Opſtandinge, PAULUS zeer ſchoon zich bedient van het zaed, dat eerst ſterft, eer het uitkiemt, 1 *Kor.* 15: 36—43.

Daer is over het geheel een zeer groot verſchil in de voordracht der Apostelen, vergeleken met die des Zaligmaekers. Men bevindt, dat hetzelve minder ligt te verſtaen is, hunne redeneringen (ſchoon daarin ook tusſchen hen verſchil is) meer afgetrokken, minder natuurlijk en meer konſtig zijn. — Bovendien, daer zij vele waerheden, door JESUS geleerd, nader ontwikkelden, en vele voordroegen, die voor de menſchen nieuw waeren, en den kring van hunne

werk-

werkzaemheden zeer uitgebreid was, zo moest ook hunne wijze van voorſtel gansch anders ingericht wezen.

§. 4.

B. „ Maer van waer zulks? *Welke zijn de* „ *eigenlijke en naeste bronnen, uit welke dat* „ *onderſcheid voortvloeide, en alleenlijk is af-* „ *teleiden?*"

De beantwoording van deeze Vraeg moet ons wat langer ophouden, om dat de oorzaeken zeer verſchillende zijn. Bij ene opmerkzaeme overweging zullen wij bevinden, dat het verſchil, tusſchen het onderwijs van JESUS, en de wijze van zijn voordracht, van het onderwijs en de voordracht der *Apostelen*, of te zoeken is, *in den meer bepaelden kring van 's Heilands werkzaemheden en den meer uitgebreiden der* APOSTELEN; *of in de geaertheid en omſtandigheden der menſchen, tot welke* JESUS *en de* APOSTELEN *ſpraken; of in de geſteldheid en de geaertheid der* APOSTELEN *zelven; waerbij wij eindelijk voegen moeten de gronding en uitbreiding van het Euangelie onder alle Volken.*

A. *De eerſte grond van het verſchil tusſchen* JESUS *en zijne Apostelen moeten wij zoeken in den meer bepaelden kring van 's Heilands werkzaemheden, en den meer uitgebreiden der Apostelen.*

 Het

Het oogmerk van JESUS eischte, zich flechts tot zijne Volksgenoten te bepaelen, daer toe doorreisde hij het Joodfche Land, en kwam niet, om te leren over de grenzen van hetzelve. Hij verklaerde daerom aen FILIPPUS, als deze hem boodfchapte, dat er enige *Grieken* waren, die hem gaerne wilden zien, dat hij, voor als nog, om hen zich niet kon bekommeren, maer dat eerst zou doen nae zijne verhoging, *Joan.* 12: 20—23. Uit dit bepaelde oogmerk van den Zaligmaeker vloeit natuurlijk voort, dat geheel zijn onderricht enig en alleen gefchikt moest zijn voor de gefteldheid der menfchen, onder welke hij verkeerde en leerde. Die alle vond hij niet flechts tot den diepften trap van zedeloosheid gezonken, maer ook hun verftand zodanig met vooröordelen bezet, dat wijsheid hem verbood, zulke waerheden of onbewimpeld voortedraegen, of uitvoeriger te ontwikkelen, voor welke zij onvatbaer waeren. Hier van dan, dat JESUS, het zedelijk gevoel zijner tijdgenoten willende opwekken, bovenal de lesfen der deugd infcherpte, en trachtte, hen van die ongerijmde zedenleer terug te brengen, die de voornaeme bron van het algemeen wangedrag was. Hiervan daen, dat hij vooral beftreed die valfche begrippen van den *Mesfias*, die zo veel kracht aen de losheid in zeden gaven, en een fterk be-

beletzel waren, om de waere Lere van zijn Perſoon, en het eigen oogmerk van zijne komst, aentenemen. Hier van daen eindelijk, dat JESUS, om zijn onderwijs nader optehelderen, en den denkenden gelegenheid te geven tot nadere overweging van hetzelven, zich alléén bedienen kon van zodanige beelden, die uit hunne geſchiedenis, en geſteldheid en gewoontens ontleend, en ligt verſtaenbaer waren (1).

De zending der *Apostelen* was niet ſlechts tot één Volk bepaeld, maer uitgeſtrekt tot allen. Zij hadden het Joodſche ongeloof en het Heidensch bijgeloof te beſtrijden; zij traeden ook als Predikers van het Euangelie op, onder *Grieken* en *Romeinen:* Natiën die in zeer vele opzichten, zo ten aenzien van hare Burgerlijke als Godsdienſtige geſteldheid, van de Joden verſchilden. — Zij konden dus niet tot allen op gelijke wijze ſpreken; de onderſcheidene geſteldheden vor-

---

(1) Men leze de Verhandeling van A. W. P. MÖLLER, *over het ongeloof der Joden*, in de Werken van het *Genootſchap* van het jaer 1795. Uit deze ſchone Verhandeling heb ik het een en andere in deze en de volgende Paragrafen ontleend, bijzonder uit het twede deel van dezelve.

vorderden ene onderſcheidene wijze van behandeling. Natuurlijk moest daerom en het onderwijs zelve, en de voordracht daervan, veel verſchillen van dat huns Meesters. Van hunne redenvoeringen of mondelijke onderwijzingen is maer weinig ons opgetekend; doch uit het gene daervan voor ons nog bewaerd is, zien wij hoe geheel anders zij leerden dan hun Meester. Welk ene vrije, open en ernſtige tael voerde PETRUS over de waerdigheid van JESUS, en over de gruuwzaeme ondankbaerheid der Joden, die hem, den Vorst des levens, hadden omgebragt, *Hand* 3. en 4. — Hoe geheel anders ſpreekt PAULUS te *Antiochiën* in de Synagoge tot de Joden, *Hand.* 13, en te *Lystren*, daer het volk, hem en BARNABAS voor Goden houdende, hen wilde offeren, *Hand.* 14; en hoe veel verſchilt niet wederom die voordracht van die te *Athenen*, op den *Areopagus*, *Hand.* 17. Even dit aenmerkelijk verſchil in de bijzondere omſtandigheden gegrond, dat en de ſtof van hun onderwijs en de manier van hetzelve voortedraegen, bepaelde, heerscht in hunne Geſchriften, daer geduurige aenſpelingen zijn op de denkwijze, de gewoontens, en bijzondere plaetſelijke omſtandigheden der Gemeenten. — Doch dit kan ik hier niet verder uit een zetten; het is mij genoeg, aengewezen te hebben, dat er natuurlijk

lijk, uit hoofde van den kring der werkzaemheden, verschil plaets moet hebben tusschen JESUS en zijne Gezandten in hunne prediking.

§. 5.

B. *Ene andere bron, waeruit dit verschil is afteleiden, is de geaertheid der menschen tot welke* JESUS *en de Apostelen spraeken.*

JESUS handelde met en sprak tot menschen, die, hoewel door vele vooröordelen verbijsterd, nochthans enige Godsdienst- kundigheden hadden, op welke hij kon bouwen. De Joden kenden den enigen waeren God, als een Geestelijk Wezen, als den Schepper en Onderhouder der waereld; als den Richter, die het kwaede straft en het goede beloont; zij geloofden de onsterflijkheid der ziele, en de opstanding der doden, hoewel er veel zinnelijks en ongerijmds met die kennis gepaerd ging. Natuurlijk is het, dat CHRISTUS het goede, dat er onder de Joden was, behield, en daerop bedacht was, om het dwaelende, daermede vergezeld gaende, wegtenemen. — Hiervan daen dus, dat hij veel in zijn onderwijs kon veronderstellen, en dat hij bijzonder de valsche en dwaelende begrippen bestreed — Aen den anderen kant echter voedden de Joden van den te verwachten *Messias* zoda-

nige averrechtſche begrippen, en waren zo gehecht aen de verkeerde uitleggingen hunner Godlijke oirkonden, dat wijsheid hem verbood, alles ronduit te zeggen. Trouwens, had hij dat gedaen, hij zou het gehele volk niet alléén tegen zich opgehitst, maer ook aenleiding tot opſtand gegeven hebben, waertoe het, door der *Romeinen* overheerſching, ene zo gerede overhelling had. Van hier, dat hij ſoms verbood, zijne wonderen uittebreiden, of openlijk te verklaeren, dat hij de *Christus* was. — Er hong toch, voor zijn gezach als Leeraer, en voor de verdere voorplanting van zijne Lere zeer veel af, dat men noch hem, noch zijne aenhangers immer kon beſchuidigen van een toeleg, om de vastgeſtelde burgerlijke orde om te keren. — Hoe natuurlijk was het des niet, dat de Zaligmaeker in zijn onderwijs veel verzweeg, of bedekter voordroeg, dat in vervolg van tijd duidelijker ontwikkeld moest worden.

Gansch anders was het geſteld met de *Apostelen*, die onder de Heidenen ook werken moesten. — Daer vonden zij niet de kundigheden, die onder hun eigen volk heerschten, en even deze onkunde maekte het noodzaeklijk, dat zij in hun onderwijs waerheden voordroegen, die voor hen onbekend waren. Hoe wijs en verſtandig onderrichtte PAULUS de *Atheniërſers* niet

van

van de Geestelijkheid van het Opperwezen, van zijn bestuur in de lotgevallen der menschen, van de gelegenheden hen verleend, om tot de kennis van den waeren God te geraeken, die eens door een daertoe verordend man den Aerdbodem zou oordelen. —— De Heidenen waren gehecht aen de Afgoderij; daervan daen is het, dat zij zich daertegen verzetten, en hen verboden, gemeenschap met hun te oefenen, na dat zij Christenen waeren geworden. — De Heidenen hadden een afkeer van de Joden, bijzonder ook uit hoofde der besnijdenis, daervan daen, dat zij zich verzetten tegen hun, die hen aen dezelve wilden onderwerpen. *Grieken* en *Romeinen* waeren Natien, onder welke konsten en wetenschappen bloeiden, en bij welke ieder in grote achting was, die wijsheid leerde. Van hier, dat PAULUS tegen dezelve, even als tegen alle andere nutteloose wetenschap, ijverde, om dat dezelve slechts bestond in twistvraegen en spitsvondigheden. Hier bij kwam, dat, zo door Joden als Heidenen, de Euangelie-lere door hunne bijvoegzels bedorven werd, met den toeleg, om ene lere te gronden, meer met den smaek en de geaertheid der menschen overeenkomende, en aen het opkomend Christendom den doodsteek te geven. Dit bragt de Apostelen in de onvermijdelijke noodzaeklijkheid, om

zich

zich over vele bijzonderheden nader te verklaren, die opteheldereren en te bevestigen.

§. 6.

C. *Een derde oorzaek van het verschil in de lere tusschen* JESUS *en zijne Apostelen is te zoeken in de gesteldheid der Apostelen zelve.*

Deze oorzaek verdient ene gezette overweging, om dat ze ons met de hand leidt tot ene dubbele opmerking, die en tot het onderscheid in de leer, en tot het verschil der leerwijze betrekking heeft.

Dat er verschil is tusschen de Lere van JESUS en zijne Apostelen, ontstaet uit der laetsten geaertheid. — De Zaligmaeker, hen benoemende tot zijne Gezandten, vond in hen eenvoudige, oprechte menschen, die een open oor en hart voor de waerheid hadden; maar met dat al was hun verstand met niet weinige vooröordelen bezet. — Om hen te vormen voor hunne aenstaende bediening, daertoe behoorde zo veel omzichtigheid als oprechtheid. En van beiden hebben wij een overtuigend bewijs in JESUS eigene verklaering. „ Ik hebbe u nog vele dingen te „ zeggen, maer gij kunt die nog niet draegen," *Joan.* 16: 12. Hj schikte zich des in zijn onderwijs naer hunne vatbaerheid. Zijn oogmerk was

was niet door het licht der waerheid iemand te verblinden. Hiermede nu was geheel onbestaenbaer die voorbarige, doldriftige, ontijdige hervormings-ijver, die alle scheve en valsche begrippen op eenmael wil uitroeijen. „De „Leerlingen van JESUS moesten in de eerste „plaets worden voorbereid tot die hoger en „zuiverer waerheid, welke aenvanglijk nog „niet met hunne vooröordeelen te verénigen, „voor hun zwak verstand nog te zwaer, en „volgens hunne bestemming ook nog voor hun „niet noodzaeklijk was. Zullen nieuwe waerheden „gelukkig in het hart geplant worden, dan moet „het vooraf daertoe zo goed voorbereid wor„den, als de aerde, eer men dezelve van nieuwe „planten voorziet: en in welk soort van waer„heid, in welke school heeft geen voortgang, „ontwikkeling, verëdeling, vermeerdering van „kundigheden, met ieder jaer groter op„klaering, en daer door meerder zekerheid „plaets. Hoe kan het ons dan bevreemden, „dat het laeter onderwijs van JESUS duidelij„ker dan het vroeger, de volgende kundighe„den zijner *Apostelen* rijker dan de eersten ge„weest zijn?" (2). Met

---

(2) DOEDERLEIN, *Christlicher Religion-Unterricht*, 1 th. bl. 339.

Met deze bedoeling des Zaligmaekers zijne Leerlingen trapsgewijze te vormen, kwam ook overeen de wijze, waerop hij hen onderrichtte. Allereerst zorgde hij daer voor, dat zij vast overtuigd waren van zijne hoge waerdigheid, van zijn gezach als Leeraer, en begon vervolgends hen, doch slechts in het voorbijgaen, te leren, dat hij overeenkomstig den inhoud der oude voorspellingen sterven moest, en eerst aen het einde van zijn leven verklaerde hij hen ronduit, dat hij sterven zou om vergevinge der zonden te verwerven. — Hoe weinig inzien zij daarin hadden, verzwijgen ze ons niet (*Lukas* 18: 34.), en hunne gehechtheid aen het begrip van enen aerdschen *Messias* was zo sterk, dat ze onderling twisteden over den voorrang in het vermeende opterichten rijk van *Messias* (*Matth.* 18: 1. *Mark.* 9: 34. *Luk.* 22: 24.), zo dat ene zinnelijke onderrichting voor hen nodig was, om hen van het dwaeze hunner twistrede te overtuigen, (*Matth.* 18: 3. *Mark.* 9: 36, 37. *Luk.* 9: 47, 48. *Joan.* 13: 1—15.). Ja, uit de moeite, welke het koste om de Christenen, die Joden van geboorte waren, te overtuigen, dat ook de Heidenen gerechtigd waren tot de zegeningen van CHRISTUS rijk (*Hand.* 11 en 15.), mogen wij opmaeken, hoe weinig de Apostelen te voren vatbaer waren voor het vol-

volledig onderwijs van hun Meester. Hiervan daen ook, dat JESUS, bij de eerste uitzending zijner jongeren, hen het uitdrukkelijk bevel gaf: „*niet te gaen op den weg der Heidenen,* „*noch in de steden der Samaritaenen, maer* „*tot de Schaepen Israëls,*" *Matth.* 10: 5, 6. — Uit deze handelwijze onzes Heeren met zijne Leerlingen zien wij, dat het zijn oogmerk niet geweest is, om hen ene volledige onderrichting te geven aengaende alle die waerheden, die zij in vervolg van tijd eerst zouden leren. Trouwens, zij hadden die ophelderingen eerst nodig, wanneer zij nae JESUS hemelvaert moesten beginnen, zijn plaets als *Apostelen* te vervangen, waertoe hij hun beloofde den H. Geest, die, nae zijn vertrek, zijn plaets als Leeraer bij hen zou bekleden, *om hun in alle waerheid te leiden, indachtig te maeken, wat hij hun gezegd had, en toekomende dingen bekend te maeken, Joan.* 14: 26. *Kap.* 15: 26. *Kap.* 16: 13. — Voeg er bij, de *Apostelen* waren nae de verhoging van CHRISTUS eerst volkomen vatbaer voor een meerder trap van verlichting, naerdien, door zijn dood, en zijn afscheid van de waereld, hunne begrippen van een aerdsch Messiaensch rijk verzwakt, en zij van dezelve bevrijd werden.

De gesteldheid der Apostelen wijst ons ook aen de naeste en waere oorzaek van het verschil

tus-

tusfchen hunne leerwijze, en die van hun Meester. — Immers, gelijk elk mensch zijn bijzonder karakter heeft, dat hem van anderen onderfcheidt, zo heeft hij ook zijne bijzondere wijze, om ene zaek voortedraegen. — In de redenvoeringen en gefprekken des Zaligmakers heerscht ene eenvoudigheid, klaerheid, bevalligheid, ernst en overtuigende kracht, die ons kenmerkt ene gefteldheid van hart, die getuigenis geeft van zijne hoge voortreffelijkheid. —— Welk een onderfcheiden karakter vertoont zich in de Schriften der Apostelen. JAKOBUS komt in het puntige en zinrijke zijner lesfen het naest bij JESUS; maer wie proeft niet in hem den man van een ftrengen aert? JOANNES komt in zachtheid, in liefde en tederheid het naest bij JESUS; maer wie proeft niet in hem den man van een zwaermoedig en zomber temperament? PETRUS gelijkt in den ernst het meest aen JESUS; maer wie proeft niet overal den driftigen man, bij wien de ene gedachte door de andere verdrongen wordt? — Vergelijkt men hierbij PAULUS, rasch ontdekt men den Leerling van GAMALIËL, wiens verftand door oefening meer befchaefd, naer ene redenkundige orde fchrijft, evenwel altoos natuurlijk en vloeiende? Trouwens PAULUS kenmerkt zich overal als de man van een doordringend verftand, en vaerdig begrip, die

van

van elke voorkomende zaek heldere denkbeelden heeft, en daerom die zo natuurlijk, zo vloeiend weet voortedraegen. — Zo wij nu dat verſchil in de karakters der Schrijvers van het N. V. opmerken, is het natuurlijk gevolg, dat hun voordracht, de wijze waerop zij de Lere des Euangeliums predikten, en hunne denkbeelden van dezelve ontwikkelden, zeer uit één lopende zijn moet.

§. 7.

D. *Ene laetſte oorzaek van het onderſcheid tusſchen de Lere van* JESUS *en zijne Apostelen is de gronding en uitbreiding van het Christendom onder alle volken.*

Zo lang JESUS op aerde verkeerde, gedroeg hij zich als *geworden onder* MOSES *wet*, *Gal.* 4: 4. Hij bezocht den Joodſchen Tempel, ging in de Joodſche Synagogen, woonde de hoge feesten bij, en was in alles een zo gezet als voorbeeldig waernemer der Godsdienſtige voorvaderlijke inſtellingen. Geen wonder ook, daer zijn oogmerk was, door de prediking zijner Lere, en de bevestiging van zijne Godlijke zending, het Israëlitiſche volk voorteberei-den, voor de plechtige invoering, en gerede omhelzing van het Christendom, dat na zijne ver-

hoging eerst gegrond zou worden. Trouwens, zou de voornaeme hoofd - inhoud der prediking zijner Gezandten zijn, dat door zijn dood de volle verzoening, voor eenmael en altoos, was uitgewerkt, en God nu om dat verzoenende lijden en ſterven de zonden vergeeft, aen een iegelijk, die in hem geloofde, dan moest hij eerst dien dood ondergaen. Zou het Christendom gegrond worden door JESUS Gezandten, die daer toe bekwaem gemaekt zouden worden door den H. Geest, die niet eerder ontvangen kon worden, dan voor dat hij verhoogd was, het was dan ook nodig, dat eerst ontwijfelbaer bewezen was de waerheid zijner opſtanding, en dat men zeker ware van zijn leven: zonder deze volkomene zekerheid, zoude het ten enemael onmooglijk zijn geweest voor de *Apostelen*, om de waerheid hunner prediking te doen annemen, naerdien het hun ontbroken zou hebben aen daedzaeken, waerop zij zich konden beroepen. — Alles derhalven moest ter tijd toe, dat de *Apostelen* als getuigen van JESUS in het openbaer optraeden, in denzelvden ſtaet blijven, zonder dat 'er verandering in de Godsdienst - inrichting voorvallen kon. — Gelijk dan, bij het leven des Zaligmaekers op aerde, nog niets beſpeurd werdt, van de op handen zijnde grote verandering in den Godsdienst; zo treffende en onder de blijkbaerſte

ſte betoningen van ene Godlijke werking werdt het Christendom op aerde ingevoerd, en met deze invoering begon de onwikkeling van 's Heilands grote en geheel het menschdom omvattend plan. Dit was het tijdſtip, waerin de *Apostelen*, als Getuigen van JESUS, in het openbaer moesten optreden, en hunne bediening aenvaerden; waerin voor het gehele Volk duidelijk en onbewimpeld moest worden gezegd, wie JESUS was, wat hij is voor het menschdom, en hoe dit zich jegens hem moest gedraegen. Van nu aen moest de ſchaduwachtige Godsdienst met alle zijne plechtigheden een einde nemen; van nu aen moest aen de Heidenen verkondigd worden: God is geen God der Joden alléén, maer ook der Heidenen. Alle deze en zo vele andere waerheden, als nu wierden bekend gemaekt, en de buitengewone gaeven des Geestes aen de eerſte Christenen geſchonken, benevens de oprichting van bijzondere Gemeenten, gaeven aen de *Apostelen* veelvuldige gelegenheid, om zaeken voortedraegen, die in het onderwijs van JESUS niet konden zijn. — De toeleg van niet weinige, om het Christendom met den Moſaïſchen Godsdienst te verénigen, gaf hun gerede aenleiding, om over de afſchaffing van den laetſten te ſpreken; de nutteloosheid van het waernemen der oude Israëlitiſche plechtigheden tot verkrijging der gunſte Gods, te be-

togen, en den eigen aert van het Geloof duidelijker en bepaelder te ontwikkelen. — Het misbruik van de buitengewone gaeven des Geestes, maekte een onderwijs over den waeren aert, het eigen oogmerk, en rechte gebruik derzelven noodzaeklijk. De oprichting van bijzondere Gemeenten gaf oorzaek over de Kerklijke tucht, de Kerkampten en andere inrichtingen te handelen. De bijzondere toeſtand, waerin de Christenen, onder de Heidenen wonende, zich bevonden, gaf aenleiding om hen te ondrrichten over de betaemende en ongeoorloofde verbintenisſen met hun; over het eten van dingen, die den Afgoden geofferd werden, en over meer andere zaeken. Slaen wij dit alles met behoorlijke aendacht gaede, dan zouden wij ons met reden moeten bevreemden, ontdekten wij geen in het oog lopend onderſcheid tusſchen de Lere van JESUS en zijne Apostelen.

§. 8.

C. Tot hiertoe heb ik nageſpoord, welke de eigenlijke en naeste oorzaeken zijn van het onderſcheid, dat men duidelijk ontwaert tusſchen de Lere van JESUS en zijne Gezandten. Nu moet ik aentonen, *dat dit verſchil hoegenaemd geen grond oplevert, om alléén aen het gene*

CHRIS-

CHRISTUS *geleerd heeft, met voorbijgaen van het onderwijs der Apostelen, ons te houden.* — Uit het gene ik tot hiertoe beredeneerd heb, zal ik een en ander gevolg afleiden, dat ons van de waerheid dezer ſtelling zal overtuigen.

Het moet ons bevreemden, dat er hedendaegsch een zeer groot aental gevonden wordt, dat onder het voorgeven, de Christelijke Lere tot haere waere eenvoudigheid terug te brengen, dezelve dermaete verbastert, dat ons ſchier niets van dezelve overblijft. En tot bereiking van hun voorgegeven welmenend oogmerk, beweren zij, dat voor Christenen, dien het om de eenvoudige waerheid te doen is, niets noodzaeklijkers en nuttigers zij, dan enig en alléén zich te houden aen het onderwijs, dat JESUS heeft gegeven. Zij dringen deze ſtelling aen, door het voorgeven, dat de *Apostelen* geheel andere zaeken geleerd hebben dan hun Meester; en daer zij beweren, dat JESUS zich naer de dwaelende gevoelens zijner tijdgenoten geſchikt heeft, welke door de *Apostelen*, als met die zelvde valſche denkbeelden bezield, zijn bijbehouden en verder ontwikkeld, kan het niet anders, of zij moeten uit het onderricht van JESUS uitmonſteren, wat hun toeſchijnt volksdwaling te zijn; of zij moeten beweren, dat het Apostolisch onderricht voor ons gene toereikende zekerheid,

 of

of verbindend gezach heeft (3). Ik zal in het laetfte deel dezer Verhandeling de redeneerwijze onzer *Neologen* uit hunne Schriften opgeven. — Nu alléén is het mij genoeg, om uit het voorheen opgenoemd onderfcheid te tonen, dat deze nieuwmodifche ftelling daerdoor geenzins gewettigd wordt.

A. *Vooreerst*, blijkt uit het geftelde, dat JESUS niet ten oogmerk gehad heeft, alle die waerheden, welker erkentenis den belijderen van hem nodig was, voortedraegen. — Het is zonnenklaer, dat hij alléén tot zodanige zich bepaeld heeft, die aen de behoeften der menfchen beantwoorden; terwijl hij door derzelver voordracht hen heeft willen voorbereiden voor de kennis van andere.

B. Trouwens, in de *twede* plaets, blijkt uit het gezegde, dat de eigenlijke leerftukken te verheven waren, en zo geheel ftrijdig met de Joodfche vooröordelen, dat in derzelver voordracht niet alleen de hoogfte omzichtigheid nodig was; maer dat ze ook niet duidelijk konden voor-

(3) Men heeft alrede, in fommige Godgeleerde famenftellen, het onderwijs van JESUS, van dat zijner *Apostelen* zorgvuldig beginnen te onderfcheiden, en affzonderlijk voorgedraegen.

voorgesteld worden. Wie, die maer met enige opmerkzaemheid de *Handelingen der Apostelen* gelezen heeft, weet niet, hoe veel moeite en vervolgingen de eerste Predikers van het Euangelie ondergaen moesten van de Joden, om dat zij leerden de afschaffing van den ouden schaduwachtigen Eerdienst en soortgelijke stukken? En indien CHRISTUS nu dezelve ronduit had voorgedraegen, zou men hem niet even zo behandeld hebben; ja zou hij dan wel zo algemeen zijn vrij gekend geworden van den toeleg, om oproer te stichten? — Men denke eenmael door, welke hoogstnadelige gevolgen uit ene ontijdige bekendmaeking van de eigendommelijke leerstellingen des Christendoms, voor de uitbreiding en erkentenis zijner Lere, zouden voortgevloeid zijn.

C. Hierom, en dit is een *derde* gevolg uit het te voren beredeneerde, verklaerde JESUS, dat hij de gehele en volle ontwikkeling van zijne Lere verschoof ter tijd toe, dat zijne *Apostelen* ontvangen zouden den Geest, die hen in alle waerheid zou leiden, indachtig maeken, wat hij hun gezegd had, en toekomende dingen, die zij nu nog niet draegen konden, bekend maeken.

D. Dit uitstel was *ten vierde* des te noodzaeklijker, als de gesteldheid der menschen, op welke JESUS zelve werken kon en moest, hem

niet toeliet die verhevener waerheden te ontwikkelen. Een groot, en wel het aenzienlijkste deel derzelven bestond uit onbeschaefde menschen, die voor die reine kundigheden onvatbaer waeren, waerom ook onze Zaligmaeker zich van den leertrant door gelijkenissen bediende. Een ander deel zijner hoorderen bestond uit de aenzienlijke en vermogende des Volks, wien niets zo nae aen het hart lag als de bevrediging van hnnne driften. — Hierom moest en kon JESUS, zou hij met goed gevolg op hun werken, trachten, het zedelijk gevoel bij hen optewekken. Ene derde klasse van zijne hoorderen bestond uit de Geleerden des Volks, wier verstand met vele en dikke nevelen bezet, en opgevuld met spitsvondigheden, hen zo afkerig als onvatbaer maekten voor het onderricht van JESUS. Wat bleef des hem over, als de nader ontwikkeling zijner Lere uitteſtellen?

E. *Eindelijk*, uit al het te voren gezegde blijkt, dat het gehele verschil, in het onderwijs van JESUS en zijne *Apostelen*, daerin bestaet, dat zij waerheden duidelijker hebben voorgedraegen, die hun Meester meer bedekt, onder beelden voordroeg, en waeromtrend hij zich vergenoegde, slechts wenken te geven; of dat zij zodanige leerstellingen breder ontwikkeld en nader bepaeld hebben, die CHRISTUS slechts

in

in het gemeen heeft voorgedraegen; of, dat zij zulke waerheden verklaerden, waertoe de eerste gronding en uitbreiding van het Christendom hen gelegenheid gaf (4).

Hoe weinig nu dit verschil begunstigt het gevoelen der hedendaegsche *Neologen*, is te duidelijk, dan dat het ene verdere ontwikkeling zou nodig hebben. Veel liever wil ik dit doen opmerken, dat uit al het beredeneerde deze stelling voortvloeit: *Zo wij de Lere, door* JESUS *voorgedraegen, recht willen verstaen, naer waerheid beöordelen, en ons duidelijke begrippen van dezelve vormen, moeten wij met het onderwijs der Apostelen, waerin wij haere verdere ontwikkeling vinden, gedurig raedplegen.* — Is men niet gewoon steeds op deze wijze te handelen? Of heeft men niet, om de gevoelens van SOKRATES wel te kennen, het nodig geöordeeld, daer hij niets in geschrift heeft nagelaeten, niet alléén met XENOPHON te raedplegen, maer ook met PLA-

(4) SEILER, Progr. *Utrum ex Jesu sermonibus in Euangelistarum commentariis obviis, quae unice vera sint religionis ipsius dogmata, intelligi possit, & dijudicari debeat?* Hujus disputationis capita lege in *Göttingsche Bibliotheek* von J. F. SLHLEUSNER und C. F. STÄUDLIN, 3 band, bl. 154—156.

PLATO? De eerste verhaelt ons zijne stellingen; en de laetste, schoon hij ook in de school van de PYTHAGORISTEN geweest is, heeft de gevoelens van zijn eersten Meester SOKRATES, volgens het bericht van APULEJUS, nader ontwikkeld, (5).

TWEDE AFDELING.

Waerin de ongegrondheid van het gevoelen der genen die beweren, dat de Apostelen in sommige stukken, aengaende den weg der Zaligheid, van het onderwijs huns Meesters zijn afgeweken, en daeromtrend hunne eigene denkbeelden, waerin de een van den ander verschilde, aengedrongen hebben, wordt bewezen.

§. 9.

Om in dit voorgenomen onderzoek wel te slaegen, heb ik vooraf het een en ander te zeggen,

(5) Conf. APULEJUS *de dogmate Platonis;* in libro a J. GEDIKE edito, cui titulus est: M. TULLII CICERONIS, *Historia Philosophiae antiquae*, pag. 125—129. Adde BRUCKER, *Historia Critica Philosophiae*, Tom. I. pag. 556. & 632.

gen, zo ten opzichte van het geſchil zelve, als ten aenzien van de wijze, op welke ik voornemens ben de ongegrondheid der ſtelling, die hedendaegsch gedreven wordt, aentetonen.

Men dient naementlijk wel onder het oog te houden, dat de Beſtrijders van het Euangelie, ſchoon in de hoofdzaek overéénkomende, evenwel verſchillende wegen inſlaen. — *Sommige beweren, dat de Apostelen nae den dood des Zaligmaekers een geheel nieuw plan hebben ontworpen, waernaer zij te werk zijn gegaen; en een gantsch nieuw Systema, geheel onderſcheiden van het gene* JESUS *geleerd heeft, ja zelfs daertegen ſtrijdende, hebben voorgedraegen.*

Sommige, die tegen dit gevoelen ijveren, beweren nochthans, dat de eigendommelijke Lere van JESUS *niet uit de verhaelen der Euangelisten in het gemeen, maer alléén uit de eigenlijke redenvoeringen en geſprekken van hem kan opgemaekt worden, om dat de Schrijvers der Euangeliën, gelijk ook de Apostelen, om vele aenhangers in korten tijd te winnen, naer den Joodſchen ſmaek hebben geſchreven, en gepredikt: men zij uit dien hoofde verplicht, hunne Geſchriften alléén aentemerken als ſchatbaere bijdraegen, die ons leren, hoe zij de Lere van hun Meester hebben begrepen, maer geenzints als een regel voor ons, om zo over de Lere te denken.*

An-

Andere zijn er, die beweren, dat de Apostelen onderscheidene Systemata hebben gehad, naer maete de denkwijze der menschen, tot welke zij spraeken, verschilde: een ander zouden zij gevolgd zijn, handelende met ongeleerde Joden, een ander met geleerde Joden, en een ander met Grieken of Heidenen: hieruit zou natuurlijk ontstaen, dat zij niet alléén van JESUS, *maer ook onderling verschillen.*

Er zijn, eindelijk, nog andere, die zodanig verschillend Systema aen de Apostelen niet toekennen, maer evenwel staende houden, dat de een ene andere Lere dan de andere heeft voorgedraegen, en dat de een van den ander in zijne begrippen omtrend dezelvde zaek verschilt.

Uit alle deze verschillende gevoelens van de hedendaegsche Bestrijders des Christendoms blijkt, dat, zullen wij de hoofdstelling, waerop zij bouwen, grondig weêrleggen, noodzaeklijk is, dat wij de volgende drie stellingen bewijzen:

Vooreerst, al wat JESUS *geleerd heeft, hebben ook de Apostelen geleerd.*

Ten anderen, onder alle die leringen wordt geen stuk gevonden, waerin de Apostelen van JESUS, *of onderling verschillen.*

Eindelijk, de Apostelen hebben, als Leeraers van den Godsdienst, hetzelvde gezach, dat JESUS *als Gods gezant had.*

§. 10.

§. 10.

In het bewijs van de *eerste* stelling kan ik korter zijn, om dat reeds in §. 2. het meeste, hiertoe betrekking hebbende, is aengevoerd. Om evenwel deze Verhandeling die volledigheid te geven, die ze hebben moet, zal ze aen haer oogmerk beantwoorden, zal ik de Lere van JESUS, en van zijne *Apostelen* onderling vergelijken; en langs dezen weg zal het ons weldra overtuigend blijken, dat er de schoonste overéénstemming tusschen beide heerscht.

Wat leerde JESUS van God? Dat hij was de énige God, (*Joan.* 17: 3.), de Almagtige, (*Matth.* 19: 26.), de wijze en goede Bestierder en Verzorger van 't geheel-al, die, niet alléén voor de menschen, maer voor 't vee en 't gevogelte, en voor de gewassen des velds zorgt, (*Matth.* 6: 25 — 30. *Kap.* 10: 29, 30.), en over de Ziel, zo wel als over het ligchaem van den mensch, beide in en na dit leven, ene volstrekte magt heeft, (*Matth.* 10: 28.); hij leerde, dat God de blijken zijner gunste schonk aen bozen en goeden, aen rechtvaerdigen en onrechtvaerdigen, (*Matth.* 5: 45.), met één woord, dat hij volmaekt goed, en barmhartig was, (*Matth.* 19: 17. *Luk.* 6: 36.); dat aller-

lerbijzonderst zijne goedheid en liefde tot de waereld was gebleken in de zending van zijnen eniggeboren Zoon op aerde, (*Joan.* 3: 16.).

Hebben de *Apostelen* niet hetzelvde geleerd? Een Afgod is een onding, daer is geen ander God dan één, (1 *Kor.* 8: 4.), die een oneindig Alvermogen bezit, waerdoor hij alles kan uitwerken, en dat alle gefchaepene kracht oneindig te boven gaet, (*Rom.* 1: 20. *K.* 4: 17. 1 *Kor.* 10: 22. *Fil.* 2: 12, 13. *Rom.* 11: 33-36. 1 *Petr.* 1: 5. *K.* 5: 6.); die een weldoener is van alle menfchen, (1 *Tim.* 4: 10.); hen alle voedt en verzorgt, (*Hand.* 14: 17. *K.* 17: 24 28.); en hun het uitnemendfte bewijs zijner liefde gegeven heeft, naedien hij voor hun zijn Zoon niet gefpaerd, maer opgeöfferd heeft, (*Rom.* 5: 6, 8. *Kap.* 8: 32. 1 *Joan.* 4: 10.).

Jesus leerde, dat de ene Godlijke natuur, op ene wijze voor ons onbegrijpelijk, maer nochthans met deszelvs éénheid volmaekt beftaenbaer, gemeen is aen den Vader, den Zoon en den H. Geest; zo dat wij in hen den énen waeren God vereren moeten, (*Matth.* 28: 19.).

Leerden niet de *Apostelen* deze zelvde verborgenheid? Men vergelijke 2 *Kor.* 13: 13. 1 *Petr.* 1: 2. *Openb.* 1: 4, 5.

Jesus leerde van zich zelven, dat hij was Gods Zoon, en God zijn Vader, — ftaende met

hem

hem in de allernaeuwſte veréniging, (*Joan.* 5: 17 — 22. *Kap.* 8: 38. *Kap.* 10: 30. *Matth.* 11: 27.); dat hij zo aen den Vader gelijk zij, dat wie hem ziet, den Vader ziet, (*Joan.* 14: 9.); dat hij heerlijkheid bij den Vader had, eer dat de waereld was, (*Joan.* 17: 5.), en tot den Vader zou wederkeren, (*Joan.* 6: 62. *Kap.* 14: 28. *Kap.* 16: 5, 16, 28.) Trouwens, eer ABRAHAM was, was hij (*Joan.* 8: 56—58.). Hij is DAVIDS Heer, (*Matth.* 22: 42—45.). De Vader, die hem lief had, heeft hem de magt gegeven over alle vleesch, ook het gezach, om het oordeel te houden; alles wat de Vader heeft, is ook het zijne, en het is des Vaders wille, dat men den Zoon ere, gelijk men den Vader eert, (*Joan.* 17: 2. *Kap.* 5: 22. *Kap.* 16: 15 *Kap.* 17: 10. *Matth.* 28: 20. *Joan.* 5: 23.).

Dat zelvde leren ons ook de *Apostelen.* Zij noemen hem den éniggeboren Zoon, die in den ſchoot des Vaders was; het Woord, dat bij den Vader was, en God zelve was; het afſchijnſel van Gods heerlijkheid, en het uitgedrukte beeld van zijne zelfſtandigheid; die boven alle Engelen verre verheven is, en zit aen Gods rechtehand, daer alle de Engelen zijne dienaers zijn, (*Joan.* 1: 1 — 3, 18. *Joan.* 20: 28. 1 *Joan.* 5: 20. *Rom.* 9: 5. 1 *Tim.* 3: 16.

Rom.

Rom. 1: 4. *Hebr.* 1: 3 — 14. *Openb.* 5: 7, 12, 13. enz.). Zij zeggen al verder van hem, dat hij is voor alle dingen, en dat alle dingen, zienlijke en onzienlijke, door hem zijn, (*Joan.* 1: 3. *Ef.* 3: 9. *Kolosſ.* 1: 16, 17.). Voorts, dat hij is de Heer; de Gezachhebber over alles; het hoofd van alle dingen, aen wiens voeten alles onderworpen is; die als Koning heerscht, in wiens naem alle knieën zich buigen, en wien alle aenbidden moeten, (2 *Petr.* 2: 1. *Judae* 4. *Ef.* 1: 22. 1 *Kor.* 15: 26, 27. *Filip.* 2: 10. enz.).

Wat heeft JESUS geleerd van zijn werk op aerde? Dat hij van den Vader gezonden is, om menſchen te onderwijzen, (*Joan* 8: 42. *Kap.* 17: 3. *Kap.* 5: 37, 43. enz.); dat zijne Lere niet was de zijne, maer des genen die hem gezonden had, (*Joan.* 7: 15.), en hij die dingen ſprak, die hij van hem gehoord had, (*Joan.* 8: 26, 28, 40. *Kap.* 12: 49, 50. *Kap.* 17: 8. *Matth.* 11: 27.), waerom hij zich ook in dit zijn werk gantsch en al naer den wil des Vaders ſchikte, en dien volbragt, (*Joan* 4: 34. *Kap.* 5: 30. *Kap.* 8: 28. *Kap.* 14: 10. *Kap.* 22: 49.). Voorts, dat hij naer den wil des Vaders zijn leven moest afleggen, (*Joan.* 10: 18.); zijne ziele geven tot een rantſoen of losprijs voor velen, (*Matth.* 20: 28.); dat hij gekomen was,

om

om te zoeken, en zalig te maeken, dat verloren was, (*Matth.* 18: 11. *Luk.* 19: 10.); waerom hij ook zou worden gekruist (*Joan.* 3: 14, 15.), en zijn dood zijn de oorzaeke der Zaligheid, (*Joan.* 6: 48 – 58. *Matth.* 26: 28.).

Hetzelvde hebben de *Apostelen* geleerd. Zij zeggen, dat JESUS was het waerachtige licht, het welk een iegelijk verlicht, (*Joan.* 1: 9.); dat hij ons den Vader heeft verklaerd (*Joan.* 1: 18.), en met een Godlijk gezach was uitgerust (*Hand.* 2: 22. *Hebr.* 2: 3, 4.); die niet als een Dienaer, maer als de Zoon over zijn eigen huis getrouw is geweest (*Hebr.* 3: 2-6.), aen wiens Lere men zich houden moet, om dat ze niet ongeſtraft verworpen kan worden, (*Hebr.* 2: 1. *Kap.* 12: 25.) Wij vinden zeker van dit alles niet zeer veel in het onderwijs der *Apostelen*, en geen wonder ook, daer zij, het geen ze in den naem van JESUS predikten, ſtaefden door wonderen; maer des te uitvoeriger zijn ze in het voorſtellen van het andere zeer belangrijk einde van CHRISTUS werk op aerde. Daervan zeggen ze ons met zo vele woorden, dat hij geleden heeft en geſtorven is voor de zonde, — voor de Godlozen (*Rom.* 5: 6, 8. *Hebr.* 2: 9. *Kap.* 9: 28. 1 *Petr.* 3: 18. 1 *Joan.* 3: 16.); dat hij zich zelven voor ons heeft opgeöfferd (*Hebr.* 9: 14.), zich voor ons over-

gegeven tot ene offerhande en ſlachtoffer (*Efeſ.* 5: 2.); dat hij zonde voor ons is gemaekt (2 *Kor.* 5: 21.); onze zonden in zijn eigen ligchaem gedraegen op het hout (1 *Petr.* 2: 24.), een vloek geworden zijnde voor ons (*Gal.* 3: 13.). En waertoe? Zulks heeft hij ondergaen, om ons tot God te brengen (1 *Petr.* 3: 18.); op dat wij zouden worden rechtvaerdigheid (rechtvaerdige) Gods door hem (2 *Kor.* 5: 21.); op dat door zijne ſtriemen ons genezinge zou worden (1 *Petr.* 2: 24.); op dat wij van den vloek der wet verlost zouden worden (*Gal.* 3: 13.). Zij zeggen ons, — dat door JESUS vergevinge der zonden is (*Hand.* 13: 38.); dat wij hebben de verlosſinge door zijn bloed, namentlijk de vergevinge der zonden (*Efeſ.* 1: 7. *Koloſſ.* 1: 14.); dat zijn bloed ons reinigt van alle zonden (1 *Joan.* 1: 7.); dat wij gewasſchen zijn in en beſprengd met het bloed van CHRISTUS (*Openb.* 1: 5. 1 *Petr.* 1: 2.). Trouwens, hij is ene verzoeninge, of liever het zoenoffer voor onze zonden (*Rom.* 3: 25. 1 *Joan.* 2: 2. *Kap.* 4: 10.); door hem is de verzoeninge (*Rom.* 5: 11.), en is God met de waereld verzoend (2 *Kor.* 5: 19.), heeft God vrede gemaekt (*Koloſſ.* 1: 20.). Hierom zeggen zij verder, dat CHRISTUS is de oorzaeke onzer Zaligheid, en dat hij volkoment-

mentlijk kan zalig maeken (*Hebr.* 5: 9. *Kap.* 7: 25.). Zij verzwijgen ook niet, dat CHRISTUS in de uitvoering van dit werk zijne gehoorzaemheid aen den wil des Vaders betoond heeft (*Hebr.* 10: 5 — 10. *Filip.* 2: 8. *Rom.* 5: 18, 19.).

Wat heeft JESUS geleerd van des menſchen verdorvenheid? Hij heeft duidelijk het bederf des harten geleerd, dat de bron van alle boosheid genoemd (*Matth.* 15: 19.), waerom hij ook de eerſte opwellingen en pas ontluikende neigingen tot zondigen, voor hoogst ſtrafbaer heeft verklaerd (*Matth.* 5: 28.). Van hier, dat hij betuigde, dat wij zonder innerlijke verbetering ongeſchikt zijn, om het Koningrijke Gods te zien (*Joan.* 3: 3.). Dit verderf, dat hij vleesch noemde, beweerde hij algemeen te zijn, naedien gelijk zijns gelijken voortbrengt (*Joh.* 3-6.).

Ook de *Apostelen* hebben zich uitvoerig daerover verklaerd. Zij zeggen ons, dat wij door onze eigene begeerlijkheden verlokt worden tot zondigen (*Jak.* 1: 14.), en dat deze zulk een overwigt hebben, dat ons verſtand geen hoger dingen kan begrijpen (1 *Kor.* 2: 14.), de wil een ſlaef derzelven is (*Rom.* 7: 19 - 23. *Gal.* 5: 17.), en het bedenken des vleeſches vijandſchap tegen God is (*Rom.* 8: 7.). Zij beweren, dat dit verderf algemeen en van enen

mensch oorspronglijk is (*Rom.* 3: 10, 23. *Kap.* 5: 12. *Kap.* 11: 32. 1 *Kor.* 15: 21, 22.). Zij geven aen het zedelijk verderf verschillende benaemingen, alléén dienende om ons met deszelfs eigen aert meer bekend te maeken, -- dan noemen zij het vleesch (*Rom.* 8: 4. *Gal.* 5: 16. enz.); dan de in ons wonende zonde, (*Rom.* 7: 8, 17, 20. *Kap.* 6. 12.), dan de ouden mensch, (*Efes.* 4: 22. *Kolosf.* 3: 9.), dan de booze lust of de begeerlijkheden (*Jakob.* 1: 14. 1 *Petr.* 1: 14. *Kap.* 4: 2.). Zij beweren, dat uit dit verderf alle onze verkeerde daeden, die tegen de wet Gods aenlopen, ontstaen (*Rom.* 4: 15. 1 *Joan.* 3: 14.). Zij zeggen ons, dat wij alle niet maer den dood onderworpen, maer ook strafwaerdig zijn (*Rom.* 5: 12. *Kap.* 6: 10. *Efes.* 2: 3.). Trouwens, gelijk JESUS leerde straffen nae den dood, als gevolgen der gepleegde wanbedrijven (*Matth.* 10: 28. *Kap.* 18: 9. *Kap.* 23: 33. Verg. *Joan.* 5: 24, 29.), en dat wel eeuwige straffen (*Matth.* 25: 46.); even zo hebben de *Apostelen* dezelve ingescherpt, (*Rom.* 2: 8. 2 *Thesf.* 1: 8. *Openb.* 2: 11. *Kap.* 21: 8. 1 *Joan.* 3: 14. *Hebr.* 10: 26, 31. *Kap.* 11: 25. enz.).

Omtrend den enigen weg van behoudenis, heerscht niet min de volmaekste overéénstemming tusschen de Lere van JESUS en zijne *Apostelen.* De Zaligmaeker heeft dikwils en zeer dui-

duidelijk het geloof in hem, en de bekering als den enigen zekeren weg, ter verkrijging van de vergeving der zonden, en de zaligheid, met nadruk ingefcherpt (*Matth.* 4: 18. *Mark.* 1: 15. *Joan.* 3: 14—18. *Kap.* 5: 24. *Kap.* 6: 29, 35, 40. enz. *Kap.* 8: 51. *Kap.* 11: 25, 26. *Kap.* 14: 6.). Hoe overéénftemmend zijn niet de *Apostelen*, die alom, getrouw aen het bevel van hun Meester (*Matth.* 16: 16. *Luk.* 24: 47, 48.), op geloof en bekering aengedrongen hebben (*Joan.* 1: 12. *Hand.* 2: 38. *Kap.* 3: 19. *Kap.* 4: 10. *Kap.* 5: 31. *Kap.* 10: 43. *Kap.* 16: 31. *Kap.* 20: 21. *Rom.* 1: 16, 17. *Kap.* 3: 22, 25. *Kap.* 4. 2 *Kor.* 5: 20. *Gal.* 2: 16. *Kap.* 3: 9. *Efef.* 3: 17. *Filip.* 3: 9. *Titus* 3: 8. *Hebr.* 5: 9. *Kap.* 7: 25. *Jak.* 1: 22—27. Vergel. *Kap.* 2: 14—26. 1 *Petr.* 1: 8, 9. *Kap.* 2: 7. 1 *Joan.* 3: 23. *Kap.* 5: 9—13.).

CHRISTUS leerde, dat, gelijk de Vader de genen, die zulks van hem begeren, alles wil en zal geven, wat zij tot hun geluk behoeven; zo zou hij bijzonder den H. Geest fchenken tot hunne verbetering, bevestiging en volmaeking in de oefening der Godzaligheid (*Matth.* 6: 8-15. *Kap.* 7: 7—11. vergel. *Luk.* 11: 9—13. en *Joan.* 16: 23—27. *Joan.* 3: 5—8. *Kap.* 6: 44, 45. *Kap.* 15: 1—5. *Kap.* 16: 7—15.).

 het-

hetzelvde hebben ook de *Apostelen* geleerd (1 *Kor.* 3: 5–9. *Efes.* 2: 1, 10 *Filip.* 1: 6. *Kap.* 2: 13. *Efef.* 1: 16—19. *Kap.* 3: 14-21. 2 *Thesf.* 2: 16, 17. *Hebr.* 13: 20, 21. 1 *Kor.* 6: 11. *Titus* 3: 5. 1 *Petr.* 1: 2. *Jak.* 1: 17, 18.).

Eindelijk, CHRISTUS leerde, dat zij, die in hem geloven, niet alleen ene zalige onsterfelijkheid erlangen, maer dat ook door zijne kracht hunne ligchaemen opgewekt zullen worden, om in veréniging met hem, en in het genot van allerlei hemelsche zegeningen, ene onafgebrokene Zaligheid te genieten (*Matth.* 25: 31. enz. *Luk.* 16: 23—28. *Joan.* 5: 21—29. *Kap.* 6: 38, 39. *Kap.* 10: 28, 29. *Kap.* 11: 24—26. *Kap.* 14: 2—6. *Kap.* 17: 24). Dezelvde waerheid hebben de *Apostelen* geleerd (*Hand.* 17: 31. *Rom.* 2: 6, 7. *Kap.* 8: 11, 19—23. 1 *Kor.* 15. 2 *Kor.* 5: 1—10. *Filip.* 3: 20, 21. *Kolosf.* 3: 4. 1 *Thesf.* 4: 13—18. *Titus* 2: 13. *Hebr.* 9: 28. 1 *Petr.* 1: 3—5. 1 *Joan.* 3: 2. *Openb.* 3: 21. enz.).

Ik wil niet, dat iemand deze vergelijking der Lere van JESUS, en die der Apostelen, voor volledig aenzie; maer alléén daeruit opmaeke, met hoe veel recht wij staende houden, dat de *Apostelen* alles hebben geleerd, wat JESUS heeft geleerd.

§. 11.

§. II.

Er is onder alle de opgenoemde ſtukken niet één, waarin de Apostelen van JESUS, *of onderling, verſchillen.*

Wij hebben in de eerſte Afdeeling aengetoond, waerin en in wat opzicht men zeggen kan en moet, dat er onderſcheid is tusſchen de Lere van JESUS en zijne *Apostelen:* het is er intusſchen verre van daen, dat er tegenſtrijdigheid tusſchen beide zijn zou, of dat de *Apostelen* van het onderwijs huns Meesters zijn afgeweken, of elkander tegenſpreken.

Om deze ſtelling wel te betoogen, zal het nodig zijn, dat ik *eerst* bewijs, *dat de Apostelen, in hun onderwijs, niet afwijken van dat des Zaligmaekers; en daerna, dat zij onderling niet ſtrijden.*

A. *Dat de Apostelen in het onderwijs, door hen gegeven, niet afwijken van, noch iets ſtrijdigs met het onderwijs van hun Meester geleerd hebben, is ene waerheid, van welke elk onpartijdig Lezer des N. V. zich volkomen overtuigen kan.*

1. Uit de te voren gemaekte vergelijking van JESUS Lere met die der *Apostelen*, is ons ge-

 ble-

bleken, dat zij hetzelvde voorgedraegen, ingescherpt, en aengeprezen hebben, wat door hem is voorgedraegen, ingescherpt en aengeprezen geworden. Niet ene waerheid, die men in het onderwijs van onzen Heer vindt, wordt in hun onderwijs vermist. Dat zij dezelve uitvoeriger voordroegen, breder ontwikkelden, was een natuurlijk gevolg van den uitgebreiden kring hunner werkzaemheden; en is zo verre af, van te strijden met het oogmerk van JESUS, dat het daeraen juist voldoet, *Joan.* 16: 14. „ Er „ is, op dat ik mij van de woorden van DOEDERLEIN bedien, „ in beiden (de Lere van „ JESUS en zijne Jongeren) één grondsteen, „ éne hoofdstelling, JESUS CHRISTUS, zij„ ne waerdigheid, zijne heerschappij, zijne „ verzoening; ene edeler wijze om God te „ vereren, ene alles omvattende overal werk„ zame menschenliefde, een vrolijk uitzicht op „ de eeuwigheid, en ene zekere hoop van on„ sterfelijkheid en opstanding. Er is in beiden „ *één Geest*, één leerstelzel, daer de grondslag, „ hier het gebouw; daer licht, maer hier en „ ginds nog ene heilige schaduw, die de stra„ len nog een weinig breekt, hier helder blin„ kende waerheid; daer begin, gelijk ieder be„ gin, ieder boek is, dat de eerste beginzelen „ ener wetenschap aenwijst, onvolmaekt, voor-

„ be-

„ bereiding tot het groter en zuiverer leerſtel-
„ zel; hier, zo al niet voltoijing, — want,
„ wanneer kan menſchelijke kennis voltooid ge-
„ naemd worden?" (als de Schrijver met die woorden hetzelvde zeggen wil, dat PAULUS zegt, 1 *Kor.* 13: 19 — 12. ſtem ik zulks hem toe; doch in enen anderen zin, als of het onderwijs der *Apostelen* onvolledig zou zijn en voor verdere volmaeking vatbaer, ontken ik dat gezegde ten ſterkſten,) „ ten minſten meer ont-
„ wikkeling, ontzwachteling van het raedzel-
„ achtige, verbreiding der voorheen aen tijd
„ en plaets verbondene waerheid, duidelijker
„ daerſtelling van het duistere, en vastigheid waer
„ voorheen twijfel was; daer het eerſte punt,
„ hier reeds lijnen, welke daervan uitgaen, en
„ den kring uitbreiden. Maer het verénigings-
„ punt van alle leringen, van alle waerheid, en
„ van alle gemeenten blijft altijd één, JESUS
„ CHRISTUS," (6).

2. *Ten anderen*, de waerheid en oprechtheid der *Apostelen*, die in alle hunne daeden, geſprekken en geſchriften zo overtuigende doorſtraelt, laet geen twijfel over, of zij hebben zich

(6) T. a. p. bl. 353. en 354.

zich in alles en ten allen tijde gericht naer den last, door den Meester hen gegeven, om te getuigen, en te prediken wat hij hen bevolen had. Men leze met enige opmerkzaemheid de redenvoeringen der *Apostelen*, waerin zij zonder enige achterhoudenheid zich verklaeren, zonder enige menſchen-vrees, of toeleg om menſchengunst te bejaegen, ſpreken, en de Lere van JESUS voordragen, en beſlisſche dan, of zulke menſchen immer, op wat wijze ook, afgeweken zijn van den last hen aenbevolen. De Joodſche Raed verbood hen, dat zij ganſchelijk niet zouden ſpreken, noch leren in den naem van JESUS: maer het kloekmoedig antwoord, het bewijs van braevheid en oprechtheid, was: „ Oordeelt gij, of het recht is voor God, uliê„ den meer te horen dan God? Wij kunnen „ niet nalaeten te ſpreken, het gene wij gezien „ en gehoord hebben," *Hand.* 4: 18—20. *Kap.* 5. 29. Zij betuigen, „ geen konſtelijk ver„ dichte fabelen te zijn nagevolgd, als wij u be„ kend gemaekt hebben de kracht en toekomſte „ onzes Heeren J. C." 2 *Petr.* 1: 16. „ Het „ gene wij gehoord hebben, het gene wij ge„ zien hebben met onze ogen, het gene wij „ aenſchouwd, en onze handen getast hebben „ van het woord des levens, dat verkondigen „ u" 1 *Joan.* 1: 3. Vrijmoedig konden zij zich

zich beroemen, en God ten getuige aenroepen; „ dat zij ſpraeken, niet als menſchen behaegende, „ maer Gode, die hunnen harten beproefde:" 1 *Theſſ.* 2. 4—6. „ Trouwens hun roem was, „ het getuigenis van hun geweten, dat zij in „ eenvoudigheid en oprechtheid Gods, niet in „ vleeſchelijke wijsheid, maer in de genade „ Gods in de waereld verkeerden, 2 *Kor.* 1: „ 12." PAULUS ſchrijft: „ wij draegen niet „ als velen het woord Gods te koop, maer als „ uit oprechtheid, maer als uit God, in de te- „ genwoordigheid Gods, ſpreken wij het in „ Christus," 2 *Kor.* 2: 17. — woorden, door SEMLER dus omſchreven: „ „ Ik ben toch „ „ niet gewoon, deze Leer van CHRISTUS, „ „ die alléén Gode waerdig is, te vervalſchen, „ „ en te vernisſen, om ze met de denkbeel- „ „ den en herſenſchimmen der menſchen te „ „ doen ſtroken, van welke oneerlijke kunst- „ „ greep vele zich bedienen. Maer ik verkon- „ „ dig het Euangelie zo zuiver als het moge- „ „ lijk is; en ik ſpreek zo van JESUS, als „ „ mij van God is aenbevolen, als onder zijn „ „ oog, en gelijk JESUS gewoon was van „ „ zich zelven te ſpreken." " Die zelvde Apostel betuigt: „ wij hebben verworpen de „ bedekſelen der ſchande, niet wandelende in „ arglistigheid, noch het woord Gods verval-

ſchen-

„ ſchende, maer door openbaring der waer-
„ heid ons zelven aengenaem makende bij alle
„ conſcientien der menſchen in de tegenwoor-
„ digheid Gods," 2 *Kor.* 4: 2. 2 *Kor.* 4: 13. *Gal.* 1: 10, 11. Deze en zo vele andere plegtige verklaeringen dulden geen oogenblik de bedenking, als of de *Apostelen* van het onderwijs van JESUS zich zouden verwijderd, en dat tegengeſproken hebben.

3. Ik voeg er in de *derde* plaets bij: de *Apostelen* waren ten allen tijde zo bezorgd, om de Lere van den Here JESUS zuiver en onvervalscht te bewaren en voorteplanten, dat zij ijverden met allen ernst tegen de verleiders, en tegen enen ieder, die dezelve poogde te vervalſchen. — Als wij hunne redenvoeringen en geſchriften lezen, dan vinden wij overal, dat zij doordrongen waeren van het gewigt van het bevel huns Heren: „ Leert de menſchen alles on-
„ derhouden, wat ik u geboden hebbe." — Van daer die ernſtige waerſchouwingen tegen de verleiders (*Gal.* 1: 8, 9.); de bevelen, om zulken, die ene andere Lere prediken, die niet overéénkomt met de gezonde woorden onzes Heren JESU CHRISTI niet te verdraegen, en in hunne huizen niet te ontvangen (2 *Kor.* 11: 4. 2 *Joan.* vs. 10, 11. 1 *Tim.* 6: 3 — 5. *Hand.* 20: 28 — 30.); die vermaeningen om te blijven

ven en te volharden bij de eenmael aengenomene en als waerheid erkende Lere (1 *Joan.* 2: 24—28. 2 *Petr.* 3: 17. 2 *Tim.* 3: 14. *Judae* *vs.* 3.). Ja, als het op de reine waerheid aenkwam, en om hunnent wille scheuringen ontstonden, en men hun, in de plaets van CHRISTUS, wilde aenhangen, dan ijverden zij daer tegen, beweerende, dat zij maer Dienaers van CHRISTUS waren, die geen ander fundament mogten leggen, dan het gene gelegd is, JESUS CHRISTUS, die als de Heer van het huis hun werk zou beproeven, en aen wien zij verantwoording schuldig waren (1 *Kor.* 3: 9—15. *Kap.* 4: 1—4.). Kan men met enigen schijn veronderstellen, dat menschen, met zulke beginzelen bezield, ooit ene lere zouden prediken, strijdig met die van hun Meester?

4. Immers, eindelijk en ten *vierden*, er was niets, dat hen kon bewegen, om de Lere van JESUS te vervalschen, of ene eigen uitgevondene op den naem van JESUS te prediken. De inhoud van het Euangelie is van dien aert, dat het met de genegenheden der menschen niet strookt. Het gene CHRISTUS leerde liep regelrecht tegen de begrippen, de verwachtingen, en uitzichten der Joden aen. Het Euangelie gaf ook aen de Heidenen, die wijsheid zochten, geenzints die voldoening, die zij begeerden. —

In

In deze gesteldheid bleef er voor de *Apostelen* niets anders overig, dan de gehele Lere huns Meesters te verlaeten, en ene andere, in alle haere delen veranderd, in de plaets te stellen. Het was doch, om Joden en Heidenen te believen, niet toereikende, die Leer enigzints te ploijen, in de voordracht zich te schikken naer hunne bevatting; maer om opgang te maeken, eer en aenzien te winnen, daertoe wierd gevorderd een stelzel, dat Jood en Heiden even zeer behaegde. Wat kon hen daer toe bewegen? Zo lang zij niet afzagen van CHRISTUS, zo lang zij zich Leerlingen en Gezandten van hem noemden, zo lang zij een ieder tot erkentenis van hem verplichten wilden, bleven zij toch de voorwerpen van haet en vervolging. — Daerte boven, de Joodsche Raed was niet onkundig van het gene JESUS geleerd had, zij hadden te zorgvuldig hem, en zijn onderwijs gadegeslaegen, dan dat iemand iets als Lere van hem kon voordraegen, en aenprijzen, wat daermede niet strookte. En gesteld, zulks was door de *Apostelen* ondernomen, zouden zij dan die gelegenheid ongebruikt hebben laeten voorbijgaen, om hen niet als bedriegers bekend te maeken, waerdoor zij op eenmael de gantsche zaek zouden vernietigd hebben? — Van wat kant men dus dit stuk beschouwen wil, on-

moog-

mooglijk was het, JESUS Lere door ene andere te verdringen.

§. 12.

Het zij *zo*, zegt welligt iemand, maer de *Apostelen* waren toch niet buiten gevaer van dwaeling, en misduiding van JESUS Lere, daer het uit de berichten der Euangelisten ten duidelijkſten blijkt, en, hoe onvatbaer zij waeren voor het onderwijs hunnes Meesters, en, hoe zij, gedurende een tijdvak van drie jaeren, in weerwil van het dagelijksch gemeenzaem verkeer met hunnen Leeraer, bleven vasthouden aen hunne vooröordelen, en zich niet ontdeden van hunne aengenomene gevoelens. — Wie kan zulks tegenſpreken? Het gevaer van dwaeling en misduiding was er aen de zijde der *Apostelen*; en indien hun Heer daerin niet voorzien had, zouden wij maer al te veel rede hebben, bezorgd te wezen, dat zij afgeweken waren van het onderwijs des Leeraers. Dan, dat gevaer heeft JESUS voorgekomen, en gezorgd, dat de volgende geſlagten, met volle gerustheid, zich op het onderwijs van zijne Gezandten konden verlaeten. Hij beloofde hun, om zijne plaets, na zijn vertrek van deze waereld, te kunnen ver-

van-

vangen, en het door hem begonnen werk voort te zetten, te zullen zenden enen anderen Trooster, eigenlijk Leeraer, die bestendig bij hen blijven zou, namentlijk den Geest der waerheid; die hen alles zou leren, en hen indachtig maeken alles, wat hij hen gezegd had; die voorts hen in alle waerheid leiden en toekomstige dingen hen bekend maeken zou (*Joan.* 14: 16, 17, 26. *Kap.* 15: 26. *Kap.* 16: 13.); en, het gene hier ook vooral opgemerkt moet worden, is, die Leeraer, de Geest der waerheid, zou, het gene hij de Apostelen leerde, nemen van het zijne, dat is die Geest der waerheid zou alles, wat hij de *Apostelen* leren zou, ontlenen van CHRISTUS, en hetzelvde onderwijs geven, dat CHRISTUS hen gegeven had. — Uit den inhoud van deze toezeggingen kunnen wij nu terstond opmaeken, welke en hoedanige hulpe de *Apostelen* ontvangen zouden, om te voldoen aen het oogmerk van hunne bestemming.

1. Zij zouden in de plaets van JESUS enen anderen Leeraer ontvangen, tot ondersteuning van hun werk.
2. Deze zou zijn een onfeilbaere Leeraer, de Geest der waerheid.
3. Een Leeraer, die niet maer een korten tijd hen zou vergezellen, maer bestendig bij hen blijven.

4. Enen

4. Enen inwendigen Leeraer, die onmiddelijk op hun Geest werkte.
5. Enen Leeraer eindelijk, wiens onderwijs volmaekt met het onderwijs van CHRISTUS zou overéénkomen; die hetzelvde hen zou leren, wat JESUS hen geleerd had; die het begonnen onderwijs, in overéénstemming met dat van JESUS, verder voordzetten, ophelderen en ontwikkelen zou; enen Leeraer, door wiens onderwijs zij de menschen zouden overtuigen van zonden, gerechtigheid en oordeel.

Deze toezegging wijst over duidelijk aen, dat de Zaligmaeker gezorgd heeft voor de zuivere, en onvervalschte verkondiging van zijne Lere door de *Apostelen;* naerdien de Geest der waerheid, dien zij ontvangen zouden, hen in alle waerheid zou leiden, geheel overéénstemmende met de waerheid door hem voorgedraegen. Door dezen bijstand wierden zij dus beveiligd tegen het gevaer van dwaeling en misduiding, waeraen zij bloot gesteld waren; door dezen bijstand werden zij bekwaem gemaekt, om, als echte en onbedrieglijke getuigen van CHRISTUS, voor de waereld optetreden (7).

Of

(7) DOEDERLEIN, t. a. p. bladz. 343, en 344.

Of deze belofte met der daed vervuld zij, daeraen kan niemand twijfelen; en daervan zijn wij des te zekerder, als de uitkomst, zichtbaer in de grote verandering der *Apostelen*, ons daervoor ten waerborge verstrekt.

Wij mogen, dunkt mij, uit al het gezegde dit besluit opmaeken: *de Apostelen zijn in het onderwijs door hun gegeven, niet afgeweken van, noch hebben iets strijdigs met de Lere van hun Meester voorgedraegen.* — Is nu dit zo, dan ook moeten wij ons aen hun onderwijs houden, en kunnen daer even zo veilig op aengaen, als op het onderwijs van JESUS zelve.

§. 13.

B. Tot het voorgenomen onderzoek behoort ook, dat wij bewijzen, *de Apostelen verschillen onderling niet; de een heeft niets geleerd, dat tegen het onderwijs van den anderen inloopt.*

De beloften van den Zaligmaeker raekende enen anderen Leeraer, die in zijne plaets hen zou onderwijzen en in dat onderwijs bestieren, ging allen aen. Aen elk van hun is dezelve bewaerheid: en hoe nu zoude het mogelijk zijn geweest, dat zij, door één en denzelvden Geest der waerheid bestuurd, geleid, onderwezen wordende, in hunne prediking zodanig verschilden,

dat

dat de een geleerd, en ingescherpt zou hebben; wat de andere tegensprak en afkeurde? Waer bleef dan de onfaelbaerheid van den Geest, dien JESUS hun toezei? Hoe zou JESUS dan met zijne Leer, die hij bewaerd, en uitgebreid wilde hebben onder de menschen, zijn oogmerk bereikt hebben? Hoe zou bij ene zo openbaere tegenstrijdigheid de snelle voortplanting des Christendoms mooglijk zijn geweest? Zou men aen de *Apostelen* geloof hebben gegeven, dat zij de Lere van één Meester verkondigden, door énen geest gedreven werden, indien de een afbrak, wat de andere opbouwde, indien de een verwierp, wat de andere aenprees? — Gewisselijk, dit, dat zij denzelvden geest der waerheid hadden ontvangen, stelt ons volkomen gerust ten aenzien van de énigheid hunner onderwijzingen.

Er is nog iets, dat ons hiervan overtuigt, en wel dit: indien een van hun ondernomen had, iets te leren, dat van de waerheid afweek, zo zouden de overige zulks terstond hebben ontdekt. — Ze waren alle zo toegedaen aen de zaek van hun Meester, alle zo naeuw gezet, en bezorgd, om niet aftewijken van het voorschrift hen gegeven, dat, indien iemand ondernomen had, daertegen te leren, alle de overige om het ijvrigst des zulken ontrouw ontdekt zouden hebben. Nergens is bewijs, dat de een den ander

verdacht; overal tonen zij één te zijn, arbeidende naer denzelvden regel, één gemeenſchappelijk doel hebbende, zo zelfs, dat zij verklaerden in hun ſchrijven aen de Gemeente te *Antiochiën*, dat BARNABAS en PAULUS hetzelve en niets anders zouden verkondigen, dan het gene met hunne éénpaerige denkwijze, in den brief geuit, overeenkwam (*Hand.* 15: 27.). En zou een zodanig onderling vertrouwen plaets hebben gehad bij menſchen, in geaertheid en bekwaemheden zo verſchillende, indien zij onderling verdeeld waren geweest?

Schoon ook elk *Apostel* zijn bijzonder gewest had, waerin hij arbeidde, en Gemeenten ſtichtte; nochthans werden die van de overige ook bezocht, of ze ontvongen van andere brieven ten hunner onderrichting. Verſchilden de *Apostelen* onderling in hun onderwijs, zou zulks terſtond bekend zijn geworden, naerdien de Gemeenten dit niet verzwegen zouden hebben. Doch nergens vindt men hiervan het geringſte ſpoor; integendeel de inwendige vrede, die in de Christelijke Gemeente heerschſte, is genoegzaem bewijs, hoe eenſtemmig de *Apostelen* in de Lere waren. PAULUS zegt ten aenzien van alle, ook der zodanige, die hij niet geſticht had, dat ze één geloof hadden (*Efeſ.* 4: 5.). Niettegenſtaende het verſchil, dat hij eens met PE-

TRUS

TRUS had, maer de Lere zelve niet betrof, beschouwt hij toch de vrienden van CEPHAS, of PETRUS in de Gemeente van *Korinthen* als deelgenoten van CHRISTUS, onder wien zijn getuigenisse bevestigd is geworden (1 *Kor.* 1: 1—9.). Hij schrijft aen dezelvde Gemeente: „ dat de Zone Gods, JESUS CHRISTUS, die „ onder hen, door hem en andere Leeraeren, „ gepredikt is, niet geweest ja en neen," d. i. niet met zich zelven in tegenspraek (2 *Kor.* 1: 19.). PETRUS verklaert, dat de gelovigen te *Bithijniën*, *Pontus* enz., aen welke zijne brieven gericht zijn, en van welke Gemeenten PAULUS de stichter was, met hem enerlei dierbaer geloof verkregen hadden (2 *Petr.* 1: 1.); en verwijst hen naer de brieven door PAULUS geschreven als eenstemming zijnde met zijn gevoelen (2 *Petr.* 3: 15, 16.) (8).

Er is dus allen grond om te beweren, dat de *Apostelen* onderling éénpaerig zijn geweest in hun onderwijs. Trouwens, wie ook tegen hen is opgestaen, nimmer heeft een enige kunnen bewijzen, dat zij verdeeld zijn geweest, en in hun onderwijs elkander tegenspraeken.

§. 14.

---

(8) DOEDERLEIN, t. a. p. bladz. 359.

§. 14.

Tot hiertoe meen ik genoegzaem betoogd te hebben, dat de *Apostelen* in de prediking van het Euangelie, noch van den Zaligmaeker, noch onderling hebben verſchild; maer daer het buiten bedenking is, dat zij vele zaken uitvoeriger hebben voorgedraegen, en onderſcheidene ſtukken nader opgehelderd, en verklaerd, als men in het onderwijs van JESUS vindt, is de vraeg van belang: *welk gezach moet men aen de Apostelen, als Leeraers van den Godsdienst, toekennen?* Het gene zij verklaeren, kan waer en zeer geloofwaerdig zijn; dit evenwel verbindt ons niet, om aen hunne uitſpraeken ons even zo te houden, als wij ons houden aen die van den Here JESUS. Hunne verklaeringen zouden wij, als gegeven van geloofwaerdige Leeraeren, moeten hoogachten, voor zo verre ze nadere ophelderingen van de Lere des Zaligmaekers behelzen; maer zo zij die niet gegeven hebben als gevolmagtigden van hun Heer, wien wij hetzelvde gezach als hem moeten toekennen, hebben ze geen verbindende kracht. Kunnen wij dieshalven bewijzen, dat aen de *Apostelen als Leeraers van den Godsdienst hetzelvde gezach moet toegekend worden, dat* JESUS *als Godsge-*

zand

zand had, dan vervallen alle bedenkingen, die er tegen de Lere der Apostelen gemaekt zijn. — Ik wil derhalven kortelijk deze derde ſtelling trachten te ſtaeven.

De *Apostelen* verklaeren, dat zij Gezandten van JESUS waren, en willen, of eisſchen geloof aen hunne prediking, om dat hij hen bevolen heeft in zijn naem, en op zijn gezach te leren. Zij noemen zich uit dien hoofde, *Dienstknechten* en *Apostelen* van JESUS CHRISTUS, in het opſchrift van hunne brieven; die als Getuigen en Gezandten van CHRISTUS leerden, wat hun door hem bevolen was (*Hand.* 10: 39—42. 2 *Kor.* 5: 20. 1 *Kor.* 3: 5, 9. *Hebr.* 2: 3. 1 *Joan.* 1: 1 — 3.). Zij willen niet, dat men hun om hunnes willen geloof geven, of, om dat zij iets zeggen; maer al hun gezach leiden ze enig en alléén van CHEISTUS af, wiens Lere, en geen Lere van menſchen zij prediken, zo dat wie hun verwierp, verwierp geen mensch, maer God; en wie hun gehoorzaem was, was niet hun, maer God gehoorzaem. Zodanig nu konden de *Apostelen* niet ſpreken, of handelen, rustte niet hunne verklaering op waerheid; en dat die waer zij, daervan is niet alléén hunne oprechtheid bewijs, maer ook die overal heerſchende en zich kenmerkende zucht, om de eer van hun Meester voorteſtaen, die al-

léén uittebreiden; gelijk ook dat ze ten allen tijden aen hem en zijn invloed elke gelukkige uitwerking hunner prediking toeschrijven. Op die wijze handelt geen Bedrieger of Dweper: die zoekt zich zelven, dien is het te doen, om zich zelven te verheffen.

JESUS CHRISTUS zelve had de *Apostelen* tot zijne Gezandten benoemd, en hen alle volmagt gegeven, om als zijne Gezandten werkzaem te zijn. — De Zaligmaeker, zorgende voor de verbreiding zijner Lere op aerde, verkoos al in den aenvang van zijne openbaere bediening, enige vertrouwde vrienden, met wien hij gemeenzaem verkeerde, die overal hem vergezelden, zijn bijzonder onderwijs genoten, en die hij van trap tot trap voorbereidde tot plaetsbekleders van hem, wanneer hij niet meer op aerde verkeren zou. Nog met en bij hen zijnde, vaerdigde hij ze eens af, om in het Joodsche land te prediken, op dat zij meer van nabij, en door ondervinding bekend zouden worden met den aert en het oogmerk van de bediening, die zij, ten enigen tijde, vervullen zouden. Nae zijne opstanding uit den doden, gaf hij hen niet alléén een nader onderricht van alle die waerheden, die zij verkondigen moesten, maer benoemde hen ook uitdrukkelijk tot zijne Gezandten, aen wien hij belastte, om van hem onder alle

Vol-

Volken getuigenis te geven, en om hen alles te leren, wat hij hun geboden had. In die betrekking zouden zij alle nodige hulpe van hem ontvangen, om daeraen te kunnen beantwoorden; terwijl hij hun met zodanig gezach bekledde, dat de ſchikkingen en verordeningen door hun te maeken van dezelvde verbindende kracht zouden zijn, als of ze door God zelve vastgeſteld waren geworden (*Matth.* 18: 18. verg. *Kap.* 16: 19. *Joan.* 20: 21, 23.), zo zelvs, dat wie hen hoorde, hem (JESUS) zouden hooren; maer wie hun verwierp, hem verwierp (*Luk.* 10: 16. verg. *Matth.* 10: 40.). — JESUS eigene verklaering verbindt ons dus aen de *Apostelen* hetzelvde Godlijke gezach toetekennen, dat wij aen hem als Godsgezand toekennen. — Uit dien hoofde is hunne Lere voor ons even zo verbindende als de zijne; en maekt hij, die hun geloof weigert, zich ſchuldig aen verwerping van JESUS, en van zijnen Vader, die hen gezonden heeft (*Luk.* 10: 16. *Joan.* 13: 20.).

Dit hoog gezach der *Apostelen* is bevestigd geworden door de wonderen, die zij in den naem van JESUS verricht hebben. — Dat de wonderen dienen, om te bewijzen, dat hij, die dezelve verricht, met Godlijk gezach leert, kan uit een aental getuigenisſen van JESUS en zijne *Apostelen* bevestigd worden. Hoe hij op dezel-

ve met dat oogmerk zich beriep, blijkt uit *Matth.* 11: 3 — 6. *Joan.* 15: 24. enz. De Apostelen beweerden hetzelve, zo ten opzichte van hunnen Meester (*Hand.* 2: 22.), als ten aenzien van hun zelven (*Hebr.* 2: 3, 4. *Rom.* 15: 17 — 19. 2 *Kor.* 12: 12. *Hand.* 14: 3.). Zij willen die daeden en wonderen door hun verricht, als bewijzen voor hunne Godlijke zending, aengemerkt hebben. Trouwens, JESUS, die het vermogen, om wonderen te doen, zich zelven toeëigent, had hun hetzelven toegezegd (*Luk.* 10: 19. *Matth.* 10: 1. *Mark.* 16: 17. *Joan.* 14: 12—14.). Zij ook beſchouwden hunne krachten als werkingen van hunnen Meester (*Hand.* 3: 6, 12 — 16. *Kap.* 4: 10. *Rom.* 15: 17, 18, 19.); en dat hunne zending overal door zodanige bevestigende wonderen is geſtaevd, getuïgt *Markus* 16: 20. als ook de geſchiedenisſen door LUKAS opgetekend *Hand.* 8: 1 — 10. *Kap.* 9: 32 — 35. en *vs.* 36 — 42. *Kap.* 13: 8 — 11. 14: 8 - 01. 16: 16 — 18. 19: 11 — 20. 20: 9 — 12. 28: 2 — 9. — Uit deze aenmerking vloeit een dubbel gevolg, dat ons hier zeer te ſtade komt.

Vooreerst: de wonderen, door de *Apostelen* in den naem van JESUS verricht, bewijzen hunne Godlijke zending. Bij zodanige werkingen, die alléén door de tusſchenkomst der Almagt ont-

ontſtaen kunnen, kan men niet anders denken, dan dat de hoge en wijze Beſtuurder der waereld, die de bron van loutere waerheid is, nimmer zijn Alvermogen zal lenen, om de leugen en het bedrog voortteplanten. Zo ontegenzeglijk deze opmerking is, die door het natuurlijk gevoel van waerheid bevestigd wordt, zo zeker is het, dat wonderen zijn de allerplechtigſte verklaeringen der Godheid: hij, die in haeren naem leert, en ter bevestiging van die Lere wonderen doet, zij haer gezand. — Zien wij nu dat de *Apostelen*, waer zij predikten, zulke ontegenzeglijke wonderen verricht hebben, en dat God, door wien zij dezelve deden, het Zegel geeft der waerheid, wij kunnen dan niet anders, of wij moeten het Godlijk gezach der *Apostelen*, als Afgezandten van JESUS, erkennen.

Ten anderen, de wonderen door de *Apostelen* verricht in den naem van JESUS, bewijzen en hunne naeuwe betrekking op hem, en de overéénkomst tusſchen hunne Lere en die van JESUS. — Waer zij wonderen doen, betuigen zij plechtig in het openbaer, dat ze het niet doen door hunne kracht, maer door de kracht en invloed van JESUS. — Geſchiedden de wondederen der Apostelen nu door zijn invloed, en deelde hij daertoe zijne kracht aen hun mede, dan ſtaen zij tot hem in ene allernaeuwſte betrek-

trekking. Is nu dit zo, kan het dan mogelijk zijn, ja laet het zich denken, dat JESUS aen de *Apostelen* krachten verleend zou hebben, indien zij afbraeken, wat hij opgebouwd had; — indien zij iets voordroegen, dat met zijn wil en de waerheid door hem gepredikt, lijnrecht ſtreed? Zou God zijn bijſtand ſchenken aen menſchen, die hunne eigene meningen ſtellen in de plaets van de Leer van JESUS, die door hem zelven uit den hemel zo plechtig is verklaerd voor zijn Gezand? — Dat waere menſchen om den tuin te leiden, hen te bedriegen, en aen den moedwil van elken bedrieger bloot te ſtellen. Wij, ontbrak het maer niet aen waerheidszin, moeten toegeven, ik zeg meer, moeten erkennen, dat de wonderen, door de *Apostelen* in den naem van JESUS verrricht, en hun gezach als zijne Gezandten, en de overéénſtemming van hunne Leer met die huns Heeren en Meesters, bevestigen, ja, boven allen tegenſpraek ſtellen (9.)

DER-

(9) DOEDERLEIN, t. a. p. bladz. 352. en 353.

DERDE AFDELING.

Waerin de verschillende gevoelens der hedendaegsche Godsdienst-bestrijders, ten aenzien van de afwijkingen der Apostelon van het onderwijs huns Meesters, worden getoetst en weerlegd.

§. 15.

Na dat ik in de voorgaende Afdeling betoogd heb, dat er tusschen het onderwijs van den Zaligmaeker en dat van zijne *Apostelen* de volmaekste éénstemmigheid heerscht; als ook, dat de Lere der laetsten voor ons even verbindende zij, als die van JESUS; moet ik thands voortgaen, om de bedenkingen, tegen ons gevoelen ingebragt, te behandelen. Uit de opgaeve in §. 8. blijkt, dat, schoon de Bestrijders van de Euangelie-lere in de hoofdzaek het eens zijn, zij evenwel in de wijze, waerop zij trachten hun voorgeven te staeven, aenmerkelijk verschillen. Dit verschil, of deze hunne onénigheid verwekt reeds het vermoeden, dat zij ene kwaede zaek voor hebben, die door allerlei kunstgrepen, zo mogelijk, moet worden goedgemaekt. De waerheid toch, gelijk ze één is, en van den onbe-

voor-

vooröordeelden onderzoeker ligtelijk ontdekt wordt, behoeft niet door vergezochte en onnatuurlijke gronden en redeneringen aengeprezen te worden. — En zodanig zijn de redeneringen van hun, met wien wij te doen hebben. — Bij sommigen van hun ontdekt men terstond, dat zij der Lere van onzen Heer en Zaligmaeker een kwaed hart toedraegen, en alle hunne bedenkingen uit bitteren haet, uit diep geslaege vijandschap tegen haer voortkomen. Bij sommigen bevindt men, dat hunne pogingen, om het gevoelen, dat wij bestrijden, te staeven, een gevolg en uitwerkzel is, van zodanige grondstellingen, die in zich zelven onbestaenbaer zijn, en vervallen moeten, zo dra derzelven onwaerheid is bewezen. Andere zijn er, die, hoe zeer zij het bestreden gevoelen begunstigen, genen kwaden toeleg tonen te hebben. — Het zou dan ook zeer verkeerd zijn, indien men hen alle op gelijke wijze wilde behandelen. — Daerin ondertusschen moeten zij op gelijken voet behandeld worden, dat ze het Godlijk gezach der *Apostelen*, of ontkennen, of niet willen laten gelden. — Dan, op dat ik niet schijne den Lezer te willen voorinnemen, wil ik terstond tot de beöordeling van de verschillende aengevoerde gevoelens overgaen; en dezelve wel met die bescheidenheid, die den Belijder van het Euangelie voegt, maer ook

ook zonder ſchroom en vrijmoedig, zonder de dwaelingen te ſpaeren, weêrleggen.

§. 16.

Beöordeling en wederlegging van den Wolfenbuttelſchen Fragmentist.

De ſteller van de *Fragmenten*, door LESSING uit de Bibliotheek te *Wolfenbuttel* uitgegeven, een der booste en kwaedaertigſte vijanden van het Christendom, heeft, in zijn Fragment *über den zweck Jeſu und ſeiner Jünger*, beweerd: *dat de Apostelen nae den dood van den Zaligmaeker een geheel nieuw plan hebben ontworpen, waernaer zij te werk zijn gegaen, en een ſystema voorgedraegen, geheel onderſcheiden van het gene* JESUS *geleerd heeft, ja zelfs in alles daermede ten enemael ſtrijdende.* — Ik acht het nodig, zijne redeneringen zelve optegeven, om daerna in de weêrlegging hem op den voet te volgen.

In §. 3. van het genoemde Fragment, is de hoofdſom der redeneringen deze: „ JESUS zel„ ve heeft niets ſchriftelijks nagelaeten; alles „ wat wij van zijne Lere en daeden weten, is „ vervat in de Schriften zijner Jongeren. Wat „ zijne Lere aengaet, zo hebben niet alléén de

„ *Apos-*

„ *Apostelen*, maer ook de Euangelisten beproefd, dezelve voortedraegen: maer ik heb redenen, het geen de *Apostelen* in hunne Geschriften voorgedraegen hebben, geheel te onderscheiden, van het gene JESUS gedurende zijn leven gesproken en geleerd heeft. — De *Apostelen* zijn zelfs Leeraeren geweest, en draegen alléén het hunne voor; ook hebben zij nimmer beweerd, dat JESUS hun Meester in zijn leven, dat alles gezegd en geleerd heeft, wat zij schreven. De vier Euangelisten, daerentegen, zijn blote Geschiedschrijvers, die het hoofdzaeklijke opgetekend hebben van JESUS redenen en daeden. —— Daer nu deze Geschiedschrijvers vier in getal zijn, en zij alle in de hoofdzaek der Lere van JESUS overéénstemmen; zo kan men noch aen hunne oprechtheid twijfelen, noch geloven, dat zij een wezentlijk gedeelte van JESUS Lere verzwegen, of vergeten zouden hebben. — Daer het niet te denken is, dat JESUS wat anders bedoeld heeft door zijne Lere, dan uit zijne eigene woorden kan afgenomen worden; begrijpt nu ligt een ieder, waerom ik, in het onderzoek van het oogmerk der Lere van JESUS, mij alléén houde aen de berichten der vier Euangelisten, en hiertoe niet betrekkelijk maeke, wat de *Apostelen*

„ ge-

„ geleerd, of ten oogmerk gehad hebben: deze „ immers waren gene Geschiedschrijvers van de „ Lere huns Meesters, maer op zich zelven „ Leeraers. Eerst dan, als wij de eigenlijke „ Lere en het oogmerk van JESUS uit de vier „ Euangelisten kennen, kunnen wij beöorde- „ len, of de *Apostelen* hetzelvde geleerd en het- „ zelvde oogmerk met hun Meester gehad heb- „ ben."

Ik moet over deze aenmerkingen van den *Fragmentschrijver*, eer wij verder hem horen, het een en ander opmerken (10).

A. Wij kunnen en moeten toestaen, dat het nodig is, om over de eenpaerigheid der Lere van

(10) In de weêrlegging van den *Fragmentschrijver*, heb ik mij bijzonder bediend van J. S. SEMLERS, *Beantwortung der Fragmensen eines ungenanten, insbesondere vom zweck Jesu und seiner Jünger*. Hoewel het niet te ontkennen is, dat SEMLER hier en daer zijne geliefkoosde Hypothesen tot zijn oogmerk gebruikt, die ik verre af ben, om goed te keuren, zo is toch zijne weêrlegging de beste van allen, die tegen het gezegde Fragment zijn uitgekomen. Niet weinig opmerking verdient ook het werk van den vromen TOBLER, *Gedanken und Antworten zur ehre Jesu Christi und seines Reichs*, daerin men vele gepaste aenmerkingen vinden zal.

van JESUS en zijne *Apostelen* wel te oordelen, de eerſte uit de berichten der Euangelisten opteſaemelen, en dezelve dan te vergelijken met de laetſte. — Maer, daer wint de Beſtrijder niets mede; eensdeels, om dat in de Euangelisten niet alles opgetekend is, wat JESUS geſproken, en gedaen heeft (*Joan.* 20: 30. *Kap.* 21: 25.), anderdeels, om dat JESUS zelve vele zaeken of verzwegen, of min duidelijk voorgedraegen heeft, die daerna eerst bekend konden en moesten worden.

B. Deze beide ſtukken kan de ongenoemde Beſtrijder niet ontkennen, maer is verplicht, die toetegeven, om dat zij in de Euangeliën ſtaen, die hij erkent, en, om dat hij met zo vele woorden zegt, dat aen de oprechtheid der Euangeliſche berichten niet te twijfelen is. —— Zo dit zijne waere mening is, als dan valt een aenmerkelijk gedeelte van zijne volgende bedenkingen weg. Wij kunnen en mogen hem, die voorgeeft, dat de *Apostelen* gantsch andere zaeken dan JESUS geleerd heeft, verwijzen naer zijne eigene gezegden, volgends welke hij gehouden is, toeteſtaen, dat niet alles, en dat niet zo duidelijk, in de Lere van JESUS is voorgeſteld, als wij zulks bij de *Apostelen* vinden.

C. Doch, de man is zich zelve niet gelijk, en wij kunnen veilig hem wedergeven, het gene hij

hij zo boos van de *Apostelen* in het vervolg zegt: *mendacem oportet esse memorem.* In §. 31. van zijn Fragment, lezen wij onder anderen: „ De „ Euangelisten behoren ook tot het getal der „ Jongeren en *Apostelen* van JESUS, die tot „ aen zijnen dood op enen waereldschen Verlos„ ser van Israël hoopten; na dat dit uitzicht ver„ ijdeld was geworden, hebben zij het systema „ van enen geestelijk lijdenden Verlosser om„ helsd. Nu hebben alle de Euangelisten hun„ ne verhaelen van JESUS lange na zijnen „ dood geschreven, en derhalven na dat zij hun„ ne begrippen van het oogmerk der Lere en „ der verrichtingen van zijn Persoon veranderd „ hadden." Hieruit trekt hij het gevolg, dat de Euangelisten de leer en daeden anders noodzaeklijk verhaeld moeten hebben, dan zij gedaen zouden hebben, zo er die verandering in hunne denkwijze niet was voorgevallen. — In §. 33. schrijft hij, „ dat zij zaeken, op welke „ het in hun nieuw Systema vooral aenkomt, „ als gebeurd verhaelen, waervan zij te voren „ niet het geringste wisten; dat zij andere zae„ ken uit de geschiedenis weggelaeten hebben, „ waeraen zij voor de verandering van hun Sys„ tema noodzaeklijk moesten denken: hun Sys„ tema is niet naer de geschiedenis ingericht, „ maer de geschiedenis naer het Systema." —

Hoe deze en foortgelijke gezegdens meer te vereffenen zijn, met de verklaering, dat aen de oprechtheid der Euangelifche verhaelen niet te twijfelen is, en dat zij geen punt of wezenlijk ftuk der Lere van JESUS vergeten, of verzwegen hebben, vat ik niet.

D. Offchoon de ongenoemde Beftrijder niet opgeeft de redenen, waerom hij meent, te moeten onderfcheid maeken tusfchen de Lere van JESUS en zijne *Apostelen;* zo is het evenwel duidelijk, dat hij de laetfte niet befchouwt, als Gezandten door JESUS aengefteld, maer als Leeraeren, die op zich zelven ftonden, in gene betrekking tot CHRISTUS. Dat zou hij bewijzen moeten, maer, daer hij het nergens gedaen heeft, kan hij ook niet willen, dat wij zulks op zijn gezach aennemen zullen. Ons zij het intusfchen genoeg, dat JESUS hen tot getuigen van hem aengefteld heeft, en dat zij zich als de zodanige aengemerkt willen hebben.

E. Eindelijk, fchoon de *Apostelen* met zo vele woorden niet zeggen, dat JESUS, gedurende zijn leven, dat geleerd heeft, wat zij voordroegen; evenwel dit is zeker, gelijk wij te voren §. 10. betoogd hebben, dat zij zeer bezorgd zijn geweest, om de Lere van hunnen Meester zuiver en onvervalscht te bewaeren, en voortteplanten. — Ook vinden wij, dat PAU-

LUS

LUS betuigt, het Euangelie, door hem gepredikt, niet geleerd noch ontvangen te hebben van een mensch, maer door de openbaringe van JESUS CHRISTUS, *Gal.* 1: 12. *Efes.* 3: 3. vergel. 1 *Kor.* 11: 20. en *Kap.* 15: 3. Hoe onwaer het is, dat zij, gelijk de ongenoemde zegt, het hunne hebben geleerd, is ons gebleken uit de eenpaerigheid, die er is tusſchen hun onderwijs, en dat van hun Meester.

§. 17.

In de volgende, 4, 5 en 6. §§. is de ongenoemde bezig, om uit de redeneringen des Zaligmakers, bij de Euangelisten voorkomende, den inhoud zijner Lere optemaeken, en vindt dezelve vervat in die vermaeningen. „ Bekeert „ u en gelooft het Euangelie; of bekeert u, „ want het Koningrijk der hemelen is nabij ge- „ komen; ik ben gekomen, om Zondaeren te „ roepen tot bekering; ik moet het Euangelie „ van het Koningrijk Gods verkondigen, want „ daertoe ben ik uitgezonden." — Hierop wil ik aenmerken, dat SEMLER reeds heeft opgemerkt, dat wij *Matth.* 4: 17. lezen: *van doen aen heeft* JESUS *begonnen te prediken;* — waermede aengewezen wordt, dat het genoemde, niet den gantſchen inhoud der Lere van JESUS

 was;

was; maer dat hij een begin maekte, met de bekering aenteprijzen. Vergelijkt men hier mede, wat wij te vooren in §. 3. gezegd hebben van de zedelijke gesteldheid van het Joodsche Volk, zal men toestaen moeten, dat de Zaligmaeker met geen gepaster onderwijs zijne openbaere bediening kon aenvaerden.

Dan alle die vermaeningen zijn door den ongenoemden eigenlijk aengehaeld, gelijk uit alles, wat volgt, overduidelijk is, met oogmerk, om te bewijzen, dat JESUS in genen anderen zin van het Koningrijk der hemelen gesproken heeft, dan men in die tijden te doen gewoon was, te weten: het rijk van den Messias, waerop de Joden hoopten, derhalven een aerdsch, een waereldsch rijk.

Door anderen is meermaelen ten vollen bewezen, dat het ene onbeschaemde leugen van den *Fragmentschrijver* is, dat JESUS ten oogmerk gehad heeft, zich voor een aerdsch Koning uittegeven. Ik stae dan hierbij ook niet stil, en wil alléén met een enkel woord aentonen, het zij een valsch voorgeven, dat JESUS die bewoordingen in denzelvden zin gebruikt heeft, die de Joden daeraen gaven. Het gesprek des Zaligmaekers met NIKODEMUS is bewijs, dat hij gantsch andere denkbeelden hechtte aen die benaemingen, dan onder zijne tijdgenoten gebruik-

bruiklijk was. — Hij vorderde ene verandering van hart en wandel ook van de Israëliten, om een lid van het rijk der hemelen te worden: juist dit was de rede der bevreemding van NIKODEMUS. De zogenoemde Bergpredikatie is een ander overtuigend bewijs: daer beschrijft JESUS de onderdaenen van zijn rijk, als armen van Geest, als treurige, zachtmoedige, hongerige en dorstige naer Godzaligheid, barmhartige, reine van harten, vredestichters, en voorzegt, dat zij, die zo zich gedroegen, vervolgd zouden worden. De zaligheden van dat rijk stelt hij niet in aerdsche grootheid, in rijkdommen; maer in zaligheden, die na dit leven genoten worden. — Hoe zou de ongenoemde al verder met zijn voorgeven overéénbrengen JESUS verklaeringen, dat de Heidenen ook leden van dat rijk zouden worden, en de kinderen van hetzelven uitgesloten worden (*Matth.* 8: 11, 12. *Kap.* 21: 31, 43. *Matth.* 22: 1 — 14. enz.)? Hieruit vloeit te gelijk, dat het doel des Zaligmaekers niet geweest, of kan zijn geweest, alle de scheve en verkeerde begrippen der Joden van Messias rijk onaengeroerd te laeten, ten zelven tijde, dat hij op verandering van hart en wandel aendrong, ene verandering, die zo lijnrecht aenliep tegen alle verkeerde denkbeelden van het Messiaensche rijk.

Deze gewaegde en ongerijmde ſtellingen dienen alleen ter voorbereiding tot het eigenlijke oogmerk van den ongenoemden, om naementlijk deze twee ſtukken ſtaende te houden: 1.) *dat* JESUS *gene nieuwe Geloofsartikelen voorgedraegen heeft*, en dat hij 2.) *de Levietiſche wet niet heeft willen afſchaffen.*

De eerſte ſtelling zoekt hij van §. 8. tot §. 18. te bewijzen, om daerna de andere des te beter te kunnen ſtaende houden. — In ene wederlegging van al zijn geſchrijf kan ik mij niet inlaeten, ook behoort zulks niet tot het oogmerk van deze Verhandeling: ik moet mij alléén bepaelen bij de ſtukken, door hem bijgebragt, om te bewijzen dat er een wezenlijk verſchil is tusſchen de Lere van JESUS en zijne *Apostelen.* Ook kan ik mij in gene verdediging van de leerſtukken, op welke de ongenoemde aenvalt, of de geſchiedenisſen, die hij beſtrijdt, inlaeten; zulk zou overbodig zijn, naerdien door hem gene andere gronden zijn aengevoerd buiten die, welke door SOCYN en zijne navolgers, of door andere Deïsten te berde gebragt, en lang wederlegd zijn.

Het is waer, in de 8. en 9. §§., poogt de ongenoemde op zijne wijze de kundigheid van geloof te ontwikkelen, welke hij ſtelt, daerin gelegen te zijn, dat JESUS niets anders daerme-

mede heeft bedoeld, dan het vertrouwen tot hem, en de boodschap in zijn naem, door de *Apostelen* gedaen, dat nu onder hun het rijk van den Messias een aanvang zou nemen, dat is, naer zijn begrip, dat aerdsche rijk, waervan de Joden droomden. Dan, ook dit stuk behoef ik niet met opzet te wederleggen, alzo dit hoogst ongerijmd begrip, welks ongegrondheid elk denkende Lezer van 's Heilands redenvoeringen en gesprekken terstond in het oog valt, van zelven vervallen moet, zo rasch bewezen zal zijn, de onwaerheid van zijne *twede* stelling, dat CHRISTUS geenzints ten oogmerk heeft gehad, *de Levietiesche wet te doen voortduren.* Daerop toch is eigenlijk gegrond zijn voorgeven, dat de *Apostelen* na den dood huns Meesters van Systema veranderd zijn, dat is, toen hebben begonnen, in plaets van enen aerdschen Messias, enen geestelijken Verlosser te prediken. Met het betoog van dit voorgeven houdt de *Fragmentschrijver* zich bezig van §. 19. tot §. 33.

§. 18.

De ongenoemde Bestrijder, met wien wij te doen hebben, om te beweren, dat de *Apostelen* ene gantsch andere Lere, na den dood van hunnen Meester, voorgedraegen hebben, dan door

hem is geleerd, houdt ſtaende, dat JESUS de *Levietieſche wet niet heeft willen affchaffen*, welks vernietiging door de *Apostelen* bij herhaeling en duidelijk is ingeſcherpt geworden.

Het zal nodig zijn, dat ik den voornaemen inhoud van §. 19. van het bovengenoemd *Fragment* opgeve. — „ Dat erken ik, dat JESUS „ aen de zedelijke wet en de bekering des har„ ten den voorkeur geve boven de ceremoniele „ wetten, en alle andere uitwendige plechtig„ heden, zo dat, wanneer het een voor het „ andere wijken moet, de laetſte wijken moe„ ten; dat hij verders de huichelarij der Schrift„ geleerden en Farizeën beſtraffe, die enig en „ alléén op ene blote, *eerlijke* uitwendige ſchijn„ heiligheid gezet waren, terwijl zij de hoofd„ geboden van liefde en barmhartigheid ver„ waerloosden: maer voor het overige laet „ JESUS de ceremoniele wetten in haere waer„ de. Hij zelve gedraegt er zich ſteeds naer; „ hij woont den Godsdienst in de Synagogen „ en Tempel naerſtig bij;] hij hoort *Moſes* en „ de *Profeten* op den Sabbath, als naer gewoon„ te, lezen; hij reist ingevolge de bevelen naer „ de hoge feesten, en neemt alles in acht, wat „ de Godsdienſtige ſchikkingen vorderden; hij „ laet ook zijne Jongeren het Paeschlam ſlach„ ten en eet het met hun onder het zingen van

„ de

„ de gewone lofzangen. — JESUS betuigt, dat „ hij niet gekomen is, om de wet afteſchaffen, „ maer om alle gerechtigheid te vervullen. Hij „ veroordeelt het niet, dat de Farizeën ook de „ kleinſte kruiden vertienden; maer berispt al- „ léén in hun, dat zij daerbij het voornaemſte „ der wet verzuimden. Hij veroordeelt niet, „ dat de Farizeën lange en brede gedenkcedels „ droegen; maer veröordeelde alléén, dat zij „ die boven anderen zo lang en breed droegen, „ om te vertonen, dat zij boven hen zorgvul- „ dig waeren in het gehoorzaemen van de wet. „ Hij beveelt den gereinigden Melaetſchen, „ zich aen den Priester te vertonen, en de gaeve „ te offeren, die in MOSES wet geboden was. „ Hij zegt tot het Volk en zijne Discipelen: „ „ Op MOSES ſtoel zitten de Farizeën en Schrift- „ „ geleerden, daerom al wat zij u zeggen, „ „ dat gij houden zult, houdt en doet dat: „ „ maer doet niet naer hunne werken."" — „ Hij getuigt van zich zelven:" „ „ Meent „ „ niet, dat ik gekomen ben, om de wet of „ „ de Profeten te ontbinden, maer te vervul- „ „ len. Want, voorwaer zegge ik u, tot dat „ „ hemel en aerde voorbijgaen, zal daer niet „ „ een jota noch een titel van de wet voorbij- „ „ gaen, tot dat het alles zal zijn geſchied. „ „ Zo wie dan een van deze minſte geboden

„ „ zal

„ „ zal ontbonden en de menſchen alzo zal ge-
„ „ leerd hebben, die zal de minſte genaemd
„ „ worden in het Koningrijk der hemelen:
„ „ maer zo wie dezelve zal gedaen en geleerd
„ „ hebben, die zal groot genaemd worden in
„ „ het Koningrijk der hemelen." " — „ Dit
„ toont zo klaer als immer mooglijk is, dat JE-
„ SUS de Moſaïſche wet in alle ſtukken, tot
„ op de kleinſte bijzonderheden toe, voor eeu-
„ wig, en zo lang de waereld ſtaet, onveran-
„ derlijk wilde gehoorzaemd hebben. — Het is
„ dus zo klaer als de zon, dat JESUS, in zijn
„ Leeraers - ambt, het oogmerk niet gehad
„ heeft, een enkelde letter of ſtip, dat is, in
„ zijne tael ene enige ceremoniele wet, die hij,
„ in vergelijking van de plichten der Zedenwet,
„ klein noemt, afteſchaffen en te ontbinden;
„ maer integendeel, die gehele wet in zijn op
„ handen zijnde rijk, nog veel beter te doen
„ waernemen. —— Vermits nu de Joodſche
„ Godsdienst door de ceremoniele wet, eigen-
„ lijk, de Joodſche is, en daerdoor van elken
„ anderen Godsdienst zich onderſcheidt, zo is het
„ blijkbaer, dat JESUS den Joodſchen Godsdienst
„ in genen delen heeft willen afſchaffen, of in
„ plaets van denzelven enen anderen invoeren.
„ Daeruit volgt te gelijk, dat de *Apostelen* te-
„ gen het oogmerk, het bevel en het onderwijs
„ van

„ van hunnen Meester lijnrecht geleerd en ge-
„ handeld hebben, naerdien zij niet alléén de
„ Heidenen, maer ook de bekeerde uit het Jo-
„ dendom van de gehoorzaemheid aen deze wet
„ ontfloegen. — Met een woord, de *Aposte-*
„ *len* zijn geheel en al van de Lere en het leven
„ van hunnen Meester afgeweken, hebben den
„ Godsdienst en deszelfs oogmerk vaeren laeten,
„ veranderd, en een geheel nieuw leergebouw
„ gefticht."

§. 19.

Deze eerfte zeer harde befchuldiging wil ik trachten te beantwoorden, eer ik ene andere overweeg.

De Lezer zal het welligt, even zo als mij, vervelen, dat wij bezwaerd worden met een mengelmoes van ongerijmdheden, vol van de handtastlijkfte verdraeijingen: maer het is toch zeer veel voor de goede zaek van onzen Heer, dat de Belaegers van dezelve, zich bedienen moeten van konstgrepen, die de boosheid van hun hart verraeden, daer zij zich fchuldig maeken aen het verdraeiën van zijne gezegdens, die plaetzende in een verkeerd licht. Dat zodanig de ongenoemde Schrijver van het *Fragment* handelt, zal ik aenwijzen.

A. SEMLER, die, bij de weêrlegging van dit Geschrift, altoos verdient geraedpleegd te worden, heeft ook hier wederom opgemerkt, hoe ongelijk aen en tegenstrijdig met zich zelven deze Bestrijder handelt. — In §. 5. lezen wij: „ Dat het gantsche onderwijs van JESUS gericht was ter bevoordering van innerlijke „ deugd; dat hij alle uiterlijke plechtigheden „ voor gering verklaert, ja voor onnut zonder „ de beöefening van liefde Gods en des Naesten. „ Dat men door het blote lezen van de Bergpredikatie zich overtuigen kan, het enigste oogmerk van JESUS zij geweest, de bekering „ en verbetering der menschen, voor zoo verre „ die in ene oprechte liefde tot God, den Naesten en al wat goed is, bestaet. Dat het overéénkwam met het oogmerk van JESUS, de „ ceremoniele wetten minder te achten dan de „ zedelijke enz." — Vergelijkt men nu hier mede de volgend §. 7., men ontdekt terstond ene openbaere tegenstrijdigheid, want daer laet hij zich in dezer voege uit: „ Ik moet ene vrij „ algemene dwaeling der Christenen ontdekken, „ die haeren oorsprong heeft uit de vermenging „ van de Lere der *Apostelen* met de Lere van „ JESUS, als of hij ten oogmerk had gehad, „ een geheel nieuw Godsdienstig leerstelzel te „ maeken, en daerentegen, den Joodschen Gods-

„ dienst

„ dienst met deszelfs gebruiken en plechtighe-
„ den afteſchaffen. Ik weet wel, dat de *Apos-*
„ *len*, en inzonderheid PAULUS, dien toeleg
„ hebben gehad; maer in alle de geſprekken en
„ leringen van JESUS, kan ik daervan het ge-
„ ringſte ſpoor niet vinden. Hij prees enkele
„ zedelijke plichten aen; voor het overige was
„ hij een geboren Jood en wilde die ook blij-
„ ven." — Weêrſpreekt hier de *Fragmentſchrij-
ver zich zelven niet? Hij ſtaet toe, dat JESUS weinig waerde geeft aen de uiterlijke plechtigheden van MOSES ſchaduw-dienst, maer beweert tevens, dat hij geen oogmerk heeft gehad, om dezelve afteſchaffen. JESUS wilde een Jood blijven, niet tegenſtaende hij veel minder ophad met de waerneming van den Sabbat, dan met de zedelijke plichten. — Hoe rijmt het een met het ander? — Als dat het doel van den Zaligmaeker is geweest, hoe komt het dan, dat men hem zo dikwils beſchuldigde van Sabbats-ſchending? Was dat ook de weg, om het oogmerk, door den *Fragmentist* hem toegekend, een in den zin der Joden aerdsch rijk opterichten, te bereiken? — Of, was iets geſchikter, om dat vooröordeel te beſtrijden? — Kon hij ook door ene andere daed, zich den haet en minachting en vervolging der Joden meer berokkenen? — Dan, dit in het voorbijgaen.

B. De

B. De ongenoemde redeneert dus: *Naerdien* JESUS *zich overéénkomſtig de Godsdienſtige verordeningen onder de Joden gedraegen heeft, zo heeft hij daerdoor getoond, geenszints een oogmerk te hebben, om de Moſaïſche wet afteſchaffen, maer wel, om die te doen voortduren.* Dat de Zaligmaeker den Tempel te Jeruſalem bezoekt, de hoge feesten bijwoonde, de vastgeſtelde Godsdienſtige gebruiken niet verwaerloosde, is op zich zelve waerheid: maer hoe volgt daeruit, dat hij nimmer ten oogmerk heeft gehad, de *Moſaïſche* wetten te vernietigen? — Zouden er dan gene andere redenen zijn, waerom CHRISTUS zich aen die vastgeſtelde inrichtingen onderwierp? Als Israëliet, die door de beſnijdenis in de gemeenſchap der Joodſche Kerk ingelijfd was, moest hij zich aen de wet van MOSES onderwerpen, en in zijn voorbeeld tonen, hoe die te gehoorzaemen: — maer dat CHRISTUS even daerdoor het altoosdurende gezach en beſtaen van de ceremoniele wetten heeft bevestigen willen, is ongegrond. Immers, had hij zulks gewild, zou hij dan in zo vele gevallen zijn afgeweken van dezelve? Lezen wij zijne levensgeſchiedenis, dan bevinden wij, dat hij nimmer enen enigen ceremoniele plicht aenprees; nooit offerde of beval te offeren; den Tempel alleen aenmerkte als een be-

bedenhuis; zijne Leerlingen ontsloeg van de verplichting tot opvolging van alle die veelvuldige en strenge regelen, die met zo veel nadruk en gezach door de Farizeën aengeprezen, en gehandhaefd werden. Verders bemerken wij, dat hij uit het werk, dat door de Priesters, op den Sabbat, in den Tempel verricht werdt, en uit het voorbeeld van DAVID, die van de toonbroden gebruik maekte, gelegenheid nam, zijne Leerlingen tegen de beschuldiging van Sabbatschending te verdedigen. — Bovendien, kon JESUS een begin maeken met alle de ceremoniele wetten, waeronder ook zulke waren, die in een naeuw verband stonden met de *Politie*, die op de goede orde, en den welvaert van de Burgeren des Staets, enen groten invloed hadden, aftesschaffen? — Kon hij zulks immer ondernemen, zonder den gantschen staet in opstand te brengen? Als hij nu in den Tempel leerde, of in de Synagogen *Moses en de Profeten* gantsch anders verklaerde, dan de Joodsche Leeraers gewoon waren te doen, ontging hij niet hunne beschuldigingen en vervolgingen; en wat zoude het geweest zijn, zo vrij uit en openlijk door hem gezegd was: Ik zal alle die plechtigheden en ceremoniele wetten afschaffen.

C. Indien het waer was, dat CHRISTUS in zijn Leer en leven altoos stipt aen de *Mosaïsche*

wetten en plechtigheden, zich gehouden had, en nimmer enig oogmerk getoond, in het een en ander verandering te maeken, hoe komt het dan toch, dat de Joodſche Leeraeren hem daervan beſchuldigen, en daerom zo zorgvuldig zijne onderwijzingen gadeſloegen? De Joodſche Raed verklaerde hem voor enen zondaer, die opzettelijk met goeden voorbedacht de wet van MOSES overtrad *Joan.* 9: 24. vergel. *vs.* 16. (uit vergelijking van deze verſen, waerbij men voegen moet *vs.* 28. en 29., blijkt, dat αμαρτωλος betekende een verachter van MOSES wet). Waerom beſchuldigde men hem zo dikwils van Godslastering, indien de eer en waerdigheid, die hij zich zelven aenmaetigde, niet zeer vreemd en ongehoord was? Waerom deed de hoge Raed bij hem zo opzettelijk onderzoek naer de Lere door hem gepredikt, indien hij niets anders had geleerd, dan onder de Joden gebruikelijk was? Zal men daerop zeggen, om dat CHRISTUS zo ernſtig de geveinsdheid der Pharizeën beſtrafte? Maer, hebben zij ooit deswegen hem beſchuldigd, van het prediken ener nieuwe Lere, of was het niet dan, wanneer hij waerheden voordroeg, die op zijne hoge waerdigheid, en het oogmerk zijner komſte betrekking hadden? — Zulks is onlochenbaer. En moet dan niet het oordeel, dat

JESUS tijdgenoten, dat bijzonder de Hoofden des Volks, wien het niet onbekend was, hoe hij leefde en wat hij leerde, over zijn onderwijs velden, bij ons meer gelden, dan dat van den *Fragmentschrijver?*

D. Vooral verdienen de uitdrukkelijke getuigenissen onze aendacht, door den ongenoemden bijgebragt, tot staeving van zijn voorgeven, dat JESUS de gehele *Mosaische* wet heeft willen in stand houden en niet affchaffen.

1. Hij beroept zich vooreerst op 's Heilands woorden, die wij vinden *Matth.* 23: 2, 3. „ De Schriftgeleerden en Farizeën zijn gezeten „ op den stoel van MOSES. Daerom, al wat „ zij u zeggen, dat gij houden zult, doet en „ houdt dat: maer doet niet naer hunne wer„ ken." — Hoe ongepast deze aenhaeling is, moet ieder in het oog vallen, die dezelve met enige opmerkzaemheid leest. — Wanneer men het 8 *vers* vergelijkt, is het duidelijk, dat de Zaligmaeker spreekt van hun, die in den eigenlijken zin van het woord, *Rabbi*, of Leeraers genaemd worden. Deze zaten op MOSES stoel, dat is, verklaeren de wet van MOSES. Te weten, het was gewoonte, dat zij die het Volk onderwezen, stonden, zo lang de snede van de wet, die voorgelezen werdt, duurde; en als zij dezelve verklaerden, zaten zij op den

leerſtoel (*Luk.* 4: 16. en 20.). Van hun, die uitleggers van de wet waren, ſpreekt dus JESUS. In de wet waren zeer vele voorſchriften vervat, over welker waere mening men het niet eens was, en op derzelver verklaering leidden de Schriftgeleerden zich toe. Nu wilde JESUS dat het Volk horen zou naer die verklaeringen, en dezelve volgen. Hij wilde evenwel zulks zo verre niet hebben uitgeſtrekt, dat de menigte ook die bevelen zou volgen, die regelrecht met de algemeen bekende voorſchriften ſtreden, blijkens *vs.* 16—23. — Uit deze opheldering ziet men, dat de Zaligmaeker alléén het oog heeft gehad op de zedelijke voorſchriften, maer niet op de ceremoniele.

2. De andere plaets, daer de ongenoemde zich op beroept, vinden wij (*Matth.* 5: 17—19,) (12). In deze woorden hangt alles af van de betekenis, die wij aen de kundigheden *wet en Profeten*, *ontbinden* en *vervullen*, hechten moeten. — Om die wel te bepaelen, moet men niet uit het oog verliezen, dat de Zaligmaeker

(12) Keizer JULIAAN heeft deze zelvde plaets tot hetzelvde oogmerk reeds aengehaeld. Conf. CYRILLUS ALEX. *contra* JULIANUM, *pag.* 351. *edit.* SPANHEMII.

ker in deze redenvoering zich verzet, tegen de Joodſche Leeraers, die de Lere van God geopenbaerd, niet alléén door hunne levenswijs verkracht hebben, maer ook door hunne willekeurige en ſcheve verklaeringen. De Farizeën, en tot deze Sekte behoorden alle de Joodſche Volks-Leeraers, waren zeer nauw gezet in de waerneming der uiterlijke plechtigheden, terwijl zij de waere deugd, die in reinheid des harten beſtaet, en in een gedrag, uit dat beginzel voortvloeiënde, verwaerloosden en minachtten. De Zaligmaeker had daerentegen juist zodanige zijnen Leerlingen aengeprezen, *vs.* 4-16. En daerop laet hij volgens: „ Meent niet, dat ik ge„ komen ben, om de wet en de Profeten te „ ontbinden: Ik ben niet gekomen, om die te „ ontbinden, maer om die te vervullen." — Heeft het wel betoog nodig, dat CHRISTUS hier niet ſpreekt van uiterlijke plechtigheden, of van de ceremoniele wetten; maer wel degelijk van de zedelijke voorſchriften, die voor den Jood en Christen van een altoosdurend, onveranderlijk en verbindend gezach zijn. De *wet* en de *Profeten* betekenen des, de Godlijke Lere aengaende de zedelijke plichten der menſchen, door MOSES en de *Profeten* voorgedraegen (*Matth.* 7: 12. *Luk.* 16 — 29.): die niet te *ontbinden*, maer te *vervullen*, duidt aen: die niet afteſchaf-

 fen,

ſen, maer te bevestigen, haer gezach te bekrachtigen (13). Het volgende 18 *vers* heeft in den eerſten opſlag ene zeer donkere zijde; doch deze zal ons duidelijk zijn, zo wij maer weten, dat *Jota* de kleinſte letter der Hebreeën is; — dat tittel of ſtip, is een onderſcheidend teken, waerdoor men aen den ander zeer gelijkende letters onderkennen kan. Niets is eer mogelijk, dan dat de kleinſte letter (י) weggelaeten, of overzien wordt, en dat een onderſcheidend ſtip verwaerloosd, of veranderd wordt: deze weglaeting of verandering heeft niet zelden veel invloed op de bepaeling van den waeren zin. Naer deze opmerking moeten wij nu des Zaligmaekers betuiging dus verſtaen: „ het geheel-al zal eerder „ verandering ondergaen, dan dat door de weg„ laeting van een Jota, of door de verandering „ van ene letter in ene andere, ſchoon door „ een ſtip van de andere te onderkennen, een „ ons aengenaem gebod veranderd zou kunnen „ worden; integendeel, het daermede bedoel„ de zal, in weerwil van alle veranderingen of „ ver-

(13) Conf. ad h. l. H. N. FERFF, *ſpecimen critico Theologicum, quo fides & auctoritas Matthaei, in referenda Jeſu oratione, Euang. C.* V, VI, VII. *vindicatur, imprimis contra Evanſonium*, pag. 150. & ſeqq.

„ verklaeringen, zeker bereikt worden (14).” Daermede ſtaet ook het volgende *vers* in een ſchoon verband, mits men ook hier maer onder het oog houde, dat de Zaeligmaeker tegenging de gewoonte der Joden, om de voorſchriften Gods in grote en kleine te onderſcheiden; een onderſcheid, dat op verzwakking en verwaerlozing van vele zedelijke plichten uitliep. — De zin van dit 19 *vers* is deze: „ wie derhalven „ ook het geringſte gebod der wet verwaerloosd, „ en van zijne verbindende kracht beroofd zal „ hebben, die zal ik niet voor enen echten Leer- „ ling van mij erkennen; maer, die hetzelve „ gehoorzaemd en in zijn gantſche leven be- „ öeffend zal hebben, dien zal ik voor enen ech- „ ten Leerling van mij erkennen.” — Hoe ongepast deze woorden des Zaligmaekers zijn tot het oogmerk, waertoe die door den ongenoemden zijn aengehaeld, is te duidelijk, dan dat het enig betoog nodig zou hebben. JESUS ſpreekt immers niet van de ceremoniele wetten, maer van de zedelijke voorſchriften en derzelver verbindend gezach. Van deze betuigt hij, dat ze

(14) Zie VENEMA, *de ware Christlijke Religie onderzocht en nageſpoort uit Matth.* 5. *eerſte Deel*, bl. 487.

ze een altoosdurenden regel van het gedrag der menſchen zijn.

Zo vallen alle de gronden, waerop de ongenoemde zijn voorgeven bouwde, ten enemael weg; en is nu derzelver onbeſtaenbaerheid beweزen, dan is te gelijk uitgemaekt, dat de *Apostelen*, niet tegen het onderwijs van hun Meester hebben gehandeld, als zij leerden, dat de ceremoniele wetten zijn afgeſchaft.

§. 20.

De *Fragmentſchrijver* laet evenwel niets onbeproefd, om de afwijkingen der *Apostelen* van de bevelen en het onderwijs van hun Meester aentetonen. — Hierom waegt hij het in §. 20. te beweren, dat het zeer bedenklijk is, of JESUS immer een oogmerk heeft gehad, om de Heidenen tot zijn rijk te brengen. Immers, dus ſchrijft hij; „ daer ſtaet duidelijk, als hij zij-
„ ne *Apostelen* uitzond, om het Koningrijk der
„ Hemelen te verkondigen, dat hij hun doe-
„ maels beval:” „ „ Gij zult niet gaen op den
„ „ weg der Heidenen, noch gij zult niet in-
„ „ gaen in ene ſtad der Samaritaenen: maer
„ „ gaet veel meer henen tot de verloren Scha-
„ „ pen van het huis Israëls.”” JESUS ge-
„ tuigt ook van zich zelven: „ „ Ik ben niet

„ „ ge-

„ „ zonden, als tot de verloren Schaepen van
„ „ het huis Israëls." " Ik moet bekennen, dat
„ ik met deze en soortgelijke gezegden, niet
„ kan rijmen het bevel dat JESUS, na zijne
„ opstanding gegeven zou hebben: „ „ Gaet
„ henen leert alle Volken en doopt ze." "

Het is zonderling, dat de ongenoemde, die 'er op uit is, om te bewijzen, hoe tegenstrijdig de *Apostelen* met de Lere van JESUS onderwezen hebben, om zijn voorgeven staende te houden, zich zelven weêrspreekt. In §. 2., waerin hij de voortreffelijkheid van JESUS Lere, boven die der Farizeën, en die van het Oude Verbond verheft, schrijft hij: „ Bij het opgenoemde voeg ik nog dit, JESUS nodigt ook
„ de Heidenen tot zijn rijk, en gebiedt niet,
„ gelijk MOSES, hen te haeten, te vuur en te
„ zwaerd hen te vervolgen. — Gaet henen, is
„ zijn bevel, leert alle Heidenen, predikt het
„ Euangelie allen Kreaturen." — Daer brengt de ongenoemde het tot de voortreffelijkheid van JESUS onderwijs, dat zijn oogmerk tot de Heidenen ook uitgestrekt was, en hier betwijfelt hij zulks.

Op de plaets uit *Matth.* 10: 5, 6. door den ongenoemden bijgebragt, zal ik slechts opmerken, want de waere redenen van dit bevel te ontvouwen, behoort niet tot mijn taek, dat wij

naer den aert der zaek, dus moeten lezen: „Gij „ zult niet zo zeer gaen tot de Heidenen en Sa„ maritaenen, als wel tot de Israëlieten." — Dit verbod, dus opgevat, is van dien aert, dat deze zending nu flechts bepaeld was tot de Joden, en dat de Heidenen voor het tegenwoordige wel, maer niet voor het toekomende uitgesloten werden. Het veronderfteld zelfs, dat zulks in het vervolg zou gefchieden. Ja *vs.* 18. voorzegt JESUS aen zijne *Apostelen*, dat zij, om zijnent wille, dat is, om de verkondiging van zijne Lere, tot verantwoording geroepen zouden worden voor de Heidenen. En hoe kan de ongenoemde, gelijk hij fchijnt te doen, twijfelen aen het bevel des Zaligmaekers, den *Apostelen* nae zijne opftanding gegeven, om het Euangelie allen Kreaturen te prediken, daer het juist overéénkomt met zijne verklaering *Joan.* 10: 16. *Matth.* 8: 11, 12. *Kap*, 24: 24.

Vervolgends, geeft de ongenoemde zich moeite, om uit de gefchiedenis der *Apostelen* tegenbedenkingen te maeken, die ene ftrekking hebben, om de plaets *Matth.* 28: 19. voor een bijvoegzel van laeter tijd te doen doorgaen, als ook te betoogen, dat JESUS geen oogmerk gehad heeft, zijne Lere onder alle Volken te laeten prediken.

De gemaekte bedenking is deze: „ Indien „ de

„ de *Apostelen* van JESUS een bevel onvan-
„ gen hadden, om het Euangelie aen de Hei-
„ denen te verkondigen, hoe kon PETRUS dan
„ zwaerigheid maeken, om tot KORNELIUS
„ te gaen? Wat was het dan nodig, dat hij door
„ ene bijzondere openbaering onderricht werdt,
„ dat God ook den Heidenen het Christendom
„ wilde bekend gemaekt hebben? Hoe kon-
„ den de *Apostelen* hem het ten kwaede duiden,
„ dat hij tot een Heiden was ingegaen? Waer-
„ om beriep PETRUS in zijne verantwoording
„ zich alléén op de belofte van JESUS: „ „ Gij
„ „ (denkt aen de *Apostelen*) zult met den
„ „ H. Geest gedoopt worden." " Die be-
„ lofte raekte immers de Heidenen niet. Waer-
„ om, indien er zodanig uitgedrukt bevel ge-
„ weest was, allen Kreaturen het Euangelie te
„ prediken, beriep PETRUS zich niet daerop?
„ Maer daervan fpreekt hij niet." — Laet mij
antwoorden.

A. Van zeer vele zaeken hadden de *Apostelen*, fchoon ze door JESUS duidelijk voorgedraegen waren, de rechte bevatting niet; ook zouden zij, naer de eige verzekering van hunnen Meester, in het toekomende omtrent vele zaeken nadere onderrichting ontvangen. — Voor PETRUS was ook in dit geval zodanige onderrichting nodig. Immers, hoe zeer hem het be-

vel

vel van zijnen Meester bekend was, om onder alle Volken het Euangelie te verkondigen, had die echter gene bepaelde aenwijzing van den tijd gegeven, wanneer de *Apostelen*, die eerst onder de Joden moesten leren, met de prediking van hem, onder de Heidenen een begin moesten maken. Het gezicht, dat PETRUS hadt, diende, om hem te onderrichten, dat nu die tijd gekomen was, waerin alle onderſcheid, tusſchen Joden en Heidenen, werklijk was weggenomen. Aen deze bedoeling van het gezicht kan men te minder twijfelen, als de *Apostel* zelve ons in die verklaring is voorgegaen *vs.* 28., waerop ook ſlaet zijne verklaring *vs.* 34., waervan de mening is: ,, nu word ik door eigene onder-,, vinding overtuigd, en leer uit dit duidlijk ,, voorbeeld, dat bij God, met opzicht tot ,, den Godsdienst, geen uitwendig onderſcheid ,, van menſchen en volken in aenmerking ,, komt."

B. *Ten anderen*, de toenmaelige geſteldheid der tijden en vooral van de pas ontluikende Gemeente des Heren, vorderde van de *Apostelen* ene bijzondere omzichtigheid in het prediken van het Euangelie aen de Heidenen, en vooral van hunne aenneming tot leden der Gemeenten des Zaligmaekers, zonder voorafgaende onderwerping van MOSES wet. Het moest blijken,

dat

dat de *Apostelen* in dezen niets deden op eigen gezach, op dat niet de Christenen, die van hunne vooringenomenheid met de *Mosaïsche* voorschriften geheel nog niet vrij waren, door hunne tegenspraek, aen den voortgang van het Euangelie, nadeel zouden toebrengen. — Maar bleek, dat de *Apostelen* op een uitgedrukt bevel en duidelijke aenwijzing Gods te werk waren gegaen in dezen, zo viel alle ergenis bij de eerst bekeerde volkomen weg, gelijk dan ook gebeurde na dat PETRUS aen hun, die zijn gedrag euvel opnaemen, een omstandig verslag gegeven had van de bijzondere aenleiding en het onmiddelijk ontvangen bevel tot KORNELIUS te trekken, *Hand.* 11: 18. Ook zou in bedenking komen, of wij niet met SEMLER hen, die zich aen PETRUS gehouden gedrag stieten, en hem daerom te recht stelden, moeten houden voor jongst bekeerde Joden, en niet voor de de *Apostelen* van JESUS: immers beide worden duidelijk onderscheiden, *Kap.* 11: 1. en 2.

C. Waerom PETRUS zich niet beriep op het uitgedrukt bevel des Zaligmaekers, alle Volken te leren, allen Kreaturen het Euangelie te prediken, maer op zijne beloften: „ Gij „ zult met den H. Geest gedoopt worden," daervoor ligt de reden in de bijzondere omstandigheden, waerin de *Apostel* sprak. Hij verhaelt,

haelt, hoe onder het onderwijs door hun gegeven, of terwijl hij nog bezig was, het Euangelie aen KORNELIUS en zijn huisgezin te verkondigen, de H. Geest viel op allen, die zijne reden aenhoorden. Zij ontvongen die gaeven des Geestes even zo, als de *Apostelen*, en alle de overige belijders die ontvangen hadden, overéénkomſtig de gedaene toezegging van hun Meester: Aen de Heidenen was zodanige niet gegeven; en evenwel ontvingen zij die. Wat was dat anders, dan ene aenwijzing, er zij geen onderſcheid meer tusſchen Jood en Heiden? — Kon PETRUS geſchikter bewijs aenvoeren? Het was ontleend uit de evengelijke bedeling van des Geestes gaeven, waerdoor God zelve plechtig verklaerde, dat de Heidenen, even zo wel als de Joden, behoorden tot de Gemeente des Heeren, al was ene zo nadere toezegging hen niet gegeven, gelijk deze hadden.

Na deze gemaekte bedenking, gaet de *Fragmentſchrijver* voort, om het bevel des Zaligmaekers, raekende den Doop, aentetasten. Al wat hij daeromtrend te berde brengt, raekt ons niet, als in zo verre zijn oogmerk is, om zijn voorgeven te wettigen, dat de *Apostelen* tegen het oogmerk van hun Meester gehandeld hebben, en van zijn onderwijs zijn afgeweken. Hieromtrend laet hij zich dus horen §. 20: „ Ge-

„ ſteld

„ ſteld ook, dat JESUS den Doop verordend
„ heeft, voor bekeerde Heidenen niet alléén,
„ maer ook voor de Joden; zo is het evenwel
„ waer, dat hij daerdoor de Joden niet beveelt,
„ hun Jodendom, en de waerneming van MOSES
„ voorſchriften te verzaeken; noch aen de Hei-
„ denen, als Proſelyten verbiede, het Jodendom
„ te omhelzen. — Veelmeer, daer JESUS,
„ alle, die hij tot zijne Leerlingen aennam, Jo-
„ den liet blijven, gelijk hij was; zo blijkt
„ niet, dat hij daerna door de blote plechtig-
„ heid van den Doop, dat alles heeft willen
„ veranderd hebben. De Doop en het Joden-
„ dendom konden beide zeer wel te ſaemen be-
„ ſtaen. De eerſte Christenen, die oorſprong-
„ lijke Joden waren, zijn van JESUS oogmerk,
„ om het Jodendom bij het Christendom ſtaende
„ te houden, zo volkomen overtuigd geweest,
„ dat zij ſteeds alle Joodſche plechtigheden in
„ acht naemen, ja ijveraers voor de wet wa-
„ ren."

A. Laet mij op die redenering, in de *eerſte* plaets aenmerken, dat de ongenoemde dit alles, zonder enig bewijs, uit de geſchiedenis aentevoeren, ter nederſtelt. — Zo hij gronden voor zijne mening had, waerom dan die verzwegen? In ene zaek van dien aert, moesten toch ſporen in het leven en de geſprekken van JESUS voorhan-

handen zijn. Of zou JESUS, indien het waerlijk zijn oogmerk was geweest, om het Jodendom te gelijk met zijn Godsdienst ſtaende te houden, niet duidelijk dat verklaerd hebben? — Indien dat zijne bedoeling ware geweest, hoe komt het dan, dat hij in zijne omwandeling op aerde, in zo vele gevallen zich onderſcheidde van de aenhangers des Jodendoms? Het oordeel der Farizieën over hem, dat hij vreemde dingen leerde, een zoeker van nieuwigheden was, is ons daer voor waerborg. En waerlijk, als wij CHRISTUS verkering met de Tollenaeren en Zondaeren gadeſlaen; als wij in aenmerking nemen zijne verklaering, dat de leerſtellingen der Farizeën, niet konden overééngebragt worden met de zijne; als wij hem horen een *Weê!* uitſpreken over de Schriftgeleerden, die overal rond reisden om enen Proſelyt te maeken (15), en wat van dien aert al meer is, is het dan niet duidelijk, dat zijn doel nimmer geweest is, het Jodendom ſtaende te houden.

B. In-

---

(15) HORATIUS, Sat. 4. Lib. I. ad hunc morem alludit:

—— —— *Ac, veluti te*
Judaei, cogemus in hanc concedere turbam.

B. Indien de Doop, die aen bekeerde Joden ook werdt bediend, hen verbond, om Joden te blijven, waer toe was hij dan nodig? Om den Israëlitifchen Godsdienst te doen voortduren? Blijkt het dan ook, dat er onder de Joden ene geneigdheid was, dien aftefchaffen, of daerin veranderingen te maeken? Vinden wij niet overal de klaerfte proeven van verkleefdheid aen den Vaderlijken eerdienst? Uit het gefprek des Zaligmaekers met NIKODEMUS mag men afleiden, dat hij, die ook den Doop vorderde van dien Joodfchen Leeraer, die daerover zich ten uiterften bevreemdde, ten oogmerk heeft gehad door denzelven hem aftetrekken van het Jodendom. — In het bevel, aen zijne *Apostelen* gegeven, verklaerde hij, dat zij alle, die belijdenis zouden doen van zijne Lere, zich door den Doop verplichten moesten, om te onderhouden al wat hij hun geboden had. En onder alle die leringen, die de *Apostelen* infcherpten, en de bekeerde belijden moesten, is niet een, dat tot de inftandhouding van den *Mofaïfchen* Godsdienst betrekking heeft.

C. De ongenoemde beroept zich op de denkwijze van de eerfte Christenen, die geboren Joden waren, welke, om dat zij van CHRISTUS oogmerk, den Israëlitifchen Godsdienst ftaende te houden, zo overtuigd waren, daerom,

 alle

alle de *Mosaïsche* plechtigheden zorgvuldig bewaerden. — Ik zou hier vraegen, hebben die Joodschgezinde Christenen waerlijk uit dat oogmerk zo geijverd voor MOSES wet? — Waer is het bewijs hier voor? — Verders, is dat de algemene, eenpaerige denkwijze geweest van alle de bekeerde uit het Jodendom? — Is niet dat gehele voorgeven van dien aert, dat het de *Apostelen*, die zich zo zeer tegen die denkwijze aengekant hebben, tot openbaere Bedrieger maekt? Laet de ongenoemde uit de geschiedenis zijn voorgeven ſtaeven: ons, die, op de voorheen gelegde gronden, aen de *Apostelen* van JESUS een Godlijk gezach toekennen, zij het genoeg, overtuigd te zijn, dat zij, die de vrijheid van MOSES wet predikten, gehandeld hebben, overéénkomſtig de bedoeling van hun Meester.

§. 21.

Er is nog ene bedenking door den ongenoemden Deïst gemaekt, die wij niet onaengeroerd mogen laeten. — Hij *beweert, dat* JESUS *geen ander dan een aerdsch rijk heeft willen oprichten, dan zijne Leerlingen ook altoos in dat begrip hebben geſtaen; en dat de Geestlijke Verlosser, door hun verkondigd, een uitvinding van hun*

hun eigen brein is, en een bewijs, dat zij afgeweken zijn van de Lere huns Meesters. — Men kan dit zijn voorgeven lezen van §. 29 – 33.

Hij begint met het betoog, dat JESUS van het Koningrijk der hemelen zo gesproken heeft, als de Joden doenmaels deden. Ik kan dit nu voorbijgaen, daer ik reeds in §. 16. desaengaende genoeg gezegd hebbe, waerbij men voegen kan *Joan.* 3: 17, 18. en *Kap.* 6., plaetzen, die opzettelijk zijn ingericht tegen het verkeerde denkbeeld, dat de Joden van den Messias en zijn rijk hadden.

Wij willen dieshalven nu nagaen, wat de *Fragmentschrijver* aenvoert, om te bewijzen, dat de *Apostelen* hun voorgaend Systema verlaeten, en hoe zij na den dood van JESUS dat zelve, tegen het onderwijs van hun Meester aenlopende, veranderd hebben. Twee zogenoemde bewijzen zijn in §. 30. door hem daertoe bijgebragt, bij welke ik mij afzonderlijk zal bepaelen.

Zijn eerst bewijs is: „ Men moet wel opmer„ ken, dat de Discipelen van JESUS lange te „ voren het bevel ontvangen hebben, om uit te „ gaen, en te verkondigen, dat het Koningrijk „ der Hemelen gekomen was; dat zij daerop „ werkelijk door geheel Judaea, in alle steden, „ scholen en huizen hebben gepredikt, het rijk

„ der Hemelen zij nabij gekomen, en vervol-
„ gens tot JESUS zijn teruggekeerd. Nu kan
„ niemand aen de menfchen ene andere Leer
„ voordraegen, en hen andere denkbeelden ge-
„ ven, dan die hij heeft, en gelooft. Daer nu
„ de Leerlingen van JESUS, als herouten van
„ het Hemelrijk, niet alléén doemaels, maer
„ ook lang daerna zich geen ander dan een wae-
„ reldsch rijk hebben voorgefteld, hebben zij
„ ook geen ander dan een zodanig kunnen aen-
„ kondigen. Geheel Judaea was derhalven, door
„ deze Gezandten, in het denkbeeld gebragt,
„ dat JESUS nu een ærdsch rijk aenvaerd."

A. Dat de *Apostelen*, gedurende hunne gemeenfaeme verkering met den Zaligmaeker, in weerwil van al zijn onderwijs, fteeds vervuld waren met denkbeelden van een waereldsch rijk, door den Mesfias opterichten, is onlochenbaer. Maer volgt daeruit, dat zij bij hunne eerfte uitzending, predikende: het Koningrijk der Hemelen is nabij gekomen, hunne tijdgenoten in die gedachten verfterkten? Hunne boodfchap was niet nieuw, zo dat zij eerst nodig hadden, die te verklaeren voor het Volk. — Niemand zou hen immer vraegen, wat zij daer door verftonden, zo bekend was die bewoording. — Boven dat, zij moesten die niet ophelderen, daertoe was het nog de tijd niet, en de Joden

den waren voor die duidelijker onderrichting ook niet vatbaer.

B. Wanneer wij de wijze overwegen, op welke zij door den Zaligmaeker uitgezonden werden, dan was die van dien aert, dat ze juist niet geschikt was, om de wanbegrippen des Volks van een aerdsch rijk te versterken. Ik kan niet nalaeten, de wigtige aenmerkingen door den waerdigen TOBLER hier over voorgedraegen, overtenemen (16).

1. „ Eenpaerig berichten de drie Euangelis„ ten, die van deze zending melding maeken, „ dat JESUS *de Apostelen* bij die gelegenheid „ heeft medegedeeld de gaeven, om allerlei „ ziektens te genezen. MATTHEUS, één van „ hun, bericht, dat CHRISTUS op deze wijze „ hen uitrustte: „ „ geneest de kranken, reinigt „ „ de melaetschen, wekt de doden op, werpt „ „ de Duivelen uit. „ Zeldsaem is het, dat dit „ vermogen om wonderen te doen, niet be„ spaerd is gebleven tot de gelegenheden, als „ zij bij hem waren."

2. „ Zij moesten heen trekken zonder enigen

„ voor-

(16) *Gedanken und Antworten zur Ehre Jesu Christi und seines Reiches*, bl. 94—96.

„ voorraed van geld of kleding enz. — Hier-
„ door wierden wel gene nieuwe begrippen van
„ een waereldsch rijk uitgebreid."

3. „ Zij moesten vooral letten op braeve,
„ en waerdige menſchen. Ik denk, om de oog-
„ merken van ene waereldſche heerſchappij te
„ bereiken, laet men het zich welgevallen, als
„ de menſchen, en hoe meer hoe liever, maer
„ genegenheid tonen, aenhangelingen te wor-
„ den."

4. „ Zij moesten zich tegen lijden, mishan-
„ deling en gevangenis wapenen. Waerom toch?
„ Waerom, als men de nationaele en gemene
„ Volks-vooröordelen vleit, zo als elk, die
„ het gemeen tot oproer aenhitzen wilde, ge-
„ daen zou hebben?"

5. „ Zij moesten, in gevaer geraekende, van
„ de ene ſtad naer de andere vluchten: want
„ eer zij de ſteden des Lands doorreisd zouden
„ hebben, zou de Zoon des menſchen gekomen
„ zijn. Was er dan ook enige waerſchijnlijk-
„ heid, dat een onbekend, ongewapend Leeraer
„ binnen kort het gantſche Joodſche Volk aen
„ zich verbinden, en hem als Koning uitroe-
„ pen zou, zonder dat men behoefde voor het
„ Sanhedrin, voor de Romeinen, voor HERO-
„ DES te vrezen?"

6. „ Zij moesten niet vrezen voor hun die

„ al-

„ alléén het ligchaem konden doden. Zegt men „ zo iets aen menſchen, die men hoop op waereldſche goederen geven wil?"

7. „ Zij moesten zich op de voorzorge van „ hunnen hemelſchen Vader verlaeten. Waerom „ zegt hij niet: Ik zal u rust en overvloed be- „ zorgen?

8. „ Hij belooft en dreigt, als men hem voor „ de menſchen beleidt en verlochent. Geen en- „ kel woord van groot aenzien of andere voor- „ delen in zijne heerſchappij."

9. „ Er zou dan oorlog en twedracht ontſtaen. „ Geen enkel woord hoort men, dat men even- „ wel verwacht zou hebben: gij zult over de „ vijanden der Natie zegenpraelen. Het is veel „ meer: gij zult er het leven bij inſchieten."

10. „ Algemene toezegging van beloningen „ aen hun, die enen Profeet, enen rechtvaer- „ digen hoogachten, om dat hij een zodani- „ gen is."

„ Zodanig is de zending, die de Discipelen „ en het gehele Volk, in het vooruitzicht op de „ aenſtaende Mesſiaenſche Monarchie, verheu- „ gen moest." De denkende oordele!" Deze aenmerkingen van TOBLER zijn voldoende, om den laster van den ongenoemden Deïst te weêrleggen.

Een anderen grond door hem aengevoerd, om

 zijne

zijne ſtelling te handhaeven, ontleent hij uit de gezegden en denkwijze der *Apostelen* na den dood van JESUS. — „Toen, dus ſchrijft hij:" „ Toen betuigen zij: Wij hoopten, dat hij „ (JESUS van *Nazareth*) die genen was, die „ Israël verloſſen zoude. Deze weinige woor„ den zijn zeer zinrijk. *Vooreerst*, is het open„ baer, dat zij bedoelden ene tijdelijke verlos„ ſing en een waereldsch rijk, dat ze door JESUS „ gehoopt hadden te verkrijgen, — Israël, het „ Joodſche Volk, niet het menschlijk geſlacht „ zou verlost worden. Het was ene verlosſing, „ die zij gehoopt hadden, dat tot ſtand zou „ gekomen zijn, maer die niet was gevolgd. „ *Ten anderen*, die beide Jongeren ſpreken niet „ van zich zelven alléén, maer in het gemeen, „ *per communicationem.* Alle *Apostelen*, alle „ Jongeren, mans- en vrouwsperſonen hebben „ van JESUS tot aen zijn dood toe gedacht, „ dat hij de verlosſing van Israël gelukkig zou „ tot ſtand brengen. *Ten derden*, zij getui„ gen dit van alle Jongeren na den dood van „ JESUS; en bij gevolg hebben alle tot aen zijn „ dood toe, zich geen ander begrip van hem „ gemaekt, dan van een' waereldlijken Koning en „ Verlosſer." — Uit deze ſtellingen maekt de de *Fragmentſchrijver* dit beſluit op: „ De „ *Apostelen* hebben eerst na den dood van

„ JE-

„ JESUS het Systema van enen geestelijken „ Verlosſer aengenomen ; hun vorig Systema „ van JESUS, en het oogmerk zijner Lere en „ verrichtingen veranderd." — Vervolgens beweert hij, „ dat dit veranderd Systema der „ *Apostelen* de oorzaek is, dat de Euangelisten „ zaeken in hunne verhaelen hebben ingebragt, „ en JESUS dingen doen zeggen en leren, waervan zij te voren niets het minſte wisten. En, „ om de Lere van ene geestlijke verlosſing te „ beſtrijden, zoekt de Deïst op ene ſpottende „ en ſchrikkelijke wijze, in het twede deel van „ het *Fragment*, uitvoerig aantetonen, dat JE„ SUS voor een aerdsch Vorst zich uitgege„ ven heeft. Om die ſtelling goed te mae„ ken, plaetst hij alle zijne daeden in een kwaed „ licht, en wil zijn ſterven doen doorgaen voor „ den dood van enen *wanhopigen*, die te laet „ ziet, dat hij zijne rekening misgemaekt „ heeft (17)."

A. Ik begin met het laetſte gedeelte van de geopperde tegenbedenking. Om niet te herhaelen, wat reeds te voren opgemerkt is, aengaende de

(17) Vergelijk daertegen TOBLER, t. a. p. bl. 97—116.

de in het oog lopende ſtrijdigheid van des Deïsten oordeel over de Euangeliën, wil ik nu maer ene en andere proef opgegeven, uit welke ons overduidelijk is, dat CHRISTUS van zich zelven als enen geestelijken Verlosſer ſprak. — Tot NIKODEMUS redende hij: „ de Zone des men„ſchen moet verhoogd worden, op dat een „ iegelijk, die hem gelooft niet verderve, maer „ het eeuwige leven hebbe:" (*Joan.* 3: 15.); tot de Schaer, die hem Koning wilde maeken: „ Ik ben het brood des levens: die tot mij „ komt, zal geenzints hongeren, en die in mij „ gelooft, zal nimmermeer dorſten. Ik ben „ dat levende brood, dat uit den hemel neder„ gedaeld is: zo iemand van dit brood eet die „ zal in eeuwigheid leven. Het brood, dat ik „ geven zal, is mijn vleesch, het welk ik geven „ zal voor het leven der waereld" (*Joan.* 6: 35, 41, 48 — 58.); — „ de Zone des men„ ſchen is niet gekomen, om gediend te wor„ den, maer om te dienen en zijne ziele te ge„ ven tot een rantſoen voor velen; Ik ben ge„ komen, om te zoeken en zalig te maeken, „ dat verloren was (*Matth.* 20: 28. *Luc.* 19: 1 .). Ik wil het gaerne aen de beſlisſing van elken onbevooröordeelden Lezer overlaeten, of deze verklaeringen en ſoortgelijke meer, niet behelzen de duidelijkſte beſchrijvingen van den

den Mesſias als van een geestelijk Verlosſer? — En deze plaetſen zijn des te beſlisſender, als zij alle zijn ingericht, om den waen van enen waereldſchen Mesſias te beſtrijden. Neen, het is er zo verre af, dat JESUS dien waen immer heeft willen bevestigen, dat wij integendeel alom de duidelijkſte bewijzen hebben, dat hij van zich zelven als van een Geestelijk Verlosſer ſpreekt (18).

B. Wat aengaet het zeggen van KLEOPAS, daer de ongenoemde Deïst zich op beroept, zo willen wij hem wel toeſtaen, dat de Leerlingen die hope koesterden, JESUS zou Israël verlosſen.

---

(18) Het zal niet te onpas zijn, hier het begin van §. 32. uit het genoemde *Fragment* afteſchrijven. „In „ der Leſung der Euangelien, ist das neue System von „ einem leidenden Geistlichen Erlöſer in Jeſu eignen „ worten ſo klar und dürre vorgetragen; und hergegen ſind van der Abſicht Jeſu ein waltlicher Erlöſer „ Israëls zu werden, in ſeinen Reden und Verrichtungen, ſo weinige und ſo dunkle ſpuren; dasz man nach „ ihrel jetzigen Erzehlung der Geſchichte durchaus niet „ begreifen kann, wie alle Jünger, die ganze zeit herdurch, zu der meijnung des alten Systematis hätten „ kommen, oder auch darin beharren können; wenn anders Jeſus das wurklich geſagt, was ſie jetzt erzählen, „ und nichts anders geſagt oder gethan, was mehr auf „ eine weltliche Errettung gerechtet war.”

ſen: maer het gevolg, dat hij uit dat zeggen afleidt, gaet zeker niet door.

1. Indien de ongenoemde de Euangelie-geſchiedenisſen beter gelezen had, zou hij weten, dat CHRISTUS den ijdelen hoogmoed zijner Leerlingen, die onderling twisteden over den voorrang in het vermeende Mesſiaenſche rijk, bij meer dan ene gelegenheid tegenwerkte, zelfs door zinnelijke handelingen, (*Matth.* 18: 1-4. *Luc.* 22: 24-27. vergel. met *Joan.* 13: 1-17.); dat hij hen daerover beſtrafte, en uit de Schriften der Profeten toonde, dat de Mesſias vernederd moest worden, lijden en ſterven (*Matth.* 16: 21—23. *Kap.* 20: 17—27. enz.). De Euangelisten tekenen op, dat zij die verklaeringen niet begrepen (*Luk.* 18: 34.), maer naderhand die indachtig zijn geworden (*Luc.* 24: 8.). Alle deze getuigenisſen moeten elk overreden, dat de *Apostelen* de Lere van een lijdenden Verlosſer, niet zelve verzonnen, maer die te voren van CHRISTUS hebben gehoord, ſchoon ze die toen niet begrepen.

2. Genomen ook, dat KLEOPAS en alle de overige Leerlingen van JESUS, doemaels gene kennis hebben gehad van ene geestelijke verlosſing van het menschdom, volgt dan nu daeruit, dat JESUS zulks niet ten oogmerk heeft gehad? Kon hij die bedoeling niet hebben gehad, alſchoon

ſchoon hij die om redenen verborgen had? Bovendien, al wat uit KLEOPAS verklaering afgeleid zou kunnen worden, is, dat hij en zijne overige vrienden gene juiste kennis van het oogmerk van CHRISTUS hebben gehad. Maer het komt in dezen niet zo zeer aen op de begrippen en denkwijzen der Discipelen, als wel op de eigenlijke bedoeling van JESUS. Die vervalt niet, al wierdt ze door hun niet of kwalijk gevat, even zo weinig als het doel, dat elken Leeraer zich voorſtelt, om dat het zijne kwekelingen niet doorzien, of niet kennen, zou vervallen.

Wat langer, dan aengenaem is, hebbe ik mij met den *Fragmentſchrijver* moeten ophouden, om zijne verdichtzels geheel te kunnen ontdekken, en de nietigheid, veelal de boosheid in dezelve, zichtbaer, aentetonen. — Ik ſtap dan nu van hem af, en vervolg het gemaekt beſtek.

§. 22.

Beöordeling en wederlegging van het gevoelen van RIEM.

RIEM heeft in zijn geſchrift: *Das reinere Christenthum oder die Religion der kinder des Lichts*, beweerd, *dat de eigendommelijke Lere van*

van JESUS *niet uit de verhaelen der Euangelisten in het gemeen, maar uit de eigene redenvoeringen en gesprekken des Zaligmaekers alléén opgemaekt kan en moet worden; overmits de Euangelisten en Apostelen, om in korten tijd vele aenhangers te winnen, naer den Joodschen smaek gesproken en geschreven hebben: hierom zij men verplicht, hunne geschriften alléén als schatbaere bijdraegen, die ons leren, hoe zij de Lere van hun Meester begrepen hebben, aentemerken, en die geenzints voor ons te houden tot een regel, om even zo over die Lere te denken* (19).

Ten einde deze zijne mening enigen schijn te geven, zo voert hij hoofdzaeklijk de volgende redenen aen.

A. „ De geschiedenissen (*facta*) door de „ Euangelisten verhaeld, behoren noch tot het „ wezen van het Christendom, noch dienen tot „ bewijzen voor hetzelve. Het laetste, is om „ meer dan ene rede zeker. Want, hoe volgt „ toch, om dat het een en ander, dat verhaeld „ wordt, gebeurd te zijn, werkelijk is gebeurd, „ ook waer zij, het geen gezegd en gebeurd is, „ door

(19) Men vindt zijn begrip breder ontwikkeld in het eerste Deel van het aengehaelde werk, bl. *76—95*.

„ door hem, door wien het een en ander ver-
„ richt is?"

B. „ Onder de daeden, die de Euangelisten „ verhaelen, en het meeste opzien maekten, „ telt men de wonderen door JESUS verricht; „ maer, ook valsche Profeten zouden dergelij- „ ken verricht hebben, is daerom hnnne „ Lere waer? JESUS zelve zegt, dat na hem „ valsche *Christussen* opstaen zouden, die won- „ deren zouden doen, waerdoor de uitverko- „ renen verleid zouden worden. Wonderen „ moeten dan wel geen bewijs zijn voor de „ waerheid der Lere, die iemand verkondigt."

C. „ Men overwege, dat de Euangelisten „ nergens van zich zelven getuigen, dat zij die „ gebeurenisfen door Godlijke ingeving geboekt „ hebben. — Niet een van alle vier laet zich er- „ gens verluiden, dat hij ene bijzondere mede- „ werking Gods in zijn schrijven genoten heeft, „ en derzelve zich bewust is geweest. Dat „ God hun bewaerd zou hebben, om niets te „ verhaelen, dat onwaer is, daervan zeggen zij „ geen woord, en hunne verhaelen bewijzen „ het tegendeel."

D. „ Alle de vier Euangelisten hebben hun- „ ne verhaelen vervaerdigd, geruimen tijd na „ dat de geschiedenisfen voorgevallen waren. „ Men bedenke, hoe veel er toe behoort, zo

„ vele

„ vele jaeren daerna, alle voorvallen, die zō
„ menigvuldig waren, met volkomene zekerheid
„ zich te herïnneren."

Na vervolgends nog opgemerkt te hebben, dat ook de redeneringen en aenmerkingen der Euangelisten, in hunne verhaelen voorkomende, wel onderſcheiden moeten worden van de geſprekken des Zaligmaekers, komt hij tot zijne hoofdſtelling, en legt ten gronde de regel: *wij moeten het daervoor houden, dat* JESUS *dat alles, althans wat den inhoud betreft, geſproken heeft, wat hij ingevolge het bericht der Euangelisten geſproken zal hebben.* „ RIEM
„ wil niet, dat men zal onderzoeken, of die
„ lange redevoeringen, die JESUS ſoms uitge-
„ ſproken heeft, op dien tijd zelve door de
„ Euangelisten zijn opgetekend, en in hun ge-
„ heugen geprent, zo dat zij in ſtaet waren,
„ na verloop van enige jaeren, die van woord
„ tot woord ter nederteſtellen. Aen dit onder-
„ zoek, ligt naer zijn oordeel, ons niets gele-
„ gen, want met die redeneringen is het geheel
„ anders geſteld, dan met de gebeurenisſen. In-
„ dien de laetſte verdicht zijn, hebben zij ge-
„ heel gene waerde voor ons: zijn de eerſte ver-
„ dicht, zo verliezen zij daerdoor niets van hun-
„ ne waerde, en het geheel verſchil beſtaet dan
„ hierin, dat ze, in plaets van werkelijk gehou-
„ dene

„ dene redenen des genen, wien ze toegekend „ zijn, nu worden verbeeldings-redenen (ge- „ denkenreden) des genen, die ze verzonnen „ heeft. — Het is in de hoofdzaek een en het- „ zelvde, of JESUS werkelijk zo gesproken „ heeft, dan of een Euangelist hem zo spreken „ laet, indien maer het gene gesproken wordt, „ behelst de allervolmaekste Godsdienst. In- „ tusschen, men kan niet twijfelen, of de re- „ denvoeringen van JESUS, zijn, wat den in- „ houd betreft, zekerlijk van hem, om dat ook „ MARKUS en LUKAS, die ze maer van horen zeg- „ gen kennen, overéénstemmende met MAT- „ THAEUS en JOANNES die aen JESUS toekennen."

Het gezegde is de hoofdzaeklijke inhoud van RIEMS redenering. Dat dezelve voor vele Lezers overtuigende zij, daeraen twijfel ik zeer, en denk met enige weinige aenmerkingen te kunnen volstaen.

A. In het gemeen moet ik opmerken, dat alle die redeneringen die niet regelrecht, of van ter zijde ons onderwerp raeken, ook niet, door mij nader onderzocht kunnen worden. Het geen hij dan van de wonderen en derzelver bewijzende kracht zegt, als ook van de ingevinge, gae ik stilzwijgende voorbij; en verwijs, wat omtrend het een en ander boven is aengevoerd.

B. De aenmerkingen dan, die ik op het gezegde van RIEM heb, zijn de volgende:

 1. Het

1. Het is loutere partijdigheid, wanneer men alléén aen de Euangelisten de echte Lere van JESUS toekent. Op welken redelijken grond zal men aen hen boven de *Apostelen* zodanig gezach toeſchrijven, dat de Euangelien alléén de enige zekere en onvervalschte bronnen zijn, uit welke men de Lere van CHRISTUS kan kennen leren? Ik heb in die gantſche redenering niet een bewijs gevonden: ja, alles, wat hij te berde brengt, is regelrecht tegen hem. Indien de Euangelisten, naer zijn oordeel, met gene volkomene zekerheid alle de onderſcheidene gebeurenisſen uit het leven van JESUS, door hun verhaelt, nae vele jaeren zich hebben erinneren kunnen, hoe is het dan mooglijk geweest, dat zij zulks hebben kunnen doen, ten aenzien van de redenvoeringen, die zij hem toeſchrijven? Gebeurenisſen, die van merkwaerdige omſtandigheden vergezeld gaen, die aller opmerkzaemheid tot zich trekken, worden ligter in het geheugen bewaerd, dan redevoeringen. — Elks ondervinding ſtelt dat buiten twijfel. — Wanneer men dus naer de waerſchijnlijkheid zou oordelen, hebben de wonderwerken van JESUS veel meer grond van zekerheid, dan zijne geſprekken en onderwijzingen.

2. RIEM zal zeggen, niet te beweren, dat de Euangelisten die alle van woord tot woord,

zo

zo als ze door JESUS uitgesproken zijn, opgetekend hebben, maer alléén hoofdzaeklijk. Het zij zo. Maer hoe weet RIEM, dat die inhoud volledig, juist, naer waerheid is? — Hoe zal hij bewijzen, dat de *Apostelen* niets van het hunne daerin hebben laeten vloeiën? — Hoe is hij zeker, dat ze JESUS niet laeten spreken, naer die valsche begrippen, die hij hun toekent? — ô! is zijn antwoord, geen zwaerigheid, — als die opgegeven inhoud van JESUS Lere maer overéénstemt met de zuivere wijsbegeerte, dan zijn wij zeker, dat ze ons die naer waerheid berichten. — Hier ontdekt zig de man. — JESUS is bij hem de hersteller van de rede; al wat met dezelve overéénkomt, is Leer van hem; wat daervan afwijkt, niet. En indedaed, de toeleg van RIEM in zijn geheel geschrift, loopt daerheen, om ons de gehele Euangelie-leer te ontfutzelen.

3. Als RIEM niet twijfelt aen de echtheid der redenvoeringen van JESUS, om dat ze door de vier Euangelisten zijn opgetekend, houdt hij iets staende, dat eensdeels niet algemeen waer is, en anderdeels hem noodzaekt, de *Apostelen* ook voor Gods-Gezandten te erkennen, die ook van ons geloofd moeten worden. Ieder Euangelist verhaelt gesprekken, en redenvoeringen van JESUS, die men te vergeefsch bij de ove-

rigen zoekt. Derzulken echtheid en onvervalschtheid kan dus uit de overéénſtemming niet blijken. — Elke Euangelist heeft opgetekend, dat JESUS in zijne plaets tot Gezandten van hem heeft aengeſteld, de *Apostelen*, en betuigt, dat men hen niet kon verwerpen, zonder hem te verwerpen; dat zij, door den Geest beſtierd, wel vele dingen zouden leren, die ze toen nog niet draegen konden, maer dat evenwel alles zou overéénſtemmen met zijn onderwijs. — Gelooft hij dus JESUS, hij is gehouden ook zijne *Apostelen* te geloven, en hunne geſchriſten voor bronnen van onze kennis te houden.

§. 23.

Daer heeft RIEM zeer veel tegen, en wij moeten horen waerom? — Volgen wij hem hier voet voor voet.

In de korte ſchets, die hij geeft van de geſchiedenis van het Christendom, beweert hij, „ dat de *Apostelen*, JAKOBUS uitgezonderd, „ de zaek van het Christendom niet wel hebben „ beſtuurd. — *Zij* waren te toegevende voor „ de Joden, die Christenen werden, — en hunne begrippen ſtaeken zij in het kleed van Joodſche ſpreekwijzen, en ſchikten zich naer hunne denkbeelden. Zij meenden het wel goed, „ maer

„ maer bedachten niet, dat deze wijze, in den „ beginne, wel enige, doch blote ſchijnbaere „ nuttigheid had, en de ſchaede voor het ver- „ volg daerdoor groter en onherſtelbaerder „ werdt," (20).

Het is zonderling, dat men aen de *Apostelen* iets ten laste legt, dat men zelfs doet. — In hen veröordeelt men, dat zij zich bedienden van wijzen en manieren van voorſtelling, die toenmaels gangbaer waren, daer men hetzelvde doet. Elk verſtandig Schrijver drukt zich uit op die wijze, als in gebruik is onder zijne tijdgenoten; dat moet hij ook doen, om van hen verſtaen te worden. En wanneer zal men zulks de *Apostelen* ten kwaede duiden? — Hoe zou men hen verſtaen en begrepen hebben, had men zich van dat ſpraekgebruik verwijderd? Of wil RIEM, daer mede zeggen, dat zij zich naer de verkeerde gevoelens en dwaelende vooröordelen gevoegd hebben? — Het bewijs is hij dan ſchuldig te geven. — Dit ſtuk is door anderen bondig weêrlegd.

Evenwel meent hij iets gevonden te hebben, om den *Apostelen* dien blaem aentewrijven. Wij

(20) T. a. p. bl. 15.

Wij lezen bij hem: „ Hoe zeer hun Meester van „ de voordracht in gelijkenisſen zich bediende, „ was hij behoedzaemer dan zij, overmits zijne „ manier van allegoriſeren niet overſchreed de „ grenzen der natuur en van het gemene leven: „ maer met dat al, zo dra het op het eigenlijke „ punt van het Christendom aenkwam, maskeerde „ hij dat niet, en althans niet op zijn Joodsch. – „ Een in het oog lopend voorbeeld daervan, is „ de gelijkenis van den verloren Zoon, waerin hij „ duidelijk de Lere van de begenadiging des Zon- „ daers voordraegt. — Zo hij zich nae de denk- „ wijze van zijn volk geſchikt had, zou hij niet „ het beeld van een Vader en zijn Zoon, maer „ van een Heer en zijn Knecht gekozen hebben, „ of de zaek zo voorgeſteld moeten hebben, „ dat de Vader zich ten hoogſten beledigd ge- „ voeld, hevig getoornd, en verlangd had, „ bloed te zien, aen wien de arme Zondaer, die „ geen var noch ſchaep offeren kon, althans een „ tortelduive ten Zoen - offer gebragt had. Dan „ van dat alles vindt men hier niets; hij laet „ de Vader door zich zelve verzoend, den we- „ derkerenden Zoon te gemoet gaen, en zelfs „ een familie - feest voor de vreugde van dezen „ dag toerichten.' ô! Waren de *Aposte-* „ *len* van het ſpoor huns Meesters niet afgewe- „ ken! Waer heeft JESUS zich als den twe-

„ den

„ den Adam, of den eeuwigen Hogenpriester,
„ of als het Offerlam voorgeſteld? — Dit liep
„ tegen zijn oogmerk aen. Alléén de zucht,
„ om ſpoedig vele Proſelyten te maeken, kon
„ de *Apostelen* bewegen het Christendom te
„ kleden in Joodſche ſpreekwijzen, en te
„ ſchoeiën naer de Joodſche begrippen." —
Wat zullen wij tot dat alles zeggen? — Dat het geheel van de éénzijdigheid en onkunde van den Schrijver getuigenis draegt.

A. Hoe kwalijk is hier de gelijkenis van den verloren Zoon aengevoerd. — Om dat CHRISTUS in dezelve geen melding maekt van zijn dood, als noodzaeklijk ter voldoening aen de ſtrafvorderende rechtvaerdigheid Gods, zou hij Zondaeren vergeving ſchenken, volgt daeruit, dat de Lere der verzoening ſteunt op Joodsch bijgeloof? — Het ſtaet aen RIEM en alle anderen, die zich op deze gelijkenis beroepen, om te bewijzen, dat het oogmerk van den Zaligmaeker vorderde, ter dezer plaets, daervan te gewaegen. — Zo lang dit niet bewezen is, is de aenhaeling van die gelijkenis ongepast; en kan men van ons niet vergen, het tegendeel te tonen. — Anderzints beroepen wij ons, tot ſtaving, dat JESUS wel degelijk van zijn dood, als de oorzaek der begenadiging van Zondaeren, geſproken heeft, op het geen te voren van ons is bijgebragt.

B. RIEM neemt niet minder in zijne redene-

ring een onbewezen ſtelling als zeker aen, dat namentlijk de Joden gene andere begrippen hadden van God, dan die van een Heer, die ten hoogſte beledigd, wraekgierig, niet anders dan door bloedige Offers bevredigd kon worden. Het tegendeel is uit ene menigte plaetſen uit het O. V. overduidelijk, *Exod.* 34: 6, 7. *Numeri* 14: 18, 19. *Nehemia* 9: 17. *Ps.* 86: 15, 103: 8—14. 145: 8, 9. *Jeſaia* 63: 15, 16. *Micha* 7: 18, 19. Hoe duidelijk tonen alle deze plaetſen, dat de hope op vergeving gegrond was in de genade en barmhartigheid van God, waerin hij zich geopenbaerd had.

C. Wij ſtaen toe, dat JESUS van zich niet met de bewoordingen van tweden Adam, Offerlam, enz. ſprak: maer kan daeruit afgeleid worden, dat hij niet in andere ſpreekwijzen en bewoordingen, overéénkomende met deze voorſtellingen van zich, als den herſteller van der Zondaeren heil, als de oorzaek hunner behoudenis, geſproken heeft? Zie *Matth.* 20: 28. *Kap.* 26: 26-28. *Joan.* 3: 14-18. *Kap.* 6: 53-58. *Kap.* 17: 19. — Het is niet mogelijk deze en andere plaetſen te verklaeren, indien men niet de begrippen van de oude Offers ten gronde leg (21).

D. Dat

(21) Men vergelijke mijne Verhandeling over het *Hogepriesterſchap van J. C.*, bl. 83—117.

D. Dat de *Apostelen* uit een zucht, om ſpoedig vele Proſelyten te maeken, zich hebben bewegen laeten, om van JESUS en zijn ſterven als een Offer te ſpreken, is ene gewaegde ſtelling, die door niet een geſchiedkundig bewijs geſtaefd kan worden. Men zegge ons toch, van waer het dan toe gekomen zij, dat de Joden zo veel tegenſtand boden en de gezandten van JESUS alom vervolgden? — RIEM zegt wel, „ dat de vrijheid van den bezwaerlijken „ ceremoniedienst, vele lokte tot het Chris„ tendom, dat men hun in het Christendom, „ door het bezigen van de gewone ſpreekwijzen, „ deed wedervinden, het geen zij verlieten bij „ hun afſtand van het Jodendom." — Doch indien dit geſchiedkundige zekerheid had, dan zou men niet gepoogd hebben, om de waerneming van de ſchaduwachtige plechtigheden te verbinden met de Lere van het Christendom? — De Joden waren aen de eerſte zo gehecht, dat juist de vrijheid van derzelver waerneming, door de *Apostelen* gepredikt, een van de voornaeme oorzaeken der tegen hen ondernomene vervolging was. — Voorts, hoe verre de *Apostelen* zijn geweest van de zucht, om menſchen te behaegen, behoef ik hier, die boven zulks door voorbeelden geſtaefd heb, niet te herhaelen.

Er zijn nog twe bedenkingen door RIEM geopperd, die niet onaengeroerd mogen blijven.

De eerste is: „ JESUS spreekt geen woord „ van de noodzaeklijkheid van een Zoenoffer, „ en nog veel minder van het plaetsbekledende „ van zijn dood voor alle." (De onwaerheid van deze stelling is duidelijk genoeg reeds bewezen). „ Men zegge niet, zo vervolgt hij, „ dat de verkondiging van deze Lere tot die stukken behore, omtrend welke de *Apostelen* een „ bijzonder onderwijs ontvangen hebben, om „ die daerna eerst bekend te maeken: want ene „ zodanige Lere, moest tot de wezenlijkste „ stukken van zijne Lere, die hij niet verzwijgen mogt, gerekend worden, ja, met de„ zelve moest hij den aenvang tot zijn onderwijs „ gemaekt hebben."

Verstandige man! ai zeg ons toch, liet de gesteldheid van het Volk, dat door JESUS onderwezen werdt, zulks ook toe? Hoe vermeet men zich al niet, een oordeel te vellen over een plan, dat te groot is, om van ons zwak begrip gevat te kunnen worden. — Zich uitgevende voor wijzen, zijn ze dwaes geworden!

Ene andere bedenking, die ik huiverig ben, om te neder te schrijven, is genomen, van het vermeende nadeel, gesticht door de Lere der verzoening. Ze is deze: „ *De Apostelen* stel-

„ den

„ den ten believen der Joden, die aen het begrip
„ van een Zoenoffer zeer verkleefd waren, in
„ plaets van hetzelve, het denkbeeld van den
„ kruisdood van hun Meester. Zo zaegen de
„ Profelyten uit het Jodendom nog bloedſtorting,
„ zonder welke, nae hun vorig geloof, gene
„ vergeving kon plaets hebben, en de voorſtel-
„ ling, dat Gods Zoon zich opgeofferd had,
„ ontnam hen de bedenking, die zij nog heb-
„ ben konden, dat de Offers niet meer herhaeld
„ werden. Het Euangelie van JESUS, dat die
„ grote denkbeelden tegenwerktte, heeft ons,
„ die nog aen dezelve kleven, geen voordeel
„ van dien kant dus aengebragt. Wij hangen
„ nog, nae zo vele eeuwen aen die begrippen,
„ die men voorheen koesterde: nog gelooft
„ men, dat God, die de liefde zelve is, zal hij
„ ons vergeven, bloed zien moet. Ja, de zaek
„ recht bezien, zijn wij in de begrippen van
„ God terug gegaen. In het Jodendom was
„ God nog met het bloed van ſtieren en kalve-
„ ren te vreden; maer in het Christendom moet
„ hij menſchenbloed, en wel, het bloed van
„ zijnen lieven Zoon JESUS CHRISTUS, zien
„ vloeiën. Deze ene aenmerking kan en moet
„ ons overtuigen, hoe veel nadeels geſticht is,
„ door het Joodſche voorſtel der *Apostelen.*"

Zonder thans optemerken, hoe onbewezen

de

de grondſlag van deze gehele zwaerigheid is, dat de *Apostelen* alléén ten believen der Joden van den dood huns Meesters dus ſpreken, zij het genoeg in het voorbijgaen optemerken, dat zij tot Heidenen ſprekende, of aen hen ſchrijvende, dien dood ook als een Offer voor de zonden voorſtellen.

Voorts, alles komt hier op aen, is het begrip, dat de Joden hadden, zonder bloedſtorting geſchied er gene vergeving van zonden, waer of onwaer? Wie enigen eerbied heeft voor de uitſpraeken der H. Schrift, die ons waerdige denkbeelden inboezemt, van Gods ſtraffende rechtvaerdigheid, en vasthoudt, dat de verordening van de oude Offers ene Gode betaemende inrichting geweest is, kan geen ogenblik aerzelen, om als waerheid te erkennen die grondſtelling: zonder voldoening kan geen verdiende ſtraf kwijt geſcholden worden.

Eindelijk, waerin is het nadeel gelegen, dat uit het *Apostolisch* denkbeeld, dat JESUS CHRISTUS, Gods eigen Zoon, zijn bloed geſtort heeft tot verzoening der zonden? — Stelt ons dat denkbeeld God voor als een vergramd Tijran, die wraekzuchtig is, die naer bloed dorst? — Waerlijk, onze tegenſtrever, die er op uit is, God tot ene onnozele goedheid te maeken, verlaegt en vernedert het Opperwezen. Neen!

Onze

Onze God, dien wij aenbidden in zijne heiligheid en rechtvaerdigheid, wilde niet, dat het menschdom verloren zou gaen; om dat hij van het verderven een weêrzin had, verordende hij zijn Zoon tot een Zaligmaeker der waereld, ten einde, in een weg, die met zijne heiligheid en rechtvaerdigheid overéénkwam, de grootfte bewijzen zijner liefde te verheerlijken. Of is het niet ene nooit volprezene goedheid Gods, aen ftrafwaerdige Zondaeren een Zaligmaeker te fchenken, en dat zijn eigen Zoon? Ja, die geheele fchikking getuigt zo krachtig van liefde Gods, dat elk, die kennis en gevoel heeft van zijne fchuld en doemwaerdigheid, op die fchikking ftaerende, zich gedrongen voelt, om uit dankbaerheid, dien God lief te hebben, die hem het eerst heeft lief gehad. — Leidt nu dat *Apostolisch* denkbeeld ons op tot de erkentenis van Gods genade, hoe juist ftemt het dan niet overéén met de verklaering van JESUS: „ Alzo lief „ heeft God de waereld gehad, dat hij zij„ nen eniggeboren Zoon voor haer overgege„ ven heeft!"

§. 24.

Beoördeling en wederlegging van het Systema van STEINBART.

Het gevoelen, door STEINBART voorgedraegen, voor zo verre dat in sommige opzichten verschilt van andere, die met hem dezelvde stelling drijven, waertegen deze Verhandeling is ingerigt, komt hier op neder. „*In de Schriften* „*des N. V. heerscht niet dezelvde leerwijze* „*omtrent de Persoon van* CHRISTUS. *In die* „*Schriften, die voor de ongeleerde Joden ge-* „*schreven zijn, te weten, de drie oudste Eu-* „*angelisten, de brieven van* PETRUS, JAKO- „BUS, *en* JUDAS, *en in de redenvoeringen* „*tot de gemene Joden in de handelingen der* „*Apostelen voorkomende, is geen spoor te vin-* „*den van* CHRISTUS *dadelijk voorbestaen, of* „*van zijn hogere natuur.* JESUS *wordt in* „*die alléén beschreven, als een wonderdadig* „*ontvangen mensch, die van God met grote* „*gaeven bedeeld was; echter wordt hij Gods* „*Zoon genoemd, want alle de Joden geloof-* „*den, dat de Messias in zekeren zin de Zoon* „*van God kon heten.* — JOANNES *schreef* „*voor geleerde Joden, welke de Pythagorisch-*

„*Pla-*

„ *Platonische wijsgeerte met de Lere der Pro-*
„ *feten verbonden; ook in den brief aen de He-*
„ *breën zou men hiervan iet vinden.* — PAU-
„ LUS *zou in zijne brieven getracht hebben,*
„ *de voorhanden zijnde verschillende voorstel-*
„ *lingen, van den Messias door allegoriseeren,*
„ *te verénigen*" (21).

Ik behoef maer zeer weinig, na het geen door de *Hoog-Leeraeren* van VOORST en HERINGA, en door den Eerw. MEBIUS tegen dit verdichtzel is aengemerkt, bijtebrengen (22).

A. In de *eerste* plaets, elke onderstelling, zal ze als aennemelijk zich aenprijzen, moet op historiele of morele gronden rusten: zo die ontbre-

(21) *System der reinen Philosophie oder glukseligkeislehre des Christenthums.* Zweite Auflage §. 91. bl. 272—274.

(22) VAN VOORST, *Prijsverh. over den heilzamen invloed van het geloof* enz. bl. 82.—120. HERINGA, *Prijsverh. ten betoge, dat* JESUS *en zijne Apostelen zich niet geschikt hebben naer de verkeerde denkbeelden hunner tijdgenoten*, bl. 153 — 163. MEBIUS, *Brieven tegen* STEINBART, bl. 406. voeg er bij: *Das Philosophische Christenthum des Hern Konsistorialraths und Professor* STEINBARTS *freimüthig geprüft von einem practischen Theologen*, bl. 338 — 358. Dit Werk is in het jaer 1792. *Te Weissenfels en Leipzig* uitgekomen, en verdient gelezen te worden.

breken, kan ze op generlei wijze worden toegestaen, of gebruikt tot opheldering van de Schriften des N. V. — Zeer natuurlijk is dieshalve de vraeg: welke zedelijke of geschiedkundige bewijzen heeft STEINBART voor zijne onderstelling? — Zodanige heeft hij niet bijgebragt; en waerom niet? Indien er toch duidelijk sporen hiervan waren, die den toets doorstaen konden, zou hij niet verzuimd hebben, die aentetoeren. — Zullen wij dan de ongerijmdheid van dit verdichtzel ontdekken? Naer mijne overtuiging, moesten wij altoos onze tegenstrevers naer bewijs vraegen, voor wij hen weêrleggen. — Door deze handelwijze zal men best ontgaen alle nutteloze twisten, de verdediging gemakkelijker maeken, en hen beschaemen.

B. *Ten anderen*, de gantsche redevoering van STEINBART is ene bloote drogreden. Zijne bedoeling is, aentetonen, dat de Schrijvers van het N. V. daerin alléén het eens zijn geweest: JESSUS is een Godlijk Leeraer of Gezand geweest, wiens onderwijs als waerheid aengenomen en gevolgd moet worden. Om nu deze stelling te staeven, besluit hij op deze wijze: Bij MATTHEUS, MARKUS, LUKAS, JAKOBUS, JUDAS, en PETRUS is geen spoor van het voorbestaen van CHRISTUS voor zijne geboorte; bij JOANNES vindt men er velen, en bij PAU-

LUS

LUS ook enige. Daer ze nu onderling hierover zo zeer van den ander verſchillen, zijn ze het alléén daerin eens, JESUS is een Godsgezand geweest. — In zijne gevolgtrekking, is ene dubbelzinnigheid, die men opmerken moet, om haere valschheid te gevoelen. De vraeg is: in welken zin gebruikt STEINBART de kundigheid verſchillen? Gebruikt hij die, om er tegenſtrijdigheid mede uittedrukken, of zo, dat ze alléén aenduidt, de ene heeft, wat de ander niet heeft? — Van deze bepaeling hangt alles af. Mij komt het voor, daer hij duidelijk gewaegt van afwijkingen, die in de Schriften der Euangelisten en *Apostelen*, omtrend dat ſtuk, heerſchen, dat STEINBART heeft willen zeggen, zij ſtrijden met elkander. Dan, wie bemerkt niet, dat zijn beſluit geen ſteek kan houden? Indien wij van één en denzelvden Perſoon bij tien onderſcheide Schrijvers berichten vinden, en wanneer zeven van hun gene melding maeken van zodanige bijzonderheden, die de overige drie hebben aengetekend, zonder dat de eerſte die bijzonderheden, door de laetſten vermeld, ontkennen, volgt dan daeruit, dat zij elkander tegenſpreken? — Hoe vele Levensbeſchrijvingen zijn er niet van FREDERIK DEN GROTEN voorhanden, die alle te ſaemen daerin overéénkomen, dat hij een groot Staetsman,

man, en Generaal geweest is; maer bijzonderheden hebben ze alle, zijn perſoon, leven, denkwijze en verrichtingen betreffende, waerin zij onderling verſchillen, dat is, de ene heeft zodanige, die de andere niet heeft, is nu daerom onder hun tegenſtrijdigheid? Zo lang men niet vindt, dat zij elkander weêrſpreken, de een de waerheid van dat geen ontkent, dat de ander bericht, is er geen tegenſtrijdigheid.

C. Ene aenmerking zal ik hier nog bijvoegen, in het overig gedeelte dezer Verhandeling zal nog wel het een en ander voorkomen, dat ter wederlegging van STEINBART ook ſtrekken zal: het is ene onbewezene ſtelling, die door gene getuigenisſen daerenboven geſtaevd kan worden, dat de Joden in het gevoelen ſtonden, dat de Mesſias, in zekeren zin, de Zoon van God kon heten. — Indien dit waer was, konden de Joden CHRISTUS niet beſchuldigen van Godslastering, om dat hij gezegd had, dat God zijn Vader was. Hadden zij geloofd, dat de Mesſias de Zoon van God was, dan hadden zij CHRISTUS van gene Godslastering kunnen beſchuldigen; maer konden wel hem toevoegen, of, dat hij de Mesſias niet was, of, dat de Mesſias niet in dien zin de Zoon van God was, in welken JESUS dat verklaerde te zijn. Maer zonder enige bepaeling en ronduit beweer-

veerden ze, dat hij een Godslastelaer was, die, daer hij zich den Zoon van God noemde, hierdoor, naer hunne verklaering, zich zelven Gode gelijk maekte *Joan.* 10: 33. En, dat wel opgemerkt moet worden, dit was het oordeel van die zelvde menigte, die even te voren den Heiland drong, om ronduit te verklaeren, of hij de CHRISTUS was, *vs.* 24. JESUS geeft daerop een bevestigend antwoord, en, daer hij hun ongeloof ontdekt, en het geluk van hen, die hem gehoorzaem waeren, voorstelt, spreekt van zijne hoge waerdigheid, als die met den Vader één was, ziet elk, dat JESUS zo wel als de Joden, die hem beschuldigden, onderscheidde de benaemingen Messias en Zoon van God. — Zo nu de Joden, op het bevestigend antwoord des Zaligmaekers, dat hij de CHRISTUS was, tevens in de gedachte gestaen hadden, dat die ook de Zoon Gods was, of zich zo heten kon, was er geen grond voor de beschuldiging van Godslastering. — Hebben nu de Euangelisten MATTHEUS, MARKUS, LUKAS, en de *Apostelen* JAKOBUS, PETRUS, en JUDAS, JESUS, den Zone Gods genaemd, zo als STEINBART zelve toegeeft, dan hebben zij wel degelijk van zijn hogere natuur gesproken.

§. 25.

Onderzoek en weêrlegging der gronden en bewijzen, door vele hedendaegſche Beſtrijders aengevoerd, ten bewijze, dat de Apostelen en onderling en van hun Meester verſchillen.

Na dat ik de bijzondere Systemata's, van ſommige voorgedraegen, ten betoge van het verſchil, dat er zijn zou tusſchen de Lere van JESUS en zijne *Apostelen*, en tusſchen hen onderling onderzocht, en zo ik vertrouw weêrlegd heb, gae ik over, om nu opzettelijk te overwegen, de gronden en voorbeelden door ſommige bijgebragt, om gezegde ſtelling ſtaende te houden.

Het zal best zijn, dat ik in de behandeling van dezelve die bedenkingen tot enige hoofdſtukken breng, met afſnijding van zodanige, die te voren, ſchoon in een ander gewaed voorgeſteld, reeds behandeld zijn.

Ik wil eerst zodanige geopperde bedenkingen onderzoeken, die ingerigt zijn tegen ſommige waerheden van het Euangelie;

In de twede plaets, zodanige bedenkingen, *die*

die tegen bijzondere en bepaelde Geſchriften des N. V. gericht zijn;

Eindelijk, zal ik dan nog op ene en andere bedenking, die onder de beide voorgaende delen niet gebragt kon worden, antwoorden.

De bedenkingen, ingerigt tegen de leerſtukken van het Euangelie, raeken *den Perſoon des Zaligmaekers en de Lere der Verzoening.* Om duidelijk te zijn, zal ik van elk afzonderlijk ſpreken.

Aengaende het leerſtuk van den *Perſoon des Verlosſers* beweren STEINBART, LOEFFLER en andere, dat de Schrijvers van het N. V. aenmerkelijk verſchillen in hunne verklaeringen aengaende den Perſoon van den Zaligmaeker. LOEFFLER laet zich op deze wijze horen: „*In de* „*Euangelien van* MATTHEUS, MARKUS, *en* „LUKAS *komt niet een ſpoor van een voorbe-* „*ſtaen van* JESUS, *laet ſtaen, van zijne eeu-* „*wige Godheid voor; hierom ook hebben de Ver-* „*dedigers van deze waerheid uit genoemde* „*Schriften geen bewijs ontleend. Hetzelvde* „*is ook toepasſelijk op de Handelingen der Apos-* „*telen, de brieven van de Apostelen* PETRUS, „JAKOBUS, en JUDAS. *De Schriften van* „PAULUS, *en van* JOANNES *zijn dus de* „*enige bronnen, uit welke die voorſtellingen* „*vloeien.*" — Hierop gaet LOEFFLER voort, om alle plaetſen uit de beide laetſten op zijne

 wijze

wijze te verklaeren, en het resultaet van zijne gehele navorsching is: „ *De drie eerste* „ *Euangelisten weten van geen voorbestaen van* „ JESUS, *of van zijne eeuwige Godheid.* — „ JOANNES, *doordrongen van eerbied voor de* „ *wijsheid en waerdigheid van* JESUS, *vindt* „ *in hem de eeuwige wijsheid van God, en spreekt* „ *daervan, zo als de Joodsche Moralisten gewoon* „ *waren, als van een Persoon, die nevens God* „ *bestond, en verénigt die met* JESUS. *Maer* „ *deze wijsheid houdt* JOANNES *niet voor ene* „ *werkelijke voor zich bestaend, en aen God ge-* „ *lijk Persoon, maer stelt ze voor als het werk-* „ *tuig van God.* PAULUS *spreekt van* JESUS „ *als van den opgewekten, die in den hemel ver-* „ *hoogd is geworden, als van den Medebestierder* „ *Gods over de nieuwe waereld in hemel en op* „ *aerde. — Een voorbestaen van* JESUS *kent* „ *hij niet, en spreekt ook niet van de Schep-* „ *ping der waereld door hem; of, als hij bei-* „ *de aen hem toekent, dan is hij er nog verre* „ *af, om hem aen God gelijk te maeken,*" (23). Het

(23) *Kurze Darstelling der Entstehungeart der Dryeinigkeitslehre*, bl. 381. en 425. Deze Verbandeling is geplaetst achter de hoogduitsche vertaling van het Werk van SOUVERAIN *versuch über den Platonismus der Kirchenväter*, door LOEFFLER.

Het lust mij niet, om meer andere uitteſchrijven, in de hoofdzaek komen zij toch op hetzelvde neêr; en alléén moeten wij opmerken, dat zij beweren, de *Apostelen hebben ene andere leerwijze gevolgd bij de Joden, ene andere bij de Heidenen. De laetſte leert men best kennen uit de redenvoering van* PAULUS *te Athenen, waerin* CHRISTUS *noch Zoon van God, noch Heer genoemd, maer voorgeſteld wordt als een Man door God uit den doden opgewekt.*

Daer ik in gene opzetlijke weêrlegging mij kan inlaeten van alle de drogredenen, die men bijbrengt, en waerdoor men zo vele duidelijke getuigenisſen der H. Schrift verdraeit, moet ik mij tot enige aenmerkingen ſlechts bepaelen.

A. *Vooreerst*, de aengenomene onderſtelling is van dien aert, dat hij, die dezelve voorſtaet, tevens beweren moet, dat de *Apostelen* gene waere en rechte begrippen van den Perſoon des Zaligmaekers gehad hebben. Hoe was het toch anders mooglijk, dat ze zo oneens onderling zijn konden, en niet overéénſtemmen in de beſchrijvingen van hun Meester? Dan, zouden de voorſtanders van dit gevoelen zulks wel willen toegeven? Indien zij hun Meester niet gekend hebben, noch geweten, wie hij was, waervoor hem te houden, met wien zij gemeenzaem zijn omgegaen, wat geloof kan men dan aen hen

geven? Hoe is men dan zeker, dat zij zich ook niet bedrogen hebben, in het geen de *Neologen* beweren, dat zij eenpaerig van hem getuigen, dat hij naementlijk was een van God gezonden Leeraer? Kunnen zij daerin zich ook niet vergist hebben?

B. *Ten anderen*, uit het ſtilzwijgen van een en ander Bijbelſchrijver aengaende de ene of andere leerſtelling, kan men, naer alle regelen van ene gezonde redeneerkunde, niet beſluiten, dat die hen onbekend is geweest, of zo al, van hun niet geloofd zij geworden. In dezen komt veel aen, of het oogmerk van den Schrijver vorderde, van zodanige waerheid te ſpreken? Of hij daertoe gepaste aenleiding had of niet? Immers, wat zou men wel zeggen van de H. Schrijvers, indien zij niet met de omſtandigheden van tijd en plaets geraedpleegd hadden? alles ten allen tijde, het zij zulks al of niet te pas kwam, hadden bijgebragt?

C. Het is over bekend, en de plaetſen liggen voor elks ogen open, die zo vele bewijzen zijn, dat in de Schriften van de drie eerſte Euangelisten, in de brieven van PETRUS, JAKOBUS, en JUDAS, van een voorbeſtaen van CHRISTUS, en van zijne verhevene Godlijke natuur geſproken wordt. De Hoogleeraer VAN VOORST heeft die met zorgvuldigheid opgeſameld, en

tot

tot ons oogmerk zal het genoeg zijn, ene en andere plaets, met bijvoeging van ophelderende aenmerkingen, bijtebrengen. *Matth.* 22: 41—46. lezen wij, dat door den Zaligmaeker aen de Farizeën de vraeg is gedaen: „ Wat dunkt u van „ den CHRISTUS, wiens Zoone is hij? — „ Zij antwoordden: DAVIDS Zoon. — JESUS „ vervolgde daerop dus: Maer DAVID noemt „ hem zelve zijnen Heer: want hij gaf door „ Godlijke ingeving dit getuigenis van hem: „ „ De Here heeft gesproken tot mijnen Here, „ „ zit aen mijne rechterhand, tot dat ik uwe „ „ vijanden zal gezet hebben tot een voetbank „ „ uwer voeten,"" dat is: heersch met mij, „ tot dat ik uwe vijanden aen u onderworpen „ zal hebben. Indien hem dan DAVID noemt „ zijn Heer, hoe is hij zijn Zoon?" De mening des Heilands is: DAVID noemt, zo als gij zelven erkent, den Messias, van wien hij naer uwe eige verklaering spreekt, zijn Heer: maer hoe kon hij van den Messias dat getuigenis geven, zo hij wist en geloofde, dat die een zijner nakomelingen zijn zou? — Dat de Schriftgeleerden deze vraeg niet beantwoorden konden, kwam daer van daen, om dat Messias hoge waerdigheid ten tijde des Zaligmaekers onbekend was. Intusschen ziet elk, dat het gehele voorstel deze stelling behelst: de Messias, die als mensch een

afstammeling van DAVID is, moet ene hogere en voortreffelijker natuur dan DAVID hebben, naer welke hij, reeds ten tijde van DAVID, de Heer over alles was, vermits hij dien, zijn Heer noemde. — Kunnen wij duidelijker bewijs van een voorbestaen van JESUS voor zijne geboorte uit MARIA, en van zijne Godlijke natuur hebben, dan even dit? Of zal men inbrengen: CHRISTUS heeft deze plaets naer de denkbeelden en begrippen der Joden verklaerd, schoon die eigenlijk van hem niet handelt? — Men bewijze dan, dat de verklaering der Joden onwaer is; doch, gelijk zulks tot hiertoe niet is geschied, zal dat ook wel in het vervolg niet kunnen geschieden. — Andere getuigenissen, die niet min overredende zijn, vindt men bij *Matth.* 3: 16. *Kap.* 11: 27. 16: 16, 17. 17: 5. 17: 24-27. 18: 20. 26: 63-65. 28: 17-20. — Eenige van deze plaetsen vindt men ook bij *Markus* 1: 11. 9: 7. 12: 35 — 37. 14: 61 — 64. 16: 19. — Bij LUKAS vindt men al terstond een duidelijk bewijs 1: 16, 17. „ En hij „ (JOANNES *de Doper*) zal vele kinderen Is„ raëls bekeren tot den Here hunnen God, en „ voor hem, (te weten den Here den God van „ Israël) zal hij henen gaen." Wie is dit? Zeker niemand anders dan de Messias, wiens voorloper hij was. En die wordt hier genoemd, de Heer,

Heer, de Jehova, die de God van Israël is. — Zie voorts *Luk.* 2: 11. 17: 5. 24: 52. *Hand.* 7: 59, 60. 20: 28. — In de redenvoering, door de *Apostelen* tot de Joden gesproken, en van LUKAS opgetekend, vinden wij meer dan een bewijs, zie *Hand.* 2: 34 - 36. 3: 16, 17. enz. — Uit deze aengevoerde plaetsen, die ligtelijk met andere konden vermeerderd worden, en daeronder zulke, die enig door JESUS verricht wonder verhaelen, die van zijne Godheid getuigenis draegen, en waervan soms den indruk op het hart der *Apostelen* zo overtuigend was, dat zij JESUS aenbaeden, *Matth.* 14: 33. blijkt ons nu, hoe onwaer de aenmerking van LOEFFLER is, dat MATTHEUS en de overige Euangelisten, alleen spreken van den mensch JESUS, maer niet van zijne Godheid, om dat zij daertoe noch in zijne daeden, noch in zijne redenen aenleiding hadden.

Dat in de brieven, door LOEFFLER, STEINBART en andere opgenoemd, als gene sporen behelzende van ene hoger natuur des Zaligmaekers, duidelijke voorhanden zijn, is buiten kijf. 1 *Petr.* 4: 11., in welke plaets de lofgeving op niemand anders dan op JESUS CHRISTUS toegepast kan worden, 2 *Petr.* 1: 1. vergel. *vs.* 3-11. *vs.* 16, 17. 2: 1. 3: 2, 18. Uit den brief van JAKOBUS wil ik alléén aenhaelen de

woor-

woorden, *Kap.* 2: 1. „ hebt niet het gelove „ onzes Heren Jesu Christi, des Heren der Heer„ lijkheid, met aenneminge des Persoons." — Onderscheidenlijk worden deze woorden opgevat, doch de eenvoudigste en met spraekgebruik het meest overéénkomende, is, dat de kundigheid, *heerlijkheid* verbonden wordt met de woorden *onzes Heren* en men den zin dus geve: „ in „ zaeken, betrekking hebbende tot het geloof in „ JESUS CHRISTUS onzen Heer, den deel„ genoot der Godlijke heerlijkheid, mag men „ den Persoon niet aenzien." En welk een sterk bewijs is dan hier niet voor de Godheid van den Zaligmaeker! — Uit den brief van JUDAS zijn de volgende plaetsen boven tegenspraek, *vs.* 4. vergel. 2 *Petr.* 2: 1. *vs.* 17, 21. 25. Hoe overtuigende is uit alle de bijgebrachte plaetsen, dat men, tegen de klaerblijklijkheid aen, beweert, dat in alle opgenoemde schriften geen spoor van de hogere natuur van CHRISTUS gevonden wordt! Het is zo, niet overal vindt men alles, of hetzelvde, met gelijke bewoordingen; maer dit ook is niet nodig. Ook moet men niet vergeten, dat de *Apostelen* mondeling geleerd hebben, en veel meer voorgedraegen, dan wij in hunne schriften vinden.

D. De veelvuldige getuigenissen bij JOAN-

NES

NES voorkomende van de Godlijke natuur des Zaligmaekers, poogt men te verdraeien, en geeft aen dezelve een zin, die des te onbestaenbaerder is, als ze rust op onbewezene onderstellingen. Van dien aert is de onderstelling, dat JOANNES, in de benaemingen Λογος, ζωη, φως, toegespeeld heeft op de *Pythagorisch Platonische* Wijsbegeerte; of dat hij naer den smaek der Joden het begrip van den Λογος gepersonificeerd heeft. LOEFFLER, die ons wil wijs maeken, dat JESUS nooit zijne hoge waerdigheid, maer wel het tegendeel daervan geleerd heeft, beweert: men zij te meer verplicht, ene Personifikatie *Joan.* I. aentenemen, om dat het gewoon gevoelen, dat de Λογος als God erkent, die met de menschheid zich veréénigd heeft, onbegrijpelijk is voor de Filosofie. Zo, dan moeten wij alles, wat de Filosofie niet vatten of verklaeren kan, voor onwaerheid houden? — Dan is het ook onwaer, dat de ziel op ons ligchaem werkt; dat uit één graenkorrel een halm groeit, wiens aïr zeer vele korrels in zich sluit; dan zijn alle de verschijnzels der natuur, die de Filosofie niet verklaeren kan, inbeeldingen? — Voorts, hoe tastbaer ongerijmd het is, de plaets *Joan.* I. te Personificeren, moet elk voelen, die ze leest. Wij willen naer dat begrip de woorden lezen: „ De wijsheid was in den beginne, de wijsheid

„ was

„ was bij God, en de wijsheid was God. Zij
„ was in den beginne bij God. Alle dingen zijn
„ door dezelve gemaekt, en zonder dezelve is
„ geen ding gemaekt, dat gemaekt is. In de-
„ zelve was het leven, en het leven was het
„ licht der menſchen." — De wijsheid is vleesch
„ geworden, (of naer de nieuwe uitlegging: de wijsheid is de waereld geopenbaerd geworden) „ zij woonde onder ons, zij toonde ons
„ haere heerlijkheid door JESUS, die waerheid
„ in plaets van wetten gaf. Nooit zag een mensch
„ God; maer de Eniggeborene, hij, de wijs-
„ heid, die in den ſchoot des Vaders was, be-
„ ſchreef hem aen ons." — Van het groot aental gepaste aenmerkingen, die hier te maeken waeren, zal ene en andere toereikende zijn. Om niet te drukken het matte en onverdraeglijk vervelende van het woord wijsheid in de drie eerſte *verſen*, zo toont het 14 *vers* klaer, dat de gegevene nieuwmodiſche uitlegging geen ſteek kan houden, volgens welke door CHRISTUS de Godlijke wijsheid geopenbaerd is. Hoe menigmaelen toch moet het woord vleesch zijn geworden, indien elke openbaering der Godlijke wijsheid, of kracht in een mensch, ene menschwording van de Godlijke wijsheid betekenen kon? Welk mensch van gezond verſtand, heeft immer ene Godlijke eigenſchap of volmaekt-

maektheid zich als een éniggeboren Zoon des Vaders voorgesteld? Men zegge niet: de Joden waren gewoon de wijsheid van God onder Persoons-verbeelding zich voortestellen? Hoe wijdlopig ook de Persoons-verbeelding van de wijsheid is, *Spreuke* 8., daer men zich op beroept, zo wordt de wijsheid daer ter plaetse, nog de éniniggeboren Zoon van God genoemd, noch van dezelve gezegd, dat hij vleesch is geworden. — En het geen die nieuwmodische verklaering terstond doet vervallen, is, dat de *Apostel* *vs.* 6. JOANNES den *Doper* stelt tegen over den LOGOS of het WOORD, en opnoemt de meerdere waerdigheid, die de LOGOS boven den *Doper* heeft. Welk een allerzeldsaemste en vreemde tegenstelling zou het zijn, indien de *Apostel* onder JOANNES den *Doper*, een werkelijk Persoon, en onder den LOGOS een gepersonificeerde eigenschap verstaen had, de wijsheid of kracht van God? Wie heeft er ooit aen getwijffeld, dat de kracht en wijsheid van God veel meer is, dan de *Doper?* — Waerlijk die gehele tegenstelling is dan onnodig. JOANNES is buiten twijfel de beste uitlegger van zijne eigene woorden; en nu die schrijft 1 *Br. Kap.* 1: 1., dat het gene hij getast heeft van het Woord des levens, hij dat verkondigde. Maer kon hij ene Godlijke eigenschap betasten? Ik acht-

achte het nodig, het gezegde maer even aente-roeren, op dat de Lezer zoude zien, hoedanige waepenen de hedendaegſche Beſtrijders gebruiken, om hunne geliefkoosde ſtelling te doen doorgaen.

E. Even ongegrond en willekeurig beweert men, dat PAULUS niet overal op dezelvde wijze ſpreekt van den Zaligmaeker; geheel anders bij de Joden, en weder gansch anders bij Heidenen geleerd zou hebben. — Wat het eerſte aengaet, dit is buiten kijf, dat PAULUS van den Perſoon des Zaligmaekers ſprekende, hem in meer dan een gezichtspunt voorſtelt. Immers, hij beſchouwt hem, als die naer den vleeſche de *Zone Davids is*, maer naer zijne hogere natuur de *Zoon van God*, *Rom.* 1: 3, 4., *Kap.* 8: 32., ja als *God* boven al te prijzen, *Rom.* 9: 5., als den Heer der heerlijkheid, 1 *Kor.* 2: 8., die in de geſtaltenisſe Gods zijnde, geen roof geacht heeft, Gode even gelijk te zijn, *Filip.* 2: 6. PAULUS maekt ook gewag van zijne diepe vernedering, en zegt, dat hij gevonden is in de gedaente van een dienstknecht, den menſche gelijk geworden zijnde, *Filip.* 2: 8. *Rom.* 8: 3. *Gal.* 4: 4. enz., maer niet te min ſpreekt hij van hem, als verhoogd aen Gods rechtehand, en wel in zo verre, als aen hem de heerſchappij over alle dingen is opgedraegen door den Vader,

1 *Kor.*

1 *Kor.* 15: 25-27. *Efef.* 1: 20. Hij befchouwt hem ook in de bijzondere betrekking als het hoofd van zijn ligchaem, den Heer en verzorger van zijne Gemeente *Efef.* 1: 22., *Kolosf.* 1: 18. enz Maer is er in alle die bijzondere voorftellingen enige tegenftrijdigheid? Of is het waerheid, wat LOEFFLER fchrijft: „ PAULUS *fpreekt* „ *van* JESUS *als den opgewekten en in den hemel* „ *verhoogden, als van den Medebeftierder Gods* „ *over de nieuwe waereld in den hemel en op* „ *aerde: maer een voorbeftaen van* JESUS, *ene* „ *fchepping der waereld door hem, kent hij* „ *niet; of zo hij al het een en ander hem toe-* „ *kent, is hij er nogthands verre van af,* „ *om hem aen God gelijk te ftellen?*" Men moet alle waerheidszin verlochend hebben, om bij zo vele duidelijke en fterkfprekende bewijzen, die wij voor de Godheid des Zaligmaekers in PAULUS fchriften vinden, zo iets ftaende te kunnen houden. Niet minder valsch is het voorwendzel, dat de leerwijze, door PAULUS bij Joden en Heidenen gevolgd, zeer onderfcheiden zou geweest zijn. Om deze ftelling enig gezach bijtezetten, beroept men zich onder anderen daerop, *dat wij niet een boek hebben, dat alléén voor Heidenen is gefchreven.* Maer is dit niet natuurlijk? Immers de meeste Gemeenten, aen welke de brieven der *Apostelen* gerigt zijn, beftonden uit Joden en Heidenen;

 en

en, als men dezelve onbevooröordeeld leest, bevindt men, dat zij dezelvde waerheid aen beiden inſcherpten; dat zij even zo wel zich verzet hebben tegen de Joodschgezinde Leeraeren, als tegen zulke, die, door de zogenoemde wijsbegeerte der Heidenen, het Christendom wilden bederven *Gal.* 1: 8. 2: 4 — 6. 5: 1 — 6. *Koloſſ.* 2: 8. 1 *Tim.* 1: 3, 4. enz.

STEINBART beroept zich met enigen ſchijn op de redenvoering door PAULUS op den *Areopagus* te *Athenen* uitgeſproken, waerin gene melding is van de hoge waerdigheid, en Godlijke natuur van den Zaligmaeker. Te recht is door anderen meermaelen aengemerkt, dat men uit deze reden niets kan beſluiten, vermits aen PAULUS niet is toegelaeten zijne reden voortezetten, en dat alles voortedragen, wat hij van voornemen was, te prediken. *Prof.* VAN VOORST maekt onder anderen deze doeltreffende aenmerking: „ dat in deze reden niet alles vervat is, „ waeromtrent de *Apostelen* gewoon waren de „ Heidenen te onderrigten, kan blijken uit an„ dere redenvoeringen door den *Apostel* voor „ zulke gehouden, waerin wij ook andere bij„ zonderheden aentreffen." Men zie *Hand.* 24: 10 — 21. *vs.* 24. en 25. (24).

Ik

(24) T. a. p. bl. 117.

Ik moet nu ook nog met een enkel woord melding maeken van de Lere der verzoening.

TELLER houdt ſtaende: „ *dat zodanige* „ *waerheden, die wij door de rede kennen, en* „ *in de H. Schrift bevestigd zijn, als bij voor-* „ *beeld, dat God enen ieder zal vergelden naer* „ *zijne werken, dat God op voorwaerde van* „ *bekering vergevinge van zonden ſchenkt, aan-* „ *lopen tegen en ſtrijden met de Lere der ver-* „ *zoening*" (25).

VAN HEMERT is van hetzelvde gevoelen, en beweert elders: „ *dat die Lere niet door alle* „ *Schrijvers van het N. V. is voorgedraegen,* „ *bij voorbeeld,* JAKOBUS en JUDAS" (26).

STEINBART zegt: „ *dat tot de Heidenen* „ *in het geheel niet is geſproken van deze* „ *waerheid*" (27).

OERTEL ſchrijft: „ JESUS *ſprak gedurende* „ *den tijd van zijn openbaer Leeraers - ambt* „ *van niets als bekering, en niet van verzoe-* „ *ning,*

(25) *Vorerinnerungen zur dritten Auflage des Wörtenbuchs*, bl. 45.

(26) Men vergelijke zijne Verhandeling *over de Volksbegrippen* in het twaelfde Deel van TEYLERS *Godg. Genootſchap*, bl. 179. en *over de Reden en haer Gezag in den Godsdienst*, bl. 134.

(27) T. a. p.

„ *ning, hij maekte wel melding van zijn*
„ *dood, maer ſchildert die nooit als plaetsbe-*
„ *kledende, of verzoenende; ja, hij brengt die*
„ *niet eens tot het wezen van zijne Mesſias be-*
„ *ſtemming; want hij betuigt voor zijn dood:*
„ *Ik heb voleindigd het werk, dat gij mij te*
„ *doen gegeven hebt.*" *Zijn dood kan dus geen*
„ *wezenlijk deel van zijn werk zijn.* „ *En daer-*
„ *uit leidt hij dan dit gevolg af: de waerheid,*
„ JESUS *ſtierf tot vergevinge der zonden, is*
„ *alleen Lere der Apostelen, die zij van* JESUS
„ *niet geleerd hebben*" (28).

De aenmerkingen ter wederlegging kunnen hier korter zijn, vermits het te voren gezegde hier zou herhaeld moeten worden.

Op de laetſte bedenking zal ik des maer antwoorden, dat reeds te voren opgemerkt is, hoe duidelijk de Zaligmaeker van zijn dood geſproken heeft, en de aenhaeling uit *Joan.* 17: 4. hier zeer te onpas is, alzo CHRISTUS ſpreekt van zijne openbaere bediening als Leeraer, *vs.* 6, 8, 14, 17. Wat aengaet de bedenking door STEINBART geopperd, „ *dat tot de Heidenen*
„ *in het geheel niet geſproken is van de Lere*
„ *der verzoening door de Apostelen,*" deze is blijk-

(28) *Abhandlungen zum brief an die Römer*, bl. 509.

blijkbaer ongegrond 1 *Kor.* 1: 23, 24. *Efes.* 2: 11 – 22. *Kolosf.* 1: 27. 1 *Thesf.* 1: 9, 10. *Rom.* 5: 6 – 11. 9, 10, 11. 16: 25, 26.

Het is zo, in den brief van JAKOBUS, en opzettelijk vindt men ook niet in den brief van JUDAS, dat leerſtuk voorgedraegen. Maer, wat zwaerigheid? Behoort daerom dat leerſtuk niet tot het *Apostolisch* onderwijs? Kunnen beide in hunne brieven gene bijzondere redenen gehad hebben, waerom ze die zo en op gene andere wijze inrichtten? — Is het niet zeer mooglijk, dat ze die als erkend, en toegeſtemd veronderſtellen? — Hoe kan men doch uit het ſtilzwijgen enig gevolg of ter bevestiging of tot ontkenning afleiden? (29).

Van meerder aenbelang is de bedenking van TELLER, „ *dat de Lere der verzoe-* „ *ning ſtrijdt met, en omſtoot die waerhe-* „ *den van den natuurlijken Godsdienst, door* „ *de Apostelen ook gepredikt.*" Indien dit zo ware, dan ſpraeken de *Apostelen* gewis zich zelven tegen. Dan, TELLER heeft die tegenſtrijdigheid ons niet gelieven te ontdekken; en hoe die

(29) Vergel. de aengehaelde Verhandeling van *Prof.* VAN VOORST, bl. 165.

die waerheden onderling onbeftaenbaer zijn, betuig ik, niet te kunnen doorzien. Of is dit tegenftrijdig, dat God om de verdienften van JESUS CHRISTUS ons, zo wij oprecht ons bekeren, de zonden vergeeft? Strijdt die waerheid, God zal een iegelijk vergelden naer zijne werken, met die, dat hij, om het lijden en fterven van zijnen Zoon, de zonden vergeeft? Die ftrijdigheid ontdekke men toch eens aen ons! — Als men met liefde tot de waerheid onderzoekt, en zich gene andere begrippen van dezelve maekt, dan die men vindt; als men bedenkt, dat theoretifche en praktikaele waerheden onderling goed faemenftemmen, en de een de andere veronderftelt, zal men bevinden, dat de een de andere niet omver ftoot.

§. 26.

Onderzoek en wederlegging van zodanige bedenkingen, die tegen bijzondere en bepaelde Schriften des N. V. gericht zijn.

Reeds vroeg meenden fommige, tusfchen den brief van PAULUS aen de *Romeinen*, en dien van JAKOBUS, ene openbaere tegenftrijdigheid te ontdekken. De uitmuntende LUTHER was van oordeel, dat JAKOBUS de Lere van PAU-

LUS

LUS tegenſprak, omtrent de rechtvaerdiging van enen zondaer voor God. Hij noemde JAKOBUS Zendſchrijven, een brief van ſtroo. Er zijn, die beweren, dat de grote Kerkhervormer naderhand van gevoelen veranderd is; dan derzulker oordeel is maer ten dele waer. De gemelde uitdrukking, een brief van ſtroo, is geligt uit de voorreden voor de twede Uitgaeve van het N. Testament, maer met dat al heeft LUTHER nimmer dien brief voor een *Apostolisch* Schrijven erkend, waervan in zijne werken de duidelijkſte bewijzen voorhanden zijn (30). ERASMUS zegt men, dat in hetzelvde gevoelen is geweest (31). WETSTEIN is ten onrechte beſchuldigd, van LUTHERS gevoelen toegedaen te zijn (32). In

(30) De plaetſen, die het gezegde bewijzen, heeft POTT verzameld in zijne *Proleg. ad h. ep.* pag. 24 — 26.

(31) Dit ſchrijft POTT t. a. p., maer brengt geen bewijs bij voor zijn gezegde. Ik heb zijne aenmerkingen tot dezen brief opgeſlagen, in de vierde Uitgave van het N. Teſt. door ERASMUS bezorgd, maer niet gevonden, dat hij de echtheid van den brief ontkent, ſchoon hij niet ſchijnt te erkennen, dat Apostel JAKOBUS deszelfs Schrijver is.

(32) Ik teken dit hier opzetlijk aen, op dat niemand zich door het gezach van POTT laet misleiden. De

In later tijden heeft het meerder aenhangers gevonden, onder welke bijzonder zich heeft gekenmerkt EVANSON; doch deze heeft nog ene andere rede bijgebragt, die wij ſtraks opzettelijk behandelen zullen.

Ik wil, om een begin te maeken met de verdediging van JAKOBUS, onderzoeken, of hij indedaed de Lere door *Apoſtel* PAULUS, in den Brief aen de *Romeinen* bijzonder voorgedraegen, omtrent de rechtvaerdiging van een zondaer door het geloof, zonder de werken der wet, tegenſpreekt?

Zo veel is uit het geheel beloop van JAKOBUS ſchrijven duidelijk, dat zij, aen wien zijn brief gezonden is geweest, over het geheel de Lere van het Euangelie kenden en aengenomen hadden; maer eenigzints verwarde en onzuivere begrippen koesterden omtrent hare beöefening. Dat de *Apostel* ten oogmerk heeft, hen ten dezen opzichte in het rechte ſpoor te leiden, is uit

woorden door hem, WETSTEIN, in den mond gelegd, zijn niet van WETSTEIN, maer van LUTHER; en uit het ſlot der aentekeningen van WETSTEIN blijkt duidlijk, dat hij het gevoelen van den groten Kerkhervormer geenzints is toegedaen geweest. *Conf. eius N. Teſt. ed. Tom.* II. *pag.* 658.

uit de voorbeelden, waermede hij zijne gezegdens en vermaeningen ophelderr, tastbaer. Uit dit oogpunt den brief gelezen zijnde, moeten, alle bedenkingen en twijfelingen, die immer tegen zijn inhoud ontſtaen zijn, wegvallen; en daer door wordt de betekenis der woorden, op welke het hier aenkomt, bepaeld.

TITTMAN heeft dit zeer wel opgemerkt, en ſchijnt mij toe, het gelukkigst boven alle anderen geſlaegd te zijn, in de vereffening van PAULUS en JAKOBUS (33). Te recht is door hem aengemerkt, dat de *Apostel* de hoofdzaek, door hem voorgedraegen en met voorbeelden opgehelderd, vervat heeft in de woorden *Kap.* 1: 22. *Hij wil leren, dat het niet genoeg is, den Godsdienst te belijden, maer men behoort denzelven ook met zijn hart te beoefenen.* In deze ſtelling komen allen de *Apostelen* onderling overéén; die waerheid hebben zij altoos, bij elke gelegenheid ingeſcherpt; die waerheid is zo duidelijk in alle hunne geſchriften vervat, dat het betoog daervan gantsch overbodig is.

Het

(33) In Proluſione *de fide, operibus & iuſtificatione* Witteb. 1781. Dit Stuk is vertaeld in de *Bijdraegen ter bevoordering van waerheid en Godsvrucht*, bl. 499. enz.

Het zal er nu maer op aenkomen, dat wij de voorgegevene ſtrijdigheid tusſchen beide *Apostelen* wegnemen. De hoofdſtelling, die JAKOBUS inprenten wil, heldert hij door ene zeer treffende gelijkenis op *Kap.* 1: 23, 24, 25, waervan de inhoud is: zo onnut als het is, de vlakken, die iemand ontſieren, door middel van een ſpiegel te kennen, als hij die niet weegveegt; zo weinig kan de kennis van den Godsdienst baeten, indien men niet zijn wandel naer deszelfs voorſchriften inrigt. Deze ſtelling heldert JAKOBUS door gepaste voorbeelden op *vs.* 26. en 27. Het eerſte vertoont ons een mensch, die altoos den mond van zijne braefheid en Godsvrucht vol heeft, maer bij wien men de bewijzen daervan mist. Het andere tekent ons, hoe aengenaem en Gode behaeglijk het beſtaen van een mensch is, die liefderijk zich jegens ellendigen betoont, en, in het midden van ondeugenden, deugdzaem zich gedraegt. In het eerſte gedeelte van het twede hoofddeel *vs.* 1 - 13. is ene tusſchenrede, die alleenlijk dient, om de ſtelling, *Kap.* 2: 1. vervat, te ſtaeven. Met het 14 *vers* koomt de *Apostel* tot zijn betoog terug en zet dat voort, tot aen het einde van het Hoofddeel.

Hier komt het op de betekenis van enige woorden aen en wel van de woorden, *geloof*, *werken*,

ken, *rechtvaerdiging*. Dat het geloof in deze snede betekent, de belijdenis van den Christelijken Godsdienst, is deels uit het gebruik dat JAKOBUS van dit woord maekt *Kap.* 2: 1, 5., deels uit de tegenstelling, werken, overduidelijk; want, geloof, in den gewonen zin, sluit ene werkzaemheid in zich en kan van de werken niet onderscheiden worden, die hier niet voorkomen in den zin van goede daeden, maer voor beöefening van den Godsdienst. Hoe passend deze betekenis is in dit beloop der rede, zal ons bij ene meer gezette overweging van dezelve blijken. In het 14 *vers* herhaelt JAKOBUS met andere woorden, de stelling *Kap.* 1: 22. voorgedraegen, te weten, dat niemand enig voordeel kon trekken van de blote belijdenis der waerheid, indien die niet vergezeld gaet met de beöefening van de gekende plichten. Om die stelling overtuigende te bewijzen, zo heldert de *Apostel* die met een voorbeeld op *vs.* 15. en 16., en trekt er *vs.* 17. een gevolg uit. Even zo weinig, wil JAKOBUS zeggen, als het den armen en naekten helpen zou, als gij tot hen zeidet: gaet heen, wordet warm en verzadigd, indien gij hem noch brood, noch kleding gaeft; even zo weinig kan de belijdenis van den Godsdienst, waerbij men de betrachting van de beleden plichten verwaerloost, enig voordeel geven.

In

In het 18 *vers* volgt ene tegenwerping, die van alle Uitleggers niet op dezelvde wijze wordt begrepen. Ik zal alléén opgeven de gedachten, die mijns bedunkens de eenvoudigste is (34). TITTMAN is van oordeel, dat de bedenking eigenlijk vervat is in deze woorden: gij hebt het geloof, dat is, gij doet immers ook belijdenis van den Godsdienst? Daerop is dan het antwoord in het volgend gedeelte van het 18 en in het 19 *vers*, waervan de zin is: dit is zo, maer ik stel ook prijs op de beöefening van den Godsdienst, en beleef denzelven. Bewijs mij met uwe daeden, dat gij den Godsdienst belijdt, gelijk

(34) Sommige verkiezen te dezer plaets ene andere lezing te volgen, volgends welke dit vers luidt: welligt zal iemand zeggen: „ gij hebt het geloof, maer ik heb de „ werken, toon mij uw geloof *zonder de werken*, doch „ ik zal u uit mijne werken mijn geloof tonen." Men vergelijk BENGEL in *Grom.* ad h. l. STORR *Interpret. Epist. Jacobi*, inserta Vol. 2. *Opuscul. Academ.* pag. 30. Ondertusschen, daer de gewone lezing veel meer gezach heeft, en volgends de kritische grondregel, de moeilijkste lezing de voorkeur verdient; terwijl men nog daerenboven bij de andere lezing verplicht is, het pronomen *σου*, het betreklijk naemwoord: *u*, wegstrijken, oordeel ik, dat de gewone lezing gehouden moet worden.

lijk ik door mijne daeden dat betoon. Wat helpt toch die blote belijdenis? Gij, bij voorbeeld, verklaert te geloven, dat er één enig God is, en gij doet wel: maer de Duivelen geloven het ook, en echter haeten zij hem. Indien blote belijdenis, zonder een deugdzaem gedrag, iemand tot een oprecht vereerder van God maekte, dan zou men de Duivelen daer voor ook moeten houden, om dat zij die zelvde kennis hebben.

Om nu verder te tonen, dat hij alleen een oprecht vereerder van God is, die daedelijk zijn wil beöefent, brengt JAKOBUS twe voorbeelden uit de oude Israëlitiſche geſchiedenis bij; en deze zijn het vooral, die de naeste aenleiding gegeven hebben, om ſtaende te houden, dat hij in openbaere tegenſpraek met PAULUS ſtond.

Het voorbeeld van ABRAHAM moet de ſtelling, in het 20 *vers* vervat, bewijzen, dat namentlijk de kennis van den Godsdienst, zonder deszelvs beöefening, ijdel is. Maer hoe is dat bewijs hiervoor? Zeker zo lang, als men de woordelijke en zaekelijke uitlegging niet onderſcheidt, en aen de klanken ſlechts blijft hangen, moet alles hier onverſtaenbaer zijn. *Gerechtvaerdigd te worden*, betekent, op meer dan ene plaets, geprezen te worden, goedkeuring te ontvangen

gen (35). Deze betekenis passe men op deze plaets toe, en alles zal duidelijk zijn. Heeft niet ABRAHAM, onze Vader, goedkeuring verkregen door zijne daeden, toen hij ISAAK zijnen Zoon op den altaer wilde offeren? Ziet gij wel dat geloof en werken bij hem gepaerd gingen, en de oprechtheid van zijn geloof uit de werken is gebleken? hier van daen is het, dat er in de schrift gezegd wordt: ABRAHAM geloofde in God, en daerdoor heeft hij de vriendschap van God verkregen. Dus ziet gij, dat men lof en goedkeuring verkrijgt, niet maer door de blote belijdenis, maer door werken, de uitoefening van den Godsdienst. Het ander voorbeeld door JAKOBUS bijgebragt, is RACHAB, ene Heidensche vrouw, die van den Messias en zijne beloften gene kennis had; maer, om dat zij zeer veel gehoord had van de wonderwerken, welke onder Israël geschied waren, en vastelijk staet maekte, dat het land Kanaän door hen ingenomen zou worden, de verspieders herbergde. Zij is uit de werken gerechtvaerdigd, dat is,

(35) Conf. STORR, Diss. *de vario sensu vocis* δικαιος *& cognatarum in N. T.* §. 27. pag. 247. Tom. I. *Opusc. Acad.* Plaetsen, waer de opgegevene betekenis geldt, zijn *Matth.* 11: 19. *Luk.* 7: 29. *Kap.* 18: 14.

is, naer de verklaering van PAULUS: zij is niet omgekomen met de ongehoorzamen, *Hebr.* 11: 31. RACHAB dan is, om dat zij zich zo genegen jegens de verſpieders betoond had, behouden gebleven bij de verwoesting van haere ſtad en den ondergang van haere ſtadgenoten. — Tot ſlot heldert JAKOBUS zijn voorſtel door ene gelijkenis nog op, in welke hij al het gezegde te ſamen trekt, en als uit één oogpunt te beſchouwen geeft *vs.* 27. Zijne mening is deze: even zo als men van een ligchaem, dat gene tekenen van leven geeft, beweert, dat de ziel daervan geſcheiden is, even zo moet men oordelen over het geloof, dat door gene daeden werkzaem zich betoont (36).

Na deze verklaering van JAKOBUS rede, is het niet nodig, dat ik iets meer aenvoer, om de

---

(36) Op onderſcheidene wijze heeft men gepoogd, PAULUS en JAKOBUS te doen ſamenſtemmen. Wie lust heeft die onderſcheidene pogingen nategaen, raedplege de Schrijvers opgenoemd door J. G. WALCH, *Bibl. Theol. Selecta*, Tom. I. Kap. 2. §. 8. pag. 114. WOLFF *in curis* ad Jacob. Kap. 2: 14. Tom. V. pag. 36. en 37. voeg er bij MICHAËLIS *Einleitung in die Göttlichen Schriften des N. B.* 2 th. bl. 1405 — 1410. §. 237.

de ongegrondheid der gedachte, dat de *Apostel* ene Lere zou voordraegen, ſtrijdende met de Lere van PAULUS ingeſcherpt, aentewijzen. Het is immers overtuigende, dat JAKOBUS niet geſproken heeft van het zaligmaekend geloof, of van de goede werken, of van de rechtvaerdiging in dien zin, als men doorgaende daervan ſpreekt. JAKOBUS heeft alléén deze waerheid willen bevestigen: blote kennis en belijdenis van den Godsdienst is tot zaligheid ongenoegzaem, zo niet het gantſche leven naer de erkende en beledene waerheid is ingericht. PAULUS denkt ten dezen opzichte volkomen eenſtemmig met hem, men leze *Rom.* 2: 29, 30. *Gal.* 5: 6. 6: 15. enz.

Van een geheel anderen aert is de bedenking, die EVANSON nog opgeworpen heeft, om aentetonen, dat JAKOBUS PAULUS tegenſpreekt. Laeten wij hem horen: „ *Hoofdſt.* 5: 8. *zegt* „ *de Schrijver hun, dat,* „ „ *de komst des* „ „ *Heeren niet vertoeft,*" " *het welk hij in* „ *het volgende vers bevestigt, met bijvoeging,* „ „ *maer de richter ſtaet voor de deur,*" " *waer-* „ *door hij volkomen doet zien, dat hij geen* „ *Apostel van* CHRISTUS *was, noch wel on-* „ *derwezen in de Euangelie-voorzeggingen,* „ *betreffende de wederkomst des Heilands: want* „ PAULUS *vermaent de Theſſalonicenſen uit-*

„ *druk-*

„ *drukkelijk, om hunne misvatting omtrent het*
„ *zelvde ſtuk te verbeteren, en verzekert hun*
„ *dat, eer dit voorzegde tijdſtip komen zal, het*
„ *waere Christendom, op ene ſchandelijke wijze,*
„ *bedorven, en dat er een zondige afval van*
„ *het geloof van het Euangelie, in de waereld,*
„ *vastgeſteld zal wezen,*" (37).

Ik merk op dit gezegde in de *eerſte* plaets aen, dat de vergelijking van JAKOBUS vermaening met de voorzegging van PAULUS 2 *Theſſ.* 2: 3—12. zeer ongeſchikt is. Hoe men ook over deze duistere plaets, over welke ik hierna nogmaels zal ſpreken moeten, denke, is het evenwel zeker, dat PAULUS het oog heeft op zodanige openbaering van JESUS CHRISTUS, bij welke de mensch der zonden zal te niete gemaekt worden *vs.* 8. JAKOBUS ſpreekt van ene openbaering van JESUS CHRISTUS, die meer algemeen, of, niet tot een bijzonder perſoon bepaeld zou zijn.

Ten anderen, JAKOBUS heeft het oog op de verwoesting van het Joodſche land, en de veroordeling van het Joodſche Volk, die nu op han-

(37) *De ſtrijdigheid der vier algemeen aengenomen Euangelisten, en de klaerblijklijkheid van derzelver echtheid onderzocht*, p. 256.

handen was, en door JESUS CHRISTUS als zijne toekomst befchreven is. Hij zou als Rechter der Joden zich openbaer maeken, wanneer het Joodfche land zou worden verwoest. En dat deze verfchijning door den *Apostel* is bedoeld, daeraen kunnen wij niet twijfelen: want hij wil de arme en geringe Christenen, die door anderen onrechtvaerdig verdrukt werden, bemoedigen, en weêrhouden, om gene wraeke van hun te nemen. Hiertoe ontleent hij de drangrede uit de op handen zijnde verfchijning van den Mesfias, die als Richter hunne vijanden ftraffen zou, en hen bevrijden van de kwellingen door deze hen aengedaen. JAKOBUS kon met het hoogfte recht zo fpreken, om dat hij voor zich had die toezegging van den Zaligmaeker: „ als nu deze dingen beginnen te ge„ fchieden, zo ziet om hoge en heft uwe hoof„ den opwaerts, om dat uwe verlosfinge nabij „ is" *Luk.* 21: 28.

EVANSON beweert, dat *Apostel* JOANNES van *Apostel* PAULUS verfchilt in gevoelen omtrent den *Antichrist.* Hierover laet hij zich op deze wijze uit: „ *Hij* (JOANNES) *verklaert,* „ *dat de voorzegde tegenkanter van* CHRIS„ TUS *toen alreeds in de waereld was, alhoe*„ *wel* PAULUS, *uitdrukkelijk, verzekert, dat* „ *hij niet geopenbaerd zou worden voor dat een*

„ *al-*

„ *algemene afval der Christelijke belijders had*
„ *plaats gehad, van de waerheid en het rede-*
„ *lijk geloof van het Euangelie; ene gebeurnis,*
„ *welke niet heeft plaets gehad, voor meer dan*
„ *ene eeuw, na den dood van alle de Aposte-*
„ *len, en welke indedaed* PAULUS *aen* TI-
„ MOTHEUS *schrijft* 1 *Br.* IV: 1., *dat in*
„ *zeker afzijnd tijdperk gebeuren zou, zeggen-*
„ *de, dat dit zijn zou in de laetste tijden, of,*
„ *zo als men beter zou vertaeld hebben, in vol-*
„ *gende of toekomende tijden.*" (38).

Ene en andere aenmerking tot wegneming van deze bedenking zal genoeg zijn:

Vooreerst, het komt in bedenking of beide Schrijvers een en denzelvden Persoon bedoeld hebben. Kon men bewijzen, dat de *Antichrist*, daer JOANNES van spreekt, verschilt van *den mensch der zonde*, van wien PAULUS gewaegt 2 *Thess.* 2: 3 — 12., dan vervalt terstond de gehele zwarigheid. Maer, althans naer mijn oordeel, zijn beide niet onderscheiden. Daeruit volgt niets evenwel ten voordele van EVANSON. JOANNES tekent den *Antichrist* slechts als Leeraer, en geeft zijne dwaelende stellingen op;

(38) T. a. p. bl. 263.

op; maer PAULUS fcbildert hem als een zeer godloos mensch, als een oproermaker, als het hoofd der muitelingen; en fpreekt van hem met betrekking tot zijn invloed op de burgerlijke gefteldheid der Joden. Immers, hij zou, naer de tekening van den *Apostel*, zich kenmerken als een fchender van al wat heilig is, als een verachter van God en den Godsdienst; maer desniettemin, een groot gezach zich aenmatigen, en eisfchen, zijne bevelen als Godlijke voorfchriften te eerbiedigen. De uitbarfting van dit in het geheim werkende oproer, zou eerlang plaets hebben; hij zou te voorfchijn komen, die door allerlei bedriegerijen, en Satanifche verrichtingen zich een aenhang had gemaekt: maer hij zou niet te voorfchijn zijn gekomen, het oproer zou niet zijn uitgebarften, of plotslings zou de Here JESUS CHRISTUS hem en zijn aenhang verdoen. Met een woord, ik denk, dat PAULUS gezien heeft op de Zéloten, die, kort voor *Jerufalems* verwoesting, zo grote opfchudding veroorzaekt, en het Volk door hunne bedriegerijen misleid hebben, maer bij de verwoesting van die ftad zijn omgekomen (39).

Ten

(39) Zedert BENSON in ene bijzondere Verhandeling, gevoegd achter de parafraze van den brief aen de *Thes-*

Ten anderen, EVANSON neemt zonder grond aen, dat de tegenkanter, zo als hij hem noemt, niet geopenbaerd zou worden, voor dat een algemene afval der Christelijke Belijders plaets gehad had. Dit zegt PAULUS niet; maer wel, dat de

Thessalonicensen, die zo donkere plaets, 2 *Thess.* 2: 3—12., niet zonder enige waerschijnlijkheid, van den *Roomschen Paus* heeft verklaerd, is die uitlegging vrij algemeen omhelsd geworden. Ik wil niemand veroordelen, die deze uitlegging volgt; maer ik kan het van mij niet verkrijgen, dezelve te omhelzen. Hoe mag het toch komen, dat de ijverigste voorstanders van die mening het 11 en 12 *vers* met stilzwijgen voorbij gaen? KOPPE heeft gewigtige bedenkingen tegen die uitlegging aengevoerd, die elken onbevooröordeelden van hare ongrondheid overtuigen moeten. Men vergelijke *Excursus* 2. ad h. Epist pag. 112. De verklaring, door hem gegeven van deze plaats, volgends welke PAULUS, (om de *Thessalonicensen*, die de toekomste van CHRISTUS met ongeduld te gemoet zagen, en zich verontrustten, dat die tijd nog lange verschoven mogt worden, tot ene stille verwagting op de wederkomste van JESUS, en der Zaligheid dan te verkrijgen, te leiden,) leert, dat CHRISTUS tegenwoordig onmooglijk kon verschijnen, nadien de voorzeggingen van die grove dwalingen, ondeugden, en andere onheilen, die deze verschijning vooraf moesten gaen, nog niet vermeld waren, deze verklaring zeg ik, waer bij al verder ondersteld is, dat de *Apostel* bijzonder op *Daniel* 11 : 36. het oog heeft gehad, is zeer on-

 aen-

de dag van CHRISTUS niet zou komen, voor dat gebeurd ware, het geen hij verklaert, plaets te zullen hebben, als de mensch der zonde openbaer zou worden.

Eindelijk, als JOANNES, ſprekende van den *An-*

---

aenneemlijk, om dat de grondſlag, waerop ze rust, tegen den inhoud van den brief blijkbaer inloopt. Immers als men 2 *Theſſ.* 2: 2. leest, blijkt, dat zij in zeer grote vrees waren voor die toekomſte van CHRISTUS. De verklaring, door mij gevolgd, is door den geleerden NOESSELT het eerst voorgedraegen, en naer mijn inzien bondig geſtaefd. Men vindt ze in zijne *Opuſcula ad interpret. S. S. Faſci* 2. *Diſſ.* XI. pag. 258. enz. Om over de juistheid van dezelve te oordelen, dient men optemerken, dat deze plaets ene in het oog lopende overéénkomst heeft met de voorzegging van CHRISTUS, die wij vinden *Matth.* 24. *Mark.* 13. en *Luk.* 21. MICHAËLIS, *Anmerk. für Ungelehrte zu ſeinen Ueberſetzung des N. Test.*, is van gevoelen, dat wij hier vinden ene voorzegging, welker vervulling nog aenſtaende is. In die gedachte ſtaet ook STORR, *Diſſ. exegetica in epist.* PAULI *minorum aliquot loca*, *edit. Tubingae* 1792. pag. 33 — 42. De uitlegkundige proef over deze plaets van TYCHSEN, te vinden in de *Nieuwe Vaderl. Bibl. van Wetenſchap*, *Konst en Smaek*, 5 *Deel* 2 *Stuk*, *bl.* 609., genomen uit HENKES *Magazin* 6 B. S. VII. is naer mijn inzien op loutre willekeurige onderſtellingen gebouwd.

Antichrist, getuigt, dat die alrede gekomen was, heeft hij het oog op de voorzegging van den Zaligmaeker, dat vele voor den Mesſias zich uitgeven zouden, voor dat Jeruſalem verwoest werd *Matth.* 24: 18. *Luk.* 21: 8. Dezen tijd noemt JOANNES den laetſten tijd, namentlijk van den Joodſchen Burgerſtaet, en wil, dat zij, aen wien hij ſchreef, uit de verſchijning van die valſche Leeraeren, die voorgaeven, de Mesſias te zijn, en beweerden, dat JESUS die niet was, opmaeken zouden, dat die dagen nu alrede waren aengebroken (40).

Deze zijn de voornaemſte bedenkingen, die, zo veel mij bekend is, door de hedendaegſche Beſtrijders zijn aengehaeld, om te bewijzen, dat de *Apostelen* onderling in hunne Lere verſchilden. OEDER heeft wel getragt, in zijn werk tegen de *Openbaering* gericht, aentetonen, dat daerin leerſtellige dwaelingen zijn, en waerheden ontkend worden, die in de overige Schriften van het N. Verbond geleerd zijn; doch, wij behoeven

(40) Als men omhelst de verklaring van 2 *Theſſ.* 2. door mij gevolgd, vindt men, dat JOANNES ſchoon met PAULUS overéénkomt. De eerſte zag reeds de beginzelen uitbarſten van ſchroomlijk oproer, dat in den laetſten tijd in 't geheim nog maer werkte.

ven ons daermede niet optehouden, vermits hij niet ten oogmerk heeft, tegenſpraek tuſſchen de *Openbaering* en de overige boeken aentewijzen.

§. 27.

Onderzoek en wederlegging van enige algemene bedenkingen, die tegen de overéénſtemming van de H. Schrift in het gemeen zijn gemaekt.

Er is nog overig, dat wij onze aendacht vestigen tot ene en andere bedenking, of redenering, door welke men poogt het gezach der *Apostelen* van JESUS CHRISTUS te verkleinen. Eene eerſte hoofdzwaerigheid, die men ons voorhoudt, wil ik met de woorden van NIEMEYER opgeven: „ *zijn de eige verklaeringen* „ *van* JESUS *in twijſſelagtige gevallen, niet* „ *beſlisſender dan alles; ook beſlisſender dan* „ *de verklaeringen der Apostelen? Zij waren* „ *over alle ſtukken niet altoos het onderling* „ *eens. Zij macken daervan geen geheim.* „ PAULUS *klaegt, dat* PETRUS *niet recht* „ *wandelde naer de waerheid des Euangeliums.* „ PETRUS *klaegt, dat in de brieven van zij-* „ *nen lieven Broeder* PAULUS, *vele dingen zwaer*

„ *zijn,*

„ *zijn, om te verſtaen, die de ongeleerden*
„ *verwarren. Zij noemen hun weten ſtuk-*
„ *werk, noemen hunne Leer ſtukwerk, en*
„ *ſtellen het tegen over het volmaekte. Zou*
„ *ook wel de Discipel zijn boven zijn Mees-*
„ *ter?*" (41).

In deze bedenking is veronderſteld, dat de *Apostelen* meermaelen de Lere van hun Meester tegengeſproken hebben; en dat dit voergeven onwaer is, heb ik bewezen. — PAULUS noemt zijne kennis ſtukwerk 1 *Kor.* 13: 9 — 12.: maer hij oordeelt over dezelve zo uit vergelijking van die volmaekte en volledige kennis, die in de eeuwigheid verkregen zal worden De tegenſtelling, die de *Apostel* maekt tusſchen de gedeeltelijke en volmaekte kennis, heeft gene betrekkingen tot de volgende tijden van het menſchelijk leven op aerde, maer ziet op de eeuwigheid. Zeer te onrecht beſluit men uit zijne woorden, dat hij ſpreekt van wijzer en doorzichtiger mannen, die na hem zouden opſtaen, en alles beter dan hij zouden weten; die beter en

(41) *Briefe an Christliche Religions Lehren, eerſte Sammlung*, bl. 143.

en juister dan hij over de Leer van JESUS oor-delen, en dezelve voordraegen zouden: hoe verre hij van dat begrip is afgeweest, kan ons blijken uit *Gal.* 1: 7, 8, 9, en 1 *Tim.* 6: 3, 5. Wel is waer, PAULUS, en de andere *Apostelen* vermaenen ons, om optewasfen in de kennisfe van den Here JESUS CHRISTUS; maer daermede geven zij alléén te kennen, dat men fteeds de Lere, door hem gepredikt, zal onderzoeken; dat men daernaê ftaen zal, om fteeds juiste, beter begrippen van dezelve zich te maeken, om die beter te beleven: maer hunne mening is het niet geweest, dat wij van hunne Lere afwijken, en menfchelijke invallen in derzelver plaets ftellen zouden.

PETRUS, van PAULUS brieven fprekende, zegt niet, dat ze de ongeleerde verwarren; maer wel, dat de ongeleerde en onvaste menfchen die verdraeiden, verkeerd verftonden, om dat fommige dingen in dezelve moeilijk te begrijpen zijn. De fchuld ligt niet in de Schriften van PAULUS, maer in de menfchen, die, om dat zij het een en ander niet begreepen, dezelve verdraeiden.

De *Apostelen* zijn het eenmaal niet eens geweest over hunne reizen en reisgenoten *Hand.* 15: 36 — 40., dan deze twist kan hier niet worden bijgebragt; over de Lere waren zij het

niet

niet oneens; en het gebeurde met PETRUS, waer PAULUS van spreekt *Gal.* 2: 11 — 14. kan dat niet bewijzen. PETRUS leerde niet, dat de Heidenen de *Mosaïsche* gebruiken moesten in acht nemen, maer gaf alleen een kwaed voorbeeld, waeruit anderen dat gevolg konden afleiden. Hij stond in dat verkeerd begrip, het zij hem als een geboren Jood geöorloofd, als een Jood zich te gedraegen, en bedacht niet de gevolgen, die zulks bij Joden en Heidenen kon en moest hebben. Offchoon PETRUS daerin dwaelde, dat hij meende als een Jood te mogen leven; evenwel vinden wij niet, dat hij ooit geleerd heeft, dat de Heidenen aen de gebruiken der Joden zich onderwerpen moesten. Zijne toegevenheid en inschikkelijkheid ging te ver, hij wilde de Joden behaegen, om te meer ingang bij hun, wien hij voornaementlijk het Euangelie zoude verkondigen, te vinden. PAULUS tegenspraek en bestraffing bragt hem te recht, waerdoor de verdere kwaede gevolgen van zijne te verregaende inschikkelijkheid werden voorgekomen. Zodanig is de toedragt van deze zaek geweest, uit welke men op generlei wijze kan besluiten, dat de *Apostelen* over hunne Leer immer het oneens zijn geweest.

BAHRDT heeft in zijne aenmerkingen tot zijne zogenoemde vertaeling van het N. Verbond,

„ be-

beweerd, „ *dat de Leerlingen van* JESUS *in on-*
„ *derscheidene ordensgraeden verdeeld zijn ge-*
„ *weest. Tot de laegste graed behoorde een*
„ *ieder deugdzaem mensch, die Broeder genaemd*
„ *werd. Tot de twede ordengraed werden*
„ *sommige der Apostelen toegelaeten, die ken-*
„ *nis kregen aen het geheime Plan van hun Heer*
„ *en Meester, en onderricht werden, evenwel*
„ *maer Symbolisch, van de oogmerken en bedoe-*
„ *lingen der orde. Zij moesten zelfs onderzoe-*
„ *ken, nadenken, voor de uitbreiding en ver-*
„ *meerdering van de orde zorgen, ontvongen*
„ *de nodige onderrichting, en de vrijheid om*
„ *zieken te genezen. De Broeders van deze*
„ *ordengraed, heten de afgezonderde. De*
„ *Broeders van de derde en hoogste graed heten*
„ *de volmaekten. Deze werden door de zui-*
„ *vere rede verlicht; en alles, wat in de twede*
„ *en eerste ordengraed Symbolisch en onder*
„ *lusie voorgesteld was, leerden zij in zijne*
„ *eigen gedaente kennen. Zij hadden den sleu-*
„ *tel tot de Symbolische spraek van de twede*
„ *graed, en den morelen zin der gebruikte*
„ *beelden. Deze wisten ook allêén, hoe het*
„ *eigenlijk met den dood van* JESUS, *en zijn*
„ *nieuw leven gesteld was. Maer zeer weinige*
„ *waren doenmaels vatbaer genoeg, om tot*
„ *dien hogen trap van kunde te geraeken.* PE-

„ TRUS

„ TRUS *behoorde tot de twede ordengraed,*
„ PAULUS tot de derde (42).

Een voorgeven, dat zo ongegrond is, verdient niet, dat het weêrlegd wordt. Dat JESUS de stichter van ene zekere geheime orde geweest zou zijn, die zich van enige weinige Personen bediend zou hebben, om zijn plan uittebreiden op de waereld; dat enige der *Apostelen* grondig met de geheimen dier orde bekend zouden geweest zijn en anderen niet; dat even daeruit hun verschil in Leer en Leerwijze afteleiden zou zijn, is ene blote verdichting, voor welke hoegenaemd geen geschiedkundig bewijs voorhanden is. REINHARD heeft bondig dat voorgeven weêrlegd; en wie nog van deszelfs onwaerheid zich overreden moet, kan dezen Schrijver raedplegen (43).

Dit verzinzel heeft ook weinig voorstanders gevonden; evenwel schijnt het aenleiding gegeven

---

(42) *Das neue Testament, oder die neuesten Belehrungen Gottes, durch Jesum und seine Apostel.* Op onderscheide plaetsen, in zijne aenmerkingen, vindt men dit verdichtzel voorgedraegen. Men slae na *not.* 86, 116, 652, 683, 757, 922, 964, 1001, 1007, 1088.

(43) *Versuch über den Plan den der Stiften der Christlichen Religion zum besten der menschen entwarf,* bl. 69. enz. *dritte ausgabe.*

ven te hebben, dat door ſommige is ſtaende gehouden, „ *de leerwijze van de Apostelen, die* „ *onder de Heidenen arbeidden, zij vrijër ge-* „ *weest, dan van hun, die onder de Joden* „ *arbeidden; dat* PAULUS *in den Geest van* „ *het Christendom dieper ingedrongen heeft,* „ *als* PETRUS; *en niemand de bedoeling van* „ JESUS *beter gevat, en ontwikkeld heeft, dan* „ JOANNES."

Ik acht mij van de verplichting ontſlagen hierop iets aentemerken; overmits ik bewezen heb, dat de *Apostelen* in niet een ſtuk der Lere door hun gepredikt, onderling verſchild hebben. — Hunne wijzen van voorſtellen verſchilt; in elks Geſchrift heerscht het eigen, den ſteller kenmerkend karakter: maer dit onderſcheid in de voordragt, kan geenzints begunſtigen de onderſtelling van verſchil in de Leer zelve, of bewijzen, dat de een boven den ander dieper in den geest van het Christendom is ingedrongen. Indien het laetſte zo ware, dan moest men bij de *Apostelen*, naer maete hunne kennis verſchilde, ook ene verſchillende Lere vinden; en hunne begrippen van dezelve moesten dan uit een lopen.

Er is nog maer ene bedenking over, die niet onaengeroerd mag blijven. De bedenking, door den een uitgebreider dan door den andere voorgedraegen, komt in de hoofdzaek hier op neder:

„ *Daer*

„ *Daer geen mensch naeuwkeurig dezelvde ge-*
„ *waerwordingen van een en dezelvde zaek*
„ *heeft, als een ander, moeten ook het oordeel*
„ *van meer menschen over hetzelvde onderwerp*
„ *noodzaeklijk verscheiden zijn. Is het nu naer*
„ *den aert onzer ziele niet mooglijk, dat alle,*
„ *over dingen, die onder de zinnen vallen, een*
„ *overéénstemmend oordeel hebben; dan moet*
„ *dat nog veel meer waer zijn ten aenzien van*
„ *zedelijke waerheden, die door de ondervin-*
„ *ding niet gekend kunnen worden. Hierom*
„ *kan het niet anders, of de Schrijvers van het*
„ *N. V., in geaertheid zo verschillende, moe-*
„ *ten ook in de Lere, die zij predikten, onder-*
„ *ling verschillen.*" (44).

Ter oplossing van deze zwarigheid merk ik het volgende aen:

Vooreerst, de gantsche redenering is ene drogrede: het gevolg behelst meer dan in de voorafgaende stellingen vervat is. Al het geen uit het verschil der gewaerwordingen, en het daer-

(44) Men zal in het aengehaelde werk van STEINBART, in de *vijfde* en *zesde* Afdeling, meermalen het hoofdzaeklijke dezer redenering vinden. Voorts vergelijke men het *derde Stuk* van de *Berichten der nieuwe Hervormers*, bl. 24. en 76.

daeruit voortvloeiend oordeel over dezelvde zaek afgeleid kan worden, is, dat de trap van klaerheid en ſterkte, zo der gewaerwordingen als van het oordeel, bij onderſcheide menſchen verſchilt. De wijze, waerop zij van dezelvde zaek ſpreken, en hun voordragt van dezelve kan verſchillen, en verſchilt menigmael; maer daeruit volgt niet, dat zij elkander omtrent dezelvde zaek moeten tegenſpreken. En, daer men zich altoos verbergt achter de dubbelzinnigheid der betekenis van het woord *verſchillen*, moet men des te behoedzaemer zijn, in het toeſtaen van ene en andere ſtelling, die men voordraegt.

Ten anderen, wij moeten een onderſcheid maeken tusſchen het hoofd-denkbeeld van ene zaek, en de begrippen, die iemand buiten en behalven het hoofd-denkbeeld zich tevens voorſtelt. Het hoofd-begrip bevat de kenmerken, waerdoor ene zaek op zich zelven van alle andere altoos en onveranderlijk onderſcheiden is, en van ons onderſcheiden kan worden. De bijdenkbeelden betreffen de omſtandigheden, die zich iemand buiten en behalven het hoofd-begrip tevens voorſtelt. Ten aenzien der laetſte verſchillen de menſchen meermaelen; maer ten aenzien van het eerſte of hoofd-begrip van ene zaek kunnen zij niet verſchillen, zonder dat de een of de ander in zijn begrip van de zaek dwaele.

Ein-

Eindelijk, het ſtrijdt tegen de ondervinding te beweren, dat onderſcheide menſchen niet éénſtemmig kunnen zijn in het onderwijzen van dezelvde Lere. Van waer komt het, dat een Leeraer van zedelijke waerheden zo kan ſpreken, dat zijn Leerling hem verſtaet, en dezelvde begrippen van de waerheid heeft, die hij daermede verbindt. Indien nu de menſchen tot enerlei zin en gevoelen kunnen komen in Godsdienſtige waerheden, wat het hoofd-begrip aengaet, dan ook hebben de H. Schrijvers dezelvde Lere, die zij van JESUS ontvangen hebben, aen anderen kunnen voordraegen, zonder elkander tegenteſpreken. Wilde men het tegengeſtelde beweren, men zoude tevens moeten vasthouden, dat zij JESUS noch begrepen, noch de leiding van den H. Geest in alle waerheid genoten hebben; maer alsdan is de H. Schrift geen zekere bron van kennis voor ons in den weg der zaligheid (45).

Het

(45) Ik heb gene melding gemaekt van SEMLERS gevoelen, raekende de dobble leerwijze van JESUS en zijne *Apostelen*, de ene geſchikt voor eerstbeginnende, de andere voor meergevorderde; deze is in den aert hetzelvde met de *Disciplina Arcana*, van welke men bij de Kerkvaders melding vindt gemaekt. Men kan niet ontkennen, dat JESUS en zijne *Apostelen* trapsgewijze in hun onderwijs zijn te werk gegaen; en in zo verre be-

 na-

Het gevolg van al het beredeneerde is, dat wij even zo gerust en veilig op het onderwijs der *Apostelen* als op het onderwijs van JESUS kunnen aengaen. Zij zijn onfaelbaere Leeraeren van den Godsdienst, aen wier onderwijs wij ons moeten vasthouden; wier onderwijs wij, zonder ons zelven grootelijks te benadelen, noch kunnen noch mogen verlochenen, of verwerpen, zonder dat wij gelijktijdig JESUS verwerpen. Onze zorge zij dan, het pand, de Lere van JESUS, en de *Apostelen*, onvervalscht te bewaeren, en tot de nakomelingschap voorteplanten. On-

---

nadeelt dit gevoelen geenzins de zaek, die wij voorstaen. Daer dit het onderwerp van deze Verhandeling niet raekt, kan ik er niet bij staen blijven. (Wie lust heeft SEMLERS gevoelen te onderzoeken, kan te recht raeken, behalven in het bovenaengehaelde werk, *bl.* 17-21. in ene Latijnsche Verhandeling onder zijne voorzitting verdedigd door T. T. VOGT 1778, *de discrimine inter σαρκικος en πνευματικος*). Ik zal er alleen bijvoegen, dat SEMLER die stelling veel te ver getrokken, en er een kwalijk gebruik van gemaekt heeft, waervan zijn werk, *Abhandlung von freier Urchansuchung des Canons*, in 4 Delen, de doorslaendste proeven opleveren.

Onze ijver voor de eer en de zaek van onzen Meester zij des te werkzaemer, oprechter en beſtendiger, als de toeleg van velen in onze dagen, het Euangelie ons te ontnemen, of onbruikbaer voor ons te maeken, zo boos maer tevens zo vervoerende is. Nimmer vinden de aenvallen op het Christendom voedzel en ſterkte in onze laeuwheid en onverſchilligheid omtrent de eer van onzen Heer, en van zijne *Apostelen*. Altoos vinde de waerheid in ons haere vrienden en verdedigers; en elk Beſtrijder van ons geloof moet zien, dat wij de uitſpraek van onzen Heer, die eenmael ook onze Richter zijn zal, diep in het hart hebben geprent, die uitſpraek, die het hoog gezach van zijne *Apostelen* bevestigt, en die ik tot een Zinſpreuk van deze Verhandeling gebruik:

Wie u hoort, die hoort mij; en wie u verwerpt, die verwerpt mij.

JESUS CHRISTUS.

BIJLAAGEN,

TER WEDERLEGGING VAN HET GEVOELEN DER GENEN, DIE VOORGEEVEN, DAT DE APOSTELEN IN SOMMIGE WEZENLIJKE STUKKEN VAN DE LEERE HUNNES MEESTERS, AENGAANDE DEN WEG DER ZALIGHEID, ZIJN AFGEWEEKEN, EN SLEGTS HUNNE EIGENE DENKBEELDEN DAAR OMTRENT, WAARIN DE EEN VAN DEN ANDEREN ZELVS VERSCHILDE, VOORGEDRAGEN EN AANGEDRONGEN HEBBEN; ZOO DAT DE LEERE DER APOSTELEN VOOR CHRISTENEN, DIE ALLEEN JESUS VOLGEN, GEEN VERBINDEND GEZAG ZOUDE HEBBEN.

DOOR

JOHANNES HENRICUS REGENBOGEN,

S. S THEOL. DOCT. HIST. ECCL. ET EXEG. BIBL. PROFESSOR ORDINARIUS TE FRANEKER.

AAN WIEN EEN ZILVEREN EEREPRIJS IS TOEGEWEZEN.

BIJLAAGEN,

TER WEDERLEGGING VAN HET GEVOELEN DER GENEN, DIE VOORGEEVEN, DAT DE APOSTELEN IN SOMMIGE WEZENLIJKE STUKKEN VAN DE LEERE HUNNES MEESTERS, AANGAANDE DEN WEG DER ZALIGHEID, ZIJN AFGEWEEKEN, EN SLECHTS HUNNE EIGENE DENKBEELDEN DAAROMTRENT, WAARIN DE EEN VAN DEN ANDEREN ZELVS VERSCHILDE, VOORGEDRAGEN EN AANGEDRONGEN HEBBEN; ZOO DAT DE LEERE DER APOSTELEN VOOR CHRISTENEN, DIE ALLEEN JESUS VOLGEN, GEEN VERBINDEND GEZAG ZOUDE HEBBEN.

INLEIDING.

Geene middelen worden door de nieuwerwetsche Schriftverklaarders onbeproefd gelaten, om ons te berooven van het Goddelijk onderwijs eener openbaring, en de geheele Godsdientsleer afhangelijk te maken van de zoo twijfelagtige en zoo zeer verschillende uitspraken der menschelijke reden. Daar toe behoort ook het gevoelen, 't welk thans zoo veele voorstanders vindt, dat de Apostelen in wezenlijke Stukken van den Zaligmaker en onderling van elkanderen verschil-

len, en dus hunne Leer voor Christenen, die alleen Jesus volgen, geen verbindend gezag kan hebben. — De onfeilbaarheid der Apostelen in de Godsdienstleer wordt openbaar ontkend. Zij zelve erkennen, zegt men, dat hunne Godsdienstige kennis hier op aarde slegts ten deele is, (1 *Cor.* 13: 9 — 12.) dat zij over verscheidene onderwerpen op eene menschelijke wijze met elkanderen streeden, (*Gal.* 2—11.) dat zij verscheidene Tijd-Ideën hadden, en omtrent verscheidene verwagtingen zijn te leur gesteld geworden: dat men dus geenzints kan beweeren, dat de Apostelen, die in het voorstellen van eene en dezelfde zaak zeer dikwils van elkanderen verschilden, hetzelve Goddelijk gezag toekoomt, 't welk Jesus had, ten zij men menschelijke Leerlingen naast den Goddelijken Leeraar wil plaatzen, of tot eene onchristelijke Apostololatrie vervallen (*a*). — 'Er wordt bij deezen wel eene uitstekende voortreffelijkheid aan Jesus als eenen Goddelijken Leeraar boven zijne Apostelen toegekend; maar de voordelen, welke een ernstig en ge-

(*a*) Zie *Neues Theol. Journal van Hanlein und Ammon* 1 *Theil*, *Seite* 462, 463. EKKERMAN, *Theol. Beytrage*, 2 *Band* 1 *Stuk*, *Seite* 180, 27.

gemoedelijk belijder van Jesus Godsdienst daarvan verwagt, worden ras verlooren. De Zaligmaker heeft tog zijne Leer mondeling en schriftelijk voorgedragen, en aan de Apostelen de verbreiding derzelve door mond en geschrift toevertrouwd. Alles wat wij van Jesus Leer en lotgevallen weeten, hebben wij door schriftelijke overlevering van de Apostelen. Indien nu deeze den geest der onfeilbaarheid niet hadden, maar dadelijk gedwaald hebben, het zij in het voordragen van de Leer van Jesus, het zij in het bijvoegen van eigene wanbegrippen, dan wordt het voordeel eener Goddelijke Openbaring, zoo niet geheel verlooren, ten minsten zeer verminderd. De geruststellende zekerheid, die voor het menschelijk hart, dat met liefde tot de waarheid doortrokken is, zoo belangrijk is, wordt dan ten opzigt van veele belangrijke stukken niet ligt verkregen. Integendeel, gestadige vreeze van misleid te worden door de Apostelen, die in het opvatten en voorstellen van de Leer hunnes Meesters zich misschien vergist, of van hunne eigene aangeërfde vooröordeelen daar meê verbonden hebben, moet steeds het gemoed verontrusten. De menschelijke reden is het dan tog, die hier scheiden zal tusschen de eigenlijke Leer van Jesus, en tusschen het verkeerd voorstel van de Apostelen, tusschen Goddelijke open-

baring en menfchelijk bijvoegfel. En, hoe zeer dit de duure pligt blijft van elk Christen, om het waare en Godebetamelijke van de geopenbaarde Leer der genade te toetfen, en te onderzoeken met zijne redelijke verftands-vermogens, wordt hem tog bij deezen den besten leiddraad uit de hand gerukt, en hij zelve overgelaten aan de twijfelagtige uitfpraaken der menfchelijke reden, die bij al haar onderzoek naar waarheid, door alle tijden heen, heeft doen blijken, hoe menigmaal zij door den fchijn bedroogen, door vooröordeelen verbijsterd en door het menfchelijk hart is misleid geworden. — Het is derhalven voor ons van het hoogfte belang om te weeten, waar wij de Apostelen voor te houden hebben.

EERSTE AFDEELING.

Het gevoelen, dat de Apostelen in wezenlijke ftukken van de Leer hunnes Meesters, aangaande den weg der zaligheid, zijn afgeweeken, laat zig geenzints overéénbrengen met het geloof aan eene Goddelijke openbaring in het N. T. Zij, die dat gevoelen willen aanneemen, moeten eene

God-

Goddelijke Openbaaring (zoo als wij die gewoon zijn in eenen eigenlijken zin te nemen (*b*)), ontkennen. Ontkennen zij die, dan willen wij hier met hen niet twisten, maar hen heenwijzen tot die Schriften, welke tegen de Deïsten en Naturalisten geſchreven zijn, tot betoog der waarheid eener Goddelijke Openbaaring; doch dit moeten wij hun dan teffens onder 't oog brengen, dat zij, hoe zeer zij ook den Zaligmaker als Leeraar boven zijne Leerlingen verheffen, hem evenwel dan niet hooger dan een feilbaar menſchelijk Leeraar kunnen beſchouwen, die, zoo zijne Leerlingen van zijne Leer dadelijk zijn afgeweeken, zelfs van het regte ſpoor der waarheid moet hebben kunnen afwijken. Neemen wij integendeel eene Goddelijk Openbaaring aan, en erkennen wij, dat het Opperwezen ons door Jeſus Christus heeft willen laten onderrigten van den weg der zaligheid, om daar door onze onkunde en onzekerheid te gemoet te komen, dan moeten wij veronderſtellen, dat God

(*b*) Want het vroome voorgeven, dat alle waarheid van God koomt, en waar meê veele zoo ſpoedig voor den dag komen, is op zijn best een vroom bedrog, om eenvoudigen te verſchalken, en juist het tegendeel te leeren, dat namenlijk alle waarheid door de menſchelijke reden is uitgevonden.

God dit zal gedaan hebben op eene, voor ons toereikende, en aan zijn liefderijk oogmerk voldoende wijze. Hoe gunſtig men nu ook denken mag over Jeſus als Leeraar der Waarheid, indien zijne Apostelen dadelijk zijn afgeweeken van de Leer hunnes Meesters, dan is het Goddelijk doel niet bereikt geworden. Is de eerſte Prediker der reine waarheid op aarde gezonden, om dwaling, twijffeling, en onzekerheid te verbannen, hoe koomt het dan, dat de Apostelen, die beſtemd waren, om dat Euangelie aan de waereld te prediken, daar in niet eene Goddelijke verlichting genooten? Moest de waerheid aanſtonds door de dwaling misvormd worden? Moest het reine licht aanſtonds met duisternis vermengd worden, eer het zijne ſtraalen ter verlichting had uitgeſchooten? Moest het goede zaad aanſtonds door onkruid verſtikt en belemmerd worden zijne vrugten voort te brengen? Hoe laat zich dit overéénbrengen met het plan van God, die een groot werk op aarde wilde tot ſtand brengen, die de menſchen wilde onderrichten nopens den weg tot Gelukzaligheid? Doet God zijn werk dan ten halve? Is het hem met de verlichting, verbetering, en met de gerustſtelling der menſchen geen volkomen ernst? Of ontbrak het hem aan de magt, om de Apostelen op het ſpoor der waarheid te brengen, gelijk

Je-

Jeſus hetzelve betreden had? De ondervinding van alle tijden heeft doen zien, hoe ſpoedig en ongemerkt de menſchen zich tot allerlei dwalingen laten verleiden. Dan is het de verbijsterende ſchijn der dwaling zelve, die min doorzigtigen wegſleept; dan zijn het zondige driften, die het verſtand verblinden, dan aangeërfde vooröordeelen, dan hoogmoed, zugt tot nieuwigheid, of hardnekkige verkleefdheid aan voorouderlijke begrippen, die den mensch op doolpaden brengen. De ſchranderſte, zoo wel als de minstgeöeffende hebben ſteeds ten dezen opzigt zeer vernederende proeven vertoond van de zwakheid der menſchelijke natuur. — Zoo dra ik nu veronderſtelle, dat de goedertierene God, door medelijden bewoogen, door eene buitengewoone tusſchenkomst zijner Voorzienigheid den jammerlijk verdwaalden mensch, omtrent den weg der zaligheid, omtrent zijne hoogere belangen wilde onderrigten, dan mag en moet ik veronderſtellen, dat God ook gezorgd heeft, dat die waarheden, welke daar toe de naaste betrekking hebben, in genoegzaam licht en zekerheid geplaatst zijn. — Wilden anderen het licht der waarheid niet volgen, maar daar voor hunne oogen ſluiten, en liever in de duisternis blijven, dit was hunne zaak: maar de Apostelen, die naast Jeſus beſtemd waren, om de reine Predikers der

van God geopenbaarde Waarheid te zijn, moesten, als onmiddelijke Afgezanten van God en Jesus, den zuiveren en geopenbaarden wil van God verkondigen, zoo, dat wij ons op hunne uitspraaken volkomen en met gerustftelling kunnen verlaaten; zoo dit niet alzoo is, dan hebben wij in het Nieuwe Testament geene Goddelijke openbaaring. — De Zaligmaker heeft den post van openbaar Leeraar flegts wat langer dan drie jaaren bekleed: en bij het einde van zijne bediening was het doel zijner prediking nog niet bereikt: zijne ondankbaare Landgenooten hadden zijn onderwifs verfmaad. Zelvs zijn Apostelen waren bij zijn vertrek nog vervuld met allerlei Joodfche vooröordeelen, en hadden toen nog geenzints den regten inhoud van zijn Euangelie begreepen. Een geruimen tijd na het vertrek hunnes Meesters hebben zij zijne gehoudene gefprekken, daaden, en lotgevallen opgetekend, en in brieven den inhoud zijner Leer voorgedragen. Indien zij nu niet beftuurd zijn geworden door de bijzondere leiding van den Geest van God, dan kan ik niet begrijpen, hoe de Zaligmaker de prediking zijner Leer, die eene Goddelijke Openbaaring in zich behelzen zou, aan hun kon toevertrouwen. Hadde hij zelvs langer en met vrugt gepredikt, zoo dat, bij zijn heengaan uit deze waereld, zijn Euangelie, door

hem

hem zelvs opgetekend, algemeen aangenomen was, dan kon hij, na dus de gedugte gronden gelegd te hebben voor het Rijk der waarheid en Godzaligheid, aan de Apostelen als gewone Leeraaren de verdere uitbreiding van hetzelve overlaten. Maar daar dit zoo niet is, kon hij, alle omſtandigheden in aanmerking genomen zijnde, geenzints de prediking der zuivere waarheid, die nog niet regt gekend, noch aangenomen was, aan zijne Apostelen toevertrouwen. — Daar wij alles wat wij van Jeſus Leer en Leven weeten, van de Apostelen hebben, wie zal ons nu waarborgen voor hune getrouwheid in hunne verhaalen en voorſtellen? Al veronderſtellen wij dat zij bij opregte liefde tot de waarheid eene ſtipte eerlijkheid gevoegd hebben, kunnen wij ons dan nog wel in zaaken van dat belang genoeg gerust ſtellen, ingevalle zij niet onder een bijzonder toevetzigt der Goddelijke Voorzienigheid geſchreven hebben? — Want, behalven dat het gelukkigſte geheugen ſteeds in veele dingen zich bedriegen kan, zoo weeten wij, dat de Apostelen, bij hunne omwandeling met Jeſus, nog ſteeds hunne Joodſche vooröordeelen mede omdroegen, en zelvs bij hun laatſte verkeer met hem nog niet van dezelve bevrijd waren. Hoe zullen wij nu genoegzaam gerust geſteld worden, dat zij bij het opteekenen van de Redevoeringen en Geſprek-

ſprekken hunnes Meesters, lang na zijn vertrek, niet gedwaald hebben; of door eene geringe verandering of verplaatzing der woorden eene geheel andere mening dan die van Jeſus hebben te boek gebragt? — Kunnen wij genoegzaam zeker zijn, dat zij niet zoms eenige van hunne geliefkoosde begrippen aan die van hnnnen Meester verbonden, of die naar de hunne in het verhaalen wat geplooid hebben? Of zoo de Euangelisten hunne Euangelien hebben ontworpen naar eenige oude Oirkonden, die onder de Apostelen berusteden, hoe weeten wij dat die Oirkonden getrouw genoeg opgeſteld waren?

Voorts blijkt het uit de Euangeliën, dat de Discipelen met hunnen Meester na zijne Opſtanding niet zoo gemeenzaam, als te vooren, verkeerd hebben; zijne bezoeken waren ſchaars en kort, om hen langzamerhand aan zijne afwezigheid te gewennen. Hoe weeten wij nu of de Apostelen van zijne geſchiedenis, op welke het gantſche Christendom gegrondvest is, en van welke zij voor zijne Verhoging zich geen juist denkbeeld konden vormen, naderhand de regte toepasſing gemaakt hebben? Hoe weeten wij nu of zij in 't beöordeelen van hunnnen Meester, van zijn verheven Perſoon, van het oogmerk zijner komst op aarde, de juiste denkbeelden gehad hebben? — Zal men zeggen, de menſchelij-

lijke Rede moet hier beſlisſen, over het een en ander, die moet bepaalen wat, en hoe Jeſus kan geſproken hebben, wat de Apostelen of verkeerd verſtaan, of uit het hunne 'er bijgevoegd hebben; waar de reine waarheid, waár Joodsch vooröordeel, waar *accommodatie*, waar bekleedzel is? Dan geloove ik dat wij, blijkens de ondervinding, ſpoedig weer komen zullen tot verwarring en onzekerheid. Ook zou de Reden hier buiten haare grenzen treden, het is haar werk bij eene geſchrevene Openbaring de egte lering naar de regels der krietiek, en de waare betekenis der woorden, en mening des Schrijvers naar gegronde uitlegregels te bepalen; maar het is geheel buiten haaren kring, om van vooren te willen vastſtellen, wat als Godsdienst-waarheid van God aan de menſchen kan geopenbaard worden: alſchoon hier eenige kenmerken kunnen aangenomen, en bij het beöordeelen eener Goddelijke openbaaring gebruikt worden, zoo zijn die tog geenzints van zulk eenen aart, dat zij bij elke bijzondere leering en in elk bijzonder geval genoegzaame zekerheid geeven, wat al of niet als geopenbaarde waarheid moet erkend en omheld worden.

Zal men zeggen, de Discipelen van Jeſus waren tog, offchoon feilbaar, wel in ſtaat, om ten minſten de hoofdzaak van de Leer hunnes

Mees-

Meesters, de voornaame ſtukken derzelve, op welke het alles aankoomt, voor te dragen; ook hier op kan met grond vrij wat aangemerkt worden; want de ondervinding heeft zoo vaak geleerd, dat de Discipelen gewoonlijk verder gaan dan hun Meester, en de zaaken overdrijven, of buiten haar oogmerk voeren. — Moet ik dit ook van de Apostelen vreezen, hoe zal ik dan in eene zaak van dat belang, als de Godsdienst van Jeſus is, tot genoegzaame zekerheid komen? Het raakt tog den verborgenen Raad Gods tot verlosſing en zaligheid der menſchen: de bekommering die hier uit ontſtaan moet, wordt nog grooter, zoo dra wij in aanmerking neemen de vooröordeelen, die de Discipelen hebben aangekleefd, zoo lang hun Meester bij hun was, en die veroorzaakten dat zij veele voornaame deelen van zijn onderwijs of geheel niet, of ſlegts zeer gebrekkig verſtonden. Ook zijn die dingen, welke van veelen thans voor niets betekenende kleinigheden worden aangezien, van meer belang dan men doorgaans denkt.

TWEEDE AFDEELING.

Het gevoelen van onze tegendenkers loopt regelregt in tegen de beloften, welke onze Zaligmaker voor zijn vertrek aan zijne Apostelen gedaan heeft. Hij belooft hun den H. Geest tot eenen Leeraar, Leidsman en Vertrooster, die zijne plaats bij hun bekleeden zoude. — Die H. Geest zou hun, vooreest, weder indagtig maken, wat Jesus tot hun gesprooken had, op dat daar door volkomen mogt hersteld worden 't geen zij of kwalijk verstaan, of kwalijk onthouden, of misschien geheel vergeeten hadden (*Joh.* 14: 26.). Voorts zou die Geest van God veele zaaken aan de Apostelen leeren, welke de Zaligmaker om wijze redenen niet raadzaam geöordeeld had, aan hun te ontdekken. Hij ging als een verstandig Leeraar trapsgewijze met de onderrigting zijner Discipelen voort; zoo lang zij het eene nog niet begreepen hadden, wilde hij hun het andere, dat daar op gegrond was, niet bekend maaken (*Joh.* 16: 12, 13.) — Die Geest zou altijd bij hun blijven en in hun zijn (*Joh.* 14: 16, 17.) die zou hen in alle waarheid leiden. —

De

De Zaligmaker verzekert hun bij herhaaling, dat zij, voor 't Gerecht getrokken wordende, om zijne Leer en hun Geloof te verdedigen, zich niet te bekommeren hadden, over het geen dan door hun zou moeten voorgedraagen worden, alzoo zij het niet zoo zeer zouden zijn, die dan zouden ſpreeken, maar de H. Geest, die voor hun verantwoorden zou (*Matth.* 10: 19, 20. *Marc.* 13: 11. *Luc.* 12: 11, 12. 21: 14, 15.). Dat Jeſus zijn woord gehouden heeft, wie zal dat betwijffelen, en dat de Apostelen bij het prediken en verdedigen van hunne Leer voor Koningen en Stadhouders den bijſtand des H. Geestes zouden genoten hebben, doch bij het opſtellen hunner Schriften, die het onderwijs voor hunne en volgende tijden, aangaande den weg der zaligheid, in zich behelsden, van de leiding en bijſtand des H. Geestes zouden zijn beroofd geweest, wie zal dit vermoeden? — Het koomt 'er hier maar voornaamentlijk op aan, welke de eigenlijke betekenis zij van 's Zaligmakers beloften, als zij niet bloote klanken zullen zijn, maar ſlegts eenige betekenis zullen hebben, dan ſtaan zij altoos regtſtreeks tegen het gevoelen van hun, die beweeren, dat de Apostelen in voornaame ſtukken van de Leer hunnes Meesters zijn afgeweeken. — De H. Geest kan hier onmogelijk te kennen geeven de Leer van het Euange-

gelie (*b*), om dat hij daar van ſteeds onderſcheiden wordt: hij koomt toch voor als Jeſus plaatsvervanger, die in alle waarheid leiden zou, en het Euangelie dat Jeſus gepredikt had zou indagtig maaken. Of zal men hier de beloften van den Zaligmaker verklaaren uit de zoo menigwerf herhaalde veronderſtelling, dat de Jooden gewoon waren aan den Goddelijken Geest alles, 't geen groot en voortreffelijk geacht werd, toe te ſchrijven, en hier in gevolgd zijn geworden door de Opſtellers des N. Verbonds, die elken gelukkigen inval, elke ontdekking der waarheid op het ſpoor van onderzoek, elke opklaaring en overtuiging van Gods Geest afleiden, zonder op de gewoone middel - oorzaaken bedagt te zijn? Worden de beloften van den Zaligmaker uit deze veronderſtelling verklaard, dan zullen zij het volgende te kennen geeven: de Apostelen, door traagheid des verſtands en door vooröordeelen belemmerd, zullen in het vervolg van tijd, door inſpanning en aanhoudend nadenken tot zuivere begrippen der waarheid komen: door de lotgevallen hunnes Meesters in het verband te beſchouwen,

(*b*) Ut placuit D. SEMLERO *in Paraphraſi ad Joh.* 14: 17. *Part.* 2. *pag.* 91.

wen, zullen zij het eigenlijk oogmerk van Jesus komst op aarde begrijpen; 't geen hun eerst duister was zal naderhand voor hun opklaaren; 't geen hun eerst onbegrijpelijk was, zal naderhand voor hun duidelijk worden: hunne bekrompene aardsgezinde denkbeelden zullen uitgebreid en veredeld worden. Op deze wijze zullen wij dan moeten denken over Jesus toezeggingen. Maar nu vraage ik elken onpartijdigen, of de woorden des Zaligmakers niets meer te kennen geeven? Mogen wij op deze wijze duidelijke en herhaalde uitdrukkingen der H. Schrift van haare kragt berooven? Het zij wij deze beloften meer letterlijk opvatten, het zij wij ze verklaaren uit de evengemelde veronderstelling. Altoos heeft de Zaligmaker, indien zijne Apostelen van zijne Leer zijn afgeweeken, grootelijks misgereekend. Het zij de H. Geest hen in alle waarheid leiden zoude, het zij zij, door eigen nadenken en oeffening, tot de kennis van alle waarheid van het Euangelie zouden geraaken, in beide gevallen heeft de Zaligmaker en zich zelven, en zijne Apostelen bedrogen. En op welke mensch- of zielkundige gronden kon de Zaligmaker zoo stellig en bij herhaaling aan zijne Apostelen verzekeren, dat hun het voorengezegde zou indachtig gemaakt, het nog ontbreekende aangevuld, het nog niet begreepene opgehelderd

derd zoude worden, zoo dat het gemis van hem als Leeraar op die wijze geheel zou vergoed worden? Wij zien toch, dat de Zaligmaker meermaalen redenen vond zich over zijne Discipelen te beklaagen, als onverstandige en traage van harten. In de geschiedenis van het Euangelie vindt men veele proeven van agteloosheid en onopmerkzaamheid der Apostelen, vooral ten opzigt van die dingen, die met hunne zinnelijke denkwijze niet overéénkwamen. Schoon de Zaligmaker hun met ronde woorden zijnen aanstaanden dood, en zijne opstanding voorspeld had, zoo was het tog als of zij dan geene ooren hadden, om te hooren, noch harten, om te verstaan. En hoe duidelijk de Zaligmaker in zijne gesprekken en redevoeringen zich verzettede tegen Joodsche vooröordeelen en wanbegrippen, bleeven evenwel de Discipelen nog steeds aan dezelven maar al te zeer verkleefd, zoo dat het duidelijk bleek, dat de verhevene leeringen van den Zaligmaker op hun gemoed weinig indruk maakten. — Hoe zullen nu de Discipelen, als zoodanige, dat geen door eigen oefening en nadenken verkrijgen, 't geen zij met behulp en onder het genot van het verstandig onderwijs hunnes Goddelijken Meesters niet vatten konden? Op welken grond kan men verwagten, dat de leeringen, die eerst geen invloed hadden op hun

gemoed, en daar door ligt vergeeten werden, zich naderhand met meerder klaarheid aan hunnen geest zouden verlevendigen? Ik bekenne dat Jefus lotgevallen, bijzonder zijne Opftanding en Hemelvaart, uit haaren aart gefchikt waren, om de denkbeelden der Discipelen, nopens het oogmerk van Jefus komst op aarde, en zijn te ftichten Rijk, te verëdelen, uittebreiden, en zich van het zinnelijke te ontdoen. Intusfchen fpreekt het van zelfs, dat zij, die Jefus Opftanding en Hemelvaart voor eene parabel, eene figuurlijke, en in eene verdigte gefchiedenis ingekleede voordragt van Jefus onfterflijkheid houden, deze gevolgtrekking voor de Apostelen uit zijne Opftanding en Hemelvaart niet maaken kunnen. Maar veronderfteld zijnde, dat die gebeurtenisfen dadelijk hebben plaats gehad, en dat bij gevolg de geheele denktrant der Apostelen over Jefus en zijne zaak, uit overweging van die zoo bijzondere lotgevallen hunnes Meesters, zeer veel is verbeterd geworden, dan weten wij nog niet, of zij die gebeurtenisfen uit het regte oogpunt befchouwd, en 'er de juiste toepasfing van gemaakt hebben; en wij blijven ten opzigt der gewigtigfte zaaken in de droevigfte onzekerheid.— De Apostelen, bij voorbeeld, konden uit de Hemelvaart van Christus zeer gemakkelijk leeren, dat Jefus geenzints ten doel gehad heeft een aardsch

Ko-

Koningrijk, maar wel een' Geestelijk en Hemelsch Rijk, een rijk van waarheid en deugd te ſtichten; en dit moest zuiverder en edeler gevoelens in hunnen geest uitſtorten. Maar wij zien ook, dat zij uit de Opſtanding het beſluit trekken, dat hij de Zoon van God, en de beloofde Mesſias is (vergelijk *Rom.* 1: 4. met *Matth.* 26: 63.). Zij zeggen ons dat zijn lijden, dood, opſtanding en hemelvaart van hem als Mesſias door de Propheeten voorſpeld is geworden. Zij beſchouwen in hunne brieven en redevoeringen zijnen dood als eenen zoendood, als de oorzaak onzer regtvaardiging voor God, als de éénige bron van onze zaligheid, Zij plaatzen Jeſus na zijne Hemelvaart op den throon zijnes Vaders, en geeven hem het beſtuur van alle dingen in handen (1 *Cor.* 15.), zij leiden onze aanſtaande opſtanſtanding uit de zijne af, zeggen, dat hij eens zal wederkomen om het openbaar gerigt te houden over leevendigen en dooden. Hebben de Apostelen hier de regte gevolgtrekkingen gemaakt? Neen, zeggen onze tegendenkers: „ Het een en „ ander is ontleend uit de Leer der Jooden aan„ gaande den Mesſias, deze hebben de Apos„ telen overgebragtop hunnen Meester, zijn dood „ werd bij de offerhanden, aan welke de Jooden „ gewoon waren, vergeleeken, zoo ook het „ begrip der Jooden, dat hun Mesſias de dooden

 „ al-

„ alom zou opwekken, over hen een gerigt „ houden, en na Canaän voeren om daar een „ ongeftoord en gelukkig leeven te genieten, „ is door de Apostelen op hunnen Meester over„ gebragt enz." — Hoe is dit alles overééntebrengen met de beloften van den Zaligmaker, waarin hij verklaarde, dat de H. Geest hen zoude leiden in alle waarheid, en hun dat geen, wat zij toen nog niet verftaan konden, naderhand zoude klaar en duidelijk maaken? Want noch eigen nadenken, noch toeneemende vordering in de kennis van Jefus Leer, noch de befchouwing van Jefus leerzaame lotgevallen, noch de verlichting en beftuuring van den H. Geest heeft hun dan op het regte fpoor gebragt. Ja', welk befluit kan ik hier nu anders opmaaken dan dit: dat de Zaligmaker zijne Apostelen zoo wat wijs gemaakt heeft, of hen met fchoone woorden gepaaid, en beloften gedaan, die op generlei wijze zijn vervuld geworden; of dat hij zijne Discipelen niet regt gekend heeft, en voor hunne bekwaamheid in het nadenken en vorderen in de kennis der waarheid te veel gerekend heeft? Hoe beledigend zulke veronderftellingen zijn voor onzen Zaligmaker, ziet elk, en wij laaten dat ter verantwoording van hun, die zulke tegenftrijdige gevoelens ter baan brengen. Dan men werpt ons hier tegen, dat de Leer van

Je-

Jeſus, tot het voordragen van welke hij aan zijne Apostelen de leiding van den H. Geest beloofd heeft, ſlegts deeze twee klaare en ligt bevattelijke grondſtellingen in zich behelsde, te weeten: *Jeſus is de Mesſias*, en *God kan niet door Offerhanden en gebruiken op eene waardige wijze vereerd worden, maar alleen door vroome gezindheden en daaden:* Deeze twee ſtellingen zullen de Hoofdinhoud van Jeſus Leer uitmaaken, bij welke hij de Leer van God, van de Voorzienigheid, van de onſterfelijkheid der ziele, als den Jooden uit het Oude Testament bekend, veronderſtelde (*c*).

Die ſtellingen hadden dan de Apostelen wel begrepen, en waren daarom zeer wel geſchikt de eigenlijke Leer van Jeſus te prediken, ofſchoon zij nog aan Joodſche wanbegrippen verkleefd waren. — Is deeze, mag ik vraagen, de Hoofdinhoud van de Leer van Jeſus? Heeft die anders niets bijzonders? En hier van moet dan volgens het gevoelen van den Heer ECKERMAN de eerſte ſtelling eigenlijk ook nog afgetrokken worden. — Want Jeſus heeft de benaming van Mes-

(*c*) ECKERMAN, *Theol. Beyt.* 2 *Band. S.* 180, 181. en 214.

Mesfias in eenen geheel anderen zin, als waarin die bij de Propheeten en bij het Volk werd opgevat, op zich toegepast, om daar door voor het Volk nuttig te worden.

Die ftelling is dus geene eigenlijke waarheid, maar eene benaaming, een tijtel, een kunstmiddel. Wat de tweede ftelling aanbetreft, de Joodfche Propheeten hebben reeds kragtig geijverd tegen het misbruik van Offerhanden en plegtigheden, tegen het overdreeven gewigt, het welk, ten koste van zedelijke verbetering, daaraan gehegt werd, en het belang van vroome gezindheden en daaden getoond, boven gebruiken. Ook heeft Jefus niet alle gebruiken onbepaald veröordeeld, als konde God daar door niet op eene waardige wijze vereërd worden; want hij heeft zelvs twee nieuwe ingefteld, den Doop en het Avondmaal. — Wat blijft 'er dan nu over van de Leer van Jefus? En moest daar toe Gods Zoon in de waereld komen? Moest hij daar toe een voorlooper hebben? Moest daar toe zijne komst door Engelen bekend gemaakt worden? Moest hij daar toe bitter lijden, zulk eenen fmertelijken dood fterven, opftaan, en ten Hemel vaaren? moest hij daar toe zoo veele wonderwerken doen? — Heeft Jefus dan niets geleerd van de verhevene waarheid zijner natuur, van zijne betrekking tot den Vader, van zijne be-

beſtemming als Verlosſer, om zijn leeven te geeven tot een randſoen voor veelen? Heeft hij niet het leeven en de onverderfelijkheid aan 't licht gebragt, en zich zelven bekend gemaakt als de oorzaak van het leeven en de opſtanding? Heeft hij niet bij herhaaling geleerd, dat hij weder komen zal om leevendigen en dooden te oordeelen in een algemeen waereld-gerigt enz.? En indien de Apostelen die twee Hoofdwaarheden genoeg begrepen hadden, zoo dat Jeſus hun nu de prediking zijner Leer veilig kon toevertrouwen, hoe kon de Heiland dan tot hun zeggen: Ik hebbe u nog veele dingen te zeggen, doch gij kunt die nu niet dragen, maar, wanneer die zal gekomen zijn, de Geest der Waarheid, die zal u in alle waerheid leiden? Toont Jeſus hier niet duidelijk, dat 'er toen aan de Apostelen nog veel ontbrak? En zoo zij toen de Hoofdwaarheden van 't Christendom al begrepen, is de belofte van den H. Geest dan wel iets anders, dan eene ſpeeling met woorden, even als Jeſus met het woord Mesſias zal geſpeeld hebben, het op zich toepasſende in zulk eene betekenis, zoo als bij voorbeeld een JOHANNES de Dooper, en PAULUS het ook op zich konden toegepast hebben? Behalven dat het blijkt uit het Euangelie, dat de Apostelen, bij Jeſus omwandeling, zijn Mesſiasſchap niet begrepen,

zij verbonden daar meê de Joodsche Volksbegrippen, en volgens den Heer ECKERMAN hebben zij ook naderhand die daar meë verbonden, toen zij eene wederkomst van Christus, een Opstanding der dooden, en een Oordeel leerden: hoe kan men nu zeggen de Apostelen waren bevoegd om Jesus Euangelie te prediken, nu zij erkenden, *Jesus is de Messias*, terwijl zij die Hoofdwaarheid geheel niet verstonden, en nooit zullen verstaan hebben, maar geheel getrokken hebben buiten het oogmerk van Jesus? — Is het dan Jesus om het even wat zijne Gezanten prediken? Of is de prediking der waarheid loutere kwakzalverij? En heeft de aanprijzing van de pligten jegens God en den Naasten (want anders blijft 'er niets over) die door God zelve in het hart des menschen zijn ingedrukt, zulke kunstmiddelen, zulk een omslag, zulke valsche bekleedzelen nodig? Men zegt, zij hadden de gewoone Joodsche denkbeelden van Messias nodig, om moed te hebben bij opöffering en vervolging (*d*), maar juist de Leer van Messias beberokkende hun vervolging. Waarom zweegen zij daar niet van, en leerden in het algemeen deugd

---

(*d*) ECKERM. l. c. 213.

deugd en goede zeden, dan zouden zij geen vervolging te vreezen gehad hebben?

Wat de tweede Hoofdwaarheid aanbetreft, gesteld dat de Apostelen bij het vertrek hunnes Meesters in 't algemeen zich overtuigd hielden, dat God niet door Offerhanden en gebruiken maar door vroome gezindheden en daaden op eene waardige wijze veréërd wordt, waren zij dan al geschikt om de predikers van Jesus Leer te worden? Zulk eene algemeene en onbepaalde stelling, zonder nadere toepassing is geenzints voldoende. Hoe ver loopen de gedagten der menschen uit elkanderen omtrent ware vroomheid? — Het geen deze vroomheid noemt, is bij geenen dweperij. — De een sluit alle vroomheid in het hart op, en bepaalt die binnen den naauwen kring van Godsdienstige aandagt en overdenking, de ander roemt menschenliefde en grootmoedigheid, en weet van geene andere vroome gezindheden. Hoe zeer liepen ten allen tijd de begrippen der menschen uit een omtrent die dingen waar meê zij God meenden te veréëren? Hoe kon de Zaligmaker nu verwagten, dat zijne Apostelen in de nadere uitbreiding en toepassing van die grondwaarheid steeds op het regte spoor zouden blijven? Wie kon hem waarborgen, dat zij (die ook meest uit de schoolen der Esseën zullen zijn voortgekomen) die vroomheid

heid niet zouden misvormen door bijgeloovige dweperij, door niets waardige Monnike-deugd. Het is waar, Jefus had hun door Leer en Voorbeeld getoond, waarin waare vroomheid en echte deugd beftond; maar hadden de Apostelen altoos opene harten voor dat onderwijs? Meenden zij niet vroom te zijn, toen zij wilden bidden om vuur uit den Hemel over de Samaritaanen? *Luc.* 9: 54. Zie ook *Matth.* 19: 13. 26: 7, 8. *Luc.* 22: 24. en 55. Daar nu de Leer van Jefus zich zigtbaar veel wijder uitftrekt dan die twee opgegeevene Hoofdftukken; en de Apostelen, die zelvs bij zijne omwandeling nog niet eens volkomen gevat hadden, blijkt het, hoe valsch de veronderftelling is, dat zij toen gefchikt waren om de predikers te zijn van Jefus reine Leer, terwijl teffens die veronderftelling regelregt inloopt tegen de beloften, welke Jefus hun gedaan had.

Ook kan ik niet begrijpen, hoe men zeggen kan, dat de Apostelen bij het vertrek hunnes Meesters die twee Hoofdzaaken gevat hadden, en nu gefchikte predikers zijner Leer waren, daar men teffens beweert: dat een PETRUS nog naderhand zal overtuigd geweest zijn, en geleerd hebben, dat de Heidenen Jooden moesten worden, en de Joodfche wet onderhouden, zouden zij belijders van de Leer van Jefus worden. Zie

ECK-

ECKERMAN §. 180. Welk eene tegenstrijdigheid? Zij zullen overtuigd geweest zijn, dat men door offerhanden, plegtigheden en gebruiken God niet verëeren kon op eene waardige wijze, en zij zullen teffens geleerd hebben, dat een Heiden een Jood moest worden, om een Christe zijn.

Behalven deeze beloften, welke de Zaligmaker aan zijne Apostelen doet, komen 'er nog veele andere uitdrukkelijke plaatzen voor, in welke de Heiland zijne Discipelen hetzelfde gezag toekent, waar meê hij als Leeraar der waarheid bekleed was: zoo zegt Jesus tot hun, toen hij hen uitzondt, om te prediken de komst van het Koningrijk der Hemelen. *Die u ontvangt, ontvangt mij*, *Matth.* 10: 40. Insgelijks *Joh.* 13: 20. *Zoo ik iemand zende, wie dien ontvangt, die ontvangt mij* (*e*). Dat dit ontvangen zoo veel te kennen geeft als het geloovig omhelzen van hunne Leer lijdt geen twijffel: het woord δεχεσθαι heeft op meer plaatsen die betekenis, en, het zij dat het tot hunne Persoonen, het zij tot hun onderwijs betrekkelijk gemaakt wordt, dat koomt op hetzelvde uit, want 'er wordt

(*e*) Zie ook *Matth.* 18: 5. *Marc.* 9: 37.

wordt van de Apostelen als Predikers gesproken. Zoo leezen wij *Joh.* 4: 45. *als hij dan in Galilea kwam ontvingen hem de Galileërs*, gezien hebbende alle de *dingen*, *die hij te Jeruſalem op het Feest gedaan hadde.* Het geen door den Heer SEMLER dus omſchreeven wordt: In Galilaeam *poſtquam adveniſſet*, *juſtam auctoritatem inbuerunt Galilei*, *doctoremque jam admiſerunt lubenter: quia viderant omnia &c.* Uit de aangehaalde plaatſen blijkt ons duidelijk, dat de Heiland zijne Discipelen niet ſlegts aanſtelt tot Gezanten en Predikers zijner Leer in zijnen naam, maar dat hij wil, dat zij met hetzelvde gezag zouden bekleed zijn, waar meê hij bekleed was, dat zij zoo wel met geloof moesten vereerd worden, als hij zulks verdiende en dat bij gevolg het aanneemen en geloovig omhelzen van de Leer hunner prediking, hetzelve was als het omhelzen van de Leer van Jeſus. Nimmer kon de Zaligmaker dus tot zijne Apostelen ſpreeken, nimmer kon hij hen als zijne Plaatsbekleeders op aarde beſchouwen, die zijn begonnen werk bij zijne afwezigheid zouden voortzetten, nimmer kon hij dat geen wat zij leerden, reekenen als van hem zelve geleerd, ten zij hij zeker wist, dat zij in het voordraagen van zijn onderwijs getrouw en onfeilbaar zouden zijn. Dan eerst kan Jeſus zeggen, dat zij, die de

Leer

Leer van zijne getrouwe Gezanten aanneemen, zijne Leer aanneemen. Elk ziet ligt, dat het gevoelen van hun die, voorwenden, dat de Leer der Apostelen voor Christenen niet dat verbindend gezag hebbe, 't welk de Leer van Jesus heeft, regelregt aanloopt tegen de uitdrukkelijke betuiging van onzen Heiland. Men zou hier op kunnen aanmerken, dat, toen de Zaligmaker zijne Apostelen aldus met zijn gezag bekleedde, en hen uitzond om te prediken, deeze nog geenzints gezuiverde volleedige begrippen hadden: en dat hij ook tot de zeventig Discipelen, die geenzints met een gelijk gezag aan dat der Apostelen bekleed waren, zeide, *wie u hoort*, *die hoort mij*, en *wie u verwerpt*, *die verwerpt mij*, *Luc.* 10: 16. – Geenzints hadden de Apostelen, bij het waarneemen van hun eerste gezantschap door de steden van Judea, gezuiverde en volledige begrippen van de Leer hunnes Meesters, maar zij hadden toen ook geenzints de bestemming om die voortedragen: hunne boodschap was alleen deeze: *Het Koningrijk der Hemelen is nabij gekomen*, dit wordt ook wel genoemd de verkondiging van het Euangelie, schoon het zigtbaar niet meer in zich bevattede, dan het voorstel van die eene waarheid, de komst naamelijk van de bedeeling der genade. En die waarheid moesten zij door wonderen bevestigen,

Matth.

Matth. 10: 7, 8. *Luc.* 10: 9. Om daar door de gemoederen optewekken, en voorteberei-den tot het aanneemen van het Euangelie, 't welk in het vervolg ftond gepredikt te worden, zelfs de eerfte waarheid van het Euangelie, dat Jefus de Christus is, moest niet door hun gepredikt worden. De Zaligmaker verbood dit aan hun zeer uitdrukkelijk, *Luc.* 9: 21. *Matth.* 16: 20. De zending der zeventig Discipelen was op de-zelfde wijze bepaald, en had hetzelve doel, als die der twaalf Apostelen, en zij fchijnen, na dat hunne zending afgeloopen was, opgehouden te hebben, een bijzonder gezelfchap te zijn. — Daar nu de Zaligmaker aan zijne Apostelen en Discipelen zulk eenen eenvoudigen last gegeeven had, zoo dat zij niets anders te prediken hadden bij hunne eerfte zending, dan dit: *het Koning-rijke der Hemelen is nabij gekomen*, of *de lang verwagte bedeeling der Genade ftaat nu geopend te worden*, konde hij allezints verwagten, dat zij aan deezen last zouden getrouw zijn. De pre-diking zijner Leer was hun toen nog geenzints te betrouwen, maar het voorftel van die eene waarheid, met de uitdrukkelijke woorden van hunnen Meester was iets, waarin zij zich niet vergrijpen konden. Liefde tot hunnen Meester en zijne zaak kon hier voor genoeg waarborgen: en de werking van den Heiligen Geest, die hunne

hunne prediking door wonderen zou bevestigen, veronderſteld, dat zij hun voorſtel getrouw zouden doen. Intusſchen blijkt uit de Redeneering van den Heiland tot zijne Apostelen *Matth.* 10: 17 – 39, dat hij hen teffens aanſtelt om na zijn dood zijne Leere voortedraagen, en zijne Plaatsbekleeders op aarde te zijn: en daar op laat hij volgen: *vs* 40. *Die u ontvangt ontvangt mij;* met opzigt tot het geen aan de Apostelen geſchieden zoude na zijn vertrek, kon de Zaligmaker zoo ſpreeken. Hij wist, dat eerlang hunne begrippen zouden gereinigd en meer volmaakt worden; dat de H. Geest hen zou leiden in alle waarheid; dat zij zouden aangedaan worden met kragt uit de hoogte. In die zekere verwagting alleen kon de Zaligmaker de volledige ontwikkeling van zijn Euangelie na zijnen dood aan hun toevertrouwen, en hunne Leer voor zijne Leer, het ontvangen van hun voor het ontvangen van hemzelven verklaaren. Verder beroepen wij ons nog op eene andere plaats, die wel eerst bijzonder op PETRUS, maar vervolgens ook op de andere Apostelen haare betrekking heeft: *Ik zal u geeven de Sleutelen van het Koningrijk der Hemelen, en zoo wat gij zult binden op de Aarde zal in de Hemelen gebonden zijn: en wat gij ontbinden zult op de Aarde zal in de Hemelen ontbonden zijn*, *Matth.* 16: 19. Het geen de

Heiland hier in het enkelvoudige tot PETRUS zegt, herhaalt hij vervolgens in het meervoudige aan alle de Apostelen, *Matth.* 18: 18. Dat wij hier door *Binden* en *Ontbinden*, volgens het Joodfche Spraak-gebruik, moeten verftaan *verbieden* en *toeftaan*, fchijnt ons toe waarfchijnelijk te zijn (*f*). En dat wij deezen grondregel niet op Perfoonen, maar op zaaken kunnen toepasfen, blijkt uit de onzijdige woorden ὃ en ὅσα, die in de beide plaatzen voorkomen. De meening des Zaligmakers is deeze: wat gij op Aarde verbieden zult, zal ook in den Hemel verboden zijn; wat gij op Aarde zult toeftaan, zal ook toegeftaan worden in den Hemel: uwe befluiten en goedkeuringen zullen in den Hemel bekragtigd worden. Het blijkt duidelijk uit het verband van de eerfte plaats, dat de woorden van den Zaligmaker haar opzigt hebben op het geen PETRUS verrigten zoude tot ftigting en uitbreiding van het Rijk der waarheid. — PETRUS had namenlijk die belijdenis afgelegd, dat Jefus de Christus was, de Zoon des leevendigen Gods; — hier op beloofde Jefus hem de fleu-

te-

(*f*) Vide LIGHTFOOT, *in horis Hebr. ad Matth.* 16: 19.

telen van het Koningrijk der Hemelen te zullen geeven, dat is te zeggen de volmagt om, door de prediking van het Euangelie aan Jooden en Heidenen, den toegang tot het Rijk van den Mesſias te openen, en hen als onderdaanen van dat Rijk aanteneemen. Gelijk ook inderdaad PETRUS de eerſte was, die aan Jooden en Heidenen het Euangelie verkondigde. *Hand.* 2: 10, 11. en daar door den toegang tot dat Rijk opende. Hier op nu laat de Zaligmaker die verzekering volgen, dat zijne uitſpraaken, beſluiten geboden en verboden, bij God in den Hemel zouden gelden. Heeft dit nu niet, indien wij op het verband moeten agt geeven, zijne duidelijke betrekking op de ſtigting van het Christendom door de prediking van het Euangelie? En hoe kon de Zaligmaker dan ooit aan PETRUS zulk eene verzekering doen, dan alleen met opzigt tot de gaave der onfeilbaarheid, en tot eene bijzondere leiding en beſtuuring van den H. Geest? En indien dat geen wat hij leerde, bij de ſtigting van het Rijk der Waarheid en Godzaligheid, in den Hemel zou bekragtigd worden, en bij God gelden, hoe kunnen wij dan zeggen dat zijne Voorſchriften voor de menſchen op Aarde geen verbindend gezag hebben?

In de andere plaats *Matth.* 18: 18. komen de woorden in een ander verband voor, en hebben

aldaar ook eenen anderen zin: daar worden zij gebezigd van het uitöeffenen van *Kerkelijke Tugt*, van het uitſluiten uit de gemeente, van onboetvaerdige en hardnekkige Zondaaren, die ergernis verwekken door hun losbandig gedrag. Intusſchen kunnen wij hier uit geenzints afleiden, dat Jeſus woorden ook bij *Matth.* 16: 19. die zelfde beteekenis zouden hebben. Zij behelzen toch openbaar eenen *grondregel* in zich, welkers beteekenis moet bepaald worden, naar de toepasſing die 'er van gemaakt wordt en naar het verband waar in dezelve voorkomt. Nu is het onbetwistbaar, dat in de eerſte plaats van de ſtigting van Jeſus Koningrijk door de Prediking van het Euangelie, en in de andere van de uitſluiting van onboetvaardigen uit de gemeenſchap der Heiligen geſprooken wordt. Voor het verbindend gezag van de Apostelen beroepen wij ons verder op eene beloſte, welke de Zaligmaker na zijne Opſtanding aan zijne Apostelen doet, *Joh.* 20: 23. *Zoo gij iemands zonden vergeeft dien worden ze vergeeven, zoo gij iemands zonden houdt, dien zijn ze gehouden:* Oude en latere Schriftuitleggers hebben deeze plaats willen verklaaren uit *Matth.* 18: 18., maar op eene niet beweezene veronderſtelling: want en de woorden, en de gelegenheid, en het verband verſchillen even zeer. Hier zegt Jeſus: dat, gelijko-

kerwijs de Vader hen gezonden had om het Rijk van Waarheid en Godzaligheid te ftigten, hij ook zijne Apostelen zond: *vers* 21. hij bemoedigt hen door de belofte van den Heiligen Geest; die hen, in die bediening van het uitterfte gewigt, onderfteunen moest, *vers* 22. (*g*). Hoe kan men nu de woorden van *vs.* 23. verftaan van het uitöeffenen van de Kerkelijke Tugt, waar de Zaligmaker niets van gefprooken had? Te meer daar de uitdrukkingen *zonden vergeeven* en *zonden houden* met de uitdrukking van *binden* en *ontbinden* niets gemeens heeft; andere (*h*) hebben de plaats in dezen zin opgevat, gij zijt reeds zoo ver gevorderd in uwe kundigheden, en in uwe menfchenkennis, dat gij u kunt overtuigd houden, dat dien de zonden vergeeven zijn, dien gij waardig keurt de verzekering daar van te geeven, en dat de zonden van dien onvergeeflijk zijn, bij wien gij ze voor onvergeeflijk houdt: wen wij de Apostelen, boven andere gewoone Leeraaren van het Euangelie, geen bijzonder voorregt in het onderfcheiden der Geesten, in het

(*g*) Vid. *Annotationes Hammondi ad hunc loc.*

(*h*) Bij voorbeeld, BERGEN, *Moralifche einleitung in das N. T. tweede Theil.*

het beöordeelen der gemoedsgeſtalte van menſchen, willen toekennen, dan moet ik betuigen, volſtrekt niet te kunnen begrijpen, hoe zij het regt, van perſoneel de zonden te vergeeven, konden bezitten en uitoeffenen. Al denken wij nog zoo gunſtig over de reinheid van hunne Godsdienſtige begrippen, en de juistheid hunner menſchenkennis, dan kunnen wij tog aan een Apostel, als gewoon Leeraar beſchouwd, niet die diepe en onfeilbaare menſchenkennis toeſchrijven, door welke hij den zedelijken toeſtand van elk mensch zoo volkomen kan boöordeelen, dat hij buiten gevaar is, daar in mis te tasten. Elk die weet, hoe bezwaarlijk het is, de geheime beginzels en drijfveeren, die de zedelijke waarde der menſchelijke daaden bepaalen, te kennen, hoe veel wij voor deugd houden, 't geen menigwerf een vernis derzelve is, daar veele dikwerf geheel iets anders zijn, dan zij ſchijnen te zijn, zal ons dit ras toeſtemmen. Neemen zij hier de voorlichting en den bijſtand van den H. Geest aan, welke de Zaligmaker uitdrukkelijk aan de zijnen belooft, en waarop hij onmiddelijk het regt van de zonden te vergeeven laat volgen, dan is alle zwaarigheid verdweenen; maar dan zal men ons ook deeze gevolgtrekking niet weigeren, dat zij, die in de onderſcheiding der menſchelijke Characters de verlich-

lichting van den H. Geest genooten, ook daar van niet zullen verstooken zijn geweest bij den voordragt hunner Leer.

Maar gesteld eens dat de Apostelen hier als Euangelie-Predikers aangesteld worden, met last om in het algemeen zekere Godebehaaglijke gevoelens en daaden voortedraagen, en de bezitters en uitöeffenaars derzelve in den naam van Jesus, van de vergeeving hunner zonden te verzekeren, en te verklaaren, dát dezulke die daar van nog ontbloot waren geene vergeeving te verwagten hadden. In deze veronderstelling zijn de woorden van den Zaligmaker eene nadere verklaaring van het bevel (*Marc.* 16: 15.) om allen het Euangelium, dat is de Leer der genade en van de vergeeving der zonden te prediken. Maar hoe ligt konden zig hier de Apostelen vergrijpen, indien die niet eigenlijk het onderwijs van den H. Geest genoten? Denk hier eens aan de gelijkenis van den Pharizeër en den Tollenaar: de eerste had door den schijn der deugd aller oogen verblind, was de Afgod der Natie, een Heilige van den eersten rang naar het gevoelen der Jooden; de laatste werd voor een openbaaren godloozen gehouden, van God veragt, van de menschen gevloekt; evenwel verklaart de Zaligmaker, dat de Tollenaar geregtvaerdigd werd bij God, dat is vergeeving der zonden ontving,

en de Pharizeër niet (*i*). De Heiland liet zig niet gelijk zijne Landgenooten door den schijn bedriegen, hij wist wat in den mensch was, en kende de gevoelens en daaden, welke de mensch bezitten en uitöoeffenen moest, zouden zijne zonden bij God vergeeving vinden. De Apostelen hadden, dit bekennen wij, hier omtrent het onderwijs van Jesus genooten, maar kon de Zaligmaker van de Apostelen, indien zij vervolgens op zig zelven moesten staan, zoo stellig verzekeren, dat die geene, wier zonden zij voor vergeeven zouden verklaaren, inderdaad altoos vergeeving bij God zouden erlangen? Zij hadden tog meer te zeggen, dan alleen dit: de deugd maakt bij God aangenaam, de ondeugd maakt ons veragtelijk bij God; dit leert reeds een ieders geweten. De Leer der Genade, dat is, de Leer van de vergeeving der Zonden maakt het wezenlijke een meest Characteristike van het Euangelie uit. Het maakt een der wezenlijkste deelen van het Euangelisch onderwijs uit, te bepaalen, wie vergeeving der zonden erlangt, en op welken grond. Nu weeten wij, dat 'er bij-

(*i*) *Luc.* 18: 14. Elk, die iets van den aart der Hebreeuwsche taal kent, weet dat die vergelijking de kragt van eene ontkenning heeft.

bijzonder in de dagen van Jeſus en de Apostelen, ten opzigt van de verkrijging van vergiffenis en regtvaerdigheid bij God, een groot gewigt gehegt werd aan waarneemingen, aan inzettingen, aan plegtigheden en voorregten. En hoe natuurlijk was het, dat ook de Apostelen, opgevoed in de Joodſche Kerk, verkleefd aan de voorregten, welke God, in de onderſcheiding van andere Volkeren, aan de Jooden geſchonken had, eenigzints vooringenoomen waren met die dingen? Hoe ligt was het mogelijk, dat zij, door Jeſus beter onderrigt zijnde, evenwel naderhand bij de afwezigheid hunnes Meesters door de ſterke tegenſpraak der Jooden, door de weêr opkomende ſtem van oude vooröordeelen, aan het wankelen gebragt wierden, en de betere begrippen, door Jeſus medegedeeld, door hunne inmengzelen weder bedierven? Althans Jeſus, die de zwakheid en omſtandigheid kende zoo wel van het verſtand als van het hart zijner Discipelen, konde op geenen grond verzekeren, dat dien geenen, wien zijne Apostelen in hunne bediening de zonden vergaven, dezelve dadelijk zonden vergeeven zijn, ten zij Jeſus wist dat zij de eigenlijke Leer der vergeeving, en de grond derzelve voor altoos wel vatteden, en onwankelbaar aankleeven zouden: dit nu kon Jeſus nimmer weeten, ten zij op dien grond, dat zij door

 het

het onderwijs en bijstand des H. Geestes voor dwalingen daar omtrent zouden beveiligd blijven: — en in dat geval zal men aan de overéénstemming van hunne Leer met die van Jesus geenzints twijffelen.

Geeven wij nu eindelijk agt op 't geen de Apostelen dadelijk geleerd hebben ten opzigt van de vergeeving der zonden, dan zien wij, dat zij den grond der vergeeving niet stellen in de gehoorzaamheid aan Gods wet, als waar door wij het voorgaand wangedrag, of de overige gebreken bij God konden vergoeden en uitwisschen, maar in Gods genade, gegrond op de verlossing van Jesus Christus tot betooning van Gods Rechtvaerdigheid (*Rom.* 3: 24, 27. *Hand.* 13: 38, 39.). Dit nu is ongetwijffeld een van die stukken, in welke en om welke men het gezag van de Apostelen niet wil laaten gelden. Indien dan evenwel Jesus stellig verzekert, dat het gezag der Apostelen bijzonder in deezen gelden zal, dan zullen zij, die het gezag der Apostelen verwerpen, noodzaakelijk ook dat van Jesus moeten verwerpen, indien zij zich zelven willen gelijk blijven.

DER-

DERDE AFDEELING.

Voor het verbindend gezag van de Leer der Apostelen beroepen wij ons op zulke plaatſen uit hunne brieven, in welke zij hunne Leer aan eene Goddelijke ingeeving toeſchrijven, en voor dezelfde houden met de Leer van Jeſus. Allerduidelijkst zijn hier de woorden van den Apostel PAULUS, *Gal.* 1: 11, 12. *Maar ik maake u bekend, Broeders! dat het Euangelium, 't welk van mij verkondigd is, niet is naar den mensch, want ik hebbe ook hetzelve niet van een mensch ontvangen, noch geleerd, maar door de openbaaring van Jeſus Christus.* Heeft PAULUS zijne Leer van Jeſus Christus ontvangen, wie kan dan aan haar verbindend gezag twijffelen, of aan haare overéénkomst met de Leer van Jeſus? Intusſchen heeft men deze plaats, die zoo duidelijk, zoo overtuigend ſpreekt, het ſchandelijkſte geweld aangedaan. Een der Duitſche Uitleggers zegt (*k*). „ De „ on-

(*k*) Zie *Exegetisch Handbuch des Neuw Testaments, Stuk* 9.

„ ontegenzeggelijke waare zin is deze: dat
„ PAULUS over de Leer van Jefus, die hem
„ reeds voor zijne bekeering bekend geweest is,
„ zelfs nagedagt, en door vergelijking van die
„ Leerftukken met elkanderen haaren waaren zin
„ gevonden hebbe, en op deeze wijze, na zijne
„ bekeering met regt hebbe kunnen zeggen, dat
„ hij van Jefus onderricht zij geworden." Kan iemand met meer drieste onbefcheidenheid de duidelijke meening van den Apostel tegenfpreeken? Ik beroep mij op het gevoel van elken vriend der waarheid. — Het is openbaar valsch, dat de Leer van Jefus aan PAULUS reeds voor zijne bekeering bekend was: het is volftrekt willekeurig het woord ἀποκαλυψις door *nadenken* te vertaalen: want gefteld eens, doch geenzints toegeftaan, dat dat woord *Hoofd*. 2: 2. door eene *overlegging* kan vertaald worden, dan voegt zich hier zulks geenzints, voornaamelijk om dat 'er de woorden *Jefus Christus* bijftaan. Ook is het openbaar valsch, dat PAULUS met regt zeggen kon, dat hij dat geen, wat de vrugt zijner overdenkingen en overleggingen was, van Christus had ontvangen. Dit kon ook den Apostel naar zijn doel geenzints te pas komen. Hij wilde tog zijn Apoftolisch gezag verdedigen tegen zulke Leeraars, die een geheel ftrijdig Euangelie predikten: hoe weinig en niets beduidend

dend was het tegen dezen ter wederlegging aantevoeren: „ Ik heb over het Euangelie van Je-
„ ſus nagedagt, en dat nadenken is zoo goed als
„ ware ik van Jeſus zelfs onderrigt geworden?"
Wie durft den verſtandigen Apostel zulk eene verdediging in den mond leggen, over welke elk tegenſtander hem moest uitlagchen? Het is ook de ongerijmdheid zelve, hier door *Jeſus Christus* zijne Leer te verſtaan, hoewel op ſommige plaatzen zulks geſchieden kan, want hier wordt doorgaans het Euangelie van Jeſus Perſoon zorgvuldig onderſcheiden, en op deze plaats word Jeſus tegen de menſchen overgeſteld; en het is niet anders dan eene openbaare verdraaijing van PAULUS woorden, wanneer door evenaangehaalden Uitlegger *Hoofddeel* 1: 1. en 3. dus vertaald wordt.

„ PAULUS die tot Apostel verkooren is,
„ niet van wegen de menſchen, maar om het
„ *Christendom* uittebreiden, 't welk God, die
„ de Stichter van hetzelve is, door de opwek-
„ king van Jeſus uit den dooden als waar be-
„ vestigd heeft, *vs.* 3. God de Regeerder van
„ 't Heeläl ſchenk u door den *Godsdienst* van
„ Jeſus den Mesſias enz."

Elk onpartijdige ſtemt mij gereed toe, dat dit niet anders is, dan de woorden des Apostels geweld aan te doen, en te dwingen naar eene wil-

willekeurig aangenomene veronderſtelling. Ik zal daarom ter wederlegging geen woord zeggen.

Voorts beroepen wij ons op *Epheſ.* 3: 2. *Indien gij maar gehoord hebt van de bedeeling der genade Gods, die mij gegeeven is aan u, dat hij mij door openbaaring heeft bekend gemaakt deze verborgenheid.* Bijzonder behoort hier toe de redeneering van PAULUS, 1 *Cor.* 2: 2—9., waar hij uitvoerig ſpreekt van de aan hem en andere Apostelen gedaane Goddelijke Openbaaringen, door welke zij tot de kennis der grootſte en voor de menſchen onnaſpeurlijke verborgenheden geraakt waren, zoo dat zij niet alleen die kundigheden aan het Goddelijk onderrigt te danken hadden, maar dat ook hun voorſtel onder de Christenen met de werking van den H. Geest verbonden was geweest. Hier noemt hij het Euangelie eene *wijsheid Gods beſtaande in eene verborgenheid, die bedekt was,* en zegt, *dat geen oog die gezien geen oor die gehoord heeft, dat zij in het hart des menſchen niet is opgeklommen, maar dat God die aan hun geopenbaard heeft door zijnen Geest.* Laat het zijn, dat de Apostel hier, gelijk *Rom.* 16: 25. en *Colloſ.* 1: 26. bijzonder die verborgenheid op het oog heeft van de ſtigting van het Rijk van den Mesſias over den gantſchen Aardbo-

bodem, van de roeping der Heidenen, van de verwerping der ongeloovige Jooden, en van het ophouden der betrekking van God tot zijn oude Volk, het blijkt evenwel duidelijk uit *vs.* 2. en vervolgens, dat PAULUS ook zijn oog heeft op de eerste grondwaarheden des Euangeliums, welke hij de Corinthers mondeling had voorgedraagen, terwijl hij *vs.* 4. en *vs.* 13. bij zijne geheele voordragt de openbaaring en medewerking van den H. Geest erkent, in tegenoverstelling van de reden der menschelijke wijsheid. En hebben de Apostelen het onderrigt en bestuur van den H. Geest gehad tot kennis en voordragt van die verborgenheden, dan kunnen wij immers veilig besluiten, dat zij bij het voordragen van de overige belangrijke Waarheden en Voorschriften van 't Euangelie niet aan zig zelfs zullen zijn overgelaaten geweest, maar ook de verlichting en het bestuur van den H. Geest zelf genoten hebben. Om deze Reden maakt de Apostel ook geene zwaarigheid om aan die van Thessalonica te schrijven: *Daarom danken wij ook God zonder ophouden, dat als gij het woord der Prediking van ons ontvangen hebt, gij dat aangenomen hebt, niet als der menschen woord, maar (gelijk het waarlijk is) als Gods woord, dat ook werkt in u die gelooft.* Waar wij het woord Gods geenzints opvatten mogen van ver-

bor-

borgenheden van het Goddelijk Raadsbesluit, betrekkelijk Jooden en Heidenen, maar van de eerste Grondwaarheden des Christendoms, in welke de nieuw bekeerde Christenen te Thessalonika nog onderrigt behoefden. Op deze wijze bekragtigt de Apostel zijne Raadgeevingen aan de Corinthers betrekkelijk het Huwelijk, 1 *Cor.* 7., omtrent welk onderwerp hij betuigt geen bijzonder bevel of onderrigt van den Heere te hebben, draagt derhalven zijne eigene gedagten en overleggingen daaromtrent voor, die aanprijzende met te zeggen: *Ik zegge mijn gevoelen, als die Barmhartigheid van den Heere gekreegen hebbe getrouw te zijn*, dat is: op mijn woord geloofwaardig te zijn, en die verdiene dat men mijnen raad volge, en *vs.* 40. *Ik meene ook den Geest Gods te hebben.* Uit deeze plaatsen blijkt, hoe de Apostel zorgvuldig zijne eigene overleggingen onderscheidt van 's Heeren uitdrukkelijke bevelen, en openbaaringen, en hoe zeer zij derhalven mistasten, die op die plaatzen, waar de Apostel uitdrukkelijk zijn Euangelie aan eene Goddelijke Openbaaring toeschrijft, aan eigen nadenken en overleggingen willen gedagt hebben; en teffens blijkt, hoe de Apostelen de voorlichting en het onderwijs van den H. Geest bestendig genoten, niet slegts dan wanneer zij de waarheden van het Christendom

dom zelve voordroegen, maar ook dan, wanneer zij in bijzondere gevallen en omſtandigheden hunne raadgeevingen aan de Gemeenten mededeelden, ter beſtuuring van hun gedrag. — Ten minſten, zij moeten het weldadige van het onderwijs des H. Geests ook dan genooten hebben, anders kon PAULUS in zulk een geval zig niet op den H. Geest beroepen.

Niet alleen PAULUS, die het mondeling onderrigt van den Zaligmaker niet ontvangen had, maar ook de andere Apostelen beroepen zich op den H. Geest als hun Leeraar, wiens onderwijs zij genoten bij de Prediking van het Euangelie. — Dit getuigt PETRUS aan de Christenen uit de Jooden, die in onderſcheidene Landſchappen verſtrooid waren, dat de Apostelen hun het Euangelie verkondigd hebben door den H. Geest 1 *Petr.* 1: 12. En LUCAS getuigt van hun in *de Handelingen der Apostelen Hoofd.* 4: 8., dat hij in zijne Verdedigings-rede (naar de belofte van den Zaligmaker, *Matth.* 10: 20.) vervuld was met den H. Geest. Insgelijks in den Brief, in welken de gezamenlijke Apostelen, aan de Gemeente van Antiochien het beſluit hunner Kerkvergadering voordraagen, betrekkelijk ontſtaane geſchillen over de onderhouding der Joodſche Wet, beroepen zij zig op het goeddunken van den H. Geest *Hand.* 15: 28,

gevende duidelijk te kennen, dat zij het niet aan de keur van de Antiochifche Christenen lieten, of zij de befluiten der Apostolifche Kerkvergadering willen opvolgen dan niet, maar dat zij die beflisfen door het gezag van den Heiligen Geest.

Hoe verfchillende de betekenisfen van het woord *Geest* en *H. Geest* in het N. Testament ook mogen geöordeeld worden, is het tog buiten tegenfpraak, dat wij 'er op de aangehaalde plaatzen niet de Leer van het Euangelie zelve kunnen door verftaan, om dat die zorgvuldig van den H. Geest wordt onderfcheiden, als welke die Leer geopenbaard en de Apostelen in dezelve onderwezen heeft: zoo kunnen wij 'er ook geene deugdzaame Christelijke gezindheden door verftaan, want, hoe veel invloed de braafheid des harten ook hebben moge op het regt kennen der waarheid, zoude evenwel de betekenis in bovengenoemde plaatzen eenen wanftaltigen en met het ooogmerk ftrijdenden zin opleeveren; terwijl daarenboven het beste hart, dat met louter vroome gevoelens doortrokken is, de dwaalingen des verftands niet altoos verhoeden kan; en de ftelregel: ik ben vroom, bij gevolg is mijne Leer de waare, niet doorgaan kon. Veel minder kunnen wij 'er door verftaan een eigene geestdrift, of fterke gemoeds-

be-

beweging (*l*), want in dien zin lag 'er voor de Apostelen, ter verdediging hunner Leer, tot ſtaving van hun gezag, vooral wanneer zij met vijanden te doen hadden, volſtrekt geen bewijs in; of zoo wij moeten aanneemen, dat de Apostelen, met de woorden *H. Geest openbaaring*, zoo maar wat geſpeeld hebben, dan loopt alles uit op geestdrijverij of ſnood bedrog zoo wel van hun, die zich op den H. Geest beroepen hebben, als van hem, die hun dien Geest van God beloofd had tot eenen Leeraar en Leidsman. —— Daar nu de Apostelen hun Euangelie voor het Euangelie van Christus uitgeeven, ja voor het woord van God zelve; en zich ontegenzeggelijk beroepen op den H. Geest, die hun beloofd was, en onder wiens invloed zij hunne Leere predikten, beſluiten wij, dat ook hunne Leer voor ons van hetzelfde verbindende gezag zij als de Leer van Jeſus.

VIER-

(*l*) In dien zin gelijk de Heidenen van hunne Dichters getuigden, dat zij dan bij zulke ſterke gemoedsbewegingen van de Godheid gedreeven of aangeblaazen waren.

VIERDE AFDEELING.

Veele van die zelfde gronden, op welke het Goddelijk gezag van onzen Zaligmaker rust, kunnen ook aangevoerd worden voor het gezag zijner Apostelen, zoo dat elk, die het verbindend gezag van de Leer van Jesus erkent, dat van de Leer zijner Apostelen noch mag noch kan in twijffel trekken. Jesus verklaarde zig voor een' Afgezant, voor den Zoon van God, en zijne Leer voor Godlijk, van Godlijken oorsprong. De inwendige voortreffelijkheid en Godebetaamelijkheid zijner Leer was op zigzelfs niet genoegzaam, om tot een bewijs voor die verklaaring te verstrekken. Jesus bevestigde het een en ander door zijne Wonderwerken, en beriep zich op dezelve (*m*).

De

(*m*) In die veelvuldige plaatzen, waar Jesus zich op zijne Wonderwerken beroept, door εργα zijne beroepsbezigheden te verstaan, gelijk de Heer ECKERMAN wil *Theol. Beyt.* 5 *B.* 2 *St.*, verdient, om het volslagen willekeurige en gedwongene, wel verachting maar geene wederlegging.

De Apostelen verklaaren zig voor Afgezanten van Jesus Christus, om het Euangelie van Jesus te prediken, noemen hun Euangelium het Euangelie van God, tot de verkondiging van welke zij geroepen zijn door Jesus Christus en door God den Vader, of ook door den wille Gods; — zoo men hier voor deze verzekeringen bewijs vraagt, dan kan men dat aanwijzen in de uitstorting van den H. Geest, en deszelvs wondergaven over de Apostelen van Jesus, in de Wonderwerken, welke zij zelve gedaan hebben, of waar toe zij de gaven aan de Discipelen door oplegging der handen hebben medegedeeld. Gelijk wij daar van omstandige berigten vinden in de *Handelingen der Apostelen* en eene onderscheidene beschrijving van PAULUS 1 *Cor.* 12: 8, 9, 10, 28. en *Hoofd.* 13. en 14.

Dat aan de Apostelen de H. Geest beloofd was door Jesus Christus tot een regt inzien in de waarheden zijner Leer, welke zij voorheen niet vatten konden, is reeds door ons opgemerkt: dat de Zaligmaker aan hun ook de Wondergaven belooft heeft, is blijkbaar uit *Marcus* 16: 17. en 18. *Joh.* 14: 12. *Hand.* 1: 4. en 8. De vervulling van het een en ander vinden wij in de Handelingen der Apostelen.

Indien nu het Goddelijk gezag van Jesus wordt

aangenomen, om dat hij het bevestigd heeft door wonderen, hoe kan men dan dat zijner Apostelen verwerpen, die, volgens Jefus belofte, dezelfde werken zouden doen, die Jefus gedaan had, ja meerder zouden doen, en waarlijk gedaan hebben? Op die zelfde gronden, op welke de gefchiedkundige zekerheid rust van Jefus Wonderwerken, rust ook de zekerheid van die zijner Apostelen. Neemt men de eerfte aan, men kan aan de laatfte niet twijffelen (*n*), en die zelfde kragt van bewijzen, die zij bij Jefus hebben, hebben zij ook bij de Apostelen. Indien zij dan nu hebben plaats gehad, dan moet ik mij tog een zeker oogmerk voorftellen, dat der Godheid waardig was; en welk is dit hier anders, dan het heilzaame Euangelie voordteplanten, op dat deszelfs weldadige invloed zig wijder mogt verbreiden. Zoo, bij voorbeeld, de

(*n*) Het zou weinig moeite kosten, indien het hier de plaats was, om aantetoonen, dat de verklaaring van den Hoogleeraar EICHHORN, en veele andere Duitfche Geleerden, die al het bovennatuurlijke hier wegneemen, geheel onnatuurlijk en gedwongen is, en regtftreeks inloopt tegen het doel der H. Schrijvers, ja niets meer is dan eene willekeurige veronderftelling, die van vooren al het wonderdadigs ontkent.

de gave der taalen werd wel niet medegedeeld om in die vreemde taalen aan vreemde Volkeren het Euangelium te verkondigen, om dat die aan zulken is medegedeeld geworden, die geenzints die beſtemming hadden, en ook om dat de Griekſche taal toen vrij algemeen verſtaan werd, maar om tot een bewijs te verſtrekken voor de waarheid van het Euangelie, 't welk de Apostelen predikten. Zij moest den geloovigen tot een onderpand der waarheid, tot een getuigenis des H. Geestes verſtrekken, *Hand.* 19., en den Ongeloovigen tot een teken ter overtuiging van de waarheid, *Marc.* 16: 17. 1 *Cor.* 14: 22. *Hand.* 5: 32. *Hebr.* 2: 4. Hier uit wordt het dan ook begrijpelijk, hoe op het Pinxterfeest zulk eene groote Schaare tot het geloof in Jeſus Chris is bekeerd geworden. Dit oogmerk nu, de bevestiging van de waarheid van dat Euangelie, 't welk de Apostelen predikten, moeten wij bij alle wondergaven, en wonderwerken der Apostelen veronderſtellen.

Maar hoe is het daar meê beſtaanbaar, dat zij in wezenlijke ſtukken van de Leer hunnes Meesters zijn afgeweeken, en daar omtrent hunne eigene denkbeelden hebben voorgedragen? Hebben dan niet volgens die veronderſtelling de Wonderwerken moeten dienen, om

met de waarheid teffens de dwaaling te bevestigen? En dan vraage ik, hoe is dit overéénte brengen met de wijsheid Gods? wordt niet het doel der Godheid op deze wijze gemist? verliezen dan niet weêr alle Wonderwerken de kragt van bewijs, en worden die dan niet teffens daar door geheel onnodig, der Godheid onwaardig; en voor de waarheid zelve eer nadeelig dan voordeelig? Want bevestigen de Wonderwerken de Leer der Apostelen, dan bevestigen zij die, zoo als zij door hun voorgedragen is, ook wanneer de Leer van Jefus door misverftand, door onkunde, door dwaling of hardnekkig vooröordeel daar in is misvormd geworden; en dan hebben de valfche begrippen van Jefus Leer dezelfde zekerheid, die de echte hebben. Hoe ongerijmd is dit? Of gefteld dat de Wonderwerken der Apostelen niet tot een bewijs verftrekken van de waarheid en Goddelijkheid hunner Leer, maar tot een bewijs van hunne Goddelijke zending, dan koomt dit weêr op hetzelfde uit; want de Apostelen, mannen van God gezonden, met Goddelijk gezag bekleed, om de Leer van Jefus aan de waereld te verkondigen, gaan dan hier in niet getrouw te werk; leveren ons hunne eigene gevoelens, op de Joodfche leest gefchoeid, en niet de gevoelens van hunnen

Mees-

Meester. Het Goddelijk gezag, waar meê zij bekleed zijn, en waar van zij zoo veele duidelijke Geloofsbrieven vertoonen, beweegt mij hunne zending te erkennen, en verpligt mij dat geen, wat hun in last gegeeven is, en wat zij als zoodanig voordragen, aanteneemen, en dan worde ik door het gezag waar meê zij bekleed zijn tot dwaling vervoerd. — Dat gezag tog hangt aan alle hunne uitspraaken en verzekeringen een gewigt, 't welk mij noodzaakelijk eene gestige vooringenomendheid voor dezelve moet inboezemen. Of zal men zeggen, dat wij de geopenbaarde waarheid gelijk elke andere toetzen moeten aan de menschelijke rede? Zeer wel, maar indien de menschelijke rede niet een genoegzaame toetsteen is? en de maatstaf van ons verstand te kort om in hooge verborgendheden, die de Leer der Apostelen in zig behelst, meê afte meeten? Jesus is Gods Zoon, is opgestaan, is ten Hemel gevaaren, regeert in den naam zijnes Vaders alle dingen, zal eens wederkomen om allen optewekken uit het graf, om allen te oordeelen: God vergeeft ons onze zonden om de tusschenkomende verdiensten van zijnen Zoon. Ten opzigt van zulke en soortgelijke waarheden, die de Apostelen geleerd hebben, mag de menschelijke rede zeggen, dat zij niet onmo-

gelijk zijn, maar van haare zekerheid weet zij van vooren niets te zeggen. — Het is waar, ik bekenne, de weg van onderzoek wordt dan korter, maar dit vorderde de behoefte der menschen en het belang der waarheid; niet alleen ten opzigt dier dingen, waar omtrent de rede zwijgt, maar ook ten opzigt dier dingen, welke zij leert. Alle tog, die bij den Godsdienst belang hebben, zijn niet in staat tot het maaken van die besluiten en gevolgtrekkingen, welke voor de waarheden en pligten van den natuurlijken Godsdienst nodig zijn, en de strijd der Geleerden van den ouden tijd toont aan, hoe bezwaarlijk het was tot zekerheid te geraaken. — Hier wilde de Godheid door gezag de behoeften en onvolmaaktheden der rede te gemoet komen. — Maar zal dit middel der Godheid het doel treffen, dan moet dat Goddelijk gezag ook gaaf en goed erkend worden, of de rede brengt ons weêr daar, waar zij ons voorheen gelaaten heeft, dat is, in een maalstroom van verwarring en onzekerheid.

Hoe men zich hier ook wende of draaije, de Apostelen, met wondergaven uitgerust, en door wondere werken hun gezag en hunne Leer bevestigende, moeten ons de Leer van Jesus in hunne Schriften zuiver, en onbesmet van dwaalin-

lingen hebben overgeleeverd, of wij moeten erkennen, dat dat geen wat hunne wonderen ons met de eene hand geeven, ons met de andere weêr ontneemen; en dat 'er dus geen gegenoezgaam voldoend oogmerk voor dezelve kan opgegeeven worden: alles het welk voor de Goddelijke wijsheid onteerend is. Nimmer kan ik denken, dat God door bovennatuurlijke werkingen bezig, om de waarheid van het Euangelie te ſtaven voor het oog der menſchen, en daar door haare uitbreiding te bevorderen, in die zelfde oogenblikken niet verhoed hebbe, dat de Apostelen dezelve door hunne bijvoegzels beſmetteden of verontreinigden: — want de beide ſtellingen, dat God het niet verhoeden konde, of niet verhoeden wilde, toen hij dadelijk werkzaam was om aan de waarheid het zegel te hangen, zijn even beledigende voor de Godheid; en ook nog bijzonder daarom te verwerpen, dat ons uitdrukkelijk gezegd wordt, dat de H. Geest over hun is uitgeſtort, om hen in alle waarheid te leiden en te beſtuuren. — Dat wijders niet alleen de Apostelen, maar ook veele van hunne Mede-Discipelen, met de wondergaven zijn verëerd geworden, ſchoon niet eens alle de beſtemming hebbende, om als predikers van het Euangelie rond te reizen, daar uit kan niets ten nadeele van het evengeſtelde afgeleid worden. Want

dat

dat alle wondergaven, door wie dan ook bezeten, bepaaldelijk de zekerheid van het Apostolisch onderwijs betoogen, blijkt voornaamelijk uit die bijzonderheid, dat de Apostelen hunne wondergaven onmiddelijk van den Hemel ontvingen, terwijl de andere Discipelen die deelagtig wierden door middel, dat de Apostelen hun de handen oplagen, en voor hun zulke van God affmeekten, *Hand.* 8: 4, 17. 19: 1—6. terwijl de Discipelen geenzins dit voorregt met de Apostelen gemeen hadden, en niet in ftaat waren door oplegging der handen die wondergaven ook aan anderen mededeelen.

Wie ziet niet, dat alle de kragt van bewijs, uit de wonderen ontleend, zig alleen bepaalt tot het voorftel der Apostelen tot de Godsdienstleer door hun voorgedragen.

Uit het gezegde trekken wij dit befluit, dat allen, die het gezag van Jefus erkennen, ook het verbindend gezag van de Apostelen of van hunne Leer erkennen moeten, want beide fteunt op dezelfde gronden.

ZINSPREUK:

Indien zij mijn woord bewaard hebben,
Zij zullen ook het uwe bewaaren.

VERHANDELING

TER WEDERLEGGING VAN HET GEVOELEN DER GEENEN, DIE STELLEN, DAT 'ER GEGRONDE REDENEN ZIJN, DAT IN DE BEGRIPPEN DER MENSCHEN, OMTRENT HET WEZENTLIJKE DER VOORNAAMSTE WAARHEDEN VAN HET CHRISTENDOM, VAN TIJD TOT TJD VERANDERING BEHOORT TE KOMEN, EN DAT MEN, BIJ DEN TOENEMENDEN TRAP VAN KUNDE EN BESCHAVING, THANS ONMOGELIJK DAAR OMTRENT ZOO MAG DENKEN, ALS MEN VOOR TWEE EEUWEN, OF VROEGER, GEDAGT HEEFT.

DOOR

JOHANNES HENRICUS REGENBOGEN,

S. S. THEOL. DOCT. HIST. ECCL. ET EXEG. BIBL. PROFESSOR ORDINARIUS TE FRANEKER.

AAN WIEN DE GOUDEN EEREPRIJS IS TOEGEWEZEN.

VERHANDELING

TER WEDERLEGGING VAN HET GEVOELEN DER GEENEN, DIE STELLEN, DAT 'ER GEGRONDE REDENEN ZIJN, DAT IN DE BEGRIPPEN DER MENSCHEN, OMTRENT HET WEZENTLIJKE DER VOORNAAMSTE WAARHEDEN VAN HET CHRISTENDOM, VAN TIJD TOT TIJD VERANDERING BEHOORT TE KOMEN, EN DAT MEN, BIJ DEN TOENEMENDEN TRAP VAN KUNDE EN BESCHAVING, THANS ONMOGELIJK DAAR OMTRENT ZOO MAG DENKEN, ALS MEN VOOR TWEE EEUWEN, OF VROEGER, GEDAGT HEEFT.

INLEIDING.

Zoo dikwerf ik met een oplettend oog de pogingen van zommige hedendaagsche Godgeleerden, die vijandig op den Christelijken Godsdienst aanvallen, gadeſla, ſta ik verbaasd over de vergaande ſtoutheid, met welke zij de wezentlijkſte waarheden van 't Euangelie in twijfel trekken, of van haare zekerheid trachten te beroven. Men heeft, om tot het voorgeſtelde doel te gegeraken, op onderſcheidene wijzen den aanval ondernomen. Eerst heeft men getracht door behulp der kritiek de echtheid van ſommige boe-

ken des Bijbels in twijfel te trekken, of geheele Hoofdſtukken, of voornaame plaatzen, op welke Godsdienst-waarheden gegrond waaren, voor onecht, ondergeſchoven en vervalscht te doen doorgaan. — Na dat intusſchen deeze aanval afgeweerd was door de vrienden der Euangeliſche waarheid, hebben andere vervolgens tot andere middelen, om hunne zaak doortezetten, den toevlugt genoomen, en wel in de eerſte plaats tot de uitlegkunde. — Deeze wierd gezuiverd van alles wat haar uit de barbaarsheid nog mogt aankleven, haare regels wierden naauwkeurig bepaald, en men ſtelde vast dat de Bijbel moest verklaard worden naar die zelfde uitlegregels, die men bij elk ander boek volgde. — Dan, zoo dra men volgens deeze te werk ging, om den Christelijken Godsdienst te hervormen naar te vooren aangenoomene begrippen, wierd men ras ontwaar, dat men ten dien einde de onnatuurlijkſte, de meest gedwongene verklaringen nodig had. — Hierom heeft men 't geen door behulp der oordeel- en uitlegkunde niet kon verkregen worden, getracht te verkrijgen door allerleie willekeurig aangenoomene veronderſtellingen. — Deeze veronderſtelden, dat de Zaligmaker en de Apostelen, met veel kunst en behendigheid, zich in den voordragt hunner Leer geſchikt hebben naar de vooröordelen en wanbegrippen der Jooden:—

den: — gene beweeren, dat zelfs de Apostelen altoos met de Joodfche dwalingen zijn doortrokken gebleven: — andere weder neemen deeze grondftelling aan, dat die ftukken, die men tot hier toe voor de wezentlijke waarheden van het Euangelie hieldt, niets meer zijn dan een fluiër, of bekleedzel, in welke Jefus en de Apostelen de waarheden van den natuurlijken Godsdienst hebben ingewikkeld, om die daar door bevattelijk te maaken voor de ftompe en traage vernuften van hunne onverlichte eeuw. — Om deeze veronderftelling te onderfteunen en aanneelijk te maaken, voegt men 'er nog eene andere bij, die begrepen is in de volgende redenering:

De beöefening van Konften en Wetenfchappen neemt van dag tot dag toe, en met haar de verlichting en befchaving van den menfchelijken geest. — Een Volk, onder 't welke geleerdheid, Konften en Wetenfchappen bloeijen, verandert geheel van fmaak en denkwijze, heeft befchaafde verftands-vermogens, een verfijnd oordeel en denkt over de dingen geheel anders, dan toen het nog in den ftaat der onbefchaafde ruuwheid, en barbaarfche onwetenheid leefde. — Gelijk de mensch in zijne kindfche jaaren nog ftompe verftands-vermogens heeft, de natuur der dingen niet kent, maar die beöordeelt naar haare uiterlijke gedaante, doch in verder gevordenden leef-

tijd, door oefening en ervaring befchaafder geworden zijnde, de dingen beter inziet, en dat geen, wat hem voorheen in zijne kindfche jaaren toelachte, verwerpt, en een veel juister oordeel over de dingen velt: op dezelfde wijze is het ook met een volk gelegen, wanneer het uit den ftaat der baarbaarsheid tot dien van befchaafdheid is overgegaan; het verandert zijne denkwijze nopens de dingen in 't gemeen, maar bijzonder nopens den Godsdienst, het verwisfelt de bekrompene en onvolmaakte begrippen met meer volledige en zuivere. — Nu is het ongetwijfeld, dat de Christenen in allerleie zoort van wetenfchappen groote vorderingen gemaakt hebben, voornamentlijk zedert dat de Hervormers in de zestiende eeuw allen hunnen arbeid befteed hebben, om den menfchen gunftiger en edeler denkbeelden over Jefus Godsdienst inteboezemen. — Het menfchelijk verftand heeft dus in befchaving, in vergelijking met voorgaande tijden, zeer veel toegenoomen. Op deeze redenering grondt men dat gevoelen: dat 'er in de begrippen der menfchen omtrent de wezentlijke waarheden van het Christendom van tijd tot tijd verandering behoort te komen, en dat wij, bij den toenemenden trap van kunde en befchaving, thans onmogelijk daaromtrent zoo mogen denken, als men voor twee eeuwen of vroeger gedagt heeft. — Overéén-

kom-

komſtig dit gevoelen beſchouwt men dan de Leer van het Oude en Nieuwe Testament, als geheel gevormd naar de ruuwe en onbeſchaafde denkwijze van dien tijd, zoo dat men dat geen, wat de Christenen in voorgaanden tijd daar in als Godsdienst - waarheden meenden gevonden te hebben, houdt voor bekleedzelen, *accommodaties*, of hulpmiddelen van onderwijs, geſchikt voor traage en ſtompe verſtanden.

Elk, die met de latere Godgeleerde Schriften van ons tijdvak eenigzins bekend is, weet, dat dat gevoelen veele voorſtanders heeft. —— Zoo zeer als de duistere nagt van onwetenheid en barbaarsheid, die voorheen het Christendom overdekte, alom met akelige koleuren wordt afgeſchilderd, zoo zeer wordt 't Nieuwe Licht van onzen tijd hoog geroemd, als hebbende alle de nevels verdreven, en ons het regte verſtand gegeven, om over Godlijke en menſchelijke zaaken juist te oordeelen. Aan de menſchelijke rede, als zijnde nu eerst regt beſchaafd geworden, wordt grooten lof toegezwaaid, en haare vorderingen in de Wijsbegeerte worden alomme breed uitgemeeten. — Nu wordt aan den Christelijken Godsdienst een geheel nieuwe gedaante gegeven, waarvan wij de weêrga in de voorige tijdvakken van de Christelijke Kerk vergeefs zoeken, even als waren wij nu eerst de regte

Christenen, en als hadden alle onze Voorouders slegts den blooten Christen-naam gevoerd, en alle tot een toe grovelijk gedwaald. —— Die Christenen, die voor ruim twee eeuwen de Hervorming van hunnen verbasterden Godsdienst bewerkten, hebben, even zoo weinig als zij, die het thans nog met hun houden, in den waaren aart van den Christelijken Godsdienst weeten intedringen, maar zijn in de klanken der woorden, en in de schors der dingen blijven hangen; deeze, die weigeren de voetstappen der Hervormers uit de zestiende eeuw te drukken, en meenen het stuk beter te verstaan, roemen zich onderling als denkende Godgeleerden, die in den geest van den Christelijken Godsdienst hebben weeten intedringen, en licht van de schaduwe, geest van de letter, en waarheid van haare voorstelling weeten te onderscheiden; die van een Christendom des Geloofs tot dat der rede, van een Kindergeloof tot Godsdienstige kennis, van geloven tot nadenken zijn overgegaan; deeze geven zich onderling de wijdsche eeretijtels van helden der rede, opklaarders van het menschelijk geslagt, Propheten van een beter menschdom, stichters van eene gelukkige Eeuw, en willen geene middelen onbeproefd laaten om ons de schillen onzer blindheid van de oogen te ligten. Doch zoo dra wij ons hierin weigeragtig

tig betoonen, beginnen zij op den toon der ontevredenheid te ſpreeken, en doen ons voorkomen als zulke, die voorvegters zijn van doode letters, geweldige onderdrukkers van den menſchelijken geest; die met ſlaafſche gehoorzaamheid zich krommen onder de willekeur van Kerkelijke uitdrukkingen, vrienden en aanbidders van Symboliſche Boeken, Christelijke Sanhedristen, kwalijk georganiſeerde koppen, kranke Lieden, Huichelaren, Baalpriesteren, en wat 'er meer is van zulke onvriendelijke benamingen.

Daar dus deeze Geleerden van het zekere van hun gevoelen zoo volkomen ſchijnen overtuigd te zijn, en het ons zeer kwalijk neemen, wen wij ons met hetzelve niet kunnen veréénigen, is het, behalven om veel gewichtigere redenen, hoog nodig, dat wij hetzelve eens meer van nabij beſchouwen, en in ernſtige overweeging neemen, op dat wij niet geheel hardnekkige, en ſtijfhoofdige in hunne oogen ſchijnen te zijn.

EERSTE HOOFDDEEL.

Aanwijzing van de valschheid der gronden, waarop de bestredene stelling rust.

Het gevoelen, 't welk stelt, dat 'er van tijd tot tijd in de begrippen der menschen omtrent het wezentlijke der voornaamste waarheden van het Christendom verandering behoort te komen, steunt op eenige valsche grondstellingen, en moet aanstonds vervallen, zoo dra slegts de valschheid deezer stellingen, op welke het gebouwd is, aangetoond wordt. Het is, (op dat ik dit hier in 't voorbijgaan opmerke) eene van de konstgreepen der *nieuwe Verlichters*, om eenige veronderstellingen aanteneemen, als *axiomata*, als waarheden, die geen bewijs behoeven, en voor geene betwijfeling vatbaar zijn, en daarop voort te redeneeren, zonder zich om het deugdelijke hunner grondstelling te bekommeren. — Hem, die hierop niet verdagt is, wordt het net over het hoofd gehaald, en hij gevoelt zich in verwarring en verlegenheid, waaruit hij zich niet weet te redden.

Dit is juist ook hier het geval.

„ Het

„ Het Christendom neemt van tijd tot tijd, „ zegt men, in verlichting, en beſchaving toe, „ derhalven moeten de begrippen der Christe- „ nen, omtrent het wezentlijke van den Gods- „ dienst, ook van tijd tot tijd veranderen." — Wanneer ik de geſchiedenis van den Christelijken Godsdienst aandagtig gadeſlaa, dan vinde ik mij verpligt tot het maaken van eene geheel andere grondſtelling, die hierop uitkomt: de Christelijke Godsdienst is de bron van waare verlichting, en beſchaaving: zoo lang die in deszelfs zuiverheid bewaard wordt, bevordert zij de waare verlichting, en verbetering des verſtands, en des harten; doch zoo dra de Godsdienst van Jeſus door verkeerde uitlegging verbasterd en misvormd wordt, neemen woestheid, en barbaarsheid weder de overhand. Zoo dra als wij deeze ſtelling beweezen hebben, zal het klaar blijken, dat die der nieuwe Verlichters valsch is; want zij beſluiten uit de toeneeming der verlichting tot het veranderen van de begrippen nopens den Godsdienst, daar zij veeleer de ſtelling moesten omkeeren, en van den Godsdienst een beſluit moesten trekken tot beſchaaving, en verlichting. — Het is vooraf, eer wij verder gaan om ons Stuk te ſtaaven, nodig, dat wij wel bepaalen, wat men door verlichting te verſtaan hebbe. De verlichting van een Volk kan men als tweeledig be-

beſchouwen, in betrekking tot deszelfs Burgerlijke, of Godsdienſtige belangen.

Wanneer een Volk groote vorderingen gemaakt heeft in allerleie Kunſten en Wetenſchappen, die niet alleen voor de noodwendigheden des menſchelijken leevens zeer dienſtig zijn, maar ook geſchikt, om het menſchelijk leeven in alle opzigten te veraangenaamen, dan kan zulk een Volk een verlicht Volk genaamd worden, bij het welk de beſchaafde verſtandvermogens gewoonlijk aan de zeden, en manieren eenige zagtheid en bevalligheid geeven, waar door zulk een Volk zich van onkundige, ruuwe en barbaarſche Natiën op eene zeer voordeelige wijze onderſcheidt. — Dit alles kan plaats hebben, terwijl het ten opzigt van Godsdienſtige verlichting op den laagſten trap ſtaat, en geene andere begrippen heeft, dan die of valsch zijn, of zeer grof en zinnelijk zijn. Zoo was het geſteld met Grieken en Romeinen, die in den tijd, toen hun ſtaat 't meest in bloei was, zeer verlicht en beſchaafd waren, in vergelijking met de meeste andere Natiën, doch, ten opzicht van Godsdienſtige verlichting, boven anderen niets vooruit hadden, maar nog op den laagſten trap ſtonden. — Elk, die onpartijdig zich wil verplaatzen in de eeuw van AUGUSTUS, en overwegen, dat geen wat Godsdienst bij de Romeinen was, zoo in de beſpiege-

geling, als in de beöefening, zal daar niets anders vinden dan groove wangevoelens bij het Volk, en ook veelal bij deszelfs wijsten. — Dit doet ons al aanſtonds vermoeden, dat de verlichting van een Volk, in betrekking tot deszelfs Burgerlijke belangen, geenzints de verlichting in Godsdienſtige begrippen tot een vast gevolg heeft. Reinere en verhevenere Godsdienst - begrippen ſchijnen door het menſchelijk verſtand, wen het aan zich zelfs overgelaaten is, niet zoo gemakkelijk verkreegen te worden, al heeft het zeer veele vorderingen in andere Weetenſchappen gemaakt, en daar door veel opgeklaardheid gekreegen. — De geſchiedenis toch heeft geleerd, dat, toen Konſten en Wetenſchappen, onder Grieken en Romeinen, hunnen hoogſten trap, hunne guldene eeuw bereikt hadden, het met hunne Godsdienſtige verlichting en beſchaaving zeer ſlegt geſteld was. — Zij hadden in Godsdienſtige verlichting geene vordering gemaakt, evenredig aan die, welke zij gemaakt hadden in andere Wetenſchappen: de Godsdienst van den Staat was, en bleef dezelfde, en behield alle zijne ongerijmdheid, en zedeloosheid. Ja, met het toeneemen van alle die middelen, die tot gemak en vermaak des leevens ſtrekken, zonk de Godsdienſtigheid, de alles verpestende weelde nam de overhand, en met haar de losbandigheid, en

de

de zedeloosheid, die zich fchielijk verfpreidden onder allerleie rangen en ftanden van menfchen. Het bijgeloof, de vrugtbaare moeder van allerleie wandaaden, wierd bij veelen verwisfeld tegen ongeloof, de bron van zedeloosheid. En hoe zeer bij veelen het vermogen der menfchelijke rede door oefening was opgeklaard geworden, die zich deswegens zeer voordeelig van den gemeenen hoop des Volks onderfcheidden, bleek het tog, dat zij in Godsdienftige verlichting niet veel gelukkiger waren dan alle anderen. — Het was of volflagene Atheïsterij, of algemeene twijfelarij, waar toe men overfloeg, of men hield de ziel der waereld voor God, of floot het Opperwezen in den Hemel op, onttrok aan hetzelve het beftuur der waereld, onderwierp alles aan een blind noodlot, en ontnam aan deugd en goede zeden de beste fpoorflagen, de fterkfte drangredenen. — Wanneer ik nu hieruit *a priori* een befluit wil trekken, (en dat kunnen onze tegendenkers, die gewoon zijn alles uit grondftellingen *a priori* afteleiden, mij niet kwalijk neemen) dan moet ik zeggen, dat het blijkt, dat de Godsdienst van verlichting in Kunften en Wetenfchappen niet veel te verwagten heeft. — Ook zou het mij aan geen voorbeeld uit deeze eeuw ontbreeken, indien ik bewijzen wilde, dat een Volk de verfte vorderingen kan gemaakt heb-

hebben in allerleie Wetenfchappen en Kunften, en door fijnheid van vernuft, en fchrandere geestvermogens anderen ver te boven kan ftreven, en evenwel of in bijgeloof, of in ongeloof, en zedeloosheid kan verzonken liggen. —— Geen wonder, 'er is tusfchen Burgerlijke en Godsdienftige verlichting geenzints zulk een verband, dat de laatfte de eerfte zou vergezellen, of volgen. Ook heeft de ondervinding menigmaal doen zien, dat menfchen met fchrandere, en welgeöefende geestvermogens voorzien waren, en in het beöordeelen van andere dingen een zeer gelukkig verftand hadden, die evenwel in Godsdienftige begrippen jammerlijk hadden misgetast.

De waare Godsdienftige verlichting heeft onder de menfchen ongetwijfeld dan plaats, wanneer zij omtrent het Opperwezen, deszelfs volmaaktheden en gezindheden, nopens den mensch, omtrent den dienst, en de pligten, die zij hetzelve fchuldig zijn, omtrent hunne eigene beftemming, den weg tot waare gelukzaligheid, en omtrent het regelen van hun zedelijk gedrag in alle onderfcheidene betrekkingen, juiste en opgeklaarde denkbeelden hebben. — Wen wij nu niet willen moedwillig blind, of fnood ondankbaar zijn, dan moeten wij bekennen, dat de Bijbel ten deezen opzigt een helder licht geeft, terwijl alle andere Godsdientleer bij deeze verge-

geleken zijnde donkerheid, en duisternis is. Dit licht, waaraan de Wijsgeer van onzen tijd zoo veele opklaaring te danken heeft, wierd ontſtooken in het Joodſche Land, onder dat Volk, 'twelk in Kunſten en Wetenſchappen, in verſtands-beſchaaving nog zoo ver, in vergelijking met andere Volkeren, ten agteren was. — Indien nu de ſtelling van de nieuwe Verlichters doorgaat, dan moesten Grieken en Romeinen, die zoo ſchrandere en geöefende Volkeren, de Jooden verre vooruit geweest zijn in deezen. Hoe driest nu ook het ongeloof van zommigen wezen mag, ſchijnt men evenwel dit nog niet te durven beweeren.

Deeze Leer, die eene beſchaaving voortbragt in de zeden, welke een vijandig Romeinsch Keizer zijnen onderdaanen ter navolging voorſtelde, waar heeft zij haare verbastering, die haar zoo zeer misvormde, aan te wijten? De geſchiedenis van den Christelijken Godsdienst beantwoordt deeze vraag: na dat de Christelijke Leer, ondanks list en geweld, ondanks beſpotting en verguizing, meer en meer veld won, kreeg zij ook de Wijsgeeren van dien tijd onder haare belijders. — Deeze hadden den onzaligen toeleg, om de Leer van Jeſus overéénte brengen met hunne voorheen aangenoomene Wijsgeerige grondſtellingen, en het middel, waarvan men zich be-

bediende, was eene valſche eene zeer wanſtaltige uitlegging van de Leer van Jeſus, en zijne Apostelen. Hier van zag men ſchielijk het droevig vrugt-gevolg. Het Christendom verloor zijne oorſprongelijke eenvouwigheid en zuiverheid; allerlei bijvoegzels van eene verhitte verbeelding, en van een bedorven verſtand, mismaakten hetzelve, en ſchielijk zag men in plaats van reine Godsdienst-begrippen het donkerziende bijgeloof, en in de plaats van waare Euangeliſche heiligheid niets waardige Monnike-deugden. Wie, die dit in overweeging neemt, moet niet bij zich zelf denken, dat het te wenſchen was geweest, dat, met het geſlagt van de *Alexandrynſche* Wijsgeeren, die toeleg, en dat middel uitgeſtorven ware.

Het was dus geenzins een verval van Kunſten en Wetenſchappen, en eene daaruit ontſtaande grofheid en onbeſchaafdheid in het menſchelijk verſtand, die het Christendom van zijne oorſprongelijke ſchoonheid en luister beroofde, het waren veeleer de weelderige vernuften der Wijsgeeren van de derde eeuw, derzelver ſpitsvindigheden, en ſchrander uitgedagte wangevoelens, die veroorzaakt hebben, dat barbaarsheid het Christendom heeft overgeſtroomd, geduurende eenige eeuwen: van dat oogenblik af, dat het Christendom door allerleie wanſtaltige gevoelens

TWEEDE HOOFDDEEL.

Ons gevoelen van vooren beweezen uit den aart der waarheid.

Alle waarheid is zoo onveranderlijk als het wezen der dingen zelve, op welke zij gegrond is, onveranderlijk is. — Wat eens waarheid is, moet waarheid blijven door alle eeuwen heen, zulks is van het menſchelijk verſtand geheel onafhangelijk, en kan nooit tot onwaarheid gemaakt worden. — Wij moeten hier duidelijkheidshalve de waarheid onderſcheiden, voor zoo ver zij buiten ons beſtaat, en in onze begrippen plaats heeft, (objective en ſubjective). — Door de eerſte verſtaan wij, dat elke zaak haare eigenſchappen heeft, die van haar wezen onafſcheidbaar zijn; door de tweede, dat onze begrippen met de natuur der zaak overéénſtemmen. — Dit onderſcheid moeten wij zorgvuldig onder het oog houden. 'Er zijn tog, die alle waarheid geheel afhangelijk maaken van het menſchelijk verſtand, en van onze manier van voorſtelling; en geen zwaarigheid maaken om te verzekeren, dat onderſcheidene menſchen, welker begrippen regel-

recht

tegt tegen elkanderen inloopen, evenwel alle de waarheid aan hunne zijde hebben. Hoe wanſtaltig dit ook ſchijnen mag, wordt dit evenwel dagelijks ter baane gebragt, van zulken, die zich vrij wat laaten voorſtaan op bekwaamheid, en doorzigt. Niets kan 'er uitgedagt worden, dat de twijfelarij en de onverſchilligheid in den Godsdienst meer begunſtigt, dan dit: geen wonder, alle gronden van zekerheid worden op eens den bodem ingeſlagen. — Zoo dra men tog ontkent, dat elke zaak haare eigenſchappen heeft, die van haar wezen onaffcheidbaar zijn (*veritas objectiva*), word eene van de eerſte en noodzaakelijke grondſtellingen der rede omvergeworpen, en niets anders is dan waarheid, dan 't geen de menſchen daar voor houden, hoe ongerijmd, hoe tegenſtrijdig dat ook zijn moge. Het is ligt te denken, dat naer dit gevoelen de waarheid ſteeds veranderen moet, en dagelijks verandert, naar dat de menſchen in onderſcheiden leeftijden onderſcheidene opvoeding hebben, en in temperament, harzengeſtel, zeden, gewoonte, en denkvermogen van elkanderen verſchillen. — Ik wil dat wanſchapen gevoelen geenzints weêrleggen, want het is wel medelijden, maar geene wederlegging waardig. Intusſchen moet ik tog daarop eenigzints het oog gevestigd houden.

heldere licht van het Euangelie ontſtooken te hebben, dit laatſte dan uitteblusſen. —— Dat dat nu het doel is van hun, die verandering in den Godsdienst willen, lijdt geen de minſte twijfel.

De vraag is tog niet, of Godsdienstwaarheden, bij de toeneemende verlichting en beſchaaving van het menſchelijk verſtand, meer bevestigd, ontwikkeld, en opgehelderd worden, voornamentlijk zoo dezelve nog eenige duistere zijde hadden, of, wat het *hoe* der zaake aanbetreft, ſlegts ten deele begreepen worden, wie zou dit een oogenblik in twijfel trekken? Wie zou de poogingen der geener niet willen zegenen, die alle moeite, uit liefde tot de waarheid, hebben willen beſteeden, om de waarheden van het Euangelie te ſtaven, te ontwikkelen, en opteholderen. — Neen, men wil in het wezen, in het characteristieke van den Christelijken Godsdienst verandering hebben, en dat wel, om dat de ſteeds toeneemende verlichting zulks vordert.— Dit is, zoo als uit het voorgaande blijkt, even hetzelfde, als wanneer kinders, groot geworden zijnde, vol laatdunkendheid, en trotſche verbeelding, hunne Ouders verſmaaden, derzelver zorg, en onderwijs miskennen, en de liefderijke hand verachten, die hen opkweekte, hen voor duizende gevaaren, en dwaalwegen beveiligde, hen

hen op het rechte ſpoor des leevens bragt. — Ik maak derhalven deeze ſtelling: en elk Leezer oordeele met hoe veel regt: daar de Christelijke Godsdienst zuiver gekend, en beleden wierde, wierd de Godsdienſtige verlichting en beſchaaving bevorderd; daar die verbasterd wierd door de verdraaijingen, en bijvoegzels van het menſchelijk vernuft, verzonk men weder in voorgaande domheid en onwetenheid; derhalven is het voor het menschdom van het hoogſte belang, dat die Godsdienstleer onveranderd, door alle eeuwen heen, dezelfde blijve, op dat zij, gelijk weleer, ook nog in onze eeuw, en ook op de verlichting en verbetering van onze Nakomelingen haaren weldaadigen invloed verſpreide.

Ik had hierbij nog het een en ander optemerken, maar dat zal in het vervolg van mijne Verhandeling eene geſchikter plaats vinden.

Ik gaa daarom tot het tweede Hoofddeel over.

van buitenſpoorige verſtanden, misvormd werd, namen ook Kunſten en Wetenſchappen af, en geraakten eindelijk in een geheel verval, door een zaamenloop van nog meer ongunſtige omſtandigheden. En hoe zeer in de zestiende eeuw het beöefenen van taalen, en geleerdheid eenige weinigen in ſtaat ſtelde het gelukkig werk der hervorming op zich te neemen, was het geenzints eene algemeene verlichting en beſchaaving, die de menſchen bewoog het groove bijgeloof te verwerpen, en edeler, en reinere Godsdienstbegrippen aanteneemen. Integendeel de dikſte duisternis lag toen nog over de Christen waereld verſpreid. Het bijgeloof hield nog alles aan zwaare ketenen gebonden, en deed nog alles bukken onder zijnen ijzeren Scepter. Het was eigentlijk het zwaare van die ketenen, het harde van dien Scepter, het ondraagelijke van dat juk, 't welk de menſchen bewoog om op de verandering van hunnen toeſtand bedagt te zijn, en hunne gemoederen voorbereidde tot het aanneemen eener betere Godsdienstleer. Niet eene voorafgaande verlichting en beſchaaving lag den grondſlag tot de hervorming, maar die zelfde Goddelijke Voorzienigheid, die, bij het invoeren van den Christelijken Godsdienst in de waereld, zoo veele bewijzen gaf van deszelfs waerheid en Goddelijken oorſprong, wist door eenen bewonderenswaardigen

gen zaamenloop van omstandigheden, en oorzaaken eenen omkeer in de gemoederen der menschen te bewerken, die het menschelijk verstand op zich zelfs voor onmogelijk zoude houden. Nadat het licht der heuglijke hervorming was begonnen doortebreeken, begon de nagt der onwetenheid te wijken, Kunsten en Wetenschappen begonnen beöefend te worden, en de beschaaving verspreidde zich zedert dien tijd onder allerleie rangen van menschen.

Uit het gezegde blijkt duidelijk, dat verlichting en beschaaving aan den Christelijken Godsdienst haaren oorsprong te danken hebben. — En zoo dra het proefondervindelijk beweezen is, dat de Godsdienstleer van Jesus het gezegende middel was in de hand der Goddelijke Voorzienigheid, om de menschen juist te leeren denken over God, hunne betrekking tot God, en hunnen pligt; en teffens waare verbetering des harten, en des leevens onder hen te bevorderen, dan blijkt immers duidelijk, dat het de wanstaltigheid en onredelijkheid zelve zoude zijn, om, na eerst weldaadig uit de bron geschept te hebben, dezelve dan toetesluiten, of te vergiftigen; of na eerst de vrugten van den boom geplukt te hebben, denzelven dan, wanneer hij voor de Nakomelingschap nog veel meer belooft, omvertehakken; of na eerst een schemerlicht bij het

Het is ontwijfelbaar, dat de menfchen, wen zij eens of door gebrek aan onderzoek, of door misleiding, of door zondige driften vervoerd, het fpoor der waarheid zijn bijster geraakt, op hetzelve behooren terug te keeren, en de dwaaling tegen de waarheid te verwisfelen. Zoo lang de waarheid boven de dwaaling nog eenige innerlijke waarde heeft, blijft dit pligt en deugd. Hoe fterk, en in het oog loopend die verandering ook zijn mag, die 'er dan in de begrippen der menfchen plaats heeft, de waarheid zelve ondergaat daar door geene verandering. Zij is in de natuur der dingen gegrond, en blijft onafhangelijk van het menfchelijk verftand. Zij heeft haare kenmerken van zekerheid, van klaarblijkelijkheid, waar door zij zich aan de menfchen aanbeveelt, en van zelve opdringt aan hun waarheids-gevoel, hun door den vinger des Almagtigen Scheppers ingeplant. — Het waare en valfche van eene zaak, ftaat wel aan de beöordeeling der menfchen, die op beider kenmerken moeten agt geeven, maar nimmer kan iets op zich zelf door de voorftelling der menfchen tot waarheid of valschheid gemaakt worden, 't geen zulks uit zijnen aart niet is.

De natuurlijke Godsdienst fteunt op die onveranderlijke grondbeginzelen der rede, die wel diep in het menfchelijk gemoed zijn ingedrukt,

maar

maar tog evenwel *objective* beschouwd in het wezen der dingen haaren grondslag hebben.

De Christelijke Godsdienst rust op daadzaaken, welker geschiedkundige zekerheid wel verschillend door het menschelijk verstand kan beöordeeld worden, doch geenzints van hetzelve afhangt: zoo ook deszelfs leerstellige, en zedekundige waarheden moeten zich wel aan den strengen toets der menschelijke rede onderwerpen, en worden naar de onderscheiden wijze van denken, en gevoelen, wel of kwalijk begrepen, doch zij behooren zelve als zoodanigen haaren vasten, en onwrikbaaren grondslag te hebben, in de natuur van God, in de natuur van den mensch, en in de onderlinge betrekking, die 'er tusschen God en den mensch plaats heeft. — Is dit nu daadelijk met het wezen van den Christelijken Godsdienst aldus gelegen, 't geen ik hier eens veronderstelle, dan behooren de begrippen der menschen omtrent denzelven ook onveranderlijk en altoos dezelfde te zijn: zij mogen verschillen in klaarheid en uitgebreidheid, en naar het onderscheiden harzensgestel, en temperament der menschen, bij den eenen zoo, en bij den anderen wat anders gewijzigd worden, in het wezen der zaak moeten zij dezelfde zijn en blijven, om dat de voorwerpen, waar omtrent zij verkeeren, en de gronden, waarop zij rusten, dezelfde

 blij-

fel of de vraag moet met *Ja* beantwoord worden. In één geval zoude men evenwel hier over anders moeten oordeelen. Wanneer men namentlijk met grond veronderſtellen kon, dat het wezen van den Christelijken Godsdienst niets anders was, dan eene bloote ſchikking (*accomodatie*) naar kinderagtige begrippen van den Apostoliſchen tijd.

In dat geval moeten de Christenen bij meerderen wasdom in het verſtand die dingen vaaren laaten: en dan behoorde zekerlijk de denkwijs uit de Apostoliſche eeuw niet de denkwijs van alle volgende tijden te zijn. Maar deeze veronderſtelling houden wij voor volkomen wederlegd; en het is niet nodig dat wij hier herhaalen, 't geen in andere Verhandelingen van het Genootſchap daar omtrent bondig is betoogd.

Nu zou dan nog de vraag overblijven: *kunnen de menſchen van onderſcheidenen leeftijd en beſchaaving over het wezen van den Christelijken Godsdienst gelijk denken?* Ik vraage: waarom niet? De Schrijver van het evengemelde werkje zegt (*c*): „ De waarheid als waarheid verandert „ niet, zij blijft door alle eeuwen volſtrekt de- „ zelf-

(*c*) Blad. 26.

„ zelfde: maar het oog dat dezelve ziet, het
„ verſtand dat dezelve bevat en beöordeelt,
„ koomt met het verloopen van den tijd in eene
„ andere geſteldheid. Wanneer men een voor-
„ werp aanziet met oogen, die wat donker zijn,
„ in het beſchouwen van voorkomende zaaken
„ zoo niet geöefend, dan is het denkbeeld, 't
„ welk men daar van krijgt, onvolkomen. Dat
„ zelfde denkbeeld wordt volkomener, wanneer
„ onze oogen worden opgehelderd, onze heb-
„ belijkheid in dezelve te gebruiken aanwast."

Eene zaak, die hier alles afdoet, wordt hier uit het oog verlooren, het is de invloed der waarheid op het verſtand. Zekerlijk koomt het oog dat de waarheid ziet, het verſtand dat dezelve bevat en beöordeelt, met het verloopen van den tijd, in eene andere geſteldheid; maar waar door? Wordt niet het verſtand door de waarheid aangedaan, gevormd, gewijzigd? Wat is het oogmerk van de Godsdienst - waarheden in de eerſte plaats anders, dan het verſtand te verlichten? Dat is te zeggen: vooröordeelen, van welken aart ook, wegteneemen, van dwaalingen te reinigen, nieuwe begrippen in derzelver plaats te geeven, die meer en meer te volmaaken; dus waare verlichting, ten opzigt der edelſte, en belangrijkſte voorwerpen, mededeelen; ruuwheid en grofheid in de denkwijze wegteneemen,

tijden, en in onderſcheidene Landen met elkanderen overéénſtemden.

En niet alleen in deeze voorbeelden, maar in veele andere opzigten, vond 'er de naauwkeurigſte overéénſtemming in denkwijze onder de verſchillende Volkeren van alle tijden plaats, zoo als uit hunne geſchiedenis, en uit hunne oirkonden, die tot ons zijn overgekomen, duidelijk blijk. En waarom zou hetzelve omtrent het wezen van den Christelijken Godsdienst niet kunnen plaats hebben, indien anders de gronden waarop dezelve rust, zeker zijn, en als zoodanige gekend kunnen worden? Het is tog onbetwijfelbaar, dat eene geſchiedkundige waarheid even dugtige gronden van zekerheid kan hebben, als elke andere waarheid, die op ondervinding, op inwendig gevoel, of op de uitſpraak der menſchelijke rede rust. — Ja, voor zoo ver de Christelijke Godsdienst niet gebouwd is op de grondſtellinge der rede, op afgetrokkene, kunſtig met elkander verbondene, en uit elkanderen voortvloeiende redeneeringen en beſluiten, maar op uitwendige daadzaaken, die in de zinnen vallen, en, om welker geſchiedkundige zekerheid te beöordeelen, de menſchen niets meer nodig hebben, dan gezonde zintuigen, en een onbedorven waarheids-gevoel, zoo ver is die 't best geſchikt om eene beſtendige en algemeene

meene overtuiging, en geloof bij de menſchen te verwerven.

Wat de Schrijver van *de nuttigheid van de geſchiedenis der menschheid bij de beöefening der Godgeleerdheid* (*b*) hier omtrent heeft voorgedraagen, raakt ons geenzints, en kan het door ons aangevoerde geenzints omverſtooten. De vraag is tog niet: denken de menſchen door alle tijden volmaakt gelijk? De geſchiedenis van den Godsdienst moet ons ras van het tegendeel overtuigen. De waarheid, hoe zuiver ook voorgedraagen, wordt ſchielijk vervalscht en misvormd door bijkomende dwaalingen en wanbegrippen. Ook is het ongetwijfeld, dat de meerdere of mindere trap van beſchaaving van het menſchelijk verſtand aan de Godsdienſtige begrippen eene andere wijzing geeft. Maar de vraag is: behooren de menſchen van allen tijd, van onderſcheidene opvoeding en beſchaaving, over het wezentlijke van de voornaamſte waarheden van den Christelijken Godsdienst gelijk te denken? Deeze vraag moet beöordeeld worden uit de natuur der waarheid; en zoo de waarheid boven de dwaling eenige waarde heeft, dan is 'er geen de minſte twijfel

(*b*) Leeuwarden, bij *C. van Sligh*, 1797.

blijven. Dat zij dezelfde kunnen blijven, is bij ons aan geen de minste twijfel onderhevig. — Ik weet wel, dat de denkwijze der menschen zeer verschillend is: het onderscheiden harzensgestel, het temperament, de climaat onder welke zij woonen, de spijze welke zij gebruiken, zeden, gewoonten, opvoeding, hebben grooten invloed op der menschen verstand, en stemmen hunne onderscheidene denkwijze en manier van bevatting. Evenwel leert ook de ondervinding, dat, niettegenstaande de onderscheidene manier van bevatting, en de zoo breed uit éénloopende begrippen, de menschen, onder verschillende hemelstreeken en volkeren, door alle tijden heen omtrent zeer veele zaaken dezelfde begrippen hadden. — De eerste grondstellingen der menschelijke rede, die de grondslagen uitmaaken, op welke alle menschelijke kennis en wetenschap rust, waren het algemeen (*sensus communis*) van alle Volkeren: alle stemden daarin ten allen tijde overéén, om dat derzelver zekerheid, en klaarblijkelijkheid zich in zulk een helder licht aan het menschelijk verstand vertoonde.

De eerste grondwaarheid van alle Godsdienst: *'er is één God:* was bij allen dezelfde. En zoo 'er eenige geweest mogen zijn, die of daar van niets wisten, of zulks ontkenden, kan

zulks

zulks naauwelijks eene uitzondering zijn op den gemeenen regel; gelijk wij de gevoelens van een Volk niet beöordeelen naar de denkwijze van hen, die in het dolhuis zitten, of door de hitte van eene koorts in hun verſtand verward zijn, zoo kunnen wij ook, naar de denkwijze van eenige Atheïsten, geenzints het gemeene gevoelen der menſchen beöordeelen: en hoe verſchillende de begrippen der menſchen nopens de Godheid ook waren, in reinheid en volmaaktheid, kwamen zij egter ten allen tijde hierin overéén, dat zij zich iets bovenmenſchelijks voorſtelden, 't geen in hoogheid, magt en verſtand, den menſche (*a*) ver te boven gaat; dat zij tot dat wezen in zekere betrekking ſtonden, en dat hetzelve op het regelen van menſchelijke lotgevallen eenigen invloed heeft. Hetzelve is waar nopens zedekundige waarheden: bij voorbeeld, dat men eenen iegelijk het zijne moet geeven: dat men trouwe moet houden: dat men dankbaar moet zijn voor ontvangene weldaaden: en meer andere gevoelens van het geene regt is, en onregt, eerlijk en ſchandelijk, waarin de Volkeren van alle tij-

---

(*a*) Vide CICERO, *de legibus L.* I. §. II. *pag.* 40. *ed. Daviſii*, *L.* II. *Cap.* 4. *pag.* 86. *ſeq.*

men, en in het beöordeelen der dingen eenen echt goeden ſmaak inteboezemen. Hier vormt het verſtand de waarheid niet, maar het verſtand wordt zelve door de waarheid gevormd, gewijzigd, geoefend, verfijnd en beſchaafd. Zeker niet altoos is de waarheid zoo gelukkig in het bereiken van haar doel op 's menſchen denkvermogen. 's Menſchen verſtand, in de plaats van zich geheel, en met gewilligheid aan haare zagte leiding overtegeeven, verzet zich zoms tegen haar, misvormt haar, ſtoot haar van zich terug, en wordt dus weinig of niets gewaar van haaren verlichtenden invloed. Dit is maar al te veel het betreurenswaardig geval geweest, en is het nog bij veelen. Maar daar de waarheid allen tegenſtand, en alle vooröordeelen der zinnelijkheid overwint, en als eene beminnelijke Meesteres het gezag en de heerſchappij in handen krijgt, daar verſpreidt zij haare verlichtende ſtraalen in der menſchen denkvermogen, en brengt kennis en beſchaaving voort.

Nu zou het zeer moeijelijk te bewijzen vallen, dat die uitwerking der waarheid niet op menſchen van verſchillenden leeftijd, ouderdom, en climaat dezelfde zoude *kunnen* zijn. Laat 'er tusſchen het verſtand van blanken en zwarten, van Irogueezen en Hollanders een hemelsbreed onderſcheid zijn; de oorzaak is deeze:

dat

dat de eene het onderwijs der waarheid genooten heeft, de andere daar van verfteeken is geweest. Maar zouden zij niet, hetzelfde onderwijs genietende, ook in 't algemeen hetzelfde kunnen denken? Alle zijn tog menfchen van hetzelfde geflagt; het harzengeftel van den eenen mag wat anders gewijzigd zijn, dan dat van den anderen, dit maakt in het bevattings-vermogen niet zulk een onderfcheid, dat 'er geene gelijkheid zoude kunnen plaats hebben. Al zijn geen twee bladen van eenen boom elkanderen volmaakt gelijk, 'er heerscht nogthans in alle bladen van eenen en denzelfden boom eene onloochenbaare gelijkheid. Zoo kunnen ook alle menfchen zonder onderfcheid van leeftijd, volk, climaat, opvoeding, door hetzelfde licht der waarheid beftraald, in hunne begrippen, wat het wezen der zaak betreft, gelijk denken.

Wij hebben boven gezien eene overéénftemming over aangelegene waarheden bij alle volkeren; waarom zou die ook niet plaats kunnen hebben, nopens duidelijk geopenbaarde waarheden, in het Woord van God? Laat ons dit nog met eenige voorbeelden aanwijzen.

God heeft de waereld uit niets gefchapen.

Twee groote Wijsgeeren LOCKE en NEWTON oordeelden, dat de rede tegen deeze gewigtige geopenbaarde waarheid niets met grond inbren-

gen kon. Moeten niet die woorden in het zoo zeer geöefend verstand van die waarlijk groote mannen hetzelfde denkbeeld maaken, als in dat van den gemeenen man? Moet niet de een zoo wel als de ander, op het hooren van die voorstelling, op de gedagten komen: *De waereld was 'er niet, zij is voortgebragt, God is 'er de maker van?* De Wijsgeer mag 'er wat meer bij denken, als namentlijk, dat het *niet*, waaruit de waereld geschapen is, niet de materie is, maar *de terminus a quo*, dat doet hier niets af. In de hoofdzaak kunnen zij dezelfde denkbeelden hebben.

Jesus is aan een Kruishout gestorven, begraven, en ten derden dage na zijne begraving weder levendig uit het graf gekomen. In elk menschen-verstand, hoe ook gewijzigd, geeven deeze woorden dezelfde denkbeelden. De een mag 'er wat meer bij denken, dan de andere, dat doet hier niets ter zaak. Het hoofddenkbeeld, dat deeze woorden geeven kunnen, is bij allen hetzelfde, en kan en moet ook door allen tijd hetzelfde blijven.

Dat geen wat in mij denkt, is mijne ziel, en zal na den dood van het ligchaam blijven voortdenken, begeeren en werken. Deeze gedagte van de voortduuring van dat denkvermogen, 's welk het eigentlijk *ik* van den mensch uit-

uitmaakt, kan, na aftrekking van alle gekunſtelde begrippen der Wijsbegeerte, door alle tijden, bij alle menſchen, die het gebruik der rede hebben, dezelfde zijn:

Mijn ligchaam zal niet voor altoos vergaan, maar eens weêr herleeven, gelijk eene tarwenkoorn, in de aarde verrot zijnde, een nieuw voortbrengt. Het hoofddenkbeeld, dat deeze woorden geeven, is bij alle redelijke menſchen hetzelfde: en de ſcherpſte Wijsgeer kan hier boven het ſtompe verſtand van een ongeöefend mensch niet veel vooruit hebben.

Mijn ligchaam zal, dus herleevende, volmaakt zijn, geen ſpijs, geen drank, geen ſlaap meer nodig hebben. Dit verſtaat elk.

Dat Wezen, dat de wae reld, en ook mij heeft voortgebragt, kan mij gebieden: Ik ben aan hetzelve gehoorzaamheid verſchuldigd, en bij gebrecke daarvan mag hetzelve mij ſtraffen.

Ook hier moet elk hetzelve bij denken.

Het goed en kwaad zal, voornamentlijk in een ander leeven, na den dood, beloond, en geſtraft worden. Deeze woorden kunnen niet anders dan denzelfden indruk geeven op elk menſchelijk denkvermogen.

God is goed, hij wil mij de zonden vergeeven, dat is te zeggen, *niet ſtraffen, en wel om Christus wil, die is hier een Middelaar, Voorſpraak,*

Borg: die Christus is meer dan mensch, meer dan Engel, is met het Goddelijk Wezen in zulk eene naauwe betrekking, als geen een der schepselen is; is deelgenoot der Goddelijke natuur enz. Indien woorden geene ijdele klanken zijn, maar uitdrukkingen van gedagten, en de menschen de overéénstemmende uitdrukkingen der H. Schrijvers bij zich willen laaten gelden, met aflegging van eigen wijsheid en vooroordeelen, dan kunnen zij omtrent de Leer der verlossing, die de hoofdinhoud is van het Euangelie, zeer wel overéénstemmen. Even zoo goed als ten opzigt der natuurlijke zedewetten, die onze natuur ingeschapen zijn, en niet de eischen der Wijsgeerige maar der menschelijke rede in zich behelzen; die daarom ook bij allen hetzelfde gebieden, en bij welkers voorschriften allen hetzelfde denken, en gevoelen. Zoo weinig als de menschen behoeven te twisten bij Jesus voorschriften: gij zult uwen vijand geen kwaad doen, geen kwaad toewenschen, hem veeleer goed doen, voor hem bidden: of gij zult een ander behandelen, gelijk gij wenscht van hem behandeld te worden: even zoo weinig behoeven zij te twisten bij overige stukken, die het wezen van den Christelijken Godsdienst uitmaaken. En, offchoon daarover desniettegenstaande bittere twisten zijn ontstaan, zal men hiervan zeer bezwaarlijk eene voldoende reden vin-

vinden bij de waarheid zelve, als min duidelijk geöpenbaard, en nog veel minder bij der menschen denkvermogen, als verschillend gewijzigd, maar wel bij zondige vooröordeelen, die onze verdorvendheid vleijen, bij hoogmoed, die het Godlijk onderwijs versmaadt, bij de zugt om wat nieuws te zeggen, en daar door opzien te verwekken, en roem te behaalen, of bij andere driften van het menschelijk hart, die menigwerf het verstand omkoopen om den leugen te gelooven, *en de duisternis liever hebben dan het licht.*

DERDE HOOFDDEEL.

Betoog, dat de meening onzer bestrijderen niet overéénkomt met het denkbeeld, dat wij ons vormen moeten van eene Godlijke openbaaring, aangaande den weg der zaligheid.

Het gevoelen, dat de menschen van tijd tot tijd hunne begrippen moeten veranderen, nopens de voornaamste waerheden van den Christelijken Godsdienst, loopt regelregt in tegen het denkbeeld van eene Goddelijke openbaaring. —

 Heeft

Heeft God op eene buitengewoone wijze, door Jesus en zijne Apostelen, aan de menschen den weg der zaligheid laaten bekend maaken, dan moeten wij immers verwagten, dat wij daar een onderwijs zullen vinden dat volmaakt is, 't geen wij gebruiken kunnen zonder vreeze van misleid te worden: 't geen voor de behoeften van alle menschen zorgt, en 't geen noch verbetering noch verandering nodig heeft. Het geen zij leert van God, van zijne eigenschappen, van den mensch en zijne bestemming, van de verlossing door den Middelaar Jesus Christus, en van de deugd te beöefenen uit een liefderijk en dankbaar hart, moet eene volkomene Godsdienst-leer in zich behelzen, bij de welke de menschelijke hand niets kan noch mag bijvoegen, in welke zij niets mag veranderen (*d*).

Indien ik eens de veronderstelling aanneeme, dat God op eene buitengewoone wijze aan de menschen den weg der waarheid heeft willen leeren, dan kan ik immers niet vermoeden, dat God zijn

(*d*) Men zie *Neues Theologisches Journal vau* HÄNLEIN *und* AMMON *zweiter band*, *Seiti* 138, alwaar uit het denkbeeld van eene openbaaring van boven, van den Vader der lichten, hetzelfde besluit getrokken wordt tot haare volkomenheid, en onveranderlijkheid.

zijn werk ſlegts ten halve of ten deele gedaan heeft; zoo dat dat onderwijs ſlegts voor dien tijd, en voor dat volk, maar niet voor alle volgende tijden, en geſlagten geſchikt is. Daar God zijn werk in de natuur zoo volkomen gemaakt heeft, dat alles beantwoordt aan zijne wijze oogmerken, en hij, in het vervullen van der menſchen ligchaamlijke behoeften, met zulke eene overvloedige en onbekrompene mildheid is te werk gegaan; kan men geenzints denken, dat hij, willende de menſchen op eene buitengewoone wijze onderrichten, omtrent hunne hoogere geestelijke belangen, in deezen zijn werk zoo onvolledig zal gelaaten hebben. Het is waar, dat God dat geen, wat in den gewoonen weg der natuur, en door middelen kan verkreegen worden, niet onmiddelijk zal bewerken, dit zou ſtrijden met de Goddelijke wijsheid, die niet geöordeeld kon worden van den gewoonen loop der natuur aftewijken, zonder hoogstwichtige oogmerken. Maar het is ook zeker, dat God dat geen, wat hij door eene buitengewoone tusſchenkomst alleen kan en wil bewerken, volledig moet doen, zal hij zijn doel niet misſen. Kan men denken, dat God in de openbaaring, die hij aan de menſchen gaf, de menſchelijke rede ſlegts eenigzints wilde te hulpe komen, haar aanleiding tot denken geeven, en haar voorts aan haar zelve overlaaten?

Dat laat zich geenzins denken: want, hoe duidelijk, hoe kragtig de ſtem van God ſpreekt in de openbaaring der natuur, heeft evenwel de ondervinding van voorige tijden onder de Heidenen geleerd, hoe weinig de menſchelijke rede, misleid door zinnelijkheid en bedorvenheid van het menſchelijk hart, op dat onderwijs agt gaf, hoe zeer zij de ſpeelbal is geworden van de laagſte driften, die haar geheel in verwarring bragten, en in de akeligſte onzekerheid. En wij hebben op dien zelfden grond alle reden om bedugt te zijn voor de poogingen van hun, die thans den geheelen Christelijken Godsdienst willen grondvesten op een eenig zedekundig grondbeginzel, dat bij de rede erkend en aangenoomen is, en daaruit alle waarheden van het Christendom willen afleiden (*e*). De vrugten, die wij daar van reeds zien, doen ons het ergſte vreezen.

Geeven wij agt op de volmaaktheid van den Christelijken Godsdienst, dan kan de meening aangaande deszelfs geduurige verandering geen ingang bij ons vinden, en dat geen, wat andere (*f*) over

(*e*) Zie *Ammon Entwurf einer Wisſenſcheftlich-Practiſchen Theologie*, Gott. 1794.

(*f*) Bij voorbeeld TELLER, *uber die Religion der volkommnern.* LESSING, *Erziehung des menſchen geſchlahts. Brieve uber die perfectibilitaat der Religion.*

over de meerdere volmaaking van denzelven geschreven hebben, moet dan van zelf vervallen. Het zij wij letten op de Geloofswaarheden, het zij op de Zedeleer, die in het Euangelie vervat is, in beide vinden wij eene uitsteekende volmaaktheid. De Godsdienstleer van Jesus is geschikt voor alle menschen, voor alle tijden en Volkeren, onder welke hemelstreek zij ook leeven mogen: zij is geheel bereekend voor de hooge belangen van den mensch: zij geeft licht voor het verstand, rust voor het hart, kragt tot deugd; zij bestuurt ons op den weg van het leeven; zij geeft den deugdzaamen eenen vasten troost in tegenspoed, en een aangenaam vooruitzigt in het uur van den dood: zij vult alle de gaapingen aan van den natuurlijken Godsdienst, en koomt de veelvuldige twijfelingen en bedenkingen der menschelijke rede te hulp, door het geeven van weldadige zekerheid: de belangrijkste dingen, welke, voor geöefende en ongeöefende verstanden, zoo veele eeuwen raadzelagtig waren, worden door haar opgelost en in een helder daglicht geplaatst. De gewigtigste vraagen, tot beäntwoording van welke de menschelijke geest zich zoo lang vrugtloos gepijnigd heeft, worden voldoende door haar beantwoord. De geheele raad Gods tot zaligheid der menschen wordt ons in dezelve geöpenbaard, en wel met eene toereikende klaarheid.

heid. De bewijzen voor de waarheid zijn voor elk tastbaar, kunnen haare kragt ter overtuiging uitoefenen op het ongeoefend verſtand; zij beſtaan niet in fijn geſponnene en kunſtig met elkanderen verbondene redeneeringen, die ſlegts door weinigen begrepen worden, maar rusten op Goddelijk gezag.

Het Euangelie ſtelt ons het Opperwezen voor in zulk eene volmaaktheid, die zoo ontzettend als bekoorlijk is voor den mensch; de menſchelijke rede, die, aan haar zelve overgelaaten, zoo lang in het blinde omdoolde, moet de volmaaktheden van het Opperwezen bewonderen, en vindt, door het Euangelie voorgelicht, alle deugden Gods zoo betamelijk, en der Godheid gepast, dat zij zich ſchier verbeeldt zelve in ſtaat geweest te zijn, om, zonder hooger onderwijs, die eigenſchappen aan het Opperwezen te hebben kunnen toeſchrijven, hoewel de geſchiedenis der oude tijden ons het tegendeel doet zien (*g*).

Voor-

(*g*) Men kan ligt zeggen, dat zommige van de Heidenſche Wijsgeeren dezelfde opgeklaarde begrippen hadden van God, als in het Euangelie verſpreid zijn: maar men behoorde dan zulks ook te bewijzen, vooral na dat een BRUKKER, CUDWORTH, MOSHEIM en anderen, het tegendeel zoo uitvoerig betoond hebben: —

magt-

Voornamentlijk Gods zedelijke eigenſchappen, zijne heiligheid, regtvaardigheid, en grenzelooze menſchenliefde, verſchijnen daar in een helder daglicht, en zijn uit haaren aart geſchikt om liefde, met eerbied en ontzach gepaard, in het menſchelijk hart te ſtorten. Gelijk het tog gebleeken is, dat ſlaafſche ſchrik en vreeze voor het Opperwezen geene waare deugd bevorderen, zoo is het ook onbetwistbaar, dat een onbepaald voorſtel van Gods vergeevende menſchenliefde voor het ligtzinnig menſchelijk hart, dat zoo tot zonde geneigd is, nadeelig zou zijn, en de ondeugd in de hand werken. In het Euangelie nu verſchijnt God als een Wezen, dat liefde met ſtrenge regtvaardigheid paart, en daar door de vreeze en het ontzach voor zijne wetten met liefde tot hun in het hart der menſchen verwekt.

De Leer der Verlosſing door eenen Goddelijken Middelaar, die als een offer voor de zonde ſtierf, om de deugden zijnes Vaders, die door de zonde geſchonden waren, weder optehelderen, en daar door de zaligheid der zondaaren te verwerven, mag voor het verſtand des vleeſches aan-

magtſpreuken, en ligt gewaagde ſtellingen gelden in het onderzoek der waarheid niets.

aanftootelijk zijn, de gezuiverde rede moet 'er de kragt Gods, en de wijsheid Gods in eerbiedigen. De deugden Gods blinken op deezen weg van verlosfing zoo luisterijk door. De regtvaardigheid Gods krijgt hier haaren volkomen eisch: zijne heiligheid betoont haaren afkeer van de zonde: zijne opperheerfchappij blijft in haaren volkomen luister: en de rijkdom zijner barmhartigheid, en zondaarsliefde moet den verftokten zondaar week maaken. — Nu een Goddelijke Middelaar de zaligheid voor zondaaren verworven heeft, en het geloof aan hem tot een middel is gefteld geworden, om aan dat verworven heil deel te krijgen, nu is in deeze orde des heils onze zaligheid, en hoop op dezelve onwankelbaar, daar integendeel, indien ons eeuwig heil aan onze gehoorzaamheid aan den Goddelijken wil was vasgemaakt, wij fteeds tusfchen hoop en vreeze moesten dobberen, en gevaar konden loopen dezelve voor altoos te misfen. De dankbaarheid voor de Verlosfing, door Christus bewerkt, is de beste bron van waare, en beftendige deugds-betrachting. — Een opgerigt toonbeeld van vergeevende liefde en ftraffende regtvaardigheid geeft de fterkfte aanmoediging tot ftandvastige Godzaligheid.

De Leer van eeuwig leeven na den dood, van eene belooning en ftraffe is in het Euangelie in zulk

zulk een helder licht geplaatst, 't welk overal te vergeefsch gezogt wordt. — De verzekeringen, welke Jesus daar van gedaan heeft, beneegen, welke Jesus daar van gedaan heeft, beneemen op eens alle twijfelingen en onzekerheid; en geeven, daar de geheele Godsdienst van Jesus daarop gegrond is, aan elken regtschapenen Christen den sterksten spoorslag, om met verdubbelden ijver en ingespannene kragten tot zijne waare en verhevene bestemming te geraaken. Het voorbeeld van zijnen doorlugtigen Verlosser geeft eene onbegrijpelijke kragt, eene hemelsche vertroosting in tegenspoeden bij den dood.

Hoe voortreffelijk is de Zedeleer van het Euangelie? zij is niet te vrede met eene uitwendige regtvaerdigheid onzer daaden, maar zij gebiedt, en regelt onze neigingen, en de beginzels onzer daaden: zij vordert eene geheele verandering des gemoeds: zij leidt alle pligten af uit den wil van God: zij grondt alle voorschriften op de liefde Gods, en des naasten. Zij ge biedt de pligten der nederigheid, der kuisheid, der zagtmoedigheid, der lijdzaamheid, der onderwerping aan den wijzen en goeden wil van God, der zelfsverlochening, der liefde zelfs tot vijanden en vervolgers: — alles is gegrond op de natuur der menschen, op hunne betrekking tot God, en op hunne onderlinge betrekking. Zij eischt niets dat onmogelijk, of ongeschikt is

voor

voor zeker soort van menschen: haare voorschriften staan met het menschelijk geluk voor tijd en eeuwigheid, met het geluk der zamenleeving in het naauwst verband: haare beöefening is de veiligste grondzuil voor het welvaaren van den Staat. In alle omstandigheden des leevens, in alle betrekkingen, waarin wij ons bevinden mogen, geeft zij ons getrouw onderrigt nopens onze pligten. Zij is niet te vrede met de eerste beginzelen der deugd, maar wil, dat wij zelfs den schijn des kwaads zullen mijden, en voorts alles behartigen wat eerlijk, betaamelijk is, en deugd kan genaamd worden. Zij dringt haare voorschriften aan door de belooninge en straffen van een toekomend leeven, door Gods Opperheerschappij, door het voorbeeld zijner vlekkelooze heiligheid en onnaspeurlijke liefde, en door het weêrgaloos voorbeeld van den Goddelijken Verlosser. En daar wij, bij dat alles, wegens de diepe wortelen, welke het zedelijk kwaad in onze natuur geschoten heeft; wegens de overmaat onzer zinnelijkheid, de kragt der verleiding, en der kwaade voorbeelden, Goddelijke hulp en bijstand nodig hebben ter hervorming onzer natuur, ter verlichting des verstands tot het regt belang stellen in de geöpenbaarde waarheid, ter reiniging van het hart, zoo is ons in het Euangelie de invloed van den H. Geest van God beloofd,

om

om ons bekwaam te maaken tot het beöefenen van verhevene en bestendige deugd en Godsvrugt.

Wilden wij het een en ander in vergelijking brengen met het geen bij onderscheidene Volkeren als Godsdienstwaarheid en Zedeleer is gepredikt geworden, dan zou de uitsteekende voortreffelijkheid en volmaaktheid van de Euanangelieleer duidelijker in het oog loopen. Elk onbevooröordeelde kan intusschen klaar begrijpen, hoe redelijk en betaamelijk deeze Godsdienst-leer is, hoe zeer zij zich aanprijst bij het gezond menschen - verstand; welk een helder licht zij verspreidt over Gods volmaaktheden, zijne verlossing, en over den weg der deugd. Alles is hier door geschikt voor de behoeften van den mensch, en voor zijne zedelijke volmaaking. Omtrent alles, wat geöordeeld kan worden voor hem nodig te zijn tot kennis en betrachting, krijgt hij een volledig en verstaanbaar onderricht; en het behoeft hem, noch in tegenspoed, noch bij het terugzigt op zoo veele begaane misdaaden, noch bij het vooruitzigt in de eeuwigheid, aan gegronde troost te ontbreeken. Ook levert het Euangelie voor den mensch in het gemeen, bij de veelvuldige bezigheden zijnes kortstondigen leevens, eene overvloedige stoffe op voor oefening en nadenken; en het zal onge-

twij-

twijfeld voor elken mensch, die deszelfs aanwijzingen getrouwelijk opvolgt, eene ruime bron worden van waare en duurzaame gelukzaligheid. Hier mag ik dan vraagen, wat wil men tog meer hebben? Waarom wil men, onder het voorwendzel van volmaaking, geduurig verandering hebben in de Godsdienst-leer van Jeſus? Daar de ondervinding getoond heeft, dat zij voornamentlijk daar, waar zij in haare oorſprongelijke zuiverheid het best is bewaard gebleeven, op de zedelijke verbetering der menſchen, en hunne gelukzaligheid, den besten invloed heeft. Wat wil men tog bij het geopenbaarde nopens den weg der zaligheid meer bijvoegen?

Dan laat ons eens zien, of de Zaligmaker, en zijne Apostelen ons ook wenken gegeeven hebben, die ons genoegzaam kunnen overtuigen, dat de Leer, welke zij predikten, niet de beſtendige Leer van allen tijd zou zijn, noch ook een volledig zamenſtel van Godsdienſtige kundigheden in zich behelsde, maar dat de menſchen die eerst onvolledige, en gebrekkige begrippen naderhand tegen betere en volmaakten moesten verwisſelen? Wij vinden niet alleen geen enkelen wenk, die ons tot die gedagten kan brengen, maar wel het tegendeel: gaf niet de Zaligmaker zijnen Discipelen het uitdrukkelijk bevel om dezelfde Godsdienstleer, in welke hij hun onderweezen had, aan alle

alle Volkeren zonder onderſcheid te prediken: *Matth.* 28: 19, 20. Stelt de Heiland en zijne Apostelen niet doorgaans het gelooven en betrachten van die Leer, welke zij predikten, in het naauwſte verband met de eeuwige gelukzaligheid der menſchen? — Hoe is het tog hier meê overéénte brengen, dat de begrippen der menſchen omtrent die Leer van tijd tot tijd zouden moeten veranderen? Leeren ons niet de Apostelen, dat geen mensch een ander fundament kan leggen dan 't welk gelegd is, welk is Jeſus Christus (1 *Cor.* 3 — 11.)? Dat Jeſus Christus (dat is zijne Leer) gisteren heden en in de eeuwigheid dezelfde blijft *Hebr.* 13: 8? Jeſus zelfs eischt van zijne Discipelen dat zij in het woord, dat hij hun gepredikt heeft, volharden zullen, en geeft die getrouwe volharding als een kenmerk op, waar door zijne Discipelen zich moesten onderſcheiden *Joh.* 5: 31. Hij ſtelt die ſtandvastige verkleefdheid aan zijne Leer voor, onder de gelijkenis van den wijnſtok en zijne ranken, en beſluit, dat even zoo weinig als ranken, van den wijnſtok geſcheiden, vrugten draagen van waare heiligheid, en bij gevolg geene gelukzaligheid hebben, zoo zij zijn woord verlieten: hij vermaant hun daarom: „ blijft in mij en ik in u, laaten mij„ ne woorden in u blijven" (*Joh.* 15:

 3-7.

3—7. (*h*): ook getuigt de Zaligmaker met ronde woorden: „al wat ik van mijnen Vader „ gehoord hebbe, dat hebbe ik u bekend ge- „ maakt:" (*vr.* 15.) en toont daar door de getrouwheid en volmaaktheit van zijn hemelsch onderwijs. — PAULUS betuigt zich rein van het bloed van allen, aan welken hij het Euangelium gepredikt had, om dat hij niets had agtergehouden, maar hun al den raad Gods verkondigd had (*Hand.* 20: 26, 27.). En hij fpreekt eenen vloek uit over zulk eenen, die een Euangelium wilde prediken, verfchillende van het geen hij verkondigd had (*Gal.* 1: 8, 9.). Had men niet billijk moeten verwagten, dat de Apostelen, vooral wanneer zij met eenen TIMOTHEUS, TITUS of FILEMON, hunne medearbeiders in het werk des Heeren, te doen hadden, hier en daar eenen wenk zouden gegeeven hebben, dat de Godsdienst-leer van Jefus, tot hier toe aan de Gemeenten voorgedraagen, flegts ruuwe en onvolmaakte beginzelen waren, gefchikt voor het kinderlijk verftand, dat het flegts de fchors of de fchaduw der dingen waren, die nu of eerlang

(*h*) *Retinete igitur conftanter meam doctrinam: meae doctrinae in vobis ftabilem habeant locum.* Paraphrafis SEMLERI.

lang moesten verworpen worden, om plaats te maaken voor de waarheid zelve? Dan hier van verneemen wij niet alleen niets, maar vinden dat een PAULUS, in zijne brieven aan boven gedagte medearbeiders, die Christelijke Leer, aan welker kennis en betrachting hij de zaligheid vastmaakte, op het nadrukkelijkſte aanbeveelt, ten einde voor haare bewaaring, voortplanting en zuiverheid, met alle tederheid en getrouwheid te zorgen. Zoo vermaant PAULUS hen gedurig, om tog het geloof te behouden en een goed gewisſe, het voorbeeld te houden der gezonde woorden, zoo als zij die van PAULUS gehoord hadden in geloof en liefde, het goede pand, hun toevertrouwd, te bewaaren door den H. Geest, die in hun woonde, den ſtrijd des Geloofs regt te ſtrijden, te ſpreeken het geen de gezonde Leer betaamt, de zulken te wederſtaan die maar eenigzints afweeken van de Leer der Apostelen; maar nergens vinden wij een wenk, dat zij van de eerſte onvolmaakte beginzelen tot de meer volmaakte, en van alle bekleedzelen ontdaane waarheden moesten overgaan. Geeven wij nu agt op de Propheeten des Ouden Testaments, die handelen geheel anders: overtuigd, dat de Moſaïſche Godsdienst met deszelfs inſtellingen, geſchikt voor de zinnelijkheid des Joodſchen Volks, voor volmaaking vatbaar was, en daarom eerlang wij-

 ken

ken zou voor eene volmaaktere Godsdienst-leer, trachten zij ook hunne tijdgenooten daar van te overtuigen, ten einde, de tijd van de verandering der bedeeling der genade gekomen zijnde, de Israëller dat geen, wat voor zijne kindſche jaaren geſchikt was, verwerpen mogte, nu hij tot mannelijker ouderdom gekomen was. — Zoo zegt God bij *Jeſaïas* 65: 17. want ziet ik ſcheppe nieuwe hemelen en eene nieuwe aarde: ende de voorige dingen zullen niet meer gedagt worden; noch zullen in 't hart niet opkomen. En Hoofddeel 66. geeft God door den Propheet te kennen, dat het Heeläl zijn tempel is, en dat hij niet langer woonen wil in eenen tempel met handen gemaakt, dat de geheele Offerdienst ook onder de nieuwe bedeeling zal ophouden, *vs.* 2, 3. Wijders leeren de Propheeten, dat ook de Heidenen dan tot de kennis en den dienst van God zullen gebragt worden, *Jeſ.* 2. *Maleachi* 1. En God zegt bij *Jeremias* 31: 31. Ziet de dagen komen dat ik met het huis Israëls, en met het huis Juda een nieuw verbond zal maaken. De Apostelen hadden ook deeze duidelijke wenken der Propheeten zeer wel begreepen, en hielden zich overtuigd, dat de volmaaktere Godsdienst-leer van Jeſus de onvolmaaktere inſtellingen van den Moſaïſchen Godsdienst vervangen moesten. Deeze laatſte noemden zij de eerſte

be-

beginzelen der waereld, onder welke Isráël, toen het nog een kind was, en als een knegt behandeld wierdt, dienstbaar was gemaakt, maar welke zwakke en eerſte beginzelen nu voor Christenen, die zoonen en erfgenaamen Gods door Christus geworden waren, niet meer pasten (*Gal.* 4: 1—9.). Doch nergens geeven zij eenen wenk, dat de volmaaktere Leer van het Euangelie weder eene verandering zou ondergaan moeten. Zij noemen de oude bedeeling, nagt, en de nieuwe, dag *Rom.* 13: 12, 13. De oude Godsdienst-leer van Moſes en de Propheeten vergelijken zij bij een licht of fakkel, ſchijnende in eene duistere plaats, maar het Euangelie vergelijken zij bij den dag, de morgenſter, (2 *Petr.* 1: 19.) maar nergens zeggen zij ons, dat ook dit licht nog weêr door een helderder in dit leeven zal vervangen worden; of dat het Euangelie ook nog zwakke beginzelen heeft, die vervolgens moeten verworpen worden. De bedeeling van het Euangelie laaten zij vervangen worden door den ſtaat der volmaaktheid na dit leeven. Het geen het meest te verwonderen is, is dat, dat juist daar ter plaats, waar de Apostelen ſpreeken van die dingen, die tot het Christendom behoorden, maar die eerlang om wijze reden zouden ophouden, en waar zij dus gelegentheid hadden, om van de verdere volmaaking

van de Euangelifche Leere te fpreeken, zij geen een woord daar van zeggen. Zoo bij voorbeeld 1 *Cor.* 13. Wanneer PAULUS leert dat alle wondergaaven zullen ophouden, en dat alleen het geloof, de hoope en de liefde op de aarde in de Kerk zullen in aanwezen blijven, dan had hij gelegenheid om te zeggen, welke onnutte aanhangzels, bekleedzels of onnoodige hulpmiddelen, verder zouden komen te vervallen: maar integendeel *het geloof*, en dat is tog het geloof, zoo als hij met zijne mede-Apostelen het toen predikte, zou in de Christelijke Kerk op aarde volftandig blijven met de hoop en de liefde.

VIERDE HOOFDDEEL.

Waarin wordt aangetoond, dat door de verlichting van onzen tijd geene nadere ontdekkingen omtrent het wezen des Christendoms gedaan zijn: en bijzonder ten opzicht der kretiek.

Zeer gaarne willen wij deeze eeuw den naam geeven van de verlichte eeuw. Zij verdient dien naam: en men zou met woorden moeten fpeelen,

len, en geheel onkundig zijn van den verhevenen trap, tot welken de wetenſchappen in onze dagen zijn bevorderd geworden, indien men niet wilde toeſtemmen, dat de menſchelijke rede thans veel verder gekomen is dan ooit. Het is waar, dat wij ook thans op veele plaatzen veel onkunde, veele dwaaling, en veel bijgeloof ontdekken, doch over het algemeen genoomen kan men niet ontkennen, dat 'er in onze dagen groote vorderingen gemaakt zijn, in allerlei ſoort van belangrijke wetenſchappen. En dit is zeer natuurlijk; na dat tog onze Voorvaders eens het juk der onwetenheid hadden afgeworpen, en den weg van oeffening en onderzoek hadden ingeſlagen, konden wij, door hun voorgegaan, en in hunne voetſtappen tredende, en van hunne ontdekkingen gebruik maakende, gemakkelijk verder komen. Ook in Godsdienſtige kundigheden, en alles wat daar toe betrekking heeft, zijn wij nu verder gevorderd dan in de zestiende eeuw. In de krietiek, die de echtheid van de boeken des Bijbels onderzoekt, en de waare leezing van den text bepaalt, hebben wij in onzen tijd oneindig meer hulpmiddelen, dan men had ten tijden van ERASMUS en BEZA. In de kennis der taalen, geſchiedenisſen en zeden des ouderdoms, is men verder gevorderd, zedert den tijd van LUTHER en CALVYN. En voornamentlijk

lijk is voor de Wijsbegeerte een nieuw licht opgegaan: zedert dat *Baco Verulamius* haar van Ariſtoteliſche ſpitsvindigbeden heeft getracht te zuiveren, heeft zij bijzonder in haare belangrijkſte takken verbazende vorderingen gemaakt. Hoe zeer wij nu de opheldering eerbiedigen, op welke onze tijd met recht roem mag draagen, moeten wij teffens eerlijk bekennen, dat zeer veel onder de benaamingen van verlichting, en opklaaring voorkoomt, 't welk dien naam niet verdient. Gelijk het in het natuurlijke plaats vindt, zoo is het ook in het vak van den Godsdienst, waar veel licht is, is ook veel ſchaduwe. De zoo hoog gepreezene verlichting van onzen tijd, (zegt de Hoogleeraar TIEFTRUNK van *Halle*) heeft in het eigentlijk gebied van den Godsdienst nog weinig goeds te weeg gebragt. Stoute gisſingen, ongegronde en onbeweezene veronderſtellingen, twijfelingen en bedenkingen zijn in groote meenigte, en zeer onbeſchroomd ter baan gebragt, hebben in veele gemoederen gisting en verwarring veroorzaakt, en zullen eindelijk het rijk der waarheid geheel verſcheuren, zoo dat regeeringloosheid deszelfs lot zal worden. Veele hebben, als om ſtrijd, zich beijverd, om alle de kragten van hun vernuft aantewenden tot het ſloopen van den tempel der waarheid, maar weinige hebben zich aan den

op-

opbouw laaten gelegen leggen. Wij bekennen volvaardig, de Godgeleerden hadden voornamelijk in de voorige eeuwen meenig voorſtel van Godsdienstwaarheid overdreeven door de hevigheid der geſchillen, dezelve verdonkerd door de wijsgeerige ſpitsvindigheden; zij wilden, niet te vrede met het geen God geöpenbaard had, indringen in dingen die zij niet begrijpen konden: gaven meer agt op het getal der bewijzen dan op derzelver kragt, namen veel voor waarheid aan, 't geen de ſtrenge toets van het onpartijdig oordeel niet kon doorſtaan. Het kon daarom niet misſen, of bij een onpartijdig onderzoek der H. Schrift, naar de vaste regels van uitlegkunde, moest veel van zelve vervallen, 't geen men voorheen had ſtaande gehouden; maar laat ons nu eens zien, of de poogingen, welke veele thans doen, ter zuivering, ter opheldering, gelijk men voorgeeft, van dien aart zijn, dat men dezelve kan hulde doen, of als ſtappen van verlichting kan aanmerken. Bij deeze is de vraag, of 'er bij het toeneemen van die wetenſchappen, die als zoo veele hulpmiddelen, tot het recht verſtaan van de waare meening van Jeſus en zijne Apostelen, moeten beſchouwd worden, ook nadere ondekkingen zijn gedaan, die over het wezen van den Christelijken Godsdienst een geheel ander licht verſpreiden,

den, en denzelven eene geheel andere gedaante geeven? Is dit waar, dan ſpreekt het van zelf, dat wij over den Christelijken Godsdienst niet meer zoo mogen denken, als men voor twee eeuwen dacht, maar het nieuwere licht, dat ontſtooken is, ons moeten te nutte maaken, en daarna onze denkwijze inrichten. Om nu deeze vraag wel te beäntwoorden, is het nodig dat wij de krietiek, taalkennis, en wijsbegeerte van deezen tijd met die van de zestiende eeuw in vergelijking brengen, en onderzoek doen na de meerdere vorderingen van deezen tijd, welk onderzoek ons ſchielijk zal in ſtaat ſtellen, om te beöordeelen, of wij nu over het wezen van den Christelijken Godsdienst anders moeten denken, dan de Hervormers voor twee eeuwen.

Laat ons eerst zien, wat 'er zij van de krietiek des Nieuwen Testaments. Het is onbetwistbaar, dat wij onbegrijpelijk veel in het beöefenen van deeze kunst gevorderd zijn. Wie weet niet, dat ERASMUS en BEZA, bij het uitgeeven en beöordeelen van den text des Nieuwen Testaments, op verre na die hulpmiddelen niet in handen hadden, die wij hebben: zij hadden ſlegts weinige handſchriften, en die nog van eene geringe waarde. Zij hadden geen gebruik van de vertaalingen van het Nieuwe Testament, noch ook van de voornaamſte Kerkvaders van de tweede en

derde

derde eeuw, welke bij het beöordeelen van de waare leezing van den text van onbereekenbaare waarde zijn. Het is elk bekend, hoe eenige honderd van de beste Griekfche Handfchriften des Nieuwen Testaments naderhand verzameld, en door de beöefenaars der krietiek gebruikt zijn, die boven dat van de oudfte vertaalingen van het Nieuwe Testament, en van de beste uitgaaven der voornaamfte Kerkvaderen konden gebruik maaken. Elk, die met de Werken van BENGEL, MILL, WETSTEIN, GRIESBACH en BIRCH maar eenigzints bekend is, houdt zich hier van ras overtuigd. Maar welke zijn nu hier van de vrugtgevolgen voor de Leer van het Christendom? Is het proefondervindelijk beweezen, dat de voornaamfte waarheden van het Christendom, zoo als die in de zestiende eeuw daar voor erkend werden, of alle of voor een gedeelte van die lijst moeten uitgefchrapt worden? Geenzints: het tegendeel is waar. Het wezen van het Christendom heeft 'er onbereekenbaar veel bij gewonnen. De waarheden van hetzelve hebben daar bij nog meerdere zekerheid ontvangen. Geen een Leerftuk van de Heilige Schrift is daar door verlooren geraakt of veranderd geworden (*i*).

En

(*i*) Ipfa Griesbachi verba funt: *Nulla emendatio, a recentioribus editoribus tentata, ullam fcripturae facrae doctri-*

En wij hebben alle reden om de Goddelijke Voorzienigheid te danken, die voor de H. Schrift zoo gezorgd heeft, dat dezelve, door zoo veel tijden heen, nog zoo ongeschonden is bewaard gebleeven (*k*).

Trouwens de waarheden, welke den hoofdinhoud van de Christelijke Leer uitmaaken, waren niet op eene enkele plaats geleerd, maar werden door de Euangelisten en Apostelen bij herhaaling voorgedraagen, en maakten het onderwerp van hun onderwijs uit. Onder de hoofdwaarheden van het Christendom reekenen wij deeze: dat onze Zaligmaker Jesus Christus een waarlijk Godlijk Persoon is, en aan het Goddelijk Wezen deel heeft. — De onderscheidene plaatsen, op welke deeze Leer gegrond is, hebben de strengste toets van de krietiek moeten doorstaan, en het vrugtgevolg is, dat haare echtheid onbetwistbaar is geworden. Al moeten wij toe-

---

doctrinam immutat, aut evertit; paucae sensum sententiarum afficiunt. In prolegom. edit. 2. *N. T.* pag. 37.

(*k*) Ipse Griesbachius fatetur, *pleraque leviora esse, quae in recentioribus editionibus emendata cernuntur, & divinae providentiae gratias agendas esse* vult, *quae sacris litteris invigilavit, ne corruptiones graviores, nisi paucae per tot codices propagarentur.* Ibid. p. 38.

toegeeven, dat 1 *Joh.* 5: 7., volgens de gegronde redenen van de krietiek, als onecht moet verworpen worden (*l*), daar lijdt deeze waarheid niets bij. En al is het, dat wij in de zoo gewichtige plaats, 1 *Tim.* 3: 16. in de plaats van Θεος, ὅς moeten leezen; hoewel de eerste leezing met BENGEL, ERNESTI, en meer andeeren waarschijnlijker voorkoomt (*m*), wordt evenwel ook dan in die zelfde plaats een dugtig bewijs voor de Godheid van Christus gevonden (*n*). De bestrijders van deeze Leer schijnen ook wel overtuigd te zijn, dat door middel der krietiek deeze grondwaarheid van het Christendom niet twijfelagtig kan gemaakt worden, om dat zij zedert eenigen tijd, na dat de eerste proef mislukt is, eenen anderen weg inslaan, zoo, bij voorbeeld, JOH. ERNEST. CHRIST. SCHMIDT

(*l*) Vide BENGEL, *apparat. Crit. in h. l.* pag. 711. & ERNESTI, *Instit. Int. N. T.* Part. II. Cap. 6. §. 10.

(*m*) MICHAËLIS, *Inleiding in de G. S. N. V.* 2. *Deels* 2. *Stuk*, §. 223.

(*n*) Hoc satis nobis ad liquidum perduxisse visus est Doct. STORR. *in commentatione ad hunc locum*, quae obvia est in *Comment. Theol. editis* a VELTHUSEN, KUMOËL & RUPERT. *tom.* 1. *pag.* 219.

SCHMIDT (*o*) ſtaat geredelijk toe, dat de Leer van Jeſus Godheid in het Nieuwe Testament gevonden wordt, dat ten minſten JOHANNES en PAULUS dezelve gepredikt hebben; dat dus ARIUS en SOCINUS zeer gedwaald hebben in hunne meening, als wierde die Leer in het Nieuwe Testament niet gevonden: (dit neemen wij voor profijtelijk aan) maar dat de Apostelen die Leer van eenen Goddelijken Mesſias uit de School der Jooden hebben overgenomen, en op hunnen Jeſus van Nazareth toegepast. — Genoeg is het, dat men erkent, dat die Leer volgens de krietiek, en ook ten minſten naar de letter in het Nieuwe Testament gevonden wordt: en wij zien, dat, welke vorderingen men ook gemaakt heeft in de krietiek in onze dagen, die eer voordeelig dan nadeelig zijn. Zoo als de Leerſtellige, en zedekundige waarheden van het Euangelie door de vorderingen in de krietiek niets van haare wezendlijkheid verlooren hebben, zoo ook de geſchiedkundige waarheden hebben niets daar door verlooren, maar zijn meer beves-

(*o*) In ſeine *Christologiſche Fragmente, in der Bibliotheek fur kritik und exegeſe &c.*, 1. *Band, eerſtes und zweites Stuk, und fortſetzung, drittes Stuk.*

vestigd geworden. Men mag hier en daar eene randglosſe erkennen, die in den laateren tijd, door de hand van een afſchrijver, in den text geſloopen is, dit raakt den wezendlijken inhoud van het Euangelie niets.

Evenwel hebben zommige eene andere pooging gedaan in onze dagen, en naar de echtheid, en den oorſprong van de vier Euangelien onderzoek gedaan, op zulk eene wijze, dat daar door, en de voornaamſte geſchiedkundige en leerſtellige waarheden, die de Leer van Jeſus kenſchetzen, geheel zouden verloren gaan. Laat ons die krietiſche proef eens overweegen, en zien op welke gronden zij rust. Men zegt, de vier Euangeliën zijn niet van de vier Euangelisten welker naamen zij aan het hoofd draagen, maar eerst opgeſteld na den dood van de Apostelen, in de tweede eeuw. De Opſchriften *κατα ματθαιον*, enz. geeven zoo veel te kennen, als *volgens het onderricht van* MATTHEUS, MARCUS, LUCAS en JOHANNES, welker berichten tot een grondſlag gelegd zijn, voor de vermeerderde en uitvoerige opſtellen, welke wij thans in handen hebben (*p*). En welke dugtige be-

---

(*p*) De Hoogleeraar ECKERMAN, *Theol. Beyt.* 5 *Band* 2 *Stuk*, ſ. 156.

bewijzen worden hier voor aangevoerd? Deeze: de Apostelen hadden niet nodig ſchriſtelijke opſtellen te maaken, men was met hun mondelijk bericht wel te vreede. De Schrijfkonst was in de eerſte eeuw nog zeldzaam, en men twijfelt of de Discipelen van Jeſus, uitgenoomen MATTHEUS, wel ſchrijven geleerd hadden. Het tijdperk van Schrijvers in de Christelijke Kerk begint met de tweede eeuw. — Is het nodig, Leezer! dat ik zulke willekeurige veronderſtellingen wederlegge, daar elk zich zal in ſtaat gevoelen om, door zulke drangredenen, zoo die eens aangenomen worden, alle geſchiedkundige zekerheid twijfelagtig te maaken? Naar deeze veronderſtelling wordt eene plaats uit EUSEBIUS (q) verklaard; zeggende *dat (ten tijde van* TRAJANUS) *eenige het ampt van Euangelisten waarnamen, die rond reisden, en daarin eene eer ſtelden, dat zij de Leer van Christus voordroegen, en de Goddelijke Euangeliën, in geſchrift geſteld, aan hun in handen gaven, die de Leer des Geloofs nog niet gehoord hadden.* Kan 'er immer uit deeze woorden met grond opgemaakt worden, dat die verdienstlijke mannen toen eerst het Euangelie in geſchrift bragten? Waaruit zal men tog be-

(q) *Hiſt. Eccl. L.* 3—37.

bewijzen, dat dit de oorſprongelijke Euangeliën, door hun zelve opgeſteld, en geene Afſchriften zijn? Als men toen in het begin der tweede eeuw de Euangeliën ſchriftelijk mededeelde aan hun, die de Leer des Geloofs nog niet gehoord hadden (r), is dat dan een bewijs, dat die Euangeliën

---

(r) Waarom laat tog de Heer ECKERMAN, die de plaats van EUSEBIUS zoo breed aanhaalt, de woorden 'er uit: *aan hun die de Leer des Geloofs nog niet gehoord hadden.* Τοις ετι παμπαν ανηκοοις τȣ της πιςεως λογȣ? Moet niet de Leezer door zulk eene uitlaating ligt op de gedagten komen, als hadden de Predikers de geſchreevene Euangeliën medegedeeld aan Gemeenten, die reeds het Christelijk Geloof omhelsd hadden? En zou het dan niet de gedaante hebben, als kwamen die Euangeliën oorſprongelijk uit den boezem van die Reizigers, terwijl die in reeds Chriſtelijke Gemeenten nog niet gevonden wierden? Geeft niet die uitdrukking, *dat zij de Euangeliën in geſchrift overgaven aan hun, die de Leer des Geloofs nog niet gehoord hadden*, aan de zaak eene geheele andere gedaante? Waarom wordt dan die uitdrukking met opzet weggelaaten? Is het niet om den minkundigen Leezer te misleiden, en de zaak een valsch voorkomen te geeven? — Zulke oneerlijke konstgreepen paſſen niet in het onderzoek der waarheid, — en, daar zij gebruikt worden, verraaden zij eene ſlegte zaak. — Zonder meer te zeggen, waarſchuuwe ik den waarheid zoekenden Leezer om op zijne hoede te zijn.

liën toen eerst opgesteld zijn? Hoe spreekt de Heer ECKERMAN zich tegen, wanneer hij bladzijde 151. l. c. zegt, dat het tijdperk van Christelijke Schrijvers (Schriftstelleerische periode) eerst begint in het laatst van de eerste, of in het begin van de tweede eeuw (en daar door al veronderstelt 't geen hij eerst bewijzen moet) terwijl hij bladz. 154. dertien brieven aan PAULUS toekent. — Ook wordt, om het voorengemelde gevoelen te staaven, een bewijs aangevoerd PAPIAS, Bisschop van *Hierapolis*, een man van een zeer middelmatig verstand (*s*), die veel prijs stelde op mondelijke overleveringen, en zich vervoegde bij de Discipelen, welke de Apostelen gehoord hadden, om uit deezen mondeling te verneemen na de Leer en de geschiedenis van Jesus en de Apostelen, om dat hij in die meening was, dat hij uit de Schriftelijke opstellen zoo veel nut niet trekken kon, als uit de leevendige en blijvende stem. Welke gevolgen worden hier uit getrokken? deeze: dat mondelijke narigten hooger geagt werden dan schriftelijke opstellen (*t*). Is dan, vraage ik, het

(*s*) EUSEB. *H. E.* 3: 39
(*t*) ECKERMAN, bladz. 159.

het gevoelen van PAPIAS het algemeen gevoelen der Christelijke Kerk van dien tijd? Mag men zoo gevolgen trekken? Om dat PAPIAS zoo onverſchillig ſpreekt, zegt men, van die ſchriftelijke opſtellen, zal hij die geſchriften niet onmiddelijk aan de Apostelen toegekend hebben. Hebben dan de Phariſeeuwen, om dat zij zeer veel prijs ſtelden op de mondelijke overleveringen, de echtheid van de Schriften van MOSES en de Propheeten betwijfeld? Hebben dan de Roomschgezinden, om dat zij zeer veel gewigt hechten aan de overleveringen, de echtheid der Euangeliën, en van de Brieven der Apostelen ontkend? Is 'er in de woorden van PAPIAS eenig bewijs, dat hij de Euangeliën, die hij kende, voor onecht of voor vervalscht hield? Kan hij niet, om bijzondere redenen, zeer hoog opgezien hebben bij de mondelijke verhaalen van de Discipelen der Apostelen, 't zij om veele bijzonderheden uit het leeven van Jeſus te weeten, die de Euangelisten niet opgeteekend hadden, 't zij om bijzonderheden van de Apostelen te verneemen, zonder daar door de echtheid van de Geſchriften, die daar omtrent gevonden werden, te betwijfelen? Erkent hij niet zelf het Euangelium van MATTHEUS en MARCUS, zonder eenige ſchijn, als betwijfelde hij derzelver echtheid en onvervalschtheid? En ſchoon wij,

onder het geen ons van PAPIAS nagelaaten is, geen berigt van het Euangelium van LUCAS en JOHANNES vinden, is dit daarom een bewijs dat die Euangeliën 'er toen nog niet waren, of ook zelf door hem niet zijn erkend of genoemd geworden? Het geen PAPIAS nagelaaten heeft, moeten wij bij EUSEBIUS vinden, maar hebben de kenners der zaak niet altoos met leedwezen opgemerkt, dat EUSEBIUS, hoe geloofwaardig Gefchiedfchrijver ook, evenwel de uittrekzels uit de Schriften der ouden niet zoo naauwkeurig, noch zoo volledig leverde, als men wenschte? — Ook wordt, om het bovengemelde gevoelen te onderfteunen, eene bedenking ter baan gebragt, daar uit ontleend, dat in de Handelingen der Apostelen, noch in de brieven van PAULUS, van geen gefchreeven Euangelie melding gemaakt wordt (*u*). Hoe kan men de onbefchaamdheid verder drijven? Daar LUCAS, die door de gantfche oudheid voor den Schrijver van de Handelingen der Apostelen gehouden wordt, zich aanftonds in het begin van dat Boek op zijn Euangelie beroept, 't welk ook door eenpaarigheid van ftijl, met dat der Handelingen, denzelfden Autheur te kennen geeft: hoe,

(*u*) De Heer ECKERMAN, bladz. 154.

hoe, daar LUCAS in zijn Euangelie in het begin van Euangeliën gewag maakt, die voor hem geschreven waren, en duidelijk laat blijken, dat hij het Euangelie van MATTHEUS en MARCUS voor zich gehad heeft, dewijl hij zommige omstandigheden met dezelfde bewoordingen van deeze Euangelisten verhaalt? En wat de brieven van PAULUS betreft, veele Geleerden hebben in dezelve spooren gevonden, dat PAULUS wel degelijk hier en daar op het Euangelie van MATTHEUS het oog had; maar gesteld eens, dat dit zoo niet is, kan het stilzwijgen van PAULUS een bewijs opleveren dat de Euangeliën, die onder den naam van de vier Euangelisten staan, niet van hun afkomstig zijn? Het is elk bekend, hoe weinig een bewijs, uit het stilzwijgen ontleend, afdoet, en tot welke wanschapene stellingen men vervallen zou, indien het stilzwijgen van een Schrijver het eenpaarig getuigenis der geheele oudheid kon leugenagtig maaken, bijzonder daar het blijkt van de eerste Christelijke Kerk, dat zij zoo zorgvuldig op haare hoede was tegen ondergeschovene of vervalschte stukken, dat zij eer gevaar liep met het onechte ook het echte te verwerpen, dan alles zonder onderzoek aanteneemen. Neemen wij aan, 't geen IRENAEUS (*derde Boek eerste Hoofd.*) verhaalt, dat MATTHEUS zijn Euangelie uitgaf,

 toen

toen PETRUS en PAULUS het Euangelie te Romen predikten, en die Kerk ſtichtten, dat is waarſchijnlijk in dat tijdſtip, toen PAULUS zijne meeste brieven al geſchreven had: en dat MATTHEUS zijn Euangelie ſchreef hoofdzaakelijk voor de tot het Christendom bekeerde Jooden, die in Paleſtina woonden, die dus eerst dat Euangelie alleen in handen hadden, en dat de andere Euangelisten nog laater geſchreven hebben, dan kan men ligt vermoeden, dat 'er redenen kunnen zijn, die PAULUS belet hebben, om van het Euangelie van MATTHEUS gewag te maaken.

Uit het voorgeſtelde, meene ik, kan men duidelijk zien, wat het is, waarop men de verandering in de Godsdienstbegrippen wil vestigen: hoe men ligtgewaagde ſtellingen, ongegronde twijfelingen, en niets om het lijf hebbende bedenkingen ter baane brengt, om daar meê de echtheid der Euangelien om ver te ſtooten. Of is een louter willekeurige twijfel, of de Discipelen van Jeſus wel hebben kunnen ſchrijven, kragtig genoeg, om de overlevering der geheele oudheid, die eenſtemmig de vier Euangelisten voor de Schrijvers dier Euangeliën houdt, om ver te werpen? Of is de ongegronde ſtelling, dat men met de mondelijke berigten wel te vrede was, in ſtaat om het algemeen gevoelen

len der grijze oudheid overhoop te werpen? Of kan de begeerte van PAPIAS tot de overleveringen zijn eigen getuigenis aangaande MATTHEUS als Schrijver van dat Euangelie kragteloos maaken? Het doel van die onredelijke veronderſtellingen is geenzints duister, maar loopt elk geredelijk in het oog, en is geen ander dan om het gantſche Euangelie, en daar meê den Christelijken Godsdienst in den grond te helpen. Men laat onze Euangeliën opſtellen in het midden van de tweede eeuw, of nog wat laater, in een tijdſtip dus, toen reeds het bijgeloof den Godsdienst begon te verbasteren, toen men uit een zugt, om de Christelijke Leer met de ſtelzels der Heidenſche Wijsgeeren te verëenigen, zich allerleie konstgreepen veroorloofde, en tot het zoogenaamde vroom bedrog, tot ondergeſchovene ſtukken, den toevlugt nam.

In de Euangelien liggen dan ſlegts eenige eigenhandige opſtellen van de Euangelisten ten grondſlag, waarbij de onbekende Schrijvers uit het midden der tweede eeuw het hunne zullen gevoegd hebben, naar den ſmaak van hunnen tijd. — Nu begint men uittemonſteren, al wat in den weg ſtaat, men bepaalt eerst wat men Christus wil laaten zeggen en doen, en het geen daar niet meê overéénkomt, laat men door de laatere Opſtellers uit de tweede eeuw 'er bijvoegen,

gen, en dat wordt dan als onecht, of als een ondergeſchoven ſtuk, of als eene laatere opheldering, manier van voordragt, of bekleedzel verworpen. — Ingevolge van dien krijgt dan elk Uitlegger het regt om te oordeelen naar zijn gevoel, wat echt Euangelisch is, en wat als bijvoegzel moet beſchouwd worden, en de Heer ECKERMAN (*v*), neemt dadelijk eene aanzienlijke meenigte van plaatzen uit de Euangeliën als onecht weg. Ja alle de Wonderwerken, de Voorzeggingen, Jeſus Opſtanding, Hemelvaart, Jeſus Godlijk gezag en magt, Jeſus terugkomst tot het algemeene Oordeel, dat alles wordt, als bijvoegzel uit de tweede eeuw, verworpen. Van de Wonderwerken zal men ſlegts aanneemen, dat Jeſus aan kranken eenige hulp hebbe toegebragt (zekerlijk door geneesmiddelen), maar het wonderdadig aanzien, waarin de daaden nu voorkomen, heeft hun de laatere Opſteller der Euangeliën gegeeven, meenende, dat hij zich de daaden van eenen Mesſias zoo moet voorſtellen (*x*). Hoe men dit zal overéénbrengen met PAULUS brieven, die men aan dien Apostel toekent, en die van Jeſus Opſtanding, Hemelvaart, zitten

aan

(*v*) Bladz. 221. en vervolgens.
(*x*) Bladz. 237.

aan Gods regterhand, en komst ten Oordeel de ſterkſte verzekering geeven, weete ik niet, maar beſpeure, dat men ook op weg is om ook daar een middel op te vinden; men bemerkt dat PAULUS niet alle brieven eigenhandig geſchreven heeft; (gelijk dit ook waarlijk met zommige het geval is) nu trekt men daar uit het beſluit, dat PAULUS niet geſchikt was om de pen te voeren, en niet wel veel zonder moeite kon ſchrijven (y). Wat zwaarigheid dan nu, dat ook die brieven, gelijk die der andere Apostelen, of aanſtonds of in de tweede eeuw, even gelijk de Euangeliën met allerleie vreemde bijvoegzelen zijn opgevuld geworden?

Zie daar eene proeve van het geen men in onze dagen als verlichting nopens den Godsdienst zoo hoog opvijzelt, eene verlichting, die alles twijfelagtig en onzeker maakt, en den geheelen Godsdienst in den grond helpt: andere proeven, door de krietiek gedaan in onze dagen, gaa ik hier met opzet voorbij, om dat zij of ſlegts een enkel vers, een enkel hoofddeel, of enkel boek des Nieuwen Testaments betreffen, waar

(y) Bladz. 153.

waar door het wezen van den Christelijken Godsdienst, welke door het geheele Nieuwe Testament verſpreid is, onveranderlijk blijft.

VIJFDE HOOFDDEEL.

Waarin hetzelfde in betrekking tot de Wijsbegeerte bewezen wordt.

Wat nu de krietiek niet heeft kunnen doen, dat zal de Exegeſe en de Wijsbegeerte doen, welke beide in onze dagen zulke groote vorderingen gemaakt hebben, dat zij over het wezen van den Christelijken Godsdienst een geheel nieuw licht zullen verſpreiden. „ Zedert het „ midden van deeze eeuw, zegt men, werd „ door een vrijere beöefening van de Wijsbe„ geerte, door het beſtudeeren van Grieken en „ Romeinen, door de ontdekking en het ge„ bruik van veele hulpmiddelen tot Kritiek en „ Exegeſe, door een meer wijsgeerig onder„ zoek in de geſchiedenis der Christelijke Kerk, „ en haare Leer, door meerdere tijdſchriften, „ door den geest van echte Euangeliſche ver„ draagzaamheid, ten opzigt van de uitlegging

„ des

„ des Bijbels veel opgeklaard, dat tot hier toe „ donker geweest was; veel verbeterd 't geen tot „ hier toe kwalijk begrepen was. Men werd met „ de ſpraak, de zeden en gebruiken, de begrip„ pen, en de geheele denkwijze der tijden, in „ welken de boeken des Bijbels geſchreven zijn, „ beter bekend; men werd overtuigd, dat de „ Jooden aan veele woorden en ſpreekwijzen „ des Bijbels een geheel anderen zin hechtten, „ als men naar Luthers overzetting daar aan ver„ bond. Men leerde de natuur, haare wetten, „ kragten, werkingen, en inrichtingen beter „ kennen, en men werd daar door, en door „ eene praktiſche Wijsbegeerte, van bijgeloof, „ van de zugt tot wonderen, of van die neiging „ teruggebragt, om ligtvaardig en ook zonder „ noodzaak bovennatuurlijke werkingen, en ge„ beurtenisſen aanteneemen, van welker om„ ſtandigheden wij toch misſchien geene toerei„ kende kennis hebben, om het natuurlijk ver„ band dier gebeurtenisſen volkomen inte„ zien enz." (z). Elk ziet ras waar zulke rede-

(z) In zeer veele Duitſche Schriften en Journaalen wordt dit dagelijks met herhaaling opgedischt. Men zie een uit allen den Hoogleeraar J. C. R. ECKERMAN, *Theologiſche Beytrage, zweiter Band zweiter Stuk*, pag. 21. tot 24. en pag. 40. tot 42.

deneeringen op uit loopen; eerst hebben zij het voorkomen, als wierde slegts het Kerkelijk zamenstel door dezelve eenigzints veranderd, zwakkere bewijzen tegen sterkere verwisseld, donkere zaaken in klaarder licht geplaatst, maar bij nadere oplettenheid wordt men spoedig gewaar, dat men het op 't wezen van het Christendom heeft toegelegd, om dat geheel den bodem intessaan (*a*).

Elk die niet geheel onbedreven is in de Schriften van de waare Hervormers van het Christendom in de zestiende eeuw, dat zij eene buitengewoone en bovennatuurlijke Goddelijke openbaaring erkenden in de Heilige Schriften des Bijbels, en bijzonder in die des Nieuwe Testaments, welker Schrijvers eene eigentlijk genoemde ingeeving des Heiligen Geestes ontvangen hebben, door wiens invloed zij voor dwaalingen zijn bevrijd gebleeven, en in het schrijven zijn bestuurd geworden. Zij leerden wijders, dat, gelijk MOSES en de Propheeten, zoo ook Christus en de Apostelen door eigentlijke Wonderwerken hunne Goddelijke zending, en de waarheid hunner voortreffelijke Leer bevestigd hadden: — Dat Je-

(*a*) Men leeze slegts het zoo even aangehaalde tweede Stuk, van Bladz. 43. tot het einde.

Jeſus Christus de waare en eenige Zaligmaker der menſchen is, die door de Propheeten vooraf is verkondigd geworden, en op eene buitengewoone wijze is in de waereld gekomen: Dat hij aan het Godlijk wezen deel heeft, en Gods Zoon is in de eigentlijkſte betekenis des woords: dat hij leed en ſtierf als Middelaar, om aan het geſchonden regt van God voldoening te geeven, en zoo de menſchen van de ſtraffe der zonden te verlosſen, van welke zij uit kragt van Jeſus verdienſten eene genadige vergiffenis erlangen: dat hij ten derden dage is opgeſtaan, na veertig dagen ten Hemel is gevaaren, en daar in den naam zijns Vaders alle dingen regeert; dat hij eens van daar zal wederkomen, om de dooden optewekken, en over allen het Gericht te houden: — Dat de Heilige Geest, een Goddelijk Perſoon zijnde, na de opvaart van den Zaligmaker, deszelfs plaatsbekleeder bij zijne Discipelen is geworden; en door hen met allerleie noodige gaaven te verſterken den grondſlag gelegd heeft tot de uitbreiding van Jeſus Kerk: dat die door zijne gewoone invloeden de belijders van het Euangelie niet ſlegts voor het uitwendige tot wijsheid en deugd vormt, maar die inwendige zedelijke verdorvendheid des harten geneest, hetzelve tot eenen zetel maakt van reine deugdzaame beginzels en neigingen, en den zwakken mensch, die aan zoo veel ver-

zoe-

zoekingen tot zonde en trouwloosheid is bloot gesteld, in zijn geloof en deugd versterkt, en tot zijne wezentlijke bestemming brengt.

Ik noem slegts deeze waarheden, als zijnde de voornaamste grondwaarheden van het Christendom, zoo als hetzeive ten tijde der Hervorming door de onze begrepen werd. Andere, die met de voorengenoemde in een naauw verband staan, of uit dezelve voortvloeijen, behoeven hier niet vermeld te worden, om dat, zoo de eerste wel gegrond en beweezen zijn, de overige, die 'er of op Apostolisch gezag, of volgens de Analogie des Geloofs uit afgeleid worden, zeer ligt kunnen gestaafd worden. En dat willen onze tegendenkers ons ook gaarne toegeeven (*b*). Laat ons nu eens zien of de verder gevorderde Wijsbegeerte, en verbeterde uitlegkunde van onzen tijd ons met regt kunnen gebieden, om van dat geloof onzer Vaderen aftewijken. Zij, die dat willen, vorderen niet eene afwijking in kleinigheden, of in manier van voorstel, of in de keuze van bewijzen: neen zij willen eene verandering in denkwijze, die het wezen van het Chris-

(*b*) Zie ECKERMAN l. c. pag. 41. *Das ganze system ist bundig aufgefuhrt, und die urheber dasselben haben consequent bey denselben gehandelt enz.*

Christendom raakt. Zij willen, dat men de Goddelijke ingeeving, op welke het gezag der H. Schrijvers, en de Goddelijke oorſprong van den Christelijken Godsdienst rust, ontkennen zal. Ten dien einde ſtellen ons de Wijsbegeerte en uitlegkunde van onzen tijd voor, dat men ten tijde van de H. Schrijvers nog niet duidelijk, gelijk thans, onderſcheid wist te maaken tusſchen middelijke en onmiddelijke werkingen van God. Men ſchreef dat geen, wat God of middelijker wijze bewerkte, of toeliet, zoo aan God toe, als of hij het onmiddelijk of door Engelen gedaan had. Men zag alle middeloorzaaken over het hoofd, en wees alles aan God als oorzaak toe. Bijzonder alle edele, groote, en uitſteekende talenten, wijsheid, ſchranderheid, en wat dies meer is. Van deeze grondſtelling neemt de nieuwere Exegeſe een aanvang, past die toe op de Goddelijke ingeeving, en berooft ze daar door van die betekenis, die men 'er gewoonlijk aan gehecht heeft (*c*), en de gevolgen daar van kunnen

---

(*c*) Zie ECKERMAN, L. c. pag. 43. en 52. Conf. H. PH. C. HENKE, *Lineamenta inſtitutionum fidei. Proleg.* pag. 2. & pag. 12. AUGUST. HERMEN NIEMEIER, *populare und praktiſche Theologie Secte* 224, 230: die niet onduidelijk te kennen geeft, dat hij ook dien

nen niemand duister zijn. Laat ons eens zien of dit gevoelen grond van waarſchijnlijkheid heeft. Zijn misſchien de oude Jooden op de middelöorzaaken niet genoeg bedagt geweest, en te ver gegaan in alles rechtſtreeks aan God toeteſchrijven, zonder genoegzaam te letten op de kragten der natuur, en op de werkingen van den menſchelijken Geest; de hedendaagſche Wijsgeeren verliezen God te veel uit het oog, en blijven misſchien alleen in middelöorzaaken hangen. En zoo wij tusſchen deeze twee eene keuze moeten doen, dan willen wij liever de vroome gevoelens der ouden aankleeven, dan de Wijsgeerige hedendaagſchen, als zijnde volkomen overtuigd, dat die ons eerder en nader aan den Godsdienst der volmaakten brengen zullen, dan deeze, die zoo weinig agt geeven op de hand en den vinger Gods. Het gevoelen der Wijsbegeerte rust op deeze

---

dien weg inſlaat. *De Recenſent in de algemeine Litteraturzeitung Jan.* 1798. bij het beöordeelen van het Werk van den Heer SEILER, *uber die offenbahrung.* VILLAUME, *Brieven over het kwaad* II. pag. 46 en vervolgens: videatur BAUER *ad Glaſſii Philol. S.* Tom. II. Sect. 2. §. 68. & 85. *usque ad* 89. & *alibi paſſim.* En alle die Schrijvers die den toeleg hebben den Christelijken Godsdienst te brengen tot een zuiver *Naturalismus* of *Deismus.*

deeze grondftelling: dat de Schepper, bij de fchepping, de waereld als een uurwerk heeft opgewonden, dat die, volgens haare kragten en wetten van beweeging en werking, zoo in het ligchaamelijke als in het zedelijke voortwerkt, zonder eenige tusfchenkomst des Scheppers! Is het nu al beweezen, dat God een bloot aanfchouwer der waereld is, en zijn werk bij de fchepping heeft laaten vaaren? (Wat men ook zeggen moge, dit wordt dan het geval.) Is het al beweezen met bondige en klaare bewijzen, dat wij de Goddelijke magt binnen zulke naauwe grenzen mogen opfluiten, dat wij haar niets laaten uitvoeren dan door middelöorzaaken? Wie is vermetel genoeg van te ontkennen, dat God iets onmiddelijk kan uitwerken? — Dat het de wijsheid Gods gepast is, om niet onmiddelijk te handelen, daar middelen toereikende zijn, willen wij gaarne erkennen; maar dat God, behoudens zijne wijsheid, op eene meer onmiddelijke en buitengewoone wijze iets kan uitvoeren, wanneer het hoogfte en Gode waardige doel, de eer zijnes naams, en het heil van menfchen daar door op eene uitfteekende wijze bevorderd wordt, wie durft dit ontkennen? En dat in den Bijbel letterlijk te kennen gegeeven wordt, dat zulks dadelijk gefchied is, zal geen mensch ontkennen. *Maar de Jooden zagen de middelöorzaaken over het hoofd, en fchreeven alles rechtftreeks aan God toe.* Met

 dit

dit te zeggen wint men niets; en de zaak blijft op dezelfde hoogte. Want zoo dra het aangenomen wordt, dat God zich aan de Jooden heeft geopenbaard op eene buitengewoone wijze, dan moesten zij zoo spreeken. Heeft zich God aan de Vaderen geopenbaard door zigtbaare tekenen van zijne tegenwoordigheid te geeven; is God Israëls Wetgeever, Koning en Beschermer geweest; en heeft hij dat volk als zijn bijzonder volk geleid, onderweezen en beschermd, door een bijzonder toeverzigt; zijn MOSES en de Propheeten in eenen eigentlijken zin Gods gezanten bij dat volk geweest; dan moesten de Jooden bij de beschouwing van hunne lotgevallen, van hunne Wetten, van hun Godsdienstig onderwijs, van hunne Staatkundige en Godsdienstige inrichtingen rechtstreeks tot God opklimmen, als den bewerker en de eerste oorzaak van dat alles: en dit moest zelfs op de taal van het gemeene leeven invloed hebben. Een volk, dat onder zulk een meer bijzonder Godsbestuur (*regimen theocraticum*) staat, behoort ten minsten voor tweede oorzaaken zoo veel niet te rekenen, vooral indien het dagelijks gebeurtenissen ziet, die zich uit de middelöorzaaken geenzints laaten verklaaren. Het ziet die middelöorzaaken zeer wel (*d*), maar berust niet in dezelve. Indien

(*d*) Zie *Exod.* 14: 21. *Jes.* 10: 5, 6, 15. *Hoofdd.* 39.

dien nu ook Christus een Afgezant is der Godheid, en zijne Apostelen door den H. Geest onderweezen en geleid zijn, dan moet in het Nieuwe Testament die zelfde ſpreektrant heerſchen, die het onderwijs van Jeſus en zijne Apostelen als een Goddelijk onderwijs doet voorkomen.

Elk ziet nu duidelijk, dat met deeze uitvlugt van onze tegendenkers niets gewonnen is. „Maar," vraagt de Wijsbegeerte van onzen tijd, „ als „ wonderbaare verlichtingen mogelijk waren, „ waarom heeft God dan een zoo gemakkelijk „ middel, ter uitbreiding der kennis van Hem „ en des Christendoms niet gebezigd? Waarom „ gebruikt hij het niet nog, om alle menſchen „ tot heilzaame waarheid en deugd te brengen? „ Het is Gode immers wel in ernst te doen om „ de uitbreiding der waarheid, de beöefening „ der deugd, en de gelukzaligheid der menſchen. „ Maar, waarom heeft hij dan het langwijlig „ middel van onderwijs, 't welk zoo weinig „ vrugt doet, gekoozen? daar hij het ſnelle on„ feilbaare middel der onmiddelijke verlichting „ nalaat: Hij, die met ernst een zeker oogmerk „ wil

39: 21. Uit welke en meer andere plaatſen duidelijk blijkt, dat de Jooden geenzints de middelöorzaaken over het hoofd zagen.

„ wil bereiken, gebruikt den kortſten en zeker„ ſten weg; hij, die onvoldoende middelen ge„ bruikt, heeft, of geene beter middelen, of het „ is hem met de uitvoering daar van geen waare „ ernst. Derhalven of eene onmiddelijke ver„ lichting is onmogelijk, of God meent het met „ de uitbreiding der waarheid, en met de geluk„ zaligheid der menſchen niet in ernst (*e*)."

Deeze redeneering is vol drogredenen: nu God niet allen onmiddelijk verlicht, zal hij niemand onmiddelijk verlicht hebben. Hier bij wordt de ondervinding van deezen tijd valſchelijk tot een maatſtok genomen, waarnaar de ondervinding van voorige tijden wordt afgemeeten, en het valſche beſluit getrokken dat, zoo God eens, of bij enkele perſoonen, of bij een enkel volk van den gewoonen regel van onderwijs en verlichting afwijkt, hij dan nog dagelijks bij allen daar van moet afwijken: de onmiddelijke werkingen der Godheid ſtrijden, wen zij buiten noodzaak vermenigvuldigd worden, tegen de wijsheid Gods, en misſen haar doel; maar dat zulke eene werking, in bijzondere gevallen, tegen Gods wijsheid ſtrijdt, kan niemand met

(*e*) VILLAUME, *Brieven over het kwaad*, tweede Deel, pag. 51.

met grond beweeren. Is het Euangelie, 't welk met Gods Zoon van den Hemel is nedergedaald, eens door mondelijke voordragt, en door geſchrift aan de menſchen bekend gemaakt, dan is geen herhaalde onmiddelijke ingeeving en verlichting nodig. De menſchen hebben dan op het eens ontſtooken licht agt te geeven, en daar van een waardig gebruik te maaken. Dit is Gods doel, langs den weg van redelijk onderzoek wil hij de menſchen tot de kennis der waarheid, tot deugd en gelukzaligheid opleiden: op dat 'er dus gelegenheid zij voor oefening, en voor een geloof en deugd, die zedelijke waarde hebben. Zonder verder optemerken, dat het ons niet past den Allerhoogſten wetten voorteſchrijven, en dat het ons kortziende ſtervelingen beter voegt Gods wegen en handelingen met het menschdom van agteren te bewonderen, dan van vooren na den maatſtaf van ons kortzichtig verſtand te bepaalen, hebbe ik op de voorengaande redeneering nog dit te herïnneren, dat het een zeer voorbaarig en ongegrond beſluit is: dat het of God geen regte ernst is met de verlichting der menſchen, of dat die onmiddelijke verlichting onmogelijk is, want dat hij, zoo die mogelijk was, het langwijlig middel van onderwijs niet kiezen zou. Ik kan immers op dezelfde wijze vraagen: indien het God in ernst om onze gelukzaligheid te doen

 is,

is, waarom heeft God ons tot menſchen, en niet tot Engelen gemaakt, waarom ons niet aanſtonds in den Hemel geplaatst? Waarom heeft Hij, die toch de inrichting der waereld gemaakt, en alle onze omſtandigheden en lotgevallen geregeld heeft, den weg tot kennis, deugd, en geluk niet wat gemakkelijker gemaakt; de oorzaaken tot dwaaling, misleiding en onheil niet wat verminderd; de hulpmiddelen voor verſtand en deugd niet vermeerderd; tegen den invloed der zinnelijkheid niet een weinig grooter overwigt van verſtandsvermogens aan de menſchen in 't algemeen geſchonken enz.? Heb ik nu regt om deeze vraagen te beantwoorden met te zeggen: God kon dit niet, of het is hem om de verlichting en gelukzaligheid der menſchen geen regte ernst? Is het laatſte beledigend voor de Godheid, het eerſte is zulks niet minder. Liever willen wij wagten, dat de Eeuwigheid over het gantſche Godsbeſtuur een klaarder licht verſpreidt, dan ons hier ſtoute uitſpraaken veröorlooven in het maaken van *Theodiceën*, die meestal mislukken, en nooit zoo voldoende zijn, dat alle zwaarigheden opgelost, alle vraagen volkomen beantwoord zijn.

Laat ons voortgaan, en op de overige uitvindingen der Wijsbegeerte van onze dagen agt geeven. De Schriften van Grieken en Romeinen wor-

worden thans beter beſtudeerd, dan in de zestiende eeuw, en die doen ons zien, dat ook de andere volkeren, zoo lang zij nog op den laagſten trap van hunne beſchaaving ſtonden, zich op Goddelijke openbaaringen beroemden (*f*). Het beſluit, dat hier uit getrokken wordt, is ligt te vermoeden: de voorgewende openbaaringen van alle volkeren zijn valsch, en die van de Jooden en Christenen moeten met die der Heidenen in dezelfde Claſſe geplaatst worden. In de zestiende eeuw konde men dat nog niet opmerken; wij zien, dat alle volkeren op den onderſten trap van beſchaaving Goddelijke openbaaringen voorwerden, en volgens dat voorwendzel moeten wij dan de Joodſche en Christelijke ook beöordeelen.

Is dit het vrugtgevolg van het beſtudeeren van Grieken en Romeinen? Wordt die ſtudie daarom in onze dagen zoo aangeprezen? Hebben dan de voorgaande eeuwen geene mannen opgeleverd, die ook met de Schriften der Grieken en Romeinen bekend waren, zonder de openbaaring des Bijbels te rangſchikken onder de voorgewende openbaaringen van de Heidenſche volke-

(*f*) Zie onder anderen ECKERMAN, Bladz. 22. En de *Algemeine Litteraturzeitung*, L. c.

keren? GROTIUS, CASOUBONUS, JOSEPH SCALIGER, om geene anderen te noemen, hadden toch ook Grieken en Romeinen bestudeerd: MOSHEIM en ERNESTI, twee van de voornaamste Geleerden uit deeze eeuw, waren toch ook geene vreemdelingen in de Schriften der Ouden. En het ontbreekt nog niet aan zeer veelen, die Grieken en Romeinen naauwkeurig onderzocht hebben, hunne Godsdienstleer, zeden en gebruiken, als ook die van andere volkeren zeer wel kennen, en evenwel in de Schriften des Bijbels eene eigentlijke Goddelijke openbaaring vinden. — Ja, indien wij met het gezag van groote Mannen, wier geleerdheid in dat vak, niet oppervlakkig, maar wezentlijk en bondig was, de zaak moesten bepleiten, wij zouden dan gemakkelijk de overwinning behaalen.

Het is waar, dat de oude Volkeren op Goddelijke openbaaringen roemden. Zij hadden hunne Priesters die eenen omgang met de Godheid voorwendden, zij hadden hunne Godspraaken, zij roemden op verschijningen der Godheid, en wat dies meer is. Maar is het niet zeer waarschijnlljk, dat hier, gelijk gewoonlijk, de waarheid ouder is dan de fabel? dat de gantsche Mythologie der Ouden, die door de domheid van het gemeen, en door het speelend vernuft der Dich-

Dichteren, met zoo veel duisternis bekleed is, haaren eerſten oorſprong vindt in waare gebeurtenisſen uit den Aartsvaderlijken tijd, welke vervolgens door het bijgeloof en de onkunde zoo zeer zijn misvormd geworden? Hoe dit ook zijn moge, kunnen wij, indien wij ernſtig en eerlijk teffens willen te werk gaan, de voorgewende valſche openbaaringe der Ouden in vergelijkiug brengen met die des Bijbels, en bijzonder met die van Jeſus en zijne Apostelen? Is het dan uit de ongewijde Geſchiedenis niet duidelijk bekend, dat Priesters en Priesteresſen, door den Staat omgekogt, al de waereld met hunne voorgewende Goddelijke openbaaringen bedrogen? Dat heerschzugt, baatzugt, en bijgeloof in deeze haare verfoeijelijke rollen ſpeelden? Is het dan niet zigtbaar in de oude Geſchiedenis, dat de Leidslieden van het tot dolheid toe bijgeloovig volk zich allerleie ſnoode listen veröorloofden, om voor zich en hunne Staatkundige inrichtingen gezag te verwerven. Werden niet de ſchandelijkſte bijgeloovigheden verzonnen om over de gemoederen der menigte de heerſchappij te voeren? Werden niet de gewaande antwoorden der Godheid met voordagt, en kunst dubbelzinnig gemaakt, als of de Godheid vreesde door de uitkomst gelogenſtraft te zullen worden? En waar zal men toch eene open-

baaring vinden in de Schriften der ouden, die met eenigen fchijn die van het Nieuwe Testament kan aan de zijde geplaatst worden? Zal het zijn in de Schriften van HESIODUS en HOMERUS, die eene verdichtzelkunde van het veelgodendom in zich behelzen, welker Goden, met menfchelijke driften bezield, aan allerleie vuile wandaaden fchuldig ftaan? Zal het zijn in de wijdberoemde verborgendheden van EUSEBIUS, of van de Egyptifche Priesteren, die in den donkerften nagt verborgen liggen, en met een ondoordringelijk geheim omzwagteld werden, van welke, daar zij het licht fchuwden, wij niets goeds verwagten mogen? Of mogen wij de openbaaring van Jefus vergelijken met de voorgewende onderhandeling van NUMA POMPILIUS met de Godin EGERIA; en de Schriften des Nieuwen Testaments vergelijken met zijne Boeken, die vijfhonderd jaaren naderhand in een fteenen kistje toevallig van onder de aarde zijn opgedolven, en, om dat ze allen Godsdienst fcheenen te ondermijnen, op openbaar gezag te Romen verbrand zijn geworden (*g*)? Of zullen wij aan de zijde van Jefus plaatzen eenen ZOROASTER, wiens gefchiedenis met zoo veel duisternis omwon-

(*g*) LIVIUS, *Hift. Rom L.* 40: 24.

wonden is, dat wij niet weeten of wij één, dan of wij zes ZOROASTERS erkennen moeten; van wien HERODOTUS, PLATO en XENEPHON de oudste Geschiedschrijvers niets weeten; en wiens ZENDAVESTA, vol van allerleie ongerijmdheden, eerst na de zevende eeuw schijnt verdicht te zijn (*h*)? Of kan men met ernst naast den Bijbel de VEDAM der Indiaanen noemen, die vol is van fabelen, bijgeloof en ongerijmdheden, en al het goede, wat die in zich beheld, zigtbaar van Jooden en Christenen ontleend heeft (*i*)? Of de SCHUKING der Chineesen, een boek vol kinderagtige gesprekken en vertellingen, vol wartaal en onzin, in het welke geen enkel woord gesprooken wordt van den eenigen waaren God, en zijnen dienst? Of eindelijk den KORAN van MAHOMED, die ontegenzeggelijk al het goede uit de Schriften der Jooden en Christenen ontleend heeft, die zich het schroomelijkst bedrog veröorloofde, en de bedorvene zinnelijkheid der menschen vleide, om aanhang te verwerven, en zijn boek opvulde met ongerijmde en allerschadelijkste dwaalingen

(*h*) Zie G. LESZ, *Geschichte der Religion St.heil*, §. 23.

(*i*) Dezelfde §. 24.

gen (*k*)? Wij hebben ongetwijfeld in onze eeuw in de kennis van Oosterſche en Westerſche taalen meer vorderingen gemaakt dan in de zestiende eeuw: en daar door gelegenheid gekreegen dat geen, wat bij onderſcheidene Volkeren des Aardbodems Godsdienst genaamd is geworden, meer van nabij te kennen: maar wij hebben dan juist ook gelegenheid gehad om in ons Geloof aangaande de voortreffelijkheid, en Godlijken oorſprong van den Christelijken Godsdienst meer bevestigd te worden. Het is klaarder dan ooit gebleeken, dat eene Leer gelijk de Christelijke, die ons zulke verhevene denkbeelden inboezemt van God en zijnen redelijken dienst, van de verloſſing uit diepe ellende, waarin de zonde den mensch geſtort heeft, van de beſtemming des menſchen, van de pligten der Godzaligheid, en van den ſtaat des menſchen na dit leeven, dat zeg ik, zulk eene Leer bij geene der oude Volkeren gevonden wordt. En hoe zouden deeze klaardere ontdekkingen van onzen tijd ons Geloof niet verſterken, daar ze ons teffens doen zien, dat de menſchelijke geest door de beöefening van Kunſten en Wetenſchappen in ſchranderheid zeer ver uitſtak bij Grieken en Romeinen,

(*k*) Dezelfde §. 26.

nen, boven de Jooden, uit welker Land dat helschijnend licht van eene Gode-betaamelijke Godsdienst-leer is voortgekomen. Welk eerlijk Christen moet niet gevoelig worden, wanneer hij verneemt, dat veele nieuwerwetsche Godgeleerden zoo gaarne eenen ZOROASTER, CONFUCIUS, LYCURGUS, SOLON, NUMA POMPILIUS, ja zelfs eenen MAHOMED naast MOSES en CHRISTUS plaatzen? Laat het zijn, dat Gods Voorzienigheid die mannen gebruikte als middelen in zijne hand, om ruuwe en onbeschaafde Natiën tot eene beschaaving te brengen, dit willen wij gaarne toestemmen, maar men gebruikt die vergelijkingen als wenken tot hoogere oogmerken, om dat geen, wat Jooden en Christenen als eene bijzondere Goddelijke openbaaring roemen, te verkleinen, en haar wezentlijk Character, dat zij van God afkomstig is, te doen uit het oog verliezen (*l*).

Wij

(*l*) Zie NIEMEIER, a. p. Bladz. 224. en ook *Neues Theologisches Journal van* HANLEIN en AMMON, *eerste band Seite* 262. — Oook ZOLLIKOFER in zijne Leerrede *over de komst van Gods Konongrijk* zegt, dat het Koningrijk Gods kwam door SOCRATES in zijne Leerlingen; zelfs ook door MUHAMED. En het bevreemd ons zeer, wanneer wij het MUHAMED als eene groo-

Wij willen geenzints het goede miskennen, noch verkleinen, 't geen door die mannen der oudheid gesticht is geworden, en mogen gaarne lijden, dat Jesus reine en volmaakte Godsdienstleer met hunne gevoelens in vergelijking gebragt worde, mits dat men hierin getrouw en naauwkeurig te werk gaa: en dan houden wij ons verzekerd, dat, alles wel opgereekend, en naar zijn innerlijk gewigt tegen elkanderen afgewogen zijnde, de Goddelijke oorsprong van Jesus Leer nog meer zal bevestigd worden.

Algemeene en onbepaalde uitspraaken gelden hier niets. Het zeggen: alle Volkeren, nog op den laagsten trap van beschaaving staande, gaven God-

---

groote verdienste zien toegereekend, dat hij de waarheid, dat 'er een eenig God is, die hij van Jooden en Christenen geleerd had, onder veele duizenden van zijne Aanhangers verspreid heeft: terwijl van de groove dwaalingen, die zonde en ondeugd begunstigen, en die even ver door hem verspreid zijn, weinig of niets vermeld wordt. De partijdigheid loopt hier zoo veel te sterker in 't oog, nademaal men bij het beöordeelen van Jesus Leer, voor leerstellige waarheden zoo weinig rekent, en alleen het zedekundige daar van als belangrijk opgeeft. Hoe zeer moest, indien men zich gelijk wilde blijven, een MAHOMED daalen, die den geheelen dienst van God in ligchaamelijke oefeningen opsloot!

Goddelijke openbaaringen voor: doet hier niets af: dit kan bij alle Volkeren valsch, en bij Jooden en Christenen alleen waar zijn: even gelijk, omtrent veele leerstellige en zedekundige waarheden, de eersten grovelijk gedwaald hebben, en de andere alleen de waarheid leerden. Of zullen wij, om dat veele zich valschelijk verbeelden iets te zijn, of te bezitten, daarin genoegzaame reden vinden, om dat geen in anderen, die zulks inderdaad zijn en bezitten, te ontkennen? Waarheên zou zulk een regel ons vervoeren?

Eene andere pooging der Wijsbegeerte van onze eeuw slaat een zekeren middenweg in, die in den eersten opslag ons ook daar schijnt te brengen, waar de gevoelens der Hervormers uit de zestiende eeuw ons brengen, te weeten, tot het erkennen van den Goddelijken oorsprong van Jesus Godsdienst. Men ontkent dan wel eene Goddelijke openbaaring, zoo als die op ingeving of meer onmiddelijke verlichting steunt, maar men erkent, dat Jesus voornaamentlijk, door een gunstig bestuur der Godelijke Voorzienigheid middelijker wijze tot de kennis dier waarheden gekomen is, die hij anderen gepredikt heeft. — Offchoon dit een gunstiger voorkomen heeft dan het voorgaande, moeten wij het tog om der gevolgen wille ter toetze brengen. Gelijk de

Geest

Geest van MOSES aan het Hof van PHARAO in alles werd onderweezen (*m*), en de geest der Propheeten eerst door oefening en onderwijs in de Schoolen der Propheeten werd gevormd (*n*), zoo heeft ook Jesus zich door oefening, en onderwijs voor zijn ampt bekwaam gemaakt. — Sommige plaatzen Jesus als Discipel in de School der Esseën (*o*), en beweeren teffens, dat het grootste deel zijner Discipelen ook in de Schoolen der Esseën onderwijs genooten hebben: of stellen, dat Jesus zijne kundigheden van de Rabijnen van zijnen tijd ontleend heeft. Andere schrijven hier alles toe aan zijn onderzoek van de Schriften van MOSES, de Propheeten, en zelfs de Apokryphe boeken, waaraan hij in de dertig jaaren, die 'er voor het aanvaarden van zijnen post verliepen, zich geheel heeft toegewijd, voorzien met die uitsteekende gaaven en talenten, welke de Schepper aan zijne menschelijke ziel had

(*m*) Zijne Godsdienst-leer verschilde evenwel hemelsbreed van de Egyptische.

(*n*) Het bepaald en naauwkeurig voorspellen van verafzijnde toevallige gebeurtenissen kan toch door geen menschelijk onderwijs verkreegen worden.

(*o*) D. C. F. STAUDLIN, *Theolog. Moral. Ebraeor. ante Christum Historia*, in Com. Theol. ed. a VELTHUISEN, KUINOEL, RUPERTI, Tom. 2. pag. 381.

had geſchonken. Wij willen gaarne voor de verhevene natuurgaaven, welke onze Zaligmaker bezat, en voor zijn vlijtig onderzoek ter bekoming van die verhevene waarheden, die hij naderhand predikte, zoo veel reekenen, als 'er met mogelijkheid voor kan gereekend worden, maar ook dan nog vinden wij geene toereikende bron, uit welke hij zijne bijzondere waarheden kan geſchept hebben. Wordt de Leer van Jeſus alleen tot eenen natuurlijken Godsdienst bepaald, die zich uit de beginzelen der rede laat afleiden, dan zou het ſchrander menſchelijk vernuft van onzen Zaligmaker, geholpen door de toen voorhanden zijnde hulpmiddelen, dezelve hebben kunnen uitvinden: maar wordt alles dat geen, wat Jeſus van zich, van zijne lotgevallen, van de Jooden, en van zijne aanſtaande Kerk, van het werk der Verlosſing, en vervolgens geleerd heeft, mede begrepen tot zijne Godsdienst-leer te behooren, dan kunnen wij in de gewoone middelen ter ontdekking der waarheid geenzints berusten. — Van de Secte der Esſeën wordt in het geheele Nieuwe Testament geen woord geſproken: en dat Jeſus bij hun zou ter ſchoole geweest zijn, is en blijft eene bloote veronderſtelling, die nooit tot eenen trap van waarſchijnlijkheid kan gebragt worden. Want ſtemt hij hier of daarin met hun overéén (en eene Godsdienſtige

Secte heeft altoos nog wat goeds) in veele zeer gewigtige ftukken verfchilt hij van hun. Zijne verhevene Zedeleer, die redelijke Godvrugt en werkzaame menfchenliefde inboezemt, ftaat regtftreeks over tegen hunne niets waardige Monnike deugden. Even weinig kan men denken, dat Jefus de Schriften der Rabijnen, als een bron van waarheid, gebruikt heeft. Deeze Schriften, uit welke men thans het Euangelie zoo gaarne wil afleiden en ophelderen, die zoo greetig daar toe worden aangeprezen, en van hun, die dezelve zoo zeer prijzen, niet eens verftaan worden, hebben, gelijk elk bekend is, veel laater dagtekening, dan de Leer van Jefus; konden dus onmoogelijk van hun gebruikt worden. En zoo die Schriften al haaren oorfprong vinden in de mondelijke overleveringen der Pharifeën, die men naderhand, op dat zij niet verloren zouden gaan, heeft verzameld en opgeteekend, dan mag ik vraagen, is dan de Zaligmaker bij de Pharifeën ter fchoole geweest? En zoo ik al eens veronderftelle, dat Jefus uit het onderwijs van de Joodfche Leeraaren, 't welk toen en vervolgens zulk een mengzel van ongerijmdheden in zich behelsde, het goede heeft overgenomen, kan hij dan ook gereekend worden, dat geen, wat zijn perfoon, werk en lotgevallen betrof (en dit maakt het wezen en het Characteriftike

van

van het Christendom uit), van die Joodsche Leeraaren overgenomen te hebben? Neen, ik geloove veel eer, dat, zoo hij bij de Joodsche Leeraaren van zijnen tijd was ter schoole geweest, het plan der Goddelijke Voorzienigheid zou zijn verijdeld geworden. Behalven dat dit alleen gissingen en losse veronderstellingen zijn, die niet kunnen beweezen worden, terwijl de zekere geschiedenis ons geheel anders onderricht. Wij weeten namentlijk uit de Euangelische geschiedenis, dat Jesus opgevoed is in Galilea, (welk Land geenzints de zetel was van geleerdheid) en wel te Nazareth, waaruit men zich niet veel goeds beloofde; dat, toen Jesus in den Tempel leerde, de Jooden, zich verwonderende, vraagden: Hoe weet deeze de Schriften, daar hij ze niet geleerd heeft? en de Zaligmaker hun antwoordde: mijne Leere is de mijne niet, maar des geenen, die mij gezonden heeft (*Joh.* 7: 15, 16.). Of, zoo men meent, dat de Jerusalemsche Jooden de omstandigheden zijner opvoeding misschien niet genoeg gekend hebben, dan beroepen wij ons op het zeggen zijner Galileesche Landgenooten, die met onzetting uitriepen: van waar komt deezen die wijsheid en die kragten? Die, zich de geringe omstandigheden zijnes leevens herinnerende, aan hem geërgerd werden (*Matth.* 13: 54—57. *Marc.* 6: 2, 3.). Men reekene

voor het onderwijs, dat Jefus genooten zal hebben, en voor zijn eigen onderzoek in het rijk der waarheid zoo veel als men wil, altoos blijft nog de vraag over: hoe kwam Jefus tot de overtuiging, dat hij de lang beloofde Mesfias was? Dat hij het rijk van Waarheid en Godzaligheid zou ftichten? Dat hij als een arme en verachte op aarde moest leeven? Dat hij als Verlosfer zijn leeven zoude afleggen tot een losprijs voor veelen? Dat God hem ten derden dage weêr zou opwekken? — Dat hij zou opvaaren, en dat het beftuur van alle dingen in zijne hand zou gefteld worden? Dat hij, wen hij van de aarde verhoogd was, ze allen zou tot zich trekken, en na zijn heen gaan tot den Vader zijne Kerk op aarde zou ftichten? Dat hij, de dooden opgewekt hebbende, op eenen beftemden dag over allen het gericht zoude houden? En wat diergelijke vraagen meer zijn, die niet voldoende kunnen beantwoord worden, dan met te zeggen: Jefus heeft in den eigentlijken zin eene Goddelijke verlichting genooten, welke menfchelijk onderwijs, menfchelijke fchranderheid hem niet geeven konden (*p*). Hierin alleen kunnen wij berus-

(*p*) Men zie vooral den verdienftelijken Hoogleeraar G. T. SEILER, *uber die Gottlichen offenbarungen*, zweiter Theil.

rusten, al is het dat wij de wijze dier verlichting niet kunnen aantoonen, noch de juiste scheidlinie trekken tusschen dat geen wat hij door onderwijs en onderzoek verkreegen, en dat geen wat hij van zijnen Vader gehoord heeft. Zoo ook ten opzigt de Apostelen, schoon die drie jaaren Jesus onderwijs genooten hadden, en als goede denkers geroemd worden, blijkt het, dat zij bij het vertrek hunnes Meesters nog geenzints den waaren aart van Jesus werk op aarde begreepen hadden (*Hand.* 1: 6.). Zoo daarom de H. Geest de plaatsbekleeder van Jesus bij hun niet geweest is, dan is men niet in staat, om van de verlichte begrippen, en van den onbezweeken heldenmoed der voorheen nog met vooröordeelen bezielde en vreesagtige Apostelen, eene genoegzaame reden te geeven. Ook de bekeering van PAULUS, die de Discipel van Jesus, bij zijne omwandeling op aarde, niet geweest is, en evenwel stellig verklaart zijn Euangelie niet van menschen ontvangen te hebben, blijft zonder dat een onverklaarbaar raadzel.

Hoe zeer wij schroomen Gods onmiddelijke werkingen buiten noodzaak te vermenigvuldigen, kunnen wij evenwel geenzints den oorsprong van het Euangelie vinden, in een verheven menschelijk denkvermogen, geholpen door allerleie gunstige omstandigheden.

ZESDE HOOFDDEEL.

Nadere ſtaaving daar van uit de beſchouwing der uitlegkunde.

Laat ons nu eens overwegen, of men in onze eeuw in de uitlegkunde zulke ontdekkingen gedaan heeft, die ons moeten bewegen om afte wijken van de Leer van de Hervormers uit de zestiende eeuw. Het moet dan blijken, dat de uitlegregelen, welke men toen volgde, en op welke men het ſysthema van den Christelijken Godsdienst vestigde, verkeerd geweest zijn. Wanneer het beweezen is dat die grondregels, welke men toen in de uitlegging volgde, wettig en deugdelijk zijn, dan behoudt het ſysthema van den Christelijken Godsdienst van dien tijd zijne bondigheid en vastigheid, het ſtaat dan vast als een onwrikbaar geheel tegen elken aanval (*q*). De Hervormers in de zestiende eeuw hadden voorna-

(*q*) Deeze zijn de eigene woorden van den Heer ECKERMAN, a. p. Bladz. 41. Ik behoeve derhalven geenzints elke waarheid van het ſysthema van dien tijd afzonderlijk te betoogen: maar alleen de uitlegkunde van dien tijd te onderzoeken, en haare wettigheid te ſtaaven.

namentlijk deswegen groote verdienften, dat zij in het verklaaren der H. Schrift, en bijzonder van het Nieuwe Testament, den letterlijken of Grammatikalen zin der woorden opfpoorden. Die manier van Schriftuitleggen, die, op de eigentlijke betekenis der woorden weinig agtgeevende, overal eene Allegorifchen of Mijstieken zin aan de woorden opdringt, die van Jooden tot de Christenen is overgekomen, en van de nieuw Platonifche Wijsgeeren greetig door de Kerkvaderen van de volgende eeuw is overgenomen, is gelukkig door de Hervormers, ten minften voor het grootfte gedeelte, verworpen, om dat dezelve alles twijfelagtig maakte. Die manier van Schriftverklaaren was te zeer met den geheelen denktrant der Christenen verbonden, dan dat allen zich eensklaps daar van konden losrukken. De meeste evenwel hebben eene veiliger en zekerder weg ingeflagen. Zelfs ERASMUS, die, hoe bang ook, evenwel voor de groote ijsbreeker voor de hervorming moet gehouden worden, volgde dien uitlegregel, volgens welken de meening des Zaligmakers en zijne Apostelen naar de Grammatikale betekenis der woorden moet opgevat worden (*r*). MELANCHTON wilde

(*r*) Videantur ejus *Annotationes in N. T.* & praefer-

wilde ook, dat deeze regel zou gevolgd worden (*s*). LUTHER wilde ook, dat de eigentlijke betekenis der woorden de waare meening des Bijbels moest uitleveren (*t*), om van JOH. CALVINUS, ZWINGLIUS, BUCERUS, BEZA, JO. BRENTIUS, JOA. CAMERARIUS, FLACCIUS ILLIRICUS, MART. CHEMNITIUS, WOLFGANG MUSCULUS, en meer anderen niet te ſpreeken, die, in hunne *Theologiſche* en *Exegetiſche* werken, dienzelfden uitlegregel volgden, om door eene letterlijke verklaaring den zin der H. Schrift, die tot hiertoe door allerleie valſche uitlegging verduisterd was geworden, klaar openteleggen. En offchoon zommige van deeze, gelijk zelfs een ERASMUS, hier en daar eenen myſtieken zin aanprijzen, en, gelijk zelfs LUTHER, wel eens veragtelijk ſchijnen te ſpreeken van Grammatikale regels, blijkt het tog uit hunne werken genoegzaam, dat zij eenen afkeer hadden van die oude gevaarlijke uit-

---

ſertim *praefatio ejus ad lectorem: ut & Epiſtola ad Chr. Tiſcherum*:

(*s*) *Non poteſt ſcriptura intelligi Theologice, niſi ante intellecta ſit Grammatice*, was reeds het gezegde van MELANCHTON.

(*t*) Vide ejus *Epiſtola ad Magiſtratus Germ. de Scholis Conſt.* Tom. II. Altenb. pag. 804.

uitlegkunde, en dat zij met zulke uitdrukkingen niet anders bedoelden, dan dat men zich niet moest vergenoegen met de uitwendige letter, noch in de ſchorze der dingen hangen blijven, maar doordringen tot in den kern en het merg der zaak, ten einde dus van de H. Schrift een nuttig gebruik gemaakt wierde tot verſterking van het geloof, en tot bevordering van de Godsvrugt (*u*). Indien nu die manier van Schriftuitleggen, volgens welke men aan de letterlijke betekenis der woorden getrouw blijft, en daarnaar haaren zin bepaalt, wettig is, dan ſtaan de waarheden van het Euangelie, zoo als die door de Hervormers daarin gevonden zijn, onwrikbaar vast, en wij mogen daar niet afgaan. In het Euangelie wordt letterlijk geleerd, dat Jeſus de waare Mesſias, God is, en wel de Zoon van God: dat zijne Leer van God is: dat hij geſtorven is tot verzoening voor onze zonden: dat hij opgeſtaan is uit den dooden: dat hij ten hemel gevaaren is: dat hij daar over alle dingen regeert: dat

(*u*) Zijn de Commentarii uit de zestiende eeuw daar door wat te zwaarlijvig geworden, de *Vertaalingen met Aanmerkingen* uit het laatst van de agtiende eeuw, zijn doorgaans veel te maager.

dat hij en zijne Apostelen door wonderen hunne Goddelijke zending bevestigd hebben: dat hij deezen den H. Geest tot eenen Leeraar gezonden heeft: dat hij eens zal wederkomen, de dooden opwekken, en over allen het Gericht houden enz. (*v*). De aanzienlijkste en geleerdste Schriftuitleggeren van deezen tijd, zegt de Heer ECKERMAN, gebruiken eene geheele andere manier van uitleggen, die van de voorgaande geheel verschillend is (*x*).

De Hervormers uit de zestiende eeuw werden zeer geprezen, dat zij in de uitlegkunde den regten en veiligen weg waren ingeslagen, die alleen tot de kennis der waarheid en tot zekerheid leiden konde. Men wilde, dat wij op dien weg zouden voortgaan. Men maakte het tot eenen eersten grondregel in de uitlegkunde des Bijbels, dat men in het bepaalen van den zin der H.

(*v*) L. c. pag. 40. Het schijnt dan dat MOSHEIM, ERNESTI, MICHAËLIS, KOPPE, ZACHARIAE, SEILER, STORR, en zoortgelijke andere niet voor de aanzienlijkste, noch geleerdste Uitleggeren, te boek staan bij den Heer ECKERMAN.

(*x*) Ik geeve deeze waarheden maar op tot een proef, zonder dat ik daar door gereekend wil worden, andere waarheden, die hier niet genoemd zijn, uittesluiten.

H. Schrijvers op dezelfde wijze moest te werk gaan, als bij het verklaaren van Profane Schrijvers: en dat men van de eigentlijke betekenis der woorden niet moest afgaan, dan om gewigtige en voldoende redenen (y). Hoe zeer het gezond verſtand deeze manier van uitleggen ſchijnt te wettigen, hebben evenwel veele van hun, die zich onderling den lof toezwaaiën van de verſtandigſte en geleerdſte Uitleggers te zijn, kunnen goedvinden, dien veiligen weg te verlaaten, en dan eens meer bedektelijk, dan meer openbaar van de eigentlijke betekenis der woorden aftewijken; of door aangenomen en onbewezene veronderſtellingen de woorden eene willekeurige betekenis optedringen.

Zij die hun hier niet volgen kunnen, maar zich getrouw aan de letter van het Nieuwe Testament houden, worden door hun als blinde en hardnekkige voorvegters van de blinde letter beſchreeven, die het licht niet zien, maar zich met de ſchaduwe vermaaken (z). Men heeft na-

---

(y) Vid. Cel ERNESTI, *Inſt. Int. N. T. Pſ. Sect.* I. *Cap.* 1. & *Part.* I. *Sect.* II. *Cap.* 4.

(z) Hier ſchijnt het, als of zij ééne lijn trekken met bedorvene myſtieken, van welken zij anders onverzoenlijke vijanden ſchijnen.

namentlijk de volgende veronderſtelling aangenomen, dat dat geen, wat de Hervormers in de zestiende eeuw voor gebeurtenisſen hielden, waarop het Christendom gegrond was, of voor waarheden, die het wezen van hetzelve uitmaaken, niets anders is, dan een bekleedzel, met het welk de Apostelen de verheven waarheden van den natuurlijken Godsdienst omzwagtelden, om dat de nog ruuwe en ongeöefende verſtanden, een zuiver voorſtel niet vatten konden, maar zulk een zinnelijke en figuurlijke voordragt nodig hadden (*a*). Dit wordt bijkans op alles, wat men tot hier toe voor de belangrijkſte ſtukken van den Christelijken Godsdienst hield, toegepast.

De Leer van de Godheid van Jeſus (zegt men) is afhanglijk van het Oostersch ſpraakgebruik (*b*).

De Leer van de verzoening door den dood van Jeſus is eene geruststellens leermethode voor zwak-

(*a*) *Bildliche und ſinnliche einkleidung*, *ausſchmukkung*, *lehrtropus*, *beldliche ausdrucke*, *zeitideen*, *voorſtellung der Apostel geheimnisvolle ſchleijer*, *veraltete gewand des wunderbaaren* enz., zijn de kustwoorden van deeze nieuwe uitlegkunde.

(*b*) *Theol. Journ. von* HANLEIN, Tom. I. pag. 38.

zwakke Christenen (*c*); en wordt in het Nieuwe Testament slegts door figuurlijke uitdrukkingen geleerd (*d*). Voorspellingen, wonderwerken, verborgentheden en beeldspraaken, behooren in onze verlichte dagen niet meer tot het wezen van het Christendom (*e*), maar den sleutel tot al het wonderbaare moet men zoeken in de manier van voorstel der Apostelen (*f*). Het woord opstandinge (van Jesus) moet men meer in eene oneigentlijke dan eigentlijke betekenis opvatten (*g*). De Hemelvaart van Christus is ook eene figuurlijke manier van voorstel (*h*).

De gedagte aan een toekomend schriklijk oordeel der waereld is openbaar gegroeid op Joodschen grond, en is voor het grootste gedeelte niets anders dan zinnelijke voorstelling en opziering (*i*).

De

(*c*) A. H. NIEMEYER, *populare und pract. Th.* pag. 338.

(*d*) PH. C. HENKE, *Lineam. Inst. fidei*, pag. 142.

(*e*) *Theol. Journ. van* HÄNLEIN, Tom. I. pag. 284.

(*f*) Zie NIEMEYERS *Theol.*

(*g*) Zie dezelve, pag. 263.

(*h*) OERTELS, *Christol.* pag. 683.

(*i*) ECKERMAN, *Th. Bijl.* 5—8. pag, 215, 245, 246, 247.

De meeste geſchiedkundige en leerſtellige waarheden van het Evangelie worden, gelijk elk ras vermoedt, op deeze wijze op de lijst van de fabelen of van figuurlijke bekleedzelen geplaatst, die zelve geen wezentlijken grond van waarheid hebben, maar alleen dienen, om, voor het zinnelijk verſtand der menſchen, de verhevener waarheden van Jeſus Godsdienst eenigzints begrijpelijk te maaken.

Dat geen, wat men verkreegen had door eene grammatikaale uitlegging van het Nieuwe Testament, gaat op deeze wijze weêr verlooren. — Laat ons deeze manier van uitlegging eens wat meer van nabij bezien, en wel bijzonder in de eerſte plaats, voor zoo ver zij de geſchiedkundige waarheden of daadzaaken, die in het Nieuwe Testament verhaald worden, voor figuurlijke bekleedzelen houdt.

Vooreerst. Ik vraag aan het gezond menſchenverſtand, en onbedorven waarheids-gevoel van elk, die ooit het Nieuwe Testament met aandagt geleezen heeft, of wij de vier Euangelisten en de Handelingen der Apostelen voor geſchiedkundige boeken, dan voor Oosterſche Dichtſtukken te houden hebben. Elk, die zijn verſtand niet omgekogt, noch door het geweld van vooröordeelen verkragt heeft, zal hier geſchiedverhaalen en geen Dichtſtukken vinden, hij zal

hier

hier vinden het leeven, de daaden en de lotgevallen van Jefus en zijn Apostelen. Elk, die eenig gevoel heeft van het onderfcheid in ftijl, taal, en het eenvouwige, onopgefmukte, kunstlooze, van het hoogdraavende, figuurlijke, en konftig opgefmukte weet te onderfcheiden, moet ons toeftemmen, dat de ftijl der Evangelisten, gelijk die der Joodfche Gefchiedfchrijvers van het Oude Testament, kunstloos en hoogsteenvouwig is, zonder cieraad in de woorden, zonder kunst in haare verbintenis, zonder toeleg om fchoon te vertellen. Dit is ook het eigenaertige in den fchrijftrant der Oosterlingen, dat, gelijk hunne Dichtftukken vol hoogdraavenden zwier, vol van ftoute beelden, en hoogverhevene uitdrukkingen zijn, zoo zijn hun gefchiedverhaalen juist het tegenovergeftelde vol van kunstelooze eenvouwigheid.

Elk, die de gefchiedboeken des Ouden Testaments vergelijken wil met de Poëtifche Dichtftukken der Propheeten; die MOSES als Gefchiedfchrijver en als Redenaar en Dichter wil gadeflaan, zal dit ras bevroeden. Zommige der Arabifche Gefchiedfchrijvers, hebben den hoogdraavenden zwierigen ftijl verkoozen, hoewel andere wederom, naar den gewoonen Oosterfchen trant, de gefchiedenis eenvouwig verhaalen. Hoe kunnen wij die gefchiedverhaalen des Nieuwen Testaments,

mentst, of geheel of voor een gedeelte, in eenen oneigentlijken zin opvatten, en voor bekleedzelen, of vercierzelen houden? Gebieden dat de wetten der uitlegkunde in de eenvouwigfte verhaalen, opgefteld door ooggetuigen of door hunne tijdgenooten, en dat in den allereenvouwigften verhaaltrant? Heb ik dan in de ongewijde gefchiedenis ook het recht om naar willekeur eenige daadzaaken voor bekleedzelen te houden, zelfs dan, wanneer zij door den aart der omftandigheden, en door het eenftemmig getuigenis van gelijktijdige Schrijvers, genoegzaam bevestigd worden? Wordt alle gefchiedkundige zekerheid niet op eens den bodem ingeflagen, indien ik bij HERODOTUS en THUCYDIDES, LIVIUS en TACITUS mij veroorloove, zommige hunner verhaalen in de Clasfe van leerzaame fabelen en vertelfelen te brengen? — Ik beweer nog niet, dat alles, wat deeze verhaalen, letterlijk zoo gebeurd is, dit is eene andere zaak, maar alleen dat zij als Gefchiedfchrijvers moeten verftaan en beöordeeld worden, naar die gronden van uitlegkunde, waar naar men elk gefchiedverhaal opvat. Zoo ook zij, die het leeven van Jefus en de Apostelen befchreeven hebben, komen als Gefchiedfchrijvers voor, die ter hand genomen hebben, een verhaal van dingen in orde te ftellen, die bij hun volkomene zekerheid hadden:

en

en zoo wij hun niet als zoodanig beöordeelen, beöordeelen wij hun openbaar valsch. Hun doel, hun ſtijl, hunne verhaalen zelfs hebben dat voorkomen, en, zoo wij hen in den rang van leerzaame Romansſchrijvers plaatzen, die hunne Leerlingen in gedichte Geſchiedenisſen voordraagen, om daar door het hart te treffen, dan mishandelen wij hen, en neemen alle geſchiedkundige zekerheid weg.

Ten tweeden. Indien wij de geſchiedverhaalen van het Nieuwe Testament op die wijze misvormen, dan vraag ik, waar begint en eindigt de zekere geſchiedenis, waar begint het bekleedſel? Wat is waarheid, en welk is het kleed, of het vercierzel? Men zal misſchien antwoorden, waar het wonderdaadige een begin neemt, daar vangt het Poëtisch verdichtzel aan. Dan hier meen ik reden te hebben om u te verzekeren, dat, indien een deel van de geſchiedenis van Jeſus waar is, dezelve dan ook geheel waar is, voornamentlijk ten opzigte van het wonderdaadige, en wel om dat niet alleen daar dezefde trant van een eenvouwig en opgecierd verhaal plaats heeft, die men bij het overige deel der geſchiedenis vindt, maar voornamentlijk, om dat het wonderdaadige van Jeſus geſchiedenis, met het overige derzelve in een onoplosſelijk verband ſtaat. Die hier het eene ontkent moet ook het

andere ontkennen; die het eene voor waar houdt, moet ook het andere waar houden, of wij ontmoeten raadzelen en zwaarigheden, die niet te ontknoopen zijn.

Kunnen wij het voor waar houden, dat nog zwakke en vreesachtige Apostelen, die bij den dood van hunnen Meester vol angst en fchrik waren, en niet eens durfden te voorfchijn komen, het naderhand hebben durven waagen om voor die Rechters, wier handen nog rookten van het bloed hunnes Meesters, opentlijk zich voor hem en zijne zaak te verklaaren, indien de opftanding en de Hemelvaart van Jefus hun geen' moed hebben ingeboezemd? Kunnen wij ook de voortplanting van het Euangelie aanneemen, en gelooven, dat zoo veele duizenden kort na Jefus dood zich in den naam van hem hebben laaten doopen, die zoo fchandelijk, onder het gejuich zijner Rechters, en onder het handgeklap van het ondankbaar volk, ter dood was gebragt, ten zij wij teffens aanneemen, dat God door wonderen den weg daar toe gebaand heeft? Kunnen wij den nijd der Joodfche Overften, ten opzigt van Jefus, aanneemen, zonder teffens te erkennen dat eene groote fchaare, door de teekenen getroffen, hem volgde? Maar wordt niet overal dat volgen der fchaare verbonden met de wonderen, die Jefus deed? Wat is 'er tog van de onderhande-

de-

deling van den blindgeboorenen met den Joodſchen Raad aanteneemen (*Joh.* 9.), indien wij zijn wonderdaadige geneezing niet willen aanneemen? Hoe kunnen wij het geſprek van Jeſus, waar bij de ſchaare beſtraft, dat zij hem om het brood volgden (*Joh.* 6.), aanneemen, zoo wij het wonder van hunne ſpijziging of oneigentlijk, of als een bekleedzel, of als een parabel moeten opvatten? Zijn 'er wagters bij het graf van Jeſus geweest, wat is 'er dan tog van hunne vlugt, van hun verſlag voor den Joodſchen Raad, van hunne omkooping, indien het verhaal van zijne opſtanding oneigentlijk moet opgevat worden als een bekleedzel, waarin zij de onſterfelijkheid van Jeſus ziel voordroegen? enz. Met een woord, de lotgevallen van Jeſus zijn alle naauw aan elkanderen verbonden. Zoo wij het eene gedeelte aanneemen, moeten wij ook het ander gedeelte aanneemen.

Dat men bij het verklaaren van HOMERUS en HESIODUS, VIRGILIUS, OVIDIUS, en anderen onderzoek doe naar dat geen, wat als waare geſchiedenis ten grondſlag ligt, en wat het ſpeelend vernuft der Dichteren, om te vermaaken, 'er heeft bijgevoegd: dat men ten dien einde ſtelzel bij ſtelzel vorme, om waarheid van Poëtisch bekleedzel te onderſcheiden, dat koomt daar te pas; maar dat men zich tog wagte van de

 een-

eenvouwige gefchiedenis van Jefus en zijne Apostelen te verminken, die immers niets gemeen heeft met die, in een fraai gewaad vertoonde fabelen.

Ten derden. De manier, om in gelijkenisfen te fpreeken, was bij de Oosterfche Geleerden in gebruik. Onze Zaligmaker volgde dat gebruik, en droeg zoms deeze en geene leeringen voor in eene verdichte gefchiedenis of in eene parabel. Maar hoe veel verfchilt dit van het geen men den Euangelisten toefchrijft? Alle gelijkenisfen van Jefus zijn ontleend uit voorvallen van het dagelijks leeven, die volgens den gewoonen loop der dingen kunnen plaats hebben, — en de Apostelen, de Euangelisten zullen wonderdaadige gebeurtenisfen (gelijk Jefus Opftanding en Hemelvaart) verdichten, om daar in de onfterfelijkheid zijner ziel, en haar verblijf bij God te leeren. Zijn de Apostelen eigentlijk bezig met leeren en vermaanen, dan gebruiken zij wel eens eene enkele toefpeeling op de wedloopen der Grieken, of op het koorn dat gezaaid wordt, of op iets anders in de natuur of uit het gemeene leeven, of in de gefchiedenis van Israël, maar nergens eene gelijkenis waarin zij, op de wijze van hunnen Meester, eene leering of vermaaning voordraagen. — Ook zeggen ons de Euangelisten veelal met uitdrukkelijke woorden:

Je-

Jesus sprak door gelijkenisſen: of wij kunnen uit het voorſtel van Jeſus zelven zien, dat dat geen, wat hij voorſtelde, eene parabel, of een voorbeeld is, en geenzints eene geſchiedenis, die toen dadelijk gebeurde. Maar dit wonderdaadige nu van Jeſus geſchiedenis, 't geen dan als een bekleedzel of cieraad van deeze of geene leering zal verſtrekken, onderſcheidt zich geenzints als zoodanig; integendeel, het is aan de zekere geſchiedenis zoodanig verbonden, dat het daar van niet kan afgeſcheiden worden. Van hier dat de Christenen zedert agttien eeuwen, hoe zeer ook anders in andere dingen verſchillende, in het erkennen zijner wonderdaaden en van zijne opſtanding, hemelvaart, en uitſtorting des H. Geestus, allen (uitgezonderd eenige Gnoſtieken) overéénkwamen. Men hield van de eerſte eeuw af aan de dagen, waarop die belangrijke gebeurtenisſen hadden plaats gehad, voor feest-dagen. En (het zij met verlof gezegd) hebben dan de Euangelisten en Apostelen de geheele Christen waereld, door alle eeuwen heen, niet ſchroomelijk bedroogen; door ons te leeren, dat Jeſus uit den dooden is opgeſtaan, ten hemel gevaaren, en den H. Geest heeft uitgeſtort? waarom hebben zij niet een enkelen wenk gegeeven, dat zij zulks oneigentlijk verſtonden? Hoe zulk eene handelwijze met het eerlijk Character der Euan-

gelisten en Apostelen is overéénte brengen, weet ik niet.

Ten vierden, aan deeze gefchiedkundige waarheden van het Euangelie worden in het Nieuwe Testament gevolgen en omftandigheden vastgemaakt, welke zich uit een figuurlijk bekleedzel, door de Apostelen in hunne reden gebruikt, niet laaten afleiden. Men zegt namentlijk (*k*), dat de Apostelen na Jefus dood door God zijn overtuigd geworden dat hij leefde; dat is, dat zijne ziel onfterfelijk was, en die Leer bekleedden zij in eene verdichte gefchiedenis van opftanding: en dat zij verder zich overtuigd hielden, dat Jefus ziele bij God was en ten Hemel verheven; en dat zij dit zijne hemelvaart noemden.

De Apostelen maakten ongetwijfeld de opftanding van Jefus, tot een grondflag van hunne prediking. En het was bijzonder de opftanding van Jefus, waarover de Apostelen werden te regt gefteld voor den Joodfchen Raad, en waar over de Jooden tegen de Apostelen zoo zeer verbitterd wierden. — Nu vraage ik, hebben de Jooden het den Apostelen kwalijk kunnen neemen, dat zij leerden, dat Jefus ziel onfterfelijk was? of, zoo de Joodfche Rechters zoo dom waren, als alle

(*k*) Zie ECKERMAN, a. p.

alle Christenen van de volgende eeuwen zullen geweest zijn, van het woord *opſtanding* in eenen eigentlijken zin optevatten, was het dan voor de Apostelen, om hun lijf en leevenswil, niet hoog tijd zich beter te verklaaren? Waren zij dan dwaas genoeg om het ſlagtoffer van hunne parabel te worden? Waarom lieten zij, toen zij zagen, dat de mijn verkeerd ſprong, hunne parabelen, tijd-ideën, gekunſtelde voorſtellingen, en en wat dies meer is niet vaaren (*l*)? Behalven dat, de Apostelen ſtellen in hunne prediking altoos de opſtanding tegen den dood van Jeſus over, en zeggen tegen de Jooden: gij hebt hem gedood, maar God heeft hem opgewekt uit den dooden (*Hand.* 3: 15. 2: 23, 24. 4: 10.) zal dat betekenen: gij hebt hem gedood, maar wij gelooven in de onſterfelijkheid zijner ziel? Ook noemen de Apostelen zich niet de Leeraars van Jeſus opſtanding, maar de getuigen (*Hand.* 2: 32. 3: 15. 4: 20.) Dit laat zich zeggen van eene gebeurtenis, maar niet van eene overtuiging.

De

(*l*) Hier weet ik niet waar voor ik de Apostelen te houden heb: dan zullen zij zoo listig en behendig van alles weeten gebruik te maaken, om hunne zaak door te zetten, dan komen zij als zulke onnozelen voor.

De bewijzen voor Jefus opftanding ontleenen zij van de verfchijning (1 *Cor.* 15.) van Jefus: wat is tog hier die verfchijning? Ook worden opftanding, hemelvaart en uitftorting van den H. Geest, in het Nieuwe Testament aan zeker tijdftip verbonden; Hoe hangt dit te zaamen? hebben dan niet de Apostelen voor Jefus dood, en bij zijnen dood, de onfterfelijkheid zijner ziel geloofd? Waarom laaten zij zijne ziel, eerst veertig dagen na zijne erkende onfterfelijkheid, bij God komen? En hoe kan eindelijk PETRUS in zijne redevoering ontkennen, dat DAVID opgeftaan en ten hemel gevaaren is, daar de Apostelen dan, naar hunne manier van denken en fpreeken, dit even zoo goed van DAVID als van Jefus konden zeggen? — Zonder verdere ongerijmdheden, die uit dat gevoelen van zelf voortvloeiën, optenoemen, houde ik mij verzekerd, dat uit het gezegde genoeg blijkt, hoe willekeurig, en ten eenemaal ongegrond die manier van uitlegging is.

Hoe fpitsvindig die aanval op de gefchiedenisfen van het Euangelie ook fchijnen mag, hij is inderdaad zeer lomp en ruuw: en wij worden nog meer bevestigd in onze overtuiging, dat het onmogelijk is het Euangelie met de gevoelens der Deïsten en Naturalisten te doen overéénftemmen. Wij moeten of de geheele Euangelifche ge-

geſchiedenis aanneemen of geheel verwerpen (*m*). Wat ook de uitlegkunde van onze eeuw mag gevorderd zijn, hier treedt zij geheel buiten haare paalen, en wordt een ſpel van teugellooze verbeelding, en brengt tot dwaaling en ongerijmdheid. Wij willen de uitlegkunde volgen van de Hervormers uit de zestiende eeuw, die zich getrouw hielden aan de letter der geſchiedverhaalen, en die opvatteden naar zulke regels, welke door het gezond verſtand gewettigd worden. Dit tog is de heilige pligt van elken uitlegger der Schriftuur, dat hij ons getrouw haare meening opgeeve zonder eerst zijne eigene begrippen door kunst en geweld aan haar optedringen: dit is geen Schrift-verklaaren, maar Schrift-verdonkeren.

Het oogmerk, waartoe men zulk eene vreemde uitlegkunde invoert, is, om eene ſtelling ſtaande te houden, van welke de valschheid even zeer zal in het oog loopen. Men verſtaat door den

(*m*) In het laatſte geval zal men in de werken van LELAND, LARDNER, LESZ, LILIENTHAL, HAMELSVELD en meer anderen, de zekerheid van de Euangeliſche geſchiedenis geſtaafd vinden, op zulke gronden, waarop elke andere gebeurtenis voor waar wordt aangenomen.

den Christelijken Godsdienst, den Godsdienst der rede, die door Jesus en de Apostelen verzinlijkt is, naar den grooven smaak van hunne onbeschaafde tijdgenooten. — De eeuwige en onveranderlijke waarheden der rede van God, de deugd, en de onsterfelijkheid zullen alleen het wezen van denzelven uitmaaken; het overige, 't geen tot hier toe als het Characteristieke van den Christelijken Godsdienst beschouwd is, 't geen Jesus persoon, zijne wonderen, zijne Messiaswaardigheid, zijnen dood, en onze daarop gegronde regtveerdigmaaking voor God, zijne en onze opstanding, zijne hemelvaart, zijne hooge magt en waarheid betreft, dat alles is niet meer dan onnoodige omslag of bekleedzel van de waarheden der rede, welke het nog ruuw en zinnelijk verstand van de toehoorders van Jesus en de Apostelen behoefde, maar 't geen voor de verlichte rede van onzen tijd onnoodig is, en waar van de Godsdienst van Jesus moet ontdaan worden.

Die handelwijze nu, waar door Jesus en de Apostelen de waarheden der rede in zulke figuurlijke bekleedzelen voordroegen, noemt men wijze toegeevendheid, (*herablassung*).

Wat nu aanbetreft die veronderstelling, zoo dra het blijkt dat de Euangelische gebeurtenissen haare geschiedkundige zekerheid hebben, gelijk

lijk wij even getoond hebben, dan vervalt zij aanstonds, men kan tog, daar men den Godsdienst van Jesus uit de rede wil afleiden, indien men zich zelf gelijk wil blijven, niet aanneemen, dat God door Jesus wonderen gedaan, hem opgewekt, in den Hemel tot zich genomen en met de hoogste magt bekleed heeft, alleen op dat dit alles een bekleedzel zoude zijn voor andere waarheden. Ook is die veronderstelling van allen grond ontbloot, en loopt regelregt aan tegen den gantschen inhoud van het Euangelie. Wanneer wij de Schriften der Euangelisten en Apostelen doorleezen, dan vinden wij, dat zij dat geen, wat men thans voor een onnoodigen omslag bij Jesus Godsdienst houdt, voor het voornaamste van hun onderwijs houden, dat dragen zij bij alle gepaste gelegenheden voor, dat dringen zij aan, van daar beginnen zij, en daar mede eindigen zij, dat is bij hun geen bekleedzel, geen hulpmiddel tot hoogere waarheid, (geen *vehikel*), maar de ziel, het wezen, de hoofdinhoud van hun Godsdienstige voordragt. Hier beroepe ik mij op het gevoel van elk, die het Euangelie onbevooröordeeld leest, en hij zal aanstonds met mij overtuigd zijn, dat de Zaligmaker en zijne Apostelen, in het veronderstelde geval, geheel anders zouden gehandeld hebben, dan zij inderdaad gehandeld hebben. Zij zouden in alle gevalle

valle dat geen het zwaarst laaten wegen, 't geen zij voor het gewigtigste hielden, en op dat geen, wat geene inwendige zekerheid, of waarde op zich zelven heeft, minder prijs gesteld hebben. Nu is het intusschen zeker, dat zij aan het Characteristieke van de Christelijke Leer, met de waarheden van den natuurlijken Godsdienst hetzelfde gewigt hegten. Of kunnen wij 'er anders over denken, wanneer wij leezen, dat de Zaligmaker en de Apostelen de gedugte straffen van den Allerhoogsten aankondigen, aan hun die hardnekkig geloof weigeren aan die waarheden, die het bijzondere van het Euangelie uitmaaken? (*Joh.* 3: 18. 8: 21—24. *Hebr.* 2: 2, 3. en vergel. *Hebr.* 10: 28, 29.) moesten niet de Apostelen, indien hunne bestemming was, de waarheden van den natuurlijken Godsdienst te leeren, die hulpmiddelen hebben agterwege gelaaten, daar, waar men 'er zich aan stootte, en waar zij wel nadeel maar geen voordeel werkten? Moest een PAULUS, bij voorbeeld, de waarheid van de onsterfelijkheid der ziel, en van de natuurlijke gevolgen van zonde en deugd in een ander leeven, ook voor de schrandere Atheensche Rechters, bekleeden met de denkbeelden van opstanding, en plegtig oordeel te houden, door Jesus Christus? (*Hand.* 17: 31.) konden die, in denken geöefende mannen, die eenvou-

wige

wige waarheden niet begrijpen, zonder zulke hulpmiddelen? Hadden die waarheden ook daar nog zulk een optooizel noodig? Had Jesus noodig om de Sadduceën de onsterflijkheid der ziele te leeren onder het beeld eener opstanding? (*Matth.* 22.) of, zoo zij de onsterfelijkheid derzelve geloofden, gelijk waarschijnlijk is, waar toe valt hij hun dan lastig met een beeld, dat bij hun zwarigheden ontmoete, en 't geen hij, indien het geene wezentlijkheid had, ligt had kunnen laaten vaaren? – Ja noch zij, noch het gemeene volk had noodig, dat de waarheden van den natuurlijken Godsdienst in zulke bekleedzelen werden ingewikkeld; want, om de Jooden te overtuigen, dat 'er één God is, dien wij alle liefde en hoogagting en gehoorzaamheid schuldig zijn, wiens wet wij gehoorzaamen moeten, werd geenzints vereischt, dat de Leeraar, die dit voordraagen zoude, zich eene bijzondere en uitsteekende betrekking op God aanmaatigde, zich eene Messiaswaardigheid toeëigende, of op gewaande voorspellingen beriep. De Propheeten, die voorheen met het Character van Gods gezanten bekleed waren, hadden de wet der liefde Gods en des naasten voorgedraagen, uitgebreid, en toegepast, en zoo 'er misvattingen of verdraaijingen waren ingesloopen, die konden verbeterd worden door een gewoon Gods gezant; zonder dat

die

die daar toe zulk een omflag noodig had. Zoo ook, dat God de zonden gaarne en menigvuldig vergeeft, op waar berouw en verbetering, en dat niet het bloed van ftieren en bokken de zonden verzoent, was voorheen menigwerf, duidelijk en klaar, voorgedraagen, en kon ook wel van het geringfte verftand begreepen worden, zonder dat het noodig was, dat 'er van Jefus dood zulk een konftig gebruik gemaakt wierde, indien die anders op de vergeeving geen invloed had, noch daar meê in 't verband ftond. Bijzonder bij de Jooden, die fteeds zich zelfs befchouwden als het uitverkooren en geliefkoosde volk van God, als bijzondere voorwerpen zijner gunst, was 'er zulk een groote toeftel niet noodig, om hun te doen begrijpen dat God hunne zonden wilde kwijtfchelden. Ook de Leer van de gevolgen der ondeugd, en van de onfterfelijkheid der ziele, behoefde niet voorgedraagen te worden, in zulke gekunftelde voorftellingen van opftanding en plegtig oordeel, om begreepen te worden.

Daar wijders de ondervinding heeft doen zien, dat de Christenen zedert agttien eeuwen, in dat geen, wat men thans als de fchors of het konftig bekleedzel der waarheid wil laaten voorkomen, zijn hangen gebleeven, zoo dat zij daarin het wezen van den Christelijken Godsdienst gefteld

ſteld hebben, kan het de wijsheid van Jeſus, noch die zijner Apostelen tot eer verſtrekken, dat zij zulk een zoort van onderwijs verkooren hebben, door welke de menſchen noodzaakelijk op den dwaalweg moesten geraaken; want wat men ook zeggen mag, zij hebben van de Goddelijke waarheid van Jeſus perſoon, van zijn Middelaars-ampt, van de verdienſten zijnes lijdens en dood, van zijn opſtanding, hemelvaart, zitten aan Gods regterhand, wederkomst ten oordeel, onze opſtandinge enz., op zulk een wijze geſproken, dat elk Leezer noodzaakelijk op de gedagten moest komen, dat dit de eerſte en gewigtigſte ſtukken van hunne Godsdienst-leer waren. Behalven dat, alles wat men voorgeeft, dat Jeſus en de Apostelen zullen voorgedragen hebben, uit toegeeflijkheid aan het traage zinnelijk verſtand, uit inſchikkelijkheid, om te dienen tot een hulpmiddel, tot een bekleedzel van verhevener waarheid, ten einde aan de ongeöefende zinnelijke menſchen de waarheden van den nateurlijken Godsdienst, in zulk een cierlijk gewaad geſtooken, ſmaakelijk te maaken, dat alles had juist eene tegenovergeſteide werking. Juist dat geen, wat de Christelijke Godsdienst Characteriſtiek heeft, en 't geen dan tot een lokaas zou dienen, had voor de zinnelijkheid der Jooden en Heidenen eene terugſtootende

de kragt. Ja juist om dat geen zijn Jeſus en de Apostelen zoo wreed vervolgd 'geworden: en niet om de waarheden van den natuurlijken Godsdienst, of de Zedewet: alle hunne bijzondere leeringen liepen regelregt aan tegen de denkwijze van Jooden en Heidenen. Bij voorbeeld, de Mesſias na de denkwijze en de verwagting der Jooden, was een magtig Vorst, die Israëls rijk zou in bloei brengen, en deszelfs vijanden beheerſchen, Jeſus was van alle aardſche grootheid verre verwijderd, verklaarde niets te hebben, waar hij zijn hoofd op leggen kon, en gekomen te zijn om te lijden en te ſterven. Kunnen twee denkbeelden ſterker tegen elkander inloopen dan deeze? Jeſus betuigde, dat hij de Zoon van God was; en de Jooden hielden hem nu voor eenen Godslasteeraar, en wilden hem ſteenigen. Jeſus betuigde, dat hij gekomen was om zijn leeven tot een randzoen voor veelen te geeven, de Apostelen leerden dat hij onze zonden gedraagen heeft op het hout des kruiſes, — dit was der Jooden ergernis, en werd bij de Grieken voor dwaasheid gehouden. De Apostelen leerden dat Jeſus opgeſtaan was; de Joodſche Overheid liet hen deswegen dagvaarden, in de gevangenis zetten, geesſelen: en de Heidenen ſpotteden met die Leer. De Jooden hielden zich voor de geliefden der Godheid, door de onderhouding hun-

ner

ner wetten voor God regtvaardig, en erfgenaamen des Hemels. Jefus en de Apostelen toonen aan, dat zij gelijk de Heidenen voor God verdoemelijk zijn.

Hoe kan men nu in goeden ernst ftaande houden, dat Jefus en de Apostelen die ftukken, die het bijzondere van het Euangelie uitmaaken, flegts om het zinnelijk verftand der Jooden te believen, als figuurlijke voorftellingen en bekleedzelen, of cieraaden voor de waarheden van den natuurlijken Godsdienst zouden gebezigd hebben, daar het zinnelijk verftand van dien tijd hier door zoodanig is geërgerd, afkeerig, ja verbitterd geworden? Hoe vreemd is het, dat Jefus en de Apostelen nergens, ook daar niet waar zij met meer geöefenden te doen hebben, eenige blijken geeven, dat zij oneigentlijk willen verftaan worden, en dat zij beeldrijke voorftellingen, zinnelijke bekleedzelen, dichterlijke cieraaden, en dergelijken bezigden om zwakke en ruuwe gemoederen gerust te ftellen en opteleiden? Hoe onbegrijpelijk wordt het nu, dat Jefus en de Apostelen, door ervaaring ziende, dat hunne infchikkelijkheid eene geheel verkeerde werking deed, evenwel op die zelfde wijze voortvaaren? Wij zien tog dat Jefus, hoe nader hij aan het einde zijner loopbaane kwam, hoe meer hij aan vijanden en vrienden, ten fpijt van erger-

 nis

nis en tegenſtand, de Characteriſtieke leeringen van het Euangelie voordroeg. Die zelfde leeringen droeg een PAULUS voor, zoo wel in den laatſten zijner brieven, dien hij aan TIMOTHEUS ſchreef, en toen hij dieshalven in den Kerker zugtte, als toen hij 't eerst als Christen Leeraar optrad. Insgelijk deeden ook de andere Apostelen. Zonder wijders aantetoonen, dat de eenvouwige waarheid zulke kunſtenarijen (*n*) tot haare voortplanting niet behoeft, en dat men de rondborſtigheid, de eerlijkheid, de kloekmoedigheid, en het goed vertrouwen van Jeſus en de Apostelen, op het deugdlijke hunner zaak, veel te kort doet, kan elk, dunkt mij, uit het gezegde duidelijk zien, hoe gewaagd, willekeurig, en ongegrond die veronderſtelling is, die de Christelijke Leer alleen bepaalt tot de waarheden van den Godsdienst der rede, en al het overige afſnijdt onder den naam van bekleedzel of dergelijken. Intusſchen is het deeze veronderſtelling, naar welke veele thans het Nieuwe Testament uitleggen, en den Zaligmaker en de Apostelen laaten ſpreeken; eene uitlegging, die zoo openbaar aandruischt tegen den zin der woorden; te-

(*n*) De Duitſche nâam *Herablasſung* is zeer ongeſchikt om die vroome bedriegerijen aanteduiden.

tegen het verband der rede, tegen de zigtbaare meening der H. Schrijvers, dat elk Leezer, die niet bedagt is op die aangenomene Hypothese, zich verbaazen moet; hoe men den text zoo veel geweld durft aandoen, en dan nog, zulke openbaare verdraaijingen en kunstenarijen, onder den naam van verbeterde uitlegkunde, durft aanprijzen.

Op die veronderstelling intusschen, die zelve zoo willekeurig is, en die zulk eene wanschapene uitlegkunde vordert, grondt men het plan van volmaaking van den Christelijken Godsdienst, om naamelijk dat alles, wat zich niet uit de beginzels der menschelijke rede laat afleiden, als een thans onnoodig aanhangzel weg te werpen. En op dien grond steunt het gevoelen, dat wij thans onze begrippen omtrent de wezentlijke waarheden veranderen moeten, en niet meer zoo mogen denken als voor een paar eeuwen.

Elk, die nu het gezegde in behoorlijke overweeging wil neemen, kan ligt het besluit opmaaken, en zien hoe met de grondstelling ook dat vervalt, 't geen op dezelve gebouwd wordt.

Wat verder betreft de nieuwste poogingen, die men, in het vak van uitlegkunde des Bijbels, zedert onlangs heeft in 't werk gesteld, en die van de voorgaande wel in haaren aart en natuur verschillen, doch hetzelfde doel hebben, ook

daar van moet ik nog met een enkel woord ſpreeken.

Het is de *zedelijke zin* (*ſenſus moralis*) door den Koningsbergſchen Wijsgeer J. KANT aangeprezen, welken ik bedoele. De Hoogleeraar wil, dat wij in de H. Schrift dien zin moeten zoeken, en de voorkeur geeven boven den letterlijken of grammatikalen zin, wanneer die niets voor de moraliteit oplevert, of dezelve tegenwerkt; zonder dat wij ons te bekommeren hebben, over het gedwongene van zulk eene verklaring, of acht te hebben op het doel en de meening der H. Schrijvers (*o*). Het oogmerk van zulk eene uitlegging is, om den Bijbel te doen overéénſtemmen met de beveelen der Praktiſche rede. Het is 'er zoo ver van af, dat die manier van uitleggen ons zou kunnen beweegen, om de begrippen nopens het wezentlijke van de waarheden van den Christelijken Godsdienst, die op eene grammatikale uitlegging ſteunen, vaaren te laaten, dat wij veel eer 'er in bevestigd worden; want die manier van uitleggen kan niets geeven en niets neemen, en daarom in den grond der zaak geene veranderingen te weeg brengen; om dat zij

(*q*) *Religion innerhelb dir grenzen der blosſen vernunft*, *Seite* 150.

zij zich noch om den zin der woorden, noch om de meening des Schrijvers bekommert; en dus niet bepaalt wat de Christelijke Godsdienst is. Het is waar, zij sluit den Bijbel voor ons toe, of weigert acht te geeven op haare uitspraak: maar ik vraage, wat geeft ons regt, om den zin en meening van de H. Schrijvers vaaren te laaten, en hunne woorden eenen zin optedwingen, dien zij niet bedoeld hebben? Men antwoordt, dat, wanneer de letterlijken zin niets voor de moraliteit oplevert, of dezelve tegenwerkt, men dan aan den text zulk eene zedelijke wending moet geeven. Heir ligt weder eene veronderstelling ten grondslag, die geheel onbeweezen is, of liever, waar van het tegendeel bondig gestaafd is. Men heeft de leerstellige waarheden des Bijbels, en bijzonder van het Euangelie op het oog, en houdt zich overtuigd, dat die altoos geen' invloed hebben op de beöeffening der deugd. Hoe zeer de invloed dier waarheden ter bevordering der zedelijkheid en waare deugd ook beweezen is; en de Apostelen zelve van die leerstellige en geschiedkundige waarheden eene uitmuntende toepassing maaken, ter bevordering van deugds-betrachting, houdt men evenwel die veronderstelling willekeurig staande, en geeft ons verklaaringen over zommige stukken des Nieuwen Testaments, als bij voorbeeld, over het Euangelie van JO-

HANNES, waarin men zich om de letter van den text niets bekommert, maar dien aan het hoofd plaatst van eigene zedekundige bespiegelingen. Dat dit onmogelijk den naam kan draagen van schriftverklaaren, behoeve ik niet te zeggen.

Het ander gedeelte der veronderstelling, dat naamentlijk de H. Schrift, op zommige plaatzen de moraliteit tegenwerkt, is even willekeurig. 'Er is geen Boek in de waereld, in het welk deugd, met godvrugt verbonden, en op godvrugt steunende, zoo nadrukkelijk wordt aangeprezen als in de H. Schrift. En al wordt hier en daar, voornaamentlijk in de oudste Boeken, van God op eene menschelijke wijze gesproken, dan is het reeds lang erkend, dat zulke uitdrukkingen, niet naar de letter, maar op eene Gode betaamelijke wijze moeten opgevat worden. Dan dit is het niet, 't welk men bedoelt, maar men wil den Bijbel behandelen, gelijk de Wijsgeeren van Grieken en Romeinen het veel Godendom der Dichteren behandelden. Gelijk die door eene konstige verklaaring de menigvuldige Goden tot eigenschappen van den eenen waaren God maakten, en aan de menigvuldige ondeugden, welke het vernuft der Dichteren aan de gewaande Godenschaar toeschreef, door eene mystieke uitlegging, eene zedelijke wending wisten te geeven, zoo zullen ook onze

Uit-

Uitleggers met den Bijbel te werk gaan (*p*). De veronderſtelling, die hier ten grondſlag ligt, dat het 'er met den Bijbel zoo ſlegt uitziet, als met de Fabelen van het veel Godendom, en op welke men dan eene gelijke behandeling nopens den Bijbel vordert, als die der zedekundige Wijsgeeren nopens de Fabelen der Dichteren; die veronderſtelling is de vrugt van een uitſpattend vernuft, en verdient geene wederlegging. Zonder wijders te betoogen, dat die *ſenſus moralis*, genoegzaam dezelfde is met dien myſtieken zin der ouden, die zedert lang met regt verworpen is, om dat hij alle waarheid des Bijbels in den grond helpt, en een enkel ſpel is van de teugellooze verbeelding, merken wij hier ten ſlotte alleen maar op, dat alle zulke en zoortgelijke kunſtenarijen, ten opzigt der waarheden des Euangeliums, bij elken onpartijdigen, eene verlegene zaak verraaden.

Neen, de zaak van den Godsdienst en der openbaaring is van te veel gewigt. Ligt gewaagde ſtellingen, met eenigen ſchijn van zedelijkheid bekleed, doen hier niets af. Men moet hier, om zoo te ſpreeken, voet bij 't ſtuk houden,

(*p*) Zie KANT, a. p.

den, en behoorlijk in het onderzoek der waarheid voortgaan, zonder met allerleie magtſpreuken, die niets om het lijf hebben, in 't wilde te ſchermen. Men bewijze ons dat de Euangeliſche geſchiedenis valsch is, dan zijn ook de wonderen van Jeſus valsch, dan is hij niet opgeſtaan, dan vervalt zijn Goddelijk gezag, dan is hij niet Gods Zoon, dan is hij niet als Middelaar geſtorven, dan heeft hij den H. Geest niet uitgeſtort: dan behoeven wij niets van hem aanteneemen, dan 't geen de menſchelijke rede van elders als zeker kent; dan verandert het wezen van den Christelijken Godsdienst: maar ſtaat de geſchiedenis van het Euangelie zeker, gelijk zij onwrikbaar ſtaat, en elken aanval verduurt; dan ſtaat ook de waarheid van de Leer van het Euangelie, en onze denkwijze moet dan ook gelijk blijven. Zoo lang het beweezen blijft, dat wij de H. Schrift, als door menſchen en voor menſchen geſchreeven, hebben te verſtaan naar die regels van uitlegkunde, naar welke elk ander Boek moet opgevat worden, dan ſtaan de Euangeliſche waarheden onwrikbaar vast, en dan moet ook het Christelijk Geloof door alle tijden heen onwankelbaar zijn.

Verre zij het intusſchen van ons, dat wij de vorderingen, die zedert twee eeuwen in de uitlegkunde gemaakt zijn, eenigzints zouden te

kort

kort doen. Neen, veele plaatzen zoo des Ouden als des Nieuwe Verbonds worden thans beter verſtaan dan voorheen. Maar geene leerſtellige, geſchiedkundige of zedekundige waarheid van het Nieuwe Testament heeft daar door geleeden. Door zwakkere bewijzen, die den toets niet konden doorſtaan, en die men niet met genoegzaame oplettenheid had aangevoerd, uittemonſteren, moet de waarheid zelve eer gewinnen dan verliezen.

ZEVENDE HOOFDDEEL.

Eindelijk wordt onze ſtelling bevestigd uit de voortduurende behoefte van den mensch, en de zwakke pogingen der hedendaagſche verlichting.

De leer der verloſſing door Jeſus Christus, die de hoofdinhoud van het Euangelie uitmaakt, is gegrond op den zondigen aart der menſchelijke natuur, op onze veelvuldige overtreedingen, die ons bij God verdoemelijk en ongelukkig maaken. Wanneer het menschdom, door den invloed

eener gelukkige verlichting, van alle zonde en verkeerdheid konde bevrijd worden, en teffens in ftaat gefteld om den eisch der Goddelijke wet, in alle deszelfs uitgebreidheid, volkomen te vervullen, dan zou, daar zonde en fchuld ophield met alle deszelfs gevolgen, ook de leer der verlosfing moeten ophouden, en als onnodig en onbruikbaar moeten befchouwd worden. Maar hebben wij eenige redenen, om het leerftuk van de zonde en verdorvendheid der menfchen, welke in de dagen van Jefus en van de Hervormers door allen tijd zoo leevendig is gevoeld geworden, thans op de lijst der waarheden uittefchrappen? En kunnen wij ons vleiën, dat menfchen op deeze aarde, zoo lang zij hun dierlijk ligchaam, in het welk zoo veele zaaden van verkeerdheid liggen, omdraagen, van zonde bevrijd zullen worden, zoo dat zij met hunnen Schepper en Wetgeever in het gerigt kunnen treeden en zeggen: wij zijn rein van overtreedingen? Hoe zeer de verlichting en befchaaving ook toeneemt in onzen tijd, het blijkt dat zij niet altoos de verbetering in gelijken trap en maat met zich voert. De befchaafste vermoogens worden maar al te dikwerf gemisbruikt; — en de groove ondeugden der barbaarsheid worden menigwerf verwisfeld tegen verfijnde, en minder in het oog loopende, of met eenig bedriegelijk vernis bedekte wandaaden.

den. De beſchaaving brengt de weelde voort, die voor de zinnelijkheid zoo veel voedzel heeft, en zoo veel zonde teelt. — De geſchiedenis van onze eeuw, die zoo op verlichting roemt, levert maar al te veel vernederende proeven op van verregaande ondeugden, zelfs onder de meest verlichte volkeren; en ten allen tijd zullen de menſchen, van den meest verlichten tot den onkundigſten, ſtoffe vinden, zich over de verkeerdheid hunnes harten voor God te ſchaamen, en hunne afwijkingen van den regel van Gods geboden te betreuren; uit kragt van het eeuwig en onveranderlijk onderſcheid tusſchen zedelijk goed en kwaad.

Hebben zommigen, door de hitte van den ſtrijd vervoerd, weleer het ſtuk der menſchelijke verkeerdheid overdreeven, of door de zonde eene zelfſtandigheid te noemen, of door alles wat aan den mensch is door eene kwalijk begreepen nedrigheid als verkeerd en bedorven te beſchouwen, en daar door, ondanks hun toeleg, den Schepper in zijne werken te lasteren, de zaak der menſchelijke verkeerdheid en verdorvendheid zelve blijft daar door onveranderlijk, terwijl dat geen, wat den mensch, ten opzigt zijner natuurlijke vermogens, tot een edel en voortreffelijk wezen maakt, en thans erkend wordt, en ook in de dagen der Hervorming erkend

kend werd (*q*). Is nu de zedelijke verdorvenheid uit de ervaaring zoo zigtbaar, en wordt die door toeneemende verlichting niet zoo weggenomen, dat de mensch onzondig, en daar door onschuldig wordt, dan zal de verlossing van de gevolgen der zonde voor zijn geluk tog onontbeerlijk blijven. — Het is waar, wierd het gevoelen, dat onze verdorvendheid uit de eindigheid en bepaaldheid onzer natuur voortspruit, en daar door noodzaakelijk wordt, als bondig gestaafd, dan zou dit ten opzigt van onze schuld voor God eene verandering maaken, die vrij wat invloed moest hebben op de verlossingsleer; maar, heeft men dit gevoelen kunnen vrij pleiten van den hoon, dien het op God werpt, die ons aldus geschapen had, dat wij noodzaakelijk zoo ontaard moesten worden; en die dan een oorzaak der zonde wordt? Kan men zich niet zeer ligt eene Classe van eindige bepaalde wezens, als wij menschen zijn, verbeelden, die den wil van haaren Schepper volbragt, zonder dat zij genoodzaakt is van dus in de zonde te leeven, gelijk ons geslagt leeft? Ik weet wel dat 'er zijn die zeggen, dat het niets beledigends heeft; God eene oorzaak van de zonde te noemen,

(*p*) Vid. CALVINI, *Instit. Lib.* I. *Cap.* 5. §. 3.

men, zoo wij daar door maar niet te gelijk verſtaan een vriend der zonde (*r*); doch, indien wij niet met woorden willen ſpeelen, maar dezelve haare beteekenis laaten, kan ik niet begrijpen, hoe dit, zonder den Heiligen God te hoonen, kan gezegd worden. Men zal, hoe verlicht ook, veel moeite hebben om te bewijzen, dat de zonde toe te laaten, en op de vrijheid van den mensch geen inbreuk te maaken, en eene oorzaak der zonde te zijn, hier een en hetzelve beteekene. Dat gevoelen intusſchen, 't welk God vrij ſpreekt, en de ſchuld aan den mensch geeft, die vrijwillig zondigt en daarom ſtrafwaardig is, zal bij de verlichte rede weer ingang vinden.

Is nu de mensch zondig en ſtrafſchuldig, ook bij de toeneemende beſchaaving zijner verſtandsvermogens, dan moet hem de Leer der verlosſing wel te ſtaade komen. En hier mag ik vraagen, wat heeft toch de toeneemende beſchaaving van onzen tijd te berde gebragt, 't geen ons zou noopen om de gewoone begrippen omtrent die Leer, zoo als zij voor een paar eeuwen en vroeger in de Hervormde Kerk is geleerd geworden, vaaren

(*r*) Henke, *in Lineamentis*, pag. 63. en *Neues Theol. Journ. von Hänlein 1ſte theil*, s. 309.

ren te laaten? Moet de verlichte reden zich ſchaamen te gelooven in eenen God, die aan het zondig en ellendig menschdom eenen Verlosſer ſchikt, om hetzelve van de gevolgen der zonde te verlosſen? Het is waar, God laat dat werk der verlosſing uitvoeren op zulk eene wijze, dat hij, met het uitoeffenen van genade en barmhartigheid, ook teffens zijne ſtrenge regtvaardigheid handhaaft. Maar is het dan beweezen, dat het wanſtellig of onteerend voor God is, dat God, die in alle zijne werken de eer zijns naams bedoelt, in het werk der verlosſing zijne, door de zonde geſchonden, deugden weêr laat opluisteren; dat hij als opperſte Richter der waereld zijne Majeſteit, het gezag zijner wetten, de eer zijns naams handhaaft? Is het beweezen, dat de regtvaardigheid minder aan God natuurlijk eigen is, dan goedheid en liefde? Zal niet zulk een altoos meer overéénkomſtig de waarheid oordeelen, die alle eigenſchappen Gods, zoo veel hij kan, in het verband beſchouwt, dan hij, die uit de goedheid en liefde Gods alleen, en in het afgetrokken redeneert. Leerden wij de voldoening op zulk eene wijze, dat Christus ons ontſlagen had van de verpligting om deugd en Godzaligheid te betrachten, zoo dat een wijde deur wierd opengezet voor de zonden, dan zou men, met het hoogſte regt, van ons kunnen eiſchen,

zulk

zulk eene zedebedervende, en gelukverwoestende Leere vaaren te laaten: maar daar veeleer het tegendeel waar is, en de weldaaden der verlossing, en de dankbaarheid voor dezelve, tot de vervulling der pligten den traagen mensch zoo veele nieuwe beweegredenen aan de hand geeven, kan men met geene reden van ons vergen, deeze Leer, die op de Schrift gegrond is, vaaren te laaten, ten zij men ons konde bewijzen, dat zulk een opgericht toonbeeld van straffende rechtvaardigheid, voor de bevordering der deugd van den zoo ligt te verleiden mensch eer nadeelig dan voordeelig was.

Leerden wij, dat God zich inwendig beledigd en vertoornd had gevoeld door onze zonden, en dat Christus, door zijn lijden en sterven, zijn' Vader tot gunstiger gezindheden noopens ons gebragt had, dan zoude men met recht ons kunnen aanspooren, om zulke begrippen, die voor de Godheid onteerend zijn, en waarin wij God na den mensch afmeeten, vaaren te laaten, maar die ons zulks te laste legt, heeft het gevoelen der Hervormden niet begreepen (*s*).

Het is waar, wij beschouwen den Middelaar als een Goddelijk persoon, als den *Zoon van God*,

(*s*) JOH. CALVINI, *Instit.* *L.* II. *Cap.* 16. & 17. Speciatim, *Cap.* 16. §. 2.

God, die door de hooge waardigheid zijner natuur aan zijn lijden en dood voor zondaaren eene oneindige waarde en gewigt bijzet. Maar ook dit heeft den ſtrengſten toets der rede kunnen doorſtaan, en de vraag is hier alleen, of het eenige ongerijmdheid in zich heeft, te gelooven, dat de Godheid zich zeer naauw met de menſchelijke natuur vereenige? Ik bekenne, dat zich hier verborgendheden opdoen, vooral wanneer wij nadenken over de naauwe betrekking, in welke de Goddelijke perſoonen tot elkanderen ſtaan. Maar durven wij ons beroemen, dat onze rede zoo verlicht is, dat zij zich ſchaamen moet verborgendheden in het Goddelijk Wezen te kennen? vindt niet het menſchelijk verſtand, naar de maate het meest verlicht is, bij de beſchouwing van de natuur van het Goddelijk Wezen, ook de meeste geheimen, die ondoordringbaar zijn, en bij welke het zijn eigene zwakheid leevendig gevoelt? Wij zullen als eindige Wezens nimmer vatbaar zijn voor de volmaakte kennis van den Oneindigen, en ſteeds moeten bekennen: God is groot en wij begrijpen het niet.

Vinden wij eens in de Heilige Schrift eene Goddelijke Openbaaring, dan moeten haare uitſpraaken door alle tijden heen met ootmoedige dankbaarheid geëerbiedigd worden: en hoe veele reden wij daar toe hebben, kan ons bijzonder

de

de geschiedenis leeren, die ons overtuigend doet zien, dat wij in de kennis van het Goddelijk wezen, door de H. Schrift alleen, tot klaarheid en zekerheid geraakt zijn. De oude wijsbegeerte, die van het licht der Openbaaring verstooken was, doolde in het duister om, werd door allerleie twijfelingen geslingerd, en bragt eene menigte van wanschapene gevoelens te voorschijn.

De laatere wijsbegeerte heeft haare kundigheden, aangaande het Goddelijk wezen, van den Bijbel geborgd en in een wijsgeerig gewaad gestooken: zij ontstak haar licht bij den fakkel van Gods Woord, en was moedig op het geen zij van elders gehaald had, en niet als eene vrugt van haaren eigenen akker kon beschouwd worden. Die hedendaagsche wijsbegeerte, die alle waarheid, en dus ook die van het bestaan der Godheid, als subjectiv beschouwt, die ons verbiedt, om dat geen, wat wij bij den mensch magt, goedheid, en regtvaardigheid noemen, *analogisch* in eenen allervolmaaksten zin aan God toeteschrijven; die daar bij het gezag eener Goddelijke Openbaaring niet wil laaten gelden, en voor de twijfelarij zulk eene wijde deur openzet; die wijsbegeerte, zegge ik, zal ons weer brengen in dien maalstroom van verwarring en onzekerheid, waarin de Wijsgeeren der Grieken en Romeinen zoo lang gedobberd hebben, en uit welke de

Christelijke Leer alleen heeft kunnen verlossen. Althans het weldaadige van de Leer des Euangeliums in het verbreiden van eene regte kennis van God en zijne volmaaktheden, is uit de geschiedenis gebleeken, en door Christelijke Wijsgeeren erkend en aangenomen.

En zoo wij dus alle reden hebben om dat onderwijs te eerbiedigen, daar, waar het de gaapingen der menschelijke rede aanvult, waarom zouden wij dan niet ook daar dat onderwijs laaten gelden, waar het ons diepe verborgendheden van God leert, welke de rede niet doorgronden kan? Heeft men in voorgaande tijden, zijne eigene zwakheid en de verhevenheid van het onderwerp uit het oog verliezende, gepoogd alles te bepaalen, te verklaaren, zelfs met gelijkenissen optehelderen, zonder te bedenken, dat noch menschelijke gedagten, noch menschelijke taal in staat waren, de wijze dier verborgendheid in het Goddelijk wezen te bevatten en uittedrukken; men kome thans daar van terug, en leere niet wijzer te zijn dan God wil; men wachte zich van te willen indringen in het geen God voor ons verborgen heeft; men vergenoege zich met de uitspraaken der H. Schrift, die, na de regels eener gezonde kritiek en uitlegkunde opgevat, ons de verborgendheid van Vader, Zoon en Geest voordraagen. En het is 'er zoo ver van daan, dat

dat toeneemende verlichting die verborgendheden kan verwerpen, dat zij die veeleer greetig moet omhelzen. Hoe meer toch het mensche-lijk verstand zich geoeffend heeft in de beschouwing van Gods volmaaktheden, vooral zoo als die zigtbaar zijn in de werken der Schepping en der Voorzienigheid, zoo veel te meer zal het in verbaazing geraaken over de ondoorgrondelijke diepten der Godheid.

Even zoo weinige reden als het meer verlichte menschen-verstand heeft, geloof te weigeren aan de verborgendheden van het Goddelijke wezen, even zoo weinig behoeft het zich te schaamen te gelooven in eenen Goddelijken Verlosser, die zijne zending door wonderen bevestigde, en zelf uit den dooden opstond, ten Hemel voer, om de hoogste magt te aanvaarden. Ik weet wel, men roept ons telkens toe (*t*), dat, met de toeneemende vorderingen in de kennis der natuur, het geloof aan wonderwerken moet afneemen: maar wie ziet niet, dat men hier van vooren de veronderstelling maakt, dat zij nooit gebeurd zijn, en dat alle die gebeurtenissen uit natuurlijke oorzaaken kunnen verklaard worden? En

(*t*) In de *brieven über die perfectibilitaet der geoffenbarten religion.*

En wat geeft ons regt om zulk eene veronderſtelling te maaken, daar het nog nooit betoogd is, dat het met Gods magt en wijsheid zou ſtrijden, om ter bereik van hoogstwigtige oogmerken van de vastgeſtelde orde der natuur aftewijken? Ik bekenne, men heeft groote vorderingen gemaakt in de kennis der natuur; men kent haare kragten thans beter dan ooit: maar welke van de Euangeliſche gebeurteniſſen, die het voorkomen van wonderwerken hebben, kunnen natuurlijk verklaard worden, zonder het eenvouwig geſchiedverhaal een openbaar geweld aan te doen, en na willekeur te verdraaijen? Zoo laat men Jeſus kranken geneezen door geneesmiddelen; maar hoe willekeurig is dit, daar 'er van deeze nergens een woord geſprooken wordt, en veele geſchiedverhaalen ons doen denken aan verouderde of ongeneeſelijke ziekten, die door Jeſus op een enkel woord ſpreeken, en dat in een oogenblik, ja zoms daar hij afweezig was, geneezen werden? Zoo ook het wandelen van Jeſus op het water, het ſpijzen van eene groote ſchaare met weinig brooden en visſchen, en meer dergelijke, worden wel door de ſchandelijkſte verdraaijingen van het verhaal zelve op de lijst van natuurlijke gebeurtenisſen gebragt, maar niet door proeven uit de natuurkunde. Insgelijks de verheerlijking van Jeſus op den berg *Tabor* wordt door

door deezen verklaard voor een omringd zijn met blikzemſtraalen in een onweêr: door geenen weêr afgeleid uit de helſchijnende wolken op den top van eenen hoogen berg, of uit de *electriciteit*.

De verſchijning der Engelen in den Grafkelder van Jeſus, is eene *electrieke* vlam, gelijk ook de vuurige tongen van het Pinxterfeest. PAULUS is door den blikzem getroffen op den weg naar *Damascus*, kreeg een ſtar op het oog, die 'er weêr af ging, 't zij door de koude van de handen van ANANIAS die hem opgelegd werden, 't zij door de hitte der zonne, naar welke zijn aangezigt gekeerd was, toen hij gedoopt werd enz.

Is dit nu de Euangeliſche geſchiedenis opgehelderd uit de meerdere vorderingen in de natuurkunde? worden niet de Heilige Geſchiedſchrijvers bij deezen, of voor volſlaagene leugenaars, voor opzettelijke bedriegers, of voor domme weetnieten gehouden? Worden niet de duidelijkſte en eenvoudigſte verhaalen, op de willekeurigſte wijze, tegen het zigtbaar doel van den Geſchiedſchrijver verdraaid, en misvormd? Welk Schrijver kan zoo dwaas of eerloos zijn, dat hij eene beſtraaling door een' blikzemſlag, voor eene verſchijning van MOSES en ELIAS durft opgeeven, of eenig lichtverſchijnzel in den Graf-

kelder voor een ſpreekenden, onderrigt geevenden, en bemoedigenden Engel?

Is het opheldering uit de *phyſica*, wanneer men ons thans wil overtuigen, dat de Vrouwen in het Graf van Jeſus de linnen doeken voor Engelen in witte kleederen hebben aangezien? Wat moet een regt natuurkundig Geneesheer denken, wanneer hij hoort van een ſtar op het oog, door het opleggen van koude handen geneezen? Neen, zoo ongerijmd het is die geſchiedverhaalen in leerzaame vertelſelen te herſcheppen, zoo onmoogelijk het is om, met behoud eener goede uitlegkunde, het wonderbaare 'er uitteligten, zoo onmoogelijk en ongerijmd is het dezelve uit de *phyſica* te verklaaren: elke pooging van dien aart moest mislukken, en de vrugt daar van moest den verſtandigen mishaagen. En wat zal de vergevorderde natuurkunde toch bij brengen om de opwekking van LAZARUS, van den Jongeling van NAIN, van het Dochtertje van JAIRUS en zelfs de opſtanding van Jeſus zoo te verklaaren, dat 'er het wonderwerk uit weggenomen zij? Men zegt, dat wonderen daadzaaken zijn, die door het buitengewoone bij de menſchen, zoo lang zij nog ten opzigt van hun verſtand niet mondig zijn, verwondering baaren, om dat zij niet in ſtaat zijn dezelve uit middeloorzaaken der natuur afteleiden.

Nu

Nu vraag ik alle volwasſenen in het verſtand, om ons in de zoo aanſtonds genoemde voorvallen de natuurlijke middel-oorzaaken aan de hand te geeven, zonder tot de bijzondere tusſchenkomst van de Goddelijke Almagt de toevlugt te neemen. Dit kan men met reden vorderen, en, zoo lang men daar niet aan voldoet, moet men ophouden zich op vermeerderde natuurkennis te beroepen, als ware die in ſtaat om de voorgegeevene wonderdaaden in den kring van natuurlijke gebeurtenisſen te brengen. Dat de zoogenaamde wonderen, gelijk die van het Graf van PARIS, bij eene wijsgeerige beſchouwing, als zeer natuurlijke gebeurtenisſen verſchijnen, die volgens de gronden de *Pſychologie* en *Phyſiologie* kunnen verklaard worden, en waar van het bovennatuurlijke reeds lang geſchiedkundig wederlegd is, en zelfs door 's Konings verbod (waare wonderwerken kunnen niet door menſchen verboden worden,) heeft kunnen te keer gegaan worden. Maar met het geen ons het Euangelie verhaalt van de daaden en lotgevallen van onzen Verlosſer is het geheel anders geſteld.

Onder de bijzondere waarheden van het Christendom, over welke de verlichte rede zich bezwaard gevoelt, behoort wel in de eerſte plaats onze opſtandinge uit den dooden, die met de Opſtanding van Jeſus in een naauw verband ſtaat,

en zoo wel door hem zelven als door zijne Apostelen is geleerd geworden. „ De rede (*u*) kan „ geen belang vinden bij een ligchaam in eeu„ wigheid met zich om te ſleepen, 't welk, hoe „ gezuiverd het ook zijn mooge, toch altijd uit „ deszelfs ſtoffe, die de baſis van deszelfs „ organiſatie uitmaakt, beſtaan moet, en dat „ zij zelfs in 't leeven nooit regt lief gekree„ gen heeft. Nog minder kan zij het zich be„ grijpelijk maaken, wat toch de kalkaarde, „ waar uit het beſtaat, in den Hemel doen „ zou."

Het zij mij vergund, hier op aantemerken, vooreerst, dat de ſtelling: de rede kan het niet begrijpen, en daarom is het niet waar: niet doorgaat; zij bewijst te veel, en daarom niets. Wat zou dan toch niet al moeten ontkend worden? En ten tweeden vraage ik op mijn beurt, kan de rede het begrijpen, hoe onze ziel, die thans haare gewaarwordingen verkrijgt door de zintuigen des ligchaams, dezelve naderhand, van het ligchaam ontbloot, verkrijgen zal, wanneer het gebruik der zintuigen zal ophouden. En hoe laag men ook valle op deezen onzen loggen vleesch-

(*u*) De Hoogleeraar J. KANT, *Religion innerhalb*, 2 Abth. §. 7.

vleeschklomp uit geringe ſtof gevormd, en voor deeze aarde geſchikt; hij verdient, daar hij een ſpiegel is van Gods magt en wijsheid, wel verwondering en geene verachting. Durft de rede het voor onmogelijk verklaaren, dat die zelfde hand van Gods Alvermogen, die uit een aarden klomp zulk een kunſtig ligchaam wist te bereiden, 't welk de ziel hier tot eene woonplaats moest verſtrekken, naderhand uit die zelfde ſubſtantie één ligchaam weet te hervormen, dat van alle groove aardſche behoeften ontdaan, met verfijnde zintuigen, en uitgebreide kragten voorzien, den volmaakten menſchelijken geest tot een zetel kan verſtrekkken, en aan deszelfs hoogere belangen, op eene gelukkige wijze, kan dienstbaar zijn? Behalven dat het gezag van den Zaligmaker, bevestigd door zijne eigene Opſtanding, hier veel meer geldt dan een, *ik weet niet*, der menſchelijke rede. Intusſchen kan ik niet nalaaten optemerken, dat reeds de *Gnostieken* in de tweede en derde eeuw, doortrokken met de Platoniſche Wijsbegeerte, het ligchaam beſchouwden als eene gevangenis, of als een Gasthuis, in 't welke de ziel gebannen was, en 't welk, als uit ſtof gevormd, de zetel van alle kwaad was; waarom zij dan ook deszelfs opſtanding ontkenden. Gij ziet, geëerde Leezer! dat ook deeze ſlag zeer weinig treft: en zoo is het met

alle aanvallen gelegen, die dagelijks op de voornaamſte waarheden van het Christendom gedaan worden; zij verraaden wel de vinnigheid van den aanvaller, maar ook eene ſlegte zaak.

Intusſchen zoude ik te wijdloopig worden, door op elke dier twijfelingen en bedenkingen, die dagelijks onder eene nieuwe gedaante weêr opgewarmd worden, en voor lang door vrienden van het Euangelie op eene voldoende wijze zijn uit den weg geruimd, te antwoorden: dit lijdt mijn beſtek niet: en de natuur deezer Verhandeling gedoogt niet dat ik in meerdere bijzonderheden treede. Ook meene ik in onderſcheidene proeven overtuigend getoond te hebben, dat de gronden, op welke men ons thans het wezen van den Christenlijken Godsdienst anders wil doen begrijpen, dan men het voor een paar eeuwen verſtond, valsch zijn.

Noch gevorderde Wijsbegeerte, noch kritiek, noch uitlegkunde hebben een eenig Leerſtuk van de Leer van Jeſus van de lijst der waarheden kunnen uitſchrappen: Integendeel zien wij, welke ſlegte wapenen men thans gebruikt tot den aanval, hoe het veelal de wangeboorten zijn van weeldrige vernuften, de uitſpattingen der lichtzinnigheid, dan moet elk gemoedelijk Christen, die op Godsdienst prijs ſtelt, ziende dat men tot ongerijmdheden en buitenſpoorigheden moet

ver-

vervallen, meer dan ooit zich genoopt gevoelen om vast te houden aan het geloof, dat eens den Heiligen is overgeleverd, dat door zoo veel eeuwen is geſtaafd, door zoo veel bloed is verzegeld geworden. En dit zoo veel te meer, nu men oneerlijk genoeg is om ons, onder de ſchoone bewoording van *de volmaaking van den Christelijken Godsdienst*, denzelven geheel te ontneemen.

Of kan het den naam draagen van *den geopenbaarden Godsdienst tot volmaaktheid te brengen*, nu men de geheele Gods-regeering van het Oude Testament verklaart voor Priester-bedrog, en de Openbaaring door Jeſus en de Apostelen voor list en behendigheid? Nu men de geheele Openbaaring des Ouden en Nieuwen Verbonds in een rang plaatst met de gewaande, listige en leugenagtige Godſpraaken van Heidenſche Volkeren? Nu men de geſchiedenis van Jeſus of in eene parabel herſchept, of voor een verdigtzel uit de tweede eeuw houdt, of de wonderwerken houdt voor konstgreepen, om de menigte te bedotten? Nu men de waarheid van Jeſus dood weêr begint te ontkennen? Nu men onbeſchaamd genoeg is van te beweeren, dat geen eenige der Apostelen melding maakt van Jeſus Hemelvaart, en tot opheldering daar van wil doen opmerken, dat ook MAHOMEDS Discipelen hunnen meester

ter lieten ten Hemel vaaren? Nu men de eerste stichting van het Christendom wil verklaaren uit Electriciteit, uit onweêr, harden wind, donder en blikzem? Nu men eene openbaaring, door een Engel of door den H. Geest gedaan, voor een eigenen inval van gedagten verklaart? Nu men zelfs de zedeleer van het Euangelie, welker voortreffelijkheid, zoo wel ten opzichte van haare volledigheid, als ten opzigt van haare beginzelen en beweegredenen, men nog altoos eerbiedigde, slegts voor de eerste beginzelen, die voor kinderen geschikt zijn, verklaart, en ten dien opzigte Jesus tot een voorlooper maakt voor J. KANT? Nu kan elk Christen, die maar een maatig verstand heeft, ligt zien, dat niet de verbetering, of de volmaaking van den Christelijken Godsdienst bedoeld wordt, maar deszelfs ondergang. Het voorgeeven derhalven, dat men, in deeze verlichte dagen, de begrippen omtrent den Christelijken Godsdienst ook moet veranderen, verbeteren, en volmaaken, en nu niet meer over het wezen van denzelven zoo mag denken als voor een paar eeuwen, is niet anders dan een voorstel, om alles, wat de Christelijke Leer bijzonders heeft, vaaren te laaten en zich alleen aan den Godsdienst der rede te houden. Maar, in welke letterkundige geschiedenis der H. Godgeleerdheid is het toch gezegd,

en beweezen, dat het Deïsmus en Naturalismus de triomf behaald heeft op het Christendom? Of ſtaat het woord *verlichting* zoo in 't verband met den Christelijken Godsdienst, dat, als men het eerſte erkent, men aan het valſche van het laatſte niet meer twijfelen kan? Neen, het tegendeel is waar. De toeneemende verlichting kan voor den Christelijken Godsdienst niet nadeelig maar wel voordeelig zijn. Dezelve moet 'er oneindig veel bij gewinnen; de waarheid, voortreffelijkheid, de heilzaame uitwerking van denzelven ter bevordering van de eer van God en het geluk der menſchen, wordt door welverlichte oogen veel eerder en veel klaarder gezien, dan door hun, welker oogen nog door een nevel van onkunde belemmerd worden. Hoe meer de waarheid door de ſcherpte des verſtands getoetst wordt, zoo veel te helderer ſchittert zij. Hoe meerder overwinning zij op de dwaaling behaalt, zoo veel te grooter wordt haar luister. De geſchiedenis kan ons dit leevendig doen zien; men leeze de verdedigingſchriften (*apologien*) van de Kerkvaders, en vergelijke die met het geen zedert GROTIUS geſchreeven is ter verdediging van den Christelijken Godsdienst, en men zal zich ras overtuigd houden, dat bij de toeneemende verlichting de Christelijke Godsdienst zeer veel gewint.

Hoe

Hoe meer wij bekend worden met de oude Volkeren van den Aardbodem, en bijzonder met hunne Godsdienstige begrippen en handelingen, zoo veel te meer moeten wij overtuigd worden, dat de Christelijke Godsdienst dien van alle andere Heidensche Volkeren overtreft, gelijk het licht de duisternis; en daarom van Goddelijken oorsprong is. Neen, de toeneemende verlichting kan wel dienen om de waarheid te bevestigen en optehelderen, maar niet om ze in den grond te helpen. En zoo men thans meent in staat te zijn, om nog veel ter opheldering te kunnen zeggen, over de gewigtigste stukken die in het Nieuwe Testament begreepen zijn, en 't geen tot nog toe niet gezegd is, daar zal ons groote dienst meê geschieden, en wij zullen dat met dank aanneemen. Maar men zorge dan ook, dat dat geene willekeurige veronstellingen zijn, die of in het Woord van God geen' grond hebben, of tegen hetzelve strijden; in dat geval behouden wij altoos het recht, om zulks, al is het opgesmukt met nog zoo veel waare of valsche geleerdheid, te verwerpen. Kan men ons de natuur van het Goddelijk wezen, den aart van deszelfs werking, in de schepping, voorzienigheid, en de genade, de hooge waardigheid van Jesus persoon, zijne betrekking tot zijnen Vader, de hooge waarde zijner verdiensten, de almagt, waar meê hij thands be-

bekleed is, de wijze van zijn beſtuur, de werking van den H. Geest in het hart van den mensch, de toekomende ſtaat des menſchen na dit leeven, ophelderen en ontwikkelen, meer dan in het Nieuwe Testament geſchied is, men doe dat, en wij zullen dat onderwijs volgen, maar meer noeme geen opheldering der waarheid, 't geen een aanval op dezelve is.

Al zijn 'er in voorige dagen ten opzigt van de H. Schrift, van God, van Jeſus, van Geloof, en Deugd, begrippen in zwang geweest, en nog hier en daar in zwang, die min juist zijn, met de natuur der zaak minder overéénkomſtig, en die daarom verdienen verworpen te worden, daar meê vervalt geenzins het wezen van den Christelijken Godsdienst. En het is de dwaasheid en ongerijmdheid zelve, wanneer iemand, van opklaaring gehoord hebbende, of van meer redelijke en opgehelderde begrippen van de Christelijke Leer, dan aanſtonds zich verbeeldt, dat het wezen van den Christelijken Godsdienst zwak ſtaat, en dat het met een goeden ſmaak, met eene meer onbekrompene denkwijze overéénkoomt, den wezentlijken inhoud van het Euangelie te verwerpen: bij voorbeeld, geſteld eens, dat het thans eene uitgemaakte zaak was, dat een enkel boek des Nieuwe Testaments te onregt in den bundel der Goddelijke

lijke Schriften geplaatst was, dan ſtaat evenwel de Euangeliſche Godsdienst onwrikbaar, daar tegen de voornaamſte Boeken in den eerſten tijd met betrekking tot hunne echtheid geen de minſte twijfel heeft plaats gehad.

Al verwerpen wij het denkbeeld, dat zommige van de ingeeving der Euangelisten en Apostelen hadden, als hadden die bij het ſchrijven den invloed van den H. Geest zoodanig genooten, dat hunne redelijke vermogens daar bij ſchier werkeloos geweest waren, en al neemen wij integendeel aan, dat de H. Geest ſlegts het ontbreekende hebbe aangevuld, en voorts door een bijzonder toezigt gezorgd hebbe, dat zij, 't geen zij gehoord en gezien hadden, zich gelukkig herïnnerden, wel verſtonden, en in het voordraagen en opteekenen daarvan van dwaalingen vrij waren, dan blijft de waarheid eener Goddelijke Openbaaring in den eigenlijkſten zin behouden. Al hebben veele Christenen al te bekrompene gedagten gehad van Gods liefde en eene ſlaafſche vreeze voor Gods regtvaardigheid; al maaten zij God te veel naar den mensch af, de Leer van het Euangelie, aangaande den rijkdom van Gods genade door Jeſus Christus, en van zijne onkreukbaare regtvaerdigheid, opgehelderd door het lijden van zijnen Zoon, ſtaat daarom onwrikbaar vast. Door het misbruik

der

der waarheid wordt het gebruik niet weggenomen, en geenzins haare zekerheid. Laaten veele plaatzen uit het Oude Testament te vooren te onregt bijgebragt zijn, als voorſpellingen van den Mesſias, de overige, die den ſtrengſten toets hebben doorgeſtaan, en tegen welke niets kan ingebragt worden, dan onbeweezene veronderſtellingen, ſtaan onwrikbaar, en leeren ons Jeſus als den beloofden Middelaar kennen. Het zelfde kunnen wij zeggen van Jeſus Goddelijke natuur: al heeft men met zwakke bewijzen gevogten, die de zaak meer nadeel dan voordeel gedaan hebben, zij zelve ſtaat daarom onwrikbaar vast.

Al zijn 'er geweest, die aan zuivere Geloofsbegrippen zulk eene waarde hegten dat zij daar van alles verwagtten, en zich, misſchien ook uit kwalijk begreepen ijver tegen werkheiligheid, om waare verbetering des harten en des leevens weinig bekommerden, 'er waren ook aan den anderen kant, die hunne gebrekkige goede werken aan hunnen Schepper in rekening bragten, en daar door meenden bij God geregtvaerdigd te worden; evenwel ſtaat de Leer van het Euangelie van eene regtvaerdigmaaking uit genade door het geloof in de allesgeldende verdienſten des Verlosſers, zoo als zij door de Apostelen voorgeſteld is, en door onze

Hervormers is gepredikt, en van dwalingen gezuiverd geworden, onverwrikbaar vast, en Christelijke deugd, door het geloof geteeld, behoudt haare waarde, en haaren invloed op de menschelijke gelukzaligheid. Al hebben zommige in voorigen tijd aan hunne geloofsbegrippen, zelfs ten opzigt van min wezentlijke dingen, te veel waarde gehegt, en zich in hunnen welmeenenden ijver aan buitenspoorigheden schuldig gemaakt, de waarheid behoudt daarom boven de leugen haare waarde. En zoo lang het blijkt, dat Jesus en de Apostelen zich als Predikers der waarheid hebben laaten gelden, door de nadrukkelijkste aanbeveeling derzelve, door de ernstigste waarschouwing tegen dwaaling en verleiding, zoo lang moet de waarheid ons ter harte gaan, en koele onverschilligheid, die aan het ongeloof alles inruimt, moet strafwaardig blijven in de Vierschaar Gods..

Al hebben eindelijk veele in de Leer der onmagt en werking van den H. Geest groovelijk gedwaald, door de redelijkheid der menschelijke natuur te na te komen; door een volstrekt lijdelijk Christendom intevoeren; door zinnelijke aandoeningen, die in het ligchaamsgestel haaren grondslag hebben, voor werkingen van den H. Geest uittegeeven; door de kragt en den invloed van Gods heilig Woord smadelijk te verkleinen; dit

dit raakt ons niet: de hulp en bijſtand van den H. Geest wordt in Gods Woord duidelijk geleerd: en elk beöefenaar van Jeſus Voorſchriften zal nedrig moeten bekennen, door Gods genade ben ik, dat ik ben.

Dat voorts een zamenſtel van den Christelijken Godsdienst, voor deezen tijd geſchikt, eene andere gedaante moet hebben, als het had voor een paar eeuwen en vroeger, lijdt geene bedenking. Veele geſchillen zijn verouderd en uitgeput, en komen thans niet meer te pas, terwijl andere in derzelver plaats zijn gekomen. Ook alle Ariſtoteliſche ſpitsvindigheden en Sophisterien, die voorheen den Christelijken Godsdienst zeer misvormden, willen wij ernſtig geweerd hebben, maar kunnen naauwelijks verdraagen, dat dezulke daar zoo ſterk op aandringen, die de Christelijke Leer weêr met een wijsgeerig modegewaad willen opzieren, en daar door zelfs doen, 't geen zij zoo ſcherp in anderen laaken (*v*).

Op deeze wijze toch wordt het volmaaken van den Christelijken Godsdienst niets anders, dan een

(*v*) Zoo noemt men den *Zoon van God: Perſonificirte idée des guten Princips*; en het *woord van God: verköperte praktiſche vernunft.*

een gefchikt maaken van denzelven aan het, voor een tijd aangenomen, fysthema der Wijsbegeerte. En dit is in voorgaande tijden fteeds flegt uitgevallen, en wij hebben geene reden om te denken, dat dit nu beeter gelukken zal. De Wijsbegeerte neemt thans zulk eene vreemde houding aan, dat, indien het de voorige Wijsgeeren niet gelukt is, om Jefus en de Apostelen bij zich in de fchool te krijgen, het de nieuwerwetfche Wijsgeeren, die thans den gebiedenden toon geeven, nog minder gelukken zal.

Wanneer wij nu al het tot hier toe gezegde in overweeging neemen en bedenken, hoe het geen God geopenbaard heeft, niets anders dan de zuivere waarheid kan zijn; hoe het geen eens waarheid is, altoos, door alle tijden, en voor alle menfchen moet waarheid zijn; hoe de Christelijke Godsdienst volmaakt is, en bereekend voor de behoeften der menfchen, welke door alle tijden dezelfde zijn, namentlijk verlichting, verbetering en vertroosting, dan maaken wij het befluit op, dat ook de begrippen der menfchen omtrent het wezen van dien Godsdienst, door alle tijden heen dezelfde moeten zijn. En wanneer wij overweegen, dat bij de fcherpfte krietiek, en bij eene grammatikale uitlegging, die alleen gelden kan, de wezentlijke waarheden van den Christelijken Godsdienst onwankel-

kelbaar blijven, ja zelfs in haare zekerheid meer bevestigd worden, en dat de meerder gevorderde beſchaaving van deezen tijd niets vermag, om de eens beweezene waarheid twijfelagtig te maaken, ja zelfs, dat de aanvallen tegen het wezen van den Christelijken Godsdienst hoe langer hoe wanhoopiger worden, dan beſluiten wij om te volharden in het geloof onzer Vaderen.

Ziet dan toe, dat niet het licht, het welk in u is, duisternis zij.

JESUS.

Date Due

